

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

המרכז הישראלי למחקר איכותני של האדם והחברה

בשיתוף עם הפקולטה למדעי הרוח והחברה, הפקולטה למדעי הבריאות

והמחלקה לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב,

מכון מופ"ת, מכללת לוינסקי לחינוך ומאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל

הכנס הישראלי הבינתחומי השישי למחקר איכותני

מחקר איכותני בפעולה

4-6 בפברואר 2014

הקמפוס ע"ש משפחת מרקוס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ספר התקצירים

יום ג', 4 בפברואר 2014

מושב 101
פועלים במחקר

יו"ר: פרופ' נורית גוטמן
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

סיפורי חיים של סטודנטים יוצאי אתיופיה הלומדים במכללה להכשרת מורים

ד"ר גילה יעקב, טלי פריד, נורית לפיד

המכללה האקדמית שאנן

במכללה האקדמית דתית לחינוך – שאנן פועלת זו השנה השנייה תכנית להכשרת סטודנטים יוצאי אתיופיה לחינוך הוראה ומנהיגות. במסגרת זו נקלטים סטודנטים העונים על נתוני הקבלה הנדרשים ללימודי הוראה. באמצעות תכנית ייחודית והענקת מלגת קיום הם מצופים להצטיין בלימודים, להשתלב ולהוות מנהיגים בחברה ובעשייה החינוכית. בתכנית משתתפים שלושה עשר סטודנטים ילידי הארץ שהתחנכו בישראל ושהוריהם נולדו באתיופיה. התכנית מלווה במחקר פעולה לו שותפים מספר חברי צוות מהמכללה, ואנוכי- כחוקרת. ראשיתו של מחקר הפעולה באי נחת מהשתלבות יוצאי אתיופיה בוגרי מכללות להוראה במערכת החינוך. לאור זאת, יזם צוות המכללה מערך פעולות שתכליתן מתן נקודת מוצא מיטבית להשתלבותם המקצועית של הסטודנטים במערכת החינוך ולמנהיגות בקהילה. בשלב א' נבנתה תכנית לשנת הלימודים הראשונה, הכוללת הן תמיכה וליווי אישי בתחום הלימודי במהלך יום מרוכז בשבוע, והן מרכיב של פעילות במסגרת הקבוצה לטיפול מנהיגות חינוכית וקהילתית. ההרצאה תתמקד בדיאלוג המתמשך בין הממצאים לפעולה, כך ששינויים מופעלים תוך כדי מחקר, מיד כאשר מתגבשים ממצאים למסקנה הניתנת למימוש. יוצגו שינויים שבוצעו בתכנית המלווה כתוצאה מממצאים שעלו מסיפורי החיים של הסטודנטים כחלק ממחקר הפעולה. ניתוחם של סיפורי חיים אלו סייע להבין לעומק את המניעים, את ההתמודדויות הכרוכות בהחלטה ללמוד לימודים גבוהים, ואת הציפיות של הסטודנטים מתכנית הליווי.

שילובו של מחקר פעולה במודל דיאלוג של קבוצה יהודית פלסטינית

מיכאל שטרנברג

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

דנה זלינגר-אבוטבול

בשנת 2006 פרסמה קבוצת אינטלקטואלים פלסטינים תושבי ישראל סדרת מסמכים המתייחסים למעמדו של המיעוט הפלסטיני בישראל. מסמכים אלו עוררו דיון ציבורי נרחב והיוו קטליזאטור ליצירתה של קבוצת דיאלוג יהודית פלסטינית הדנה ביחסי רוב ומיעוט. הקבוצה החלה במפגשים בשנת 2009 ובאמצעות מודל של דיאלוג ביררה סוגיות שבמחלוקת וזיהתה הסכמות משותפות. בתום שנת הפעילות הראשונה של הקבוצה הוצע ללוות את הפרויקט במחקר פעולה. השיקולים המנחים לכך היו:

- א. קבוצת הדיאלוג פועלת על מנת לעשות שינוי/תיקון במצב הקיים.
- ב. יש לתת מקום לידע הנוצר במהלך התהליך, ידע שאינו תופס בהכרח מקום מרכזי בהשוואה לסיכומים ו"שורות תחתונות".
- ג. את הידע הנוצר יש לשלב ולהנכיח בתוך התהליך על מנת לסייע ביצירת השינוי ובקידום תהליך העבודה.

מעצם היותה של מחקר פעולה מתודה הנותנת מקום לאלמנטים אלו: יצירת שינוי ובניית ידע חדש, סברנו שעשוי להיות לה ערך רב בתהליך זה.

ההחלטה שנלקחה היתה לשלב את מחקר הפעולה במקביל לתהליך הדיאלוגי, קרי, המחקר כמשאב התומך ומקדם את התהליך. לשם כך צורפה חוקרת ייעודית לצוות. מתודת המחקר כללה תיעוד של המפגשים הקבוצתיים, ישיבות הצוות המקצועי וועדות ההיגוי, וביצוע ראיונות אישיים עם משתתפים. המידע שנאסף עובד על ידי החוקרת, הומשג והועבר למנחי הקבוצה על מנת שיוכלו להסתייע בו לזיהוי אתגרים בתהליך ולטובת גיבוש אסטרטגיה שתקדם את תהליך השינוי הרצוי. למשתתפים המידע הועבר במסגרת הקבוצתית, השיחות האישיות ועל ידי מסמך כתוב שהציג את התהליך מנק' מבט מחקרית פרשנית.

בתום שלוש שנים אנו מזהים כי התרומה העיקרית של המחקר באה לידי בי:

- איסוף והמשגת הידע שנוצר בקבוצה "תוך כדי תנועה".
- יצירת אפיק רפלקסיבי למשתתפים שאפשר את עיבוד החוויה הדיאלוגית ברמה האישית
- חשיפת נקודות חולשה שעיכבו את התהליך והצפתן
- היכולת לשלב בזמן אמת אפיק תיאורטי ומעשי תוך ניצול היתרונות של כל אחד מהם לטובת קידום התהליך.

חוקרים ונחקרים כשותפים במחקר? כיצד לגשר בין האתיקה, הפרקטיקה והאידיאולוגיה

פרופ' נורית גוטמן

אוניברסיטת תל-אביב

במסורת של המחקר האיכותני, שבו המחקר כולל חקר של עמדות, אמונות והתנהגות של אנשים, ניתן למצוא מגוון סוגים של מחקרים המתייחסים באופנים שונים לשיתוף אוכלוסיות המחקר. למעשה, ניתן לטעון שכל מחקר שעוסק באנשים משתף אותם בצורה זאת או אחרת, גם אם הדברים אינם מוצגים באופן מפורש. ישנם מחקרים שלגביהם נושא השיתוף מהווה אלמנט חשוב במחקר באופן מכוון. מכאן החשיבות לאפיין את סוגי השיתוף, גם אם אינם מובלטים במחקר עצמו ולבחון ולאפיין מהן הסוגיות שהנושא של השיתוף מעלה לגבי המתודולוגיה של המחקר, הממצאים שהוא מציג וההשפעה שלהם על הנושא הנחקר ואף מעבר לו.

ישנם מחקרים בהם החוקרים מתייחסים לשיתוף כפרקטיקה המאפשרת לחוקרים להגיע למידע רלוונטי ליעדי המחקר או להגיע לנחקרים שקשה היה להגיע אליהם ללא גישה שיתופית. לעומת גישה זאת, יש המתייחסים לשיתוף האוכלוסייה הנחקרת על בסיס אידיאולוגי או ערכי ואף רואים בשיתוף אחד מהנחות הבסיס של המחקר. כמו כן, ניתן לאפיין פרמטרים שונים הקשורים למחקר ולנושא השיתוף, בכללם אלמנטים הקשורים למטרות המחקר, בחירת המשתתפים, איסוף הנתונים, ופרקטיקות כגון קבוצות מיקוד.

עבודה זאת תציג מודל של טיפולוגיה של סוגי שיתוף במחקר איכותני, תוך שימוש במקרי דוגמה ממחקרים שונים, שעשו שימוש במתודולוגיות ובפרקטיקות מחקר שונות. הטיפולוגיה מתבססת על אבחנה בין פרמטרים שונים כגון, מי הן אוכלוסיות המחקר ובאיזו מידה הן מעורבות בקביעת יעדי המחקר, או סוגי מחקרים כגון מחקרים המיועדים להשמיע את קולם של נחקרים מאוכלוסיות בעלות צרכים מיוחדים או אוכלוסיות מודרות, מחקרי פעולה או מחקרים המיועדים להשפיע על מדיניות בתחומים שונים; וכן גישות מתודולוגיות כגון ראיונות חצי מובנים, לעומת ראיון "פתוח". המודל יכול לשמש אותנו בכך שהוא מראה כיצד ניתן לסווג סוגי מחקרים שונים לפי "טיפוסים" של שיתוף, וכיצד כל אחד מה"טיפוסים" שמוצגים בטיפולוגיה מעלה סוגיות אתיות ספציפיות שיש להן השלכות יישומיות.

מחקר איכותני ככלי לפריצת מקובעות מערכתית בעיתות של שינוי

יותם הכהן, יובל הולצמן

מכון ראות

מערכות הממשל בישראל ובעולם, כמו גם ארגונים וחברות נוטים בעשורים האחרונים לקדם מחקרים כמותניים ככלי לטיוב קבלת החלטות. מנסיוננו בעבודה עם גורמי ממשל וחברה אזרחית בתחומי הביטחון, החברה, ובתחום קידום הטכנולוגיה, אנו חשים כי מחקרים אלו נועדים לחפות על חוסר ביטחון של מקבלי החלטות, או לחילופין לשמש ככלי שכנוע 'מתוקף' ביחס לכיווני פעולה שנקבעו מראש. אך המחקרים אינם רלוונטיים כאשר השאלה עצמה איננה מבוררת דיה, או כאשר מתקיימים שינויי מגמה במציאות. במקרים אלו, לא ניתן לספק כל השערה כמותנית שאותה ניתן לתקף או להפריך. גם כלי הניתוח עצמם מושפעים מאלו של המחקר הכמותני ומגבילים את יכולת החשיבה של המערכות. ולבסוף – גם כאשר השינוי מזוהה, למערכת אין כלי פעולה להתמודד עמו ואין ביכולתו של המחקר הכמותני לסייע.

בעבודתנו בראות אנו מסתייעים במגוון כלים איכותניים (תצפיות, ראיונות, וניתוחים טקסטואליים שונים) ומתודולוגיות של חשיבה איכותית (המשגה, ניתוח נרטיבי ופנומנולוגי/סטרוקטורלי) כדי לסייע לגופים ציבוריים להתמודד עם שינוי מגמה ומציאות לא ברורה. לדעתנו, לא התיקוף וההפרכה של השערות מוכרות הוא העיקר, אלא היצירה של ידע חדש ומפתיע אודות המציאות המשתנה. היכולת של המחקר האיכותני לחלץ ידע מעשי שהינו סמוי (tacit) ומגולם (embodied) מבני האדם, מאפשרת להבין מחסומים תפישתיים ולפתח תפישות פעולה ותהליכי עבודה חדשים.

באחרונה השתתפנו בפרוייקט שביקש לפתח תפישת פעולה חדשה ביחס למתרחש בסוריה. נבקש להציג כיצד בעזרת כלי למידה איכותניים וניתוח עומק סייענו לגבש תפיסה אלטרנטיבית במערכת. לבסוף, נרצה להציג נסיונות להביא לשינוי בגישת הפעולה של מנהלים במגזר הציבורי, דרך הטמעה של כלים איכותניים בתוך סביבת העבודה ככלי לגיבוש הבנה, אסטרטגיה ודרכי פעולה בתוך סביבות סבוכות.

מושב 102

מחקר אתנוגרפי

יו"ר: ד"ר ניר אביאלי

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

על דילמת ההתנגשות בין ה"נאמנות" לאנשים ב'שדה', לבין ה"מחויבות" ל'שדה האקדמי'

נועה ונה

אוניברסיטת תל-אביב

בהצגה אתייחס לדילמה מרכזית שהתעוררה במהלך אתנוגראפיה שערכתי ב"מרכז יום לקשישי". במסגרת העבודה בחנתי את היחסים בין מטפלות לקשישים במרכז: צלולים ועם דמנציה. עיקר ההתבלטות שלי נגעה להתנגשות בין רצוני להיות "נאמנה" לאנשים בשדה המחקר ולהימנע מפגיעה בהם, לבין מחויבותי ל"שדה האקדמי" ולדרישותיו ותמריציו.

מחד, לאורך המחקר חשתי להעליב את אנשי הצוות. לפגוע בהם עם שאלות קשות וממצאים המציגים אותם באופן שאינו אטרקטיבי. ובעיקר, דאגתי שמא אגורש משדה המחקר. וכך: (1) כאשר הסברתי אודות המחקר ומטרותיו, עשיתי זאת בכלליות בלבד. (2) כאשר ביקשתי לקבל הסכמה מודעת לערוך את המחקר, כשילתי בהסבר הסיכון הגדול ביותר עבור אנשי הצוות - פגיעה אפשרית בשמם הטוב. (3) העליתי שאלות מסוימות, אך נמנעתי מלנקוב בשאלות קשות שידחקו אותי מחוץ לשדה. "הקרבתני" על מזבח ההתקדמות בלימודי האקדמיים את האנשים שתרמו למחקר.

מאידך, רתיעה זו מפגיעה באנשים בשדה השפיעה על כתיבת העבודה. (1) כאשר קבעתי לעצמי לאורך המחקר כי נושאים מסוימים הינם בגדר טאבו (למשל: המקלחות לקשישים והסיוע בשירותים), פגעתי ביכולת שלי לכתוב ולתאר באופן מעמיק את הסוגיות הקשות שעלו במחקר. (2) הייתי עדה להתנהגויות פרובלמטיות מבחינה אתית. לדוגמא: התייחסות אנשי הצוות לקשישים כאל "עגלות" שיש לנייד. התעלמות מכוונת מקיומם. ועד השארתם להתבוסס בטיטולים מלאים שתן וצואה. ברם, בחרתי לא לדווח על ממצאי לגורמים מחוץ למרכז. ויתרה מכך, החלטתי לא להדגיש זאת בעת הכתיבה, ולהתייחס לכך רק כחלק מדברים רבים אחרים. זאת, למרות שחשיפה של התנהגויות כאלה הן "שלל מחקריי" רב ערך.

דילמה זו, שנותרה בלתי פתורה, מתחדדת לאור כניסה עתידית שלי לשדה מחקר מורכב אף יותר - טיפול בקשישים סיעודיים עם דמנציה מתקדמת הגוססים בבית חולים.

אתנוגרפיה, גיאוגרפיה וגוף בחקר ההיבטים המרחביים-פוליטיים של המחאה החברתית

חן משגב

אוניברסיטת תל-אביב

הרצאה זו מבוססת על מחקר אתנוגרפי שערכתי בקיץ 2011 במאהלי הפריפריה העירונית בת"א במסגרת המחאה החברתית, באמצעות השתתפות פעילה במחאה ובפעילויות המאהלים, הפגנות ואירועי מחאה אחרים שהתלו אליהם. המחקר בחן את האופן בו המחאה מימשה הלכה למעשה את המושגים אקטיביזם מרחבי והזכות לעיר. ההרצאה הנוכחית מבקשת לדון בנוכחותו ותפקידו של גוף החוקר כפועל יוצא של מה שקרוי בספרות "אתנוגרפיה מיליטנטית", דהיינו מחקר מחויב פוליטית שגם דוחה את ההבחנה בין צופה ומשתתף. להדיפתה של הבחנה זו חשיבות רבה בהיותה נתיב יחיד להתנסות בעוצמת הרגשות ובחוויות הגוף הנלווים לפעולה הפוליטית המשותפת. מתודולוגיה זו, שבמסגרתה לגוף הנוכח והמשתתף יש משמעות רבה, היא שאפשרה לי כחוקר-משתתף למפות את האקטיביזם והמרחבי, התביעות, הפרקטיקות והאופן שבו אלו שואפים לממש את הזכות לעיר של המוחים. מתודולוגיה זו גם אפשרה לי להציע כי מימוש הזכות לעיר מתבסס, בין השאר, על נוכחות הגוף במרחב. בהרצאה אציג בקצרה את הממצאים בנוגע לאקטיביזם הגופני שהתקיים במחאה החברתית, כלומר אקטיביזם שאפשר התלכדות של ביטויי הגוף, הזהות והרגש במחאה. לאור הממצאים אציג את ההיבטים המתודולוגיים המעשיים הנובעים ממחקר מסוג זה, וכן את המורכבות או הבעייתיות העולה מאתנוגרפיה, אשר מערערת את האבחנות בין גופו של החוקר, חוויותיו ופעילותו על המרחבים בהם הוא נוכח, לבין שדה המחקר והשותפים האחרים במחאה. בהרצאה אדון גם בשאלות העולות ממחקר מחאה מסוג זה, למשל האם החוקר צריך להגביל עצמו בהשתתפות בפעילויות מסוימות, האם ניתן להימנע מהזדהות עם השותפים למחאה אותה חוקרים, האם על החוקר להשתתף בפעילויות המפרות את החוק (ולהסתכן במעצר למשל) וכדומה.

עיסוק מזדמן במדע בסביבה בלתי-מעוצבת – מחקר אתנוגרפי בחוג המשפחה

ד"ר דנה ודר-וייס

מכון וייצמן למדע

רבות נחקר ונכתב על מוטיבציה של תלמידים ללמידה בביה"ס ובסביבות למידה בלתי-פורמליות מעוצבות ומכוונות, כגון מוזאוניום ותכניות העשרה. לעומת זאת, למידה מזדמנת, בלתי-מכוונת ובלתי-מעוצבת, כמעט שלא נחקרה, למרות שהיא מהווה חלק ניכר מהלמידה שלנו, ועוד פחות נחקרה המוטיבציה ללמידה כזו. אחת הסיבות למחסור במחקר בנושא זה היא הקושי המתודולוגי לחקור למידה שכזאת; מעצם היותה מזדמנת ובלתי-מכוונת, לא ניתן לתכנן אותה, קשה לחזות אותה, לצפות בה ולתעד אותה.

מתוך ניסיון להתמודד עם קושי אינהרנטי זה, ובמטרה לחקור את הדינמיקה של המוטיבציה של ילדים ללמידה מזדמנת במדעים בסביבה בלתי-מכוונת, תיעדתי במשך שנה את העיסוק של שלושת בְּנֵי (גילאים 15, 11, 9) במדע בסביבות כאלה. אספתי נתונים בעת שהות משפחתית בת שנה באוסטרליה במהלכה קיימנו חינוך ביתי. איסוף הנתונים כלל תיעוד סיטואציות מזדמנות ביומן שדה בצירוף הקלטות במכשיר הקלטה. הסיטואציות המזדמנות כללו נסיעות במכונית, ארוחות ערב, בישול, טיול, רחצה בים, צפייה בטלוויזיה/באינטרנט, קריאה בספר, משחק וכל סיטואציה שבה הבנים עסקו בתוכן או בפרקטיקה מדעית. בהעדר תיאוריה קודמת בנושא מוטיבציה ללמידה בסביבה בלתי-מעוצבת, ניתוח הנתונים נערך בגישת תאוריה מעוגנת בשדה.

חקירת הלמידה המזדמנת של בני באינטראקציות בהן אני מעורבת כאם מעוררת מספר מתחים מתודולוגיים, לדוגמה: (1) מתח בין השאיפה לתעד עיסוק מזדמן בלתי-מכוון לבין הנוכחות שלי כחוקרת משתתפת (כלומר: עד כמה בתנאים כאלה הלמידה יכולה להיות באמת בלתי-מכוונת?); (2) מתח בין השאיפה לתיעוד מקסימלי ומיטבי (להקליט כמה שיותר וכמה שיותר מקרוב) לבין השאיפה שהתיעוד עצמו (ההקלטה) לא יהווה התערבות בדינמיקה הספונטנית; (3) מתח בין ייחודיות הסיטואציה המשפחתית שמאפשרת מחקר שכזה לבין יכולת ההכללה. בהרצאה, אדון בסוגיות מתודולוגיות אלה ואחרות ובדרכים להתמודדות עימן.

רפלקסיביות באנתרופולוגיה: המשכיות ומספר אתנוגרפיות בשני חלקי השדה הקיבוצי נדרשו

להבנת תפקידי במחקר

ד"ר ראובן שפירא

המכללה האקדמית גליל מערבי

האנתרופולוג מתקשה לפענח את השפעות הקונטקסט(ים) על שדהו משום שאינו מתצפת בו(הם) והנחקרים לא מודעים להשפעותיו(הם) ו/או שלא מתייחסים אליהן בשל ראייתן כשוליות ו/או מובנות מאליהן לעומת כוחות השדה שנחשפים בעדויותיהם ובחוויותיו. ממליצים לאנתרופולוג לחקור לפחות שני שדות ברי-השוואה לקבלת פרספקטיבה, אולם כך אפשר שיוחמצו השפעות הקונטקסט(ים) של שניהם וייתכן חוסר רפלקסיביות לגבי תפקידו במחקר השדה.

פוקו לימדנו שהכוח מתחזק מהיותו נסתר בהקשותו להתנגד לו; רבי-הכוח בקונטקסט הקיבוץ הראשי, הארגונים הבין-קיבוציים (להלן: אב"קים) הצליחו בקואופטיציית החוקרים לכוונם שיימנעו מחקירת אב"קים להסתרת כוחם, והאנתרופולוגים כדרכם לא חקרו קונטקסט ראשי זה של הקיבוצים. כשחקרתי אב"קים קטנים וחדשים יחסית החמצתי כדרך אנתרופולוגים שהקונטקסט הראשי, אב"קים וותיקים גדולים וחזקים עיצבו את הפרקטיקות האוליגרכיות שחזקו את ראשי נחקרתי. ההיסטוריונים שחשפו את כוח ראשי האב"קים הוותיקים לא הסבירו כמוני בתיאוריות מדעי החברה ולא שעו לאתנוגרפיות קיבוצים שעשיתי בהמשך, וחוקרי חברה התעלמו מהן ומגילויי על אוליגרכיציית השדה הקיבוץ. כשחיפשתי להבינם מצאתי שאני כמותו ילד שצעק "המלך עירום", ממצאי חשפו שמחקרם פונקציונליסטי, מוטה וטוען חצאי-אמיתות על הקיבוץ, אבל בניגוד לסיפור של אנדרסן הם לא מודים בשגיאותיהם גם אחרי שהאמת נחשפה ומתעלמים מממצאיי, ככל הנראה להגנת קריירות אקדמיות שהתבססו על השגיאות.

מסקנה: הרפלקסיביות לתפקידי בחקר הקיבוץ נתאפשרה בשל ריבוי אתנוגרפיות באב"קים ובקיבוצים, ומכאן שאם ממצאי אנתרופולוג מערערים על מקובלות הדיסציפלינה עליו לחקור נוסף על שני שדות ברי-השוואה גם את הקונטקסט הראשי שיתכן ועיצב את שניהם (ראו אוטו-אתנוגרפיה ב-Serendipity in Anthropological Research וספרי "האמת על הקיבוץ").

ליצור מחקר - לחקור יצירה: השימוש באלמנטים לא וורבאליים במחקר חברתי

יו"ר: פרופ' לאה קסן, מכללת לוינסקי לחינוך

ד"ר עינב שגב, המכללה האקדמית ספיר

אומנות הבניית המרחב - ציור ומקום בקרב מתנחלים

ד"ר ארנון בן-ישראל

המכללה האקדמית ע"ש קיי

'מקום' ו'מרחב' הינם מונחי המפתח של הגיאוגרפיה התרבותית, שבליבה הארת תהליכי הטרנספורמציה של המרחב האדיש, הצורני, המורפולוגי למקום שהוא בעל משמעות, ישות חיה ודינאמית, בעלת ערך שלילי או חיובי עבור פרט או קבוצה. לגיאוגרפיה מסורת ארוכה של מתן דגש לאופן ייצוג המרחב, בין היתר דרך ניתוח תרבותי של הנוף בציורים. ניתוח זה מסתבר כבעל ערך רב לזיקוק תפיסת המרחב של קבוצות שונות בהקשרים היסטוריים-מרחביים שונים. בהרצאה זו אסקור באופן תמציתי את הרומן של הגיאוגרפיה עם פנומנולוגיה של הנוף בציורים מתקופת הרנסאנס ועד לעידן הפוסט-מודרני. לאחר מכן אדגים את ערכה של מתודה פרשנית זו בתיאור מקרה אידיוגרפי - המרחב והנוף ביצירותיהם של ציירים מתנחלים. במהלך המסע הזה אחשוף את מערכת היחסים הטעונה המתהווה בין הנוף המיוצג בציורי המתנחלים ובין הנוף היישובי הנראה לעין. אטען, שבמציאות כה טעונה מבחינה אידיאולוגית, פוליטית וביטחונית, הציורים לוקחים חלק בהבנייתו של מה שאגדיר - 'לא-שיח של לכודים' - המתנהל, או ליתר דיוק אינו מתנהל בין הקבוצות השונות המרכיבות את הפסיפס האנושי המסוכסך בשטחים. לא-שיח המשקף דיסונאנס מרחבי-נופי שבמסגרתו חפצים הציירים המתנחלים במרחב האוריינטאלי עצמו, בטקסטורות המזרחיות העתיקות, באסתטיקה הוורנאקולרית ובחללים, כמעין הוכחה לילידיותם הם במקום, ובה בעת מוחקים כל זכר לנוכחותם של יצרני המרחב הוורנאקולארי עצמם, הפלסטינים, המאיישים את הנופים הללו ומעצבים את הנוף הזה מאות בשנים. במציאות מרחבית-נופית זו מתפקד בד הקנבס כדגל במאבק על המרחב, כלי להנחלת אידיאולוגיה מורכבת או כמחוז של חלום ואוטופיה, מקום של מפלט.

שפתו של הלא מדובר: רישומים ביומני מסע של נשים ישראליות צעירות במהלך טיול

תרמילאים

ד"ר עינב שגב

המכללה האקדמית ספיר

כחלק ממחקר אשר ביקש לבחון כיצד מתפתחת זהותן של נשים ישראליות במהלך טיול תרמילאים ולאחריו, נעשה שימוש בשני סוגי נתונים מרכזים: האחד הוא ראיון סיפור חיים אשר התבצע בעת שנערך המחקר, והאחר — יומני מסע אשר נכתבו מספר שנים לפני שנערך המחקר, בעת היותן של המשתתפות בטיול התרמילאים. היומן ככלי מחקר אשר לא נכתב למטרת המחקר, אלא כטקסט ספונטני ועצמוני, דורש תיאור וניתוח מעמיק מאשר זה הניתן פה. במסגרת זו אבקש להתמקד במפגש בין סוגי האמנות — רישומים, ציורים ותמונות מודבקות — אשר כללו יומני המסע, ובין הנתונים הוורבלים — טקסט כתוב ביומנים ונרטיב שהופק בראיונות. בתחילת מפגש בלתי מתוכנן זה עלתה השאלה, האם האמנות היא חלק מהנתונים, ואם כן — כיצד עלינו להתייחס אליה? מטרת ההצגה הנה להציג דרך לשילוב נתונים שאינם ורבליים במחקר אשר נתוניו ורבליים בעיקר, "לעשות מקום" למה שאינו מדובר על מנת להעשיר את המדובר ולחשוף בפנינו רבדים נסתרים שלא יכולנו לגלות ללא האמצעי הלא ורבלי.

ביטויים לדחק של עובדים סוציאליים דרך אמנות

כנרת פולק

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פרזנטציה זה יתאר את חוויות שחיקה ודחק, ודרכי ההתמודדות עמן, כפי שמשקפות בציריחהם של עובדים סוציאליים. במחקר השתתפו 17 עובדים סוציאליים, מתוכם 15 נשים ו-2 גברים. כולם עובדים מעל לחמש שנים בשירותים שונים של עבודה סוציאלית. מטרת מחקר זה להשתמש באמנות ככלי לתיאור חוויות השחיקה והדחק של עובדים סוציאליים, לבחון אילו מרכיבים ייחודיים של החוויות נחשפים באופן זה, ההצגה תראה את הממצאים, ויצביע על זה שהדחק של העובדות הסוציאליות הקשור א-לגורמים ארגוניים: עומס מטלות וציפיות, פערי תפיסה מקצועית, מלחמות ארגוניות והעדר הערכה. ב-לגורמים פנימיים וגם למאפייני אוכלוסיית המטופלים.

ניסוח אמנותי של חזון תעסוקתי: כיצד האמנות מהווה כלי ללמוד על עיצוב חלומות תעסוקתיים

של נשים?

מיכל מגוס

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פרזנטציה זה תתאר את השימוש באמנות כשיטת מחקר וככלי מחקרי הממחיש את עולמן הפנימי של משתתפות המחקר – קבוצת העצמה תעסוקתית ונשית לצעירות המטופלות על ידי שירותי הרווחה או המוכרות להם. המחקר מתמקד במפגש של האמנות עם הנשים ברמה הקבוצתית וברמה האישית, המתבסס על ניתוח פנומנולוגיה, תמתי ופמיניסטי של תוצרי האמנות ככלי המתאר את החלומות ואת המאויים של הנשים. המחקר בדק את המשמעות של שילוב אמצעים הבעתיים היוצרים מרחב סמלי ופוטנציאלי בתוך קבוצה שהיא משימתית דווקא, כדי לייצור חיבור בין המשאלות הפנימיות של הנשים והמשימות החיצוניות. השימוש בכלים יצירתיים שפך אור נוסף על עולמן הפנימי של אותן משתתפות – על החזון שלהן, על השאיפות, על החלומות, על הכוחות, ועל ההגדרה העצמית שלהן. בשונה מהמחקר המסורתי שביסס את המודלים התיאורטיים. המחקר ניסה לחבר בעזרת האמנות בין המושגים "רצון פנימי" ו"הגשמה עצמית" בקרב המשתתפות, ובין הכוחות הדרושים כדי לשרוד ולהתקדם בעולם ה"אמיתי" שהן רוכשות בקבוצת המשימה שלהן.

אמנות במחקר פעולה לעידוד עשייה חברתית

נועה ברקאי

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

המטרה המרכזית של המחקר הינה לבדוק האם שימוש בכלים יצירתיים, מעודד ומקדם עשייה חברתית בקרב נשים. מחקר זה בוחן סוגיות של שימוש בכלים יצירתיים לקידום שיח חברתי ויצירת עניין, תוך כדי בחינה של כלים חדשים למחאה נשית. בספרות המקצועית ניכר הידע הקיים על טיפול באומנות, על עבודה פרטנית וקבוצתית בעזרת כלים יצירתיים ועל טיפול בגישה הפמיניסטית. במקביל קיים ידע רב על אקטיביזם ושינוי חברתי, על פרקטיקות וכלים העומדים בפני העובדת הסוציאלית. קיים חוסר מידע ושימוש מועט- אם בכלל בשימוש בכלים יצירתיים מהיבט פמיניסטי לשינוי חברתי. מחקר זה בא להציע מודל תאורטי חדש המשלב שני תחומים שעד עתה פעלו בנפרד. המחקר מראה כי שימוש בכלים יצירתיים עוזר לנשים להביע את עצמן, ולרתום אותן לפעולה. המחקר התבסס על סיפור מקרה (case study) של פרויקט "עו"סות חשבון נפש חברתי למדינה" עולה כי שימוש בכלים יצירתיים מעורר אצל נשים תחושה של ביטחון ומרחב להביע את תחושותיהן. הקשרים שנמצאו בין אקטיביזם, שימוש בכלים יצירתיים, עבודה בקרב נשים והתבוננות על מכלול זה בראיה פמיניסטית, אפשרו להתבונן על תהליכים המתרחשים במשך שנים בשטח, באור שונה.

מושב 104

מחקר פעולה בהכשרת מורים: מושב לזכרה של ד"ר שושנה קיני

יו"ר: פרופ' מיכל צלרמאיר

מכללת לוינסקי לחינוך ומכון מופ"ת

פיתוח תהליכים רפלקטיביים והעצמת הזהות המקצועית אצל סטודנטיות לחינוך מיוחד,

במהלך הנחיית פרויקט לתואר שני

ד"ר תמר סיון

מכללת לוינסקי לחינוך

מטרת המחקר: לפתח תהליכים רפלקטיביים ולהעצים את הזהות המקצועית של שתי סטודנטיות לתואר שני שהן מורות בעלות ניסיון בשילוב תלמידים עם צרכים מיוחדים וביישום התאמות לימודיות. המניע למחקר נבע מהצורך של הסטודנטיות-המורות לנטוש את שיטות ההוראה השגרתיות, המוכרות והאינטואיטיביות שלא הניבו תוצאות רצויות ובמקומן, לאמץ גישות פדגוגיות ודרכי הוראה אלטרנטיביות.

הרציונל התיאורטי התבסס על השקפתו של פריירה (1972) המאמין בצורך בפיתוח מורה חוקרת, בעלת סמכות משחררת. לטענתו, הפעולה המחקרית, אינה תוספת נלווית להוראה, אלא היא חלק בלתי נפרד ממעגל הידע שהוא מורכב מלמידה וחשיבה על ידע קיים, ומיצירת ידע חדש: ללמוד, ללמד, לחקור, להתנסות, לחשוב ולתקשר כפעולות מתמשכות ואינסופיות. דרך יעילה ליישום גישה זו הינה מחקר פעולה המאפשרת לאנשי חינוך לבצע רפלקציה על עבודתם, לחקור אותה וליצור בה שינוי (צלרמאיר, 2008).

שיטת המחקר: איכותנית – פרשנית ובדגם של מחקר פעולה המאופיין במעגליות ספיראלית. משתתפי המחקר: ארבע נשות חינוך: שתי סטודנטיות לתואר שני בחינוך מיוחד שכל אחת מהן הפעילה תכנית התערבות בכיתה, לצורך כתיבת עבודת פרויקט בנושא התאמות לימודיות ובנושא סגור עצמי ככישור למידה. שתי עמיתות של הסטודנטיות הנ"ל אשר תיעדו את תהליך ההוראה בכיתה.

הליך המחקר: איסוף הנתונים נעשה באמצעות ראיונות, תצפיות, ויומן רפלקטיבי. ניתוח הנתונים נעשה באמצעות הגישה הפרשנית: זיהוי דפוסים בולטים וגיבושם לתמות (קטגוריות).

נהלי אתיקה נשמרו בקפדנות.

הממצאים הצביעו על שינויים הדרגתיים שחלו אצל הסטודנטיות והצופות בתחום המסוגלות העצמית, בתחום הזהות המקצועית ובתחום הדימוי העצמי האישי והמקצועי. הן אימצו בהדרגה יכולות רפלקטיביות, יכולות הערכה ובקרה על עבודתן, התייחסות גמישה לשינויים ולאימוץ דרכי הוראה אלטרנטיביות.

מה מטריד את הפרחים? או: מה ניתן ללמוד ממחקרי פעולה של פרחי ההוראה

ד"ר אורלי מורג

המכללה האקדמית גורדון

בין החוקרים את הכשרת המורים בארץ ועולם קיימת הסכמה בדבר חשיבות ההתנסות במחקר פעולה על ידי פרחי ההוראה כבר בשלב ההכשרה וברבות מהמכללות ניתנים קורסים במחקר פעולה.

באקדמית גורדון בחיפה ניתן הקורס "המורה כחוקר בכיתתו" כקורס סמינריוני שנתי לסטודנטיות בשנה השלישית. במסגרת הקורס הסטודנטיות לומדות ומתנסות בעצמן במחקר אותו הן עורכות באופן עצמי. הסטודנטיות מתבקשות לזהות אי נחת שמטרידה אותן בהקשר של העבודה החינוכית ואי נחת זאת מהווה נקודת מוצא לתהליך המחקר.

לקורס ולתהליכים שהוא מניע יש תוצרים בשני רבדים. הרובד האחד הוא התהליך שעוברות הסטודנטיות מבחינה אישית והמיומנויות המקצועיות והמחקריות שהן מבנות לעצמן. הרובד השני הוא המידע שנאסף מעבודותיהן של הסטודנטיות ויכול לשמש אותנו, מכשירי המורים, כבסיס ידע להוראה שלנו. למשל, מהעבודות עולה מידע לגבי התפיסות, הדעות והערכים שמובילים את הסטודנטיות בתהליך המקצועי שהן עוברות. עוד עולה מהעבודות מידע חשוב על מה שמטריד את פרחי ההוראה בשנה השלישית ללימודיהן, רגע לפני שהן מתחילות את דרכן המקצועית העצמאית. ההיצג יתמקד בשאלה זו.

הממצאים שעלו מניתוח תוכן של 60 עבודות מחקר שנערכו בשנת הלימודים תשע"ג סימנו שלושה היבטים של אי נחת: האחד קשור לקשיים האישיים שעבודת ההוראה והלימודים שלהן עצמן מעלים, כגון: קושי בארגון זמן, שימוש מתאים בקול ושפת גוף, חרדות וכד'; השני קשור להיבט ההתנהגותי של התלמידים ולשליטה שלהן בכיתה; השלישי הוא ההיבט הפדגוגי ומיומנות התאמת ההוראה לתלמידים ולצרכים שלהם, גם בחינוך הרגיל וגם בחינוך המיוחד.

כלומר, מעבר לתרומה המוכחת של מחקר הפעולה לפיתוח מיומנויות אישיות ומקצועיות בקרב פרחי ההוראה, מחקרים אלה עשויים להוות מרכיב בבניית מתווה ההוראה במכללה, כך שהכשרתן תפגוש גם את צרכיהן האותנטיים כפי שהן מזהות ומתעדות.

מהמאהל ברוטשילד לשולחנות עגולים וצדק חברתי בהכשרת מורים: מחקר פעולה שיתופי

במכללה לחינוך

ד"ר עידית טבק, פרופ' מיכל צלרמאיר

מכללת לוינסקי לחינוך

"העם דורש צדק חברתי!" סיסמא זו הפכה לסמל המחאה בקיץ 2011. רבבות יצאו לרחובות ובקשו להשמיע קול בהפגנות ענק, סביב שולחנות עגולים ובאוהלים פזורים ברחבי הארץ. תהליכים שהותנעו ברחוב התפשטו במהירות. במכללתנו נשאלו שאלות כגון: מי העם שלנו? מה העם הזה דורש ומצפה מאתנו? מה יכולה המכללה לעשות בקשר לכך? בניסיון להתמודד עם שאלות אלה, הפעלנו בין השנים תשע"ב-תשע"ד כחלק ממחקר פעולה שיתופי (Abraham & Purkayastha, 2012; Reid, 2004), שלשה מעגלי פעולה שמאירים את הזיקות בין הנתונים והתיאוריה לבין הפעולה. נתוני המחקר נאספו באמצעות הקלטה ותמלול של שיח חופשי בין משתתפי דיונים סביב שולחנות עגולים בשלוש נקודות זמן: (א) "יום הסגל האקדמי" שהתקיים ערב פתיחת שנת הלימודים תשע"ב. השתתפו כ-200 מרצים, נציגי הסגל המנהלי והסטודנטים, ואורחים מהמחאה החברתית; (ב) אמצע שנת הלימודים תשע"ב. השתתפו כ-100 סטודנטים ומרצים; (ג) אמצע שנת הלימודים תשע"ג. השתתפו כ-200 איש וביניהם אנשי אקדמיה מהארץ ומחול, אנשי ציבור, נציגים של רשויות מקומיות, המגזר הפרטי והשלישי, נציגי משרד החינוך, סטודנטים, הורים ועוד.

על בסיס ניתוח פרשני – תמטי של הנתונים האלה ביקשנו להבין טוב יותר: (א) כיצד המשתתפים תופסים צדק חברתי בהכשרת מורים? (ב) מה ניתן לעשות במכללה על מנת לתת מענה לדרישתם לצדק חברתי? (ג) כיצד ניתן להמשיג את השינויים שעלינו ליישם במכללה על מנת ליצור מחדש את החזון שלנו בהכשרת מורים

המחקר שלנו מציג את התשובות לשאלות אלה כשהן מומשגות בהשפעתן של תיאוריות פמיניסטיות (Zellermayer & Herzog, 2013) ותיאוריות של קיימות (Sustainability) בהכשרת מורים (Zellermayer & Tabak, 2013).

מושב 105
מחקר עם ילדים

יו"ר: ד"ר נילי לאור-בלסבלג

אוניברסיטת תל-אביב, מכללת סמינר הקיבוצים והמכללה האקדמית גליל מערבי

Conceptualizations of Waste-related Implications on Health and Welfare among Elementary School Students in the Negev's Bedouin Arab Community

Sedawi Wisam, Dr. Orit Ben-Zvi Assaraf, Prof. Julie Cwikel, Dr. Haim Eshach
Ben-Gurion University of the Negev

This study addresses the manner in which 4th-5th grade children from unrecognized Bedouin settlements in Israel's Negev desert perceive waste and its effects on health and the environment, with an eye towards building a future model for their environmental education. These children participate in local practices with environmental repercussions, such as incinerating waste or collecting it for reuse and sale. These lead to injury, exposure to toxic chemicals and chronic disease. Understanding such dangers would not only help these children avoid future environmental and personal harm, but potentially allow them to influence the knowledge, affect and behavior of adults in their household as well.

Qualitative data was collected by a combination of interviews and observations, with results divided into 3 main categories: knowledge, affect and behavior. We found that though waste is an integral part of the children's domestic environment, their **knowledge** of it was only superficial, based in social and personal experience. In terms of **affect**, children's reactions were ambiguous - demonstrating environmental responsibility whilst simultaneously describing a lack of interest towards environmental preservation. The children described several waste-related everyday **behaviors**: going to the valley to dump waste, burning or playing with it, making toys from discarded objects, and gathering metals, batteries, and bottles for sale. Together, the three aspects of this study reveal the extent and pervasiveness of waste's impact on these children's lives. They also highlight the areas that should be targeted in future environmental education if positive change is to be achieved.

**כלי מחקר איכותניים במחקר עם ילדים:
התפתחות הבנת המושג העמדת פנים בתיאטרון בקרב ילדים**

ד"ר נילי לאור-בלסבלג

אוניברסיטת תל-אביב, מכללת סמינר הקיבוצים והמכללה האקדמית גליל מערבי

המחקר שיוצג נעשה במסגרת עבודת הדוקטורט שלי והינו שייך למחקרי התקבלות בתיאטרון. מחקרים אלה בודקים תגובות של צופים בנוגע למאפיינים קוגניטיביים של המופע (הקשורים לניתוח העלילה וההצגה) ומאפיינים רגשיים (הקשורים לרגשות ותחושות שעוררה ההצגה). רוב מחקרי ההתקבלות חקרו עד כה צופים מבוגרים, במחקר הנוכחי בדקנו תגובות של ילדים. אחד החידושים של המחקר הנוכחי הינו בדיקת הבנתם של ילדים שני היבטים מהותיים בתיאטרון: העמדת פנים והבחנה בין מראית עין למציאות. אחת מהנחות המחקר הייתה, שבמידה וילדים אינם מבינים אחד משני היבטים אלה, אין הם יכולים להבין את מופע התיאטרון כהלכה. דבר זה עשוי להוביל לחוסר יכולת בפענוח ההצגה וצפניה.

ההרצאה תתמקד בנושא העמדת הפנים שנחקר רבות במסגרת מחקרי תיאוריית המיינד והינו אחד ההיבטים המרכזיים כאשר אנו עוסקים בהתפתחות הבנת האחר אצל ילדים. במחקר זה נבדק נושא העמדת פנים לראשונה בהקשר של תיאטרון - העמדת פנים במובן של אדם המגלם תפקיד, כלומר מעמיד פנים שהוא מישהו אחר. אחת השאלות הספציפיות ששאלנו במחקר זה הייתה: כיצד האופן בו ילדים מבינים העמדת פנים משפיע על יכולתם לפענח הצגת תיאטרון בה הם צופים?

בהרצאה יוצגו ממצאי המחקר ומסקנותיו, אליהם הגענו מתוך ניתוח ראיונות חצי מובנים עם ילדים משלוש קבוצות גיל, לאחר שצפו בהצגת תיאטרון. דברי הילדים נותחו בהתבסס על עקרונות התיאוריה המעוגנת בשדה (grounded theory) ועל ההנחה שהיגדיהם השונים במהלך הראיונות, הינם ביטוי לתפיסה מחשבתית מתפתחת לגבי מהותו של התיאטרון. ההרצאה תתמקד באחת ממסקנות המחקר והיא, שבשונה ממחקרים קודמים בתחום תיאוריית המיינד אשר התייחסו אל העמדת פנים כאל מושג אחד כולל, כאשר מדובר בהצגת תיאטרון ניתן למצוא כמה סוגים של העמדת פנים, אשר יכולתם של ילדים להבינם ולפענחם מתפתחת עם השנים.

כלי מחקר איכותניים במחקר עם ילדים - אופני התקבלות של הצגת תיאטרון בקרב ילדי גן:

חקר סמיוטי בתיאטרון לילדים

סמדר מור

אוניברסיטת חיפה

הרצאה זו תעסוק במתודולוגיה של מחקר שנערך לשם קבלת תואר ד"ר באוניברסיטת חיפה, בהנחיית פרופ' שפרה שינמן ונמצא בשלבי הכתיבה האחרונים. המחקר נבנה על פי הגישה האיכותנית, בניסיון להבין את חוויית הצפייה הסובייקטיבית של ילדי גן בהצגות ילדים. במהלך המחקר נעשה שימוש בארבעה כלים מחקריים שונים, שתרמו להעשרת התמונה ולהגברת אמינות הניתוח: תצפיות על הילדים בעת צפייתם בהצגה, שיחות תיאטרון (Sauter, 2000), שיחות קבוצתיות הנערכות מיד לאחר ההצגה, ציור בעת שיחות התיאטרון, לצורך יצירת rapport, כמו גם לאיסוף רשמי הילדים מההצגה, וראיונות, שנבנו לכל לילד באופן אישי, מתוך תימות שעלו בשיחות התיאטרון. כלי מחקר אלה הותאמו ועובדו למחקר עם ילדים, בניסיון לברר את אופני ההתקבלות של הצגת תיאטרון בקרב ילדי גן, כמו גם את השפעת מרכיבי הצפייה על ההתקבלות: המרכיבים הסמיוטיים של הצגה, הקונבנציות התיאטרוניות המוכרות או לא מוכרות לילדים והרוחק האסתטי, בו נמצאים ילדים הצופים בהצגת תיאטרון (Schonmann, 2006). במחקר עם ילדים בגיל זה עשויים להתעורר קשיים באיסוף רשמים: אי הסכמה לשוחח עם אדם זר, הסחות דעת, רצון לרצות את המבוגר המראיין, או את המבוגרים הקשורים להצגה, ומגבלות שפתיות הקשורות אל הגיל הצעיר. מתוך ניסיון להתגבר על קשיים אלה, נעשתה התאמה של כלי המחקר הנהוגים עם מבוגרים לגיל זה. בהרצאה יוצגו כלי המחקר, אופני השימוש בהם, מהלך המחקר והממצאים.

אימוץ עם קשר – חקר מקרים

יואה שורק

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

בעשור האחרון ישנם יותר ויותר מקרים של אימוץ עם קשר בארץ. באימוץ מסוג זה, ילדים שהוצאו מבתיהם בגלל תפקוד הורי לקוי, ממשיכים לשמור על קשר מוגבל עם בני משפחתם המולידה לאחר האימוץ. זאת בניגוד לאימוץ הרגיל, שבו אין קשר בין הקטין המאומץ לבין הוריו המולידים.

למודל זה של אימוץ יש יכולת לשפר באופן משמעותי את איכות החיים של חלק מהילדים המאומצים. עם זאת הוא שונה באופן משמעותי ממודל האימוץ הקיים. כדי לתמוך ביישום אפקטיבי שלו נדרש פיתוח של מדיניות ברורה.

המחקר הוזמן על-ידי השירות למען הילד במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ועמותת אשלים ובוצע במסגרת מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל. מטרותיו היו ללמוד על התנסויותיהם של המעורבים באימוץ עם קשר: הילדים המאומצים, ההורים המאמצים, ההורים המולידים ועו"סיות האימוץ, ובכלל זה לשמוע את מחשבותיהם, רגשותיהם ועמדותיהם ביחס לכך; לעמוד על הסוגיות והקשיים בהפעלת המודל ולאתר דרכי עבודה מומלצת.

מחקר מבוסס על 9 חקרי מקרה מעמיקים: כל מקרה כולל מספר ראיונות עומק עם הילד המאומץ, ההורים המאמצים, ההורים המולידים, עו"ס האימוץ, ולעתים גם עם האחים המאמצים. בסך הכל נערכו כ-40 ראיונות עומק פנים מול פנים.

ההרצאה תכלול הצגת ממצאים נבחרים מהמחקר. בנוסף, יתוארו מגוון אתגרים הנוגעים למחקר האיכותני: האתגר בעריכת ראיונות במקביל עם צלעות אימוץ שונות ולעתים אף עיונות, בידיעתן, ותוך הצורך ברכישת אמונם ובאיסוף מידע על היבטים אישיים וטעונים בחייהם; יתואר האתגר באיסוף מידע משני סוגים במקביל: מידע על החוויה, הרגשות ומערכות היחסים במסגרת האימוץ הפתוח ומידע על דרכי העבודה בהפעלת המודל; ולסיום יתואר האתגר בניתוח החומר, ובאיתור "תמות גלויות" ו"תמות סמויות", תוך התבססות על מידע מילולי ושאינו מילולי.

מושב 106 - פאנל

מילים ומה שמעבר: היבטים גלויים וסמויים בהוראת מחקר איכותני

יו"ר: ד"ר ליאורה נוטוב
המכללה האקדמית גורדון והטכניון

הוראת המחקר האיכותני בהקשרים שונים, לקהלים שונים באקדמיה ובשיטות מגוונות

ד"ר איריס בקשי-ברוש
מכללת סמינר הקיבוצים

סוגיות זידקטיות בהוראת מחקר פעולה

ד"ר ליאת אייל, ד"ר דרורית רם
מכללת לוינסקי לחינוך

הוראת המחקר האיכותני במכללה להוראה

ד"ר אורלי סלע
המכללה האקדמית לחינוך אורנים

הוראת מחקר איכותני באמצעות דרמה ודרמה כאמצעי לניתוח ממצאים איכותניים

ד"ר רן פלג
מכון וייצמן למדע והטכניון

הוראת המחקר האיכותני במכללה להוראה

ד"ר מאיה מלצר-גבע
מכללת כנרת ומכללת אורנים

ד"ר אורית אבוהב
מכללת בית ברל

מושב 107

מחקרים בשדה הבריאות

יו"ר: פרופ' גילי צוויקל

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הטרוטופיה בארבע מערכות: מרחב, בית החולים הפסיכיאטרי ו"אחרות"

ד"ר זאבי אבישי

המרכז לבריאות הנפש שער מנשה

אוניברסיטת בן גוריון בנגב – קמפוס אילת, המחלקה לפסיכולוגיה

אחד מן הנושאים בהם עסק פוקו היה האופן בו החברה ומוסדותיה מבנים את השיגעון. הוא העלה שאלות כמו: כיצד השיגעון מתוחזק? אילו כלים משמשים להמשך הפצתו של השיגעון כקטגוריה? אלו תהליכים משמשים את ההבחנה בין המשוגע לבין שפוי? בית החולים הפסיכיאטרי הוא מוסד רפואי המתאים למה שפוקו מכנה "הטרוטופיה": מקום אחר. מושג זה מאפשר לדון בהיבטים המרחביים של הכוח והאופן בו מבנה מרחב בית החולים הפסיכיאטרי את הסובייקטיביות של הפונים.

מרפאת החוץ של המרכז לבריאות הנפש שער מנשה היא מקרה גבול שכן מצד אחד היא ממוקמת פיזית בתחומי המרכז הרפואי אך מצד שני הגבול הפיזי, הגדר המקיפה את המרכז, מטשטשת את האבחנה בין פנים המרכז לבין החוץ. נשאלת השאלה: האם ניתן למצוא למאפיין מרחבי זה (ולנוספים) ביטוי בסובייקטיביות של הפונים אל המרפאה?

בניגוד למקרים אחרים בהם משתתפי מחקר התבקשו להתייחס באופן ישיר להיבטים המרחביים של מרכזי בריאות הנפש, במחקר הנוכחי יוצגו וינייטות מתוך פסיכותרפיה פרטנית וקבוצתית בהן מבטאים הפונים התייחסות למרחב באופן ספונטאני.

מניתוח פנומנולוגי פרשני ניתן להתרשם כי הפונים אכן עסוקים בסוגיות המרחביות. עיסוק זה מתבטא בשימוש בשפה גיאוגרפית המסמנת את "הפנים" וה"חוץ" ובנוסף, אובייקטים פיזיים המצויים במרחב מסומנים כמבחינים בין המרחבים הגיאוגרפים השונים בתוך ומחוץ לבית החולים. רובד זה של החוויה מרמז על האופן בו משמש המרכז לבריאות הנפש כהטרוטפי ומדגים כיצד ההיבטים המרחביים מבנים את השיגעון.

כיצד ניתן לחדש תיאורטית מתוך נתוני השדה?
תיאוריה מעוגנת וגישה אֶבְדּוֹקְטִיבִית בחקר שילוב רפואה משלימה בבת-י-חולים
ד"ר יעל קשת
המכללה האקדמית גליל מערבי

תיאוריה מעוגנת (grounded theory) היא אחת הגישות המובילות במחקר איכותני. מבקרי גישה זו טוענים שלמעשה מעט מאד חדשנות תיאורטית נבעה מגישת תיאוריה מעוגנת בשדה בגלל הקושי ליצור תיאוריה חדשנית באופן אינדוקטיבי ללא התייחסות למסגרת תיאורטית-אנאליטית קודמת. בהרצאה אציג את הגישה האֶבְדּוֹקְטִיבִית (abductive), לפיה מנתחים את נתוני השדה בהקשר של תיאוריות רקע קיימות כדי לצאת מהן הלאה לתובנות תיאורטיות חדשות. אתבסס על מחקר בו בחנתי האם רופאים, המשלבים רפואה-משלימה בתוך ארגונים לטיפול בבריאות בישראל יכולים ליצור שינוי ממסדי, ואם כן, כיצד הם עושים זאת. במהלך המחקר, שנמשך שש שנים, אספתי מגוון רחב של נתונים. המחקר בוצע במספר שלבים, כשניתוח הנתונים שנאספו בשלב אחד משמש בסיס לאיסוף הנתונים בשלב הבא. בשלבים הראשונים ערכתי תצפית משתתפת מרובת-אתרים, ובשלבים הבאים תהליך אתנוגראפי בתוך בית-חולים, שכלל ראיונות עומק. במהלך המחקר התייחסתי לפרדוקס מרכזי במסגרת הגישה התיאורטית הממסדית, פרדוקס ה embedded agency: כיצד שחקנים הטבועים במוסדות חברתיים, כפופים למגבלותיהם וטבועים בתוך הלוגיקה שלהם ובמנהגיהם המקובלים, יכולים למרות זאת לחולל שינוי באותם מוסדות? המחקר הוביל לפיתוח של המושג התיאורטי dual embedded agency, ולשימוש בו כדי להסביר כיצד יכולים אינדיבידואלים לשלב פרקטיקה חדשה ולהציג לוגיקה שונה (ואף נוגדת) לשדה מוסדי המאורגן כבר על ידי לוגיקה דומיננטית הגמונית. הצעתי שעבודת-גבול היא המנגנון העיקרי באמצעותו הרופאים הדואליים משלבים את הפרקטיקה החדשה בתוך המתרס הביו-רפואי ואף מצליחים להציג שם את הלוגיקה האלטרנטיבית. המחקר תורם לספרות התיאורטית על לוגיקה מוסדית ושינוי מוסדי. לסיכום, גישה אֶבְדּוֹקְטִיבִית יכולה לעזור ליצירת חדשנות תיאורטית באמצעות מודיפיקציה של גישת תיאוריה מעוגנת.

Reconstructing data:

Medicine and evidence-based public health

Prof. Nadav Davidovitch, Prof. Dani Filc

Ben-Gurion University of the Negev

The emergence of Evidence-Based Medicine (EBM) as the gold-standard practice in biomedicine and public health practices represents a significant epistemological turn in modern medicine. The development of Evidence-Based Public Health (EBPH) followed the emergence of Evidence-Based Medicine, as an attempt to ground health policies and interventions on "sound facts". The present paper analyzes the historical and sociological roots of this turn. We evaluate the ethical and social consequences of this transformation, both within the medical profession (the polarization between a medical elite which strengthened its professional status, and a rank and file which experienced a process of "de-professionalization") and in its relationship to the welfare state (the link between the medical elite, EBM, EBPH and the commodification of health care and public health).

The critique of EBM and EBPH should not amount to the rejection of using scientific knowledge in order to improve public health practice. But an alternative, more democratic, vision of the incorporation of evidence-based decision making into health policy, should be developed. A vision not limited to quantitative methods (e.g. epidemiology, statistics and economics) but one where knowledge produced by a variety of disciplines, including qualitative methodologies and evaluation methods, arriving from social science and humanities, can inform democratic public health policies.

ניתוח פרופילים של תורמי זרע אנונימיים: כיצד הם מקנים אמינות לתיאוריהם העצמיים?

ד"ר יעריט בוקק-כהן, ד"ר לימור דינה גונן

אוניברסיטת אריאל

המחקר הנוכחי מבקש להתחקות אחר האופן בו מציגים את עצמם תורמי זרע אנונימיים בפרופיל הנתונים המורחב. איסוף הנתונים נעשה באמצעות רישום החוקרות כלקוחות בשישה בנקי זרע בארה"ב והורדת מאות פרופילים מורחבים המוצגים בחינם ללקוחות המתעניינים ברכישת זרע. בסיס הנתונים עליו נערך הניתוח הינם 180 פרופילים וכן 36 תמונות ילדות שמסרו התורמים להצגה בפני המתעניינים. הבסיס התיאורטי לראיית הפרופילים הללו כאמצעי תקשורת בין אישיים הינו תאוריית האיתות (Signaling theory). ניתוח הנתונים מעלה ארבע תימות באמצעותן מנסים התורמים לאותת על איכות זרעם ולהקנות אמינות לתיאוריהם העצמיים במטרה 'לשווק' את עצמם ולשכנע לקוחות לרכוש את תרומתם. בנקי הזרע מעודדים את ציבור הלקוחות לאמץ אמונות בדבר תורשה למארקיאנית באסטרטגיה לפיה תכונות חברתיות, פעילויות פנאי ותחביבים מוצגות כאילו הן תכונות גנטיות שיועברו לתינוקות אשר צפויים להיוולד מתרומות אלו. מרבית תכונות אלו תואמות לדימויי מגדר מסורתיים ובכך תורמים לנטוראליזציה של ההבדלים בין המינים. ניכר כי התמונות אשר נמסרו לבנקי הזרע לא נלקחו באקראי אלא שהושקעה מחשבה מכוונת בבחירתן, מה שמתבטא במוטיבים החוזרים על עצמם במרבית התמונות. תמונותיהם של התורמים מהיותם תינוקות עברו ניתוח ויזואלי והמסרים המובעים באמצעותן משמשים כדי להוכיח ואף לחזק את הרשמים בפרופילים הכתובים. ממצאי המחקר שופכים אור על נושא שטרם נחקר בספרות העוסקת בתקשורת בתחום הבריאות, והוא התקשורת המתווכת באמצעות מיחשוב (Computer Mediated Communication) בין תורמי זרע לנשים הבוררות ביניהם. כמו כן פרופיל התורמים מומשג כטקסט פוסט מודרני המשמש כסוכן סוציאליזציה לילדים העתידים להיוולד מתרומות אלו ואשר משתוקקים לקרוא כל תיאור על אביהם הביולוגי. באמצעות טקסטים אלו מועבר ההון הסמבולי של גברים לצאצאיהם ובכך משועתק הסדר החברתי הפטריארכאלי.

מושב 108
שותפות במחקר

יו"ר : פרופ' אילנה מרגולין
מכללת לוינסקי לחינוך

התבוננות רבת - מתודולוגיות בקהילת אחת של מפקחים חוקרים

ד"ר שרה שמעוני

מכון מופ"ת

פרופ' אילנה מרגולין, ד"ר מיכל שני, ד"ר פנינת טל

מכללת לוינסקי לחינוך

במסגרת שותפות בין מכללת לוינסקי לבין מחוז המרכז נבנתה במהלך שש שנים קהילה מקצועית לומדת של מפקחים, שהפכה למנהיגות מובילה ויצרה מודלים ייחודיים של פיקוח. לאור הנתונים הרבים שנאספו ולקראת כתיבת ספר בו נחקר התהליך, עולות מספר התלבטויות מתודולוגיות:

א. הנתונים הרבים שנאספו באשר לתפיסותיהם ופעולותיהם של המפקחים, מהם ניתן לצאת להכללות רחבות, מעבר לחקר המקרה הספציפי הובילו לבחירה במתודולוגיה של מחקר רב-מקרים. מסקנותיו של מחקר רב-מקרים, שיש ביניהם קשר, יכולות לשמש נקודת מוצא להסתכלות מדויקת יותר מאשר חקר מקרה אחד.

ב. לאורך שנות המחקר הצטבר חומר ממצאים גולמי רב והושקע עמל בזיהוי ואפיון קטגוריות החוזרות על עצמן. ניתן לארגן את הקטגוריות לכדי מבנה תמתי לכיד לשם יצירת מודל תיאורטי של פיקוח, המסביר את המציאות הנחקרת. תהליך זה הוביל לאפשרות של בחירת המתודולוגיה של התיאוריה המעוגנת בשדה. שאלות המחקר האופייניות לגישה זו חותרות לחשיפה של מנגנון חברתי, יחסי כוח והשקפות עולם, כמו גם התרבות של הקהילה הנחקרת.

ג. מאחר שקהילת המפקחים שמה לה למטרה לשפר את הלמידה במחוז, לפעול למען תהליך שינוי בפרקטיקה ולהעריך את הפעולה, ניתן לזהות מעגלי מחקר, המשקפים את עבודתם של המפקחים ואת המחקרים השיתופיים שערכו. אפשרות זו מזמנת מתודולוגיה של מחקר פעולה.

ד. האם אנחנו החוקרות, המהוות קהילה חוקרת בפני עצמה עורכות מחקר שיתופי? כל אחת מאיתנו טוותה את העדפתה המחקרית, את נקודת המבט הייחודית שלה ואת מומחיותה בהתבוננות בנתונים. בתהליך הניתוח נוצר דיאלוג מתודולוגי בין מחקר פעולה לבין חקר מקרה לבין תיאוריה המעוגנת בשדה.

לאור המורכבות הייחודית של הנתונים ושל נקודות הראות השונות של הניתוח, אנו מתלבטות בשאלה, מהי המתודולוגיה המתאימה למחקר ארוך טווח זה.

מחדר היועצת החינוכית: היועצות להורים

פרופ' רחל ארהרד
אוניברסיטת תל-אביב

עינת ונקרט

מטרת המחקר לספק תאור סמיך של מפגש היועצות בין יועצים חינוכיים והורי תלמידים, בזיקה לגישות החינוכיות-מערכתיות של ימינו, הדוגלות בהגברת מעורבות הורית. על מנת לעמוד על התהליכים המתרחשים ומבנים את ההיועצות נבחרה הפרדיגמה האיכותנית ובתוך כך הגישה האתנוגראפית שמשמעה תצפית ב"זמן אמת" על המפגש בין היועצת לבין הורה/ים בסיטואציה של היועצות. בנוסף, מחצית מהיועצות רואינו באמצעות ראיון עומק חצי מובנה. השילוב בין תצפית וראיון איפשר לקבל תמונה עשירה ואוטנטית של היועצת באינטראקציה עם הורים – התנהגות מחד, ופרשנות ועמדות מאידך. במחקר השתתפו 18 יועצות חינוכיות העובדות במגוון בתי ספר (בתי ספר יסודיים וחיבות עליונות, בתי ספר ממלכתיים וממלכתיים-דתיים). מממצאי המחקר עולה כי: קיים פער בין ההצהרה כי היחסים הרצויים במפגש עם ההורים הינם של שותפות וסימטריה, לבין המציאות בה למירב מפגשים מסוג זה היה מבנה היררכי ברור; התנהלות ההיועצות - המבנה, התוכן והתהליך - מושפעת ביותר מהצטרפות משתתפים נוספים; זוהו שישה תפקידים הנעים על רצף שבין מקצועי-פרפסיונאלי, ועד תפקיד ארגוני-מנהלי אותן ממלאות יועצות במפגש עם ההורים; מרבית היועצות תפסו את ההיועצות והשתמשו בה ככלי לפתרון בעיות בקשיי תפקוד והסתגלות. המסקנה המרכזית העולה מהממצאים היא כי היועצות החינוכיות בזיקה לעבודתן עם הורים אימצו ברמת ההצהרה את שפת השותפות, השיוויון והדיאלוג ברוח הגישה המערכתית. אולם בפועל מרביתן מתקשות ליישמה הלכה למעשה במקצועיות ויעילות. הקושי של היועצות מתעצם בסיטואציה מורכבת, כאשר קיימת נוכחות בעלי תפקידים נוספים בחדר. כך, כאשר היועצות פעלו בגישה מערכתית להרחבת מעגל המשתתפים במפגשי היועצות (מנהל, מורים, פסיכולוג ועוד), התוצאה היתה הפוכה מהמצופה, והניכור בין בעלי תפקיד פורמאליים במערכת החינוך להורים - העמיק.

הדיוקן הבית ספרי כאתיקה של ברית בחקר מרובה מקרים

טלמור פרחי, ד"ר דורית טובין

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

שאלות אתיות העוסקות במחויבות והדדיות הופכות מרכזיות כאשר מדובר בחקר מקרה בבתי ספר, בו נוצר קשר משמעותי בין צוות המחקר לאנשי בית הספר, והמנהל בראשם. הצורך באמון חיוני להשגת מידע תקף ומקיף, ולשם כך נדרשת "אתיקה של ברית", לפיה גם החוקרים וגם הנחקרים אמורים לתרום ולהיתרם מהמחקר, מבלי שהדברים יבואו על חשבון המחויבות כלפי הקהילה הפרופסיונאלית.

בעבודה זו נציג מחקר שהתקיים בשנת תשע"ב, בו לקחנו את עקרונות הברית צעד נוסף קדימה באמצעות "דיוקן בית ספרי". מטרת המחקר הייתה לבחון מה הם המבנים והתהליכים הארגוניים התומכים בקידום הישגים לימודיים, ומה תפקיד המנהל בהקמה ושמירה על מבנים אלו. המחקר התבצע כחקר מרובה מקרים בארבעה בתי ספר שהובילו את תלמידיהם להישגים גבוהים במשך השנים האחרונות. ראיונות, תצפיות, קבוצות מיקוד וניתוח מסמכים שימשו ככלי איסוף הנתונים, וניתוח הנתונים נערך לגבי כל בית ספר בנפרד ובניתוח חוצה מקרים משווה. ניתוח נתוני בתי הספר הסתיים בדיוקן בית ספרי, נושא ההצעה הנוכחית.

הדיוקן הבית ספרי נשלח אל מנהלי בתי הספר והערותיהם נלקחו בחשבון במהלך הניתוח המשווה ושולבו בדוח המחקר הסופי. הדיוקן, שנעשה תחילה כחלק מהניסיון להבין לעומקו כל בית ספר בנפרד לצורך ניתוח ועיבוד הנתונים, הפך בהמשך למרכיב מרכזי באתיקה של הברית בין צוות המחקר ובית הספר. בהציגו הבהרה כתובה של הממצאים והפרשנויות תרם הדיוקן לקידום האמון, ולחיזוק התוקף ואמינות הנתונים. במקביל הוא שימש את המנהלים להפצת המידע וקידום יחסי ציבור. עם זאת, הדיוקן העלה גם דילמות, כגון השקעת הזמן והמאמץ הנדרשים לכתבתו, אופן הצגת ממצאים פחות חיוביים, ופרשנות שלא התקבלה על דעת המנהלים. מסקנתנו היא שלדיוקן השפעות משמרות ומערערות, וכפי שביכולתו לפרוץ גבולות בין החוקרים והנחקרים, כך הוא יכול לחזקם.

רכזות מקצוע במהלך שינוי פדגוגי המיושם באמצעות מודל הדרכה משותף

ד"ר סמדר גלילי

המכללה האקדמית לחינוך דוד ילין

תקציר זה מציג ממצאי מחקר ליישומו של תהליך שינוי פדגוגי תוך שיתוף אמיתי ופורה של רכזות מקצוע בשלושה בתי ספר יסודיים. תהליך השינוי הפדגוגי כלל שינוי בדרכי הוראה, למידה והערכה בתחום כישורי השפה. מודל הדרכה משותף הוא מודל בו המדריכה החיצונית מובילה את תהליך השינוי הפדגוגי בשיתוף עם רכזות המקצוע האחראיות על תחום השפה העברית בבית ספרן.

למחקר זה נבחרה גישת המחקר האיכותני. מצאתי כי גישה זו היא המתאימה ביותר לנושא המחקר העוסק בתהליכים העוברים על רכזות מקצוע במהלך שינוי פדגוגי המתרחש בבית ספרן ובפירוש הדרכים בהן תופסות הרכזות את המציאות, תוך מודעות שלא קיימת אמת אחת מוחלטת.

המחקר הנוכחי הוא חקר מקרים דומים העוסק בחקר של שלושה מקרים (שלושה בתי ספר) תוך ביצוע השוואה והנגדה ביניהם. השוואה והנגדה בין מספר מקרים חשובה להבנה מעמיקה יותר של כל אחד מהמקרים בזיקה לשונות ולמשותף שבהם (Stake, 1994).

מטרת המחקר הייתה להבין מה קורה לרכזות המקצוע השותפות להובלת תהליך שינוי פדגוגי בבית ספרן יחד עם המדריכה החיצונית, ללמוד על עמדותיהן ותחושותיהן בשלבים שונים בתהליך השינוי, לאתר קשיים וגורמים המעכבים ויוצרים התנגדות לעומת גורמים ממריצים המאיצים ומשפרים את תהליך השינוי ואת התפתחותן המקצועית של הרכזות.

ניתוח הנתונים העיד כי במהלך יישום השינוי הפדגוגי באמצעות מודל ההדרכה המשותף הפכו חלק מהרכזות לשותפות מלאות בתכנון ובהובלת תהליך השינוי הפדגוגי בבית ספרן ולכוח מנהיגותי מוביל, כוח שייתכן ובעתיד יוכל להנהיג את המשך הטמעת תהליך השינוי באופן עצמאי ללא צורך במעורבות וליווי של מדריכה חיצונית.

מושב מליאה

**The Legacy of Anselm Strauss: Grounded Theory and its Potential Uses in
Health and Illness Research**

Prof. Juliet Corbin

This presentation will trace the legacy of research into chronic illness and health care left behind by Strauss and explain how his research and that of his associates helped open up and validate the need for social science approaches to the study of health and illness. It will end with an overview of grounded theory method, its purposes, approach to analysis, and limitations as applied to research in health and illness.

ברכות

פרופ' רבקה כרמי, נשיאת אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פרופ' לאה קסן, נשיאת מכללת לוינסקי

ד"ר מיכל גולן, ראש מכון מופ"ת

פרופ' יוליה מירסקי, ראש המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פרופ' סטיב רוזן, משנה לרקטור אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

יו"ר

פרופ' מיכל קרומר-נבו

מושב 109

מחקרים איכותניים בניהול:

מושב לזכרה של פרופ' איילה מלאך-פינס ז"ל

יו"ר: פרופ' נורית זיידמן

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מחקר איכותני בתחום של יחסי עבודה - משפחה

בשמת שלום- טוצ'ין

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הנושא של שילוב עבודה-משפחה נחקר רבות בספרות, אך בסקירת ספרות היסטורית של מחקרים על יחסי עבודה-משפחה בקרב נשים נטען כי, חסרה התייחסות להיבטים הבאים: העובד כחלק מזוג, ההשפעות של עבודת בני הזוג אחד על השני וההשפעות על ילדיהם. בנוסף, הומלץ להשתמש בתפיסה מערכתית רחבה של התחום. על מנת לענות על צרכים אלו, נבחרה השיטה האיכותנית. מתוכה נבחרה השיטה הפנמנולוגית המתמקדת במהות הותפעה וכיצד היא נתפסת בתודעה של אדם והמשמעות שהוא נותן לחייו והשיטה הנרטיבית הכוללת בתוכה את סיפורי החיים, ומאפשרת ללמוד על תופעה חברתית לעומקה. דרך סיפורי חיהם של נשים בעמדות בכירות, בעליהן וילדיהם ניתן היה לבחון את שאלות המחקר: מה אפשר לנשים נשואות עם ילדים להגיע לעמדות בכירות בתחומים שונים, על פי תפיסתן ותפיסת בני משפחתן? כיצד התמודדו נשים אלו עם ריבוי תפקידיהן? וכן, כיצד השפיעה קריירת האם על ילדיה וחיי משפחתה? ומה המשמעות הטמונה בלהיות בעל או ילד של אישה בעמדה בכירה? השיטות שנבחרו, המרואיינים הייחודיים והטרינואלציה שנערכה ביניהם חידדה ממצאים ומסקנות של מחקרים קודמים והעלתה מספר ממצאים מעניינים נוספים וביניהם: מאפיינים אישיותיים, עזרה ותמיכה, סגנון הורות סמכותי, הבחנת הילדים בין המטפל הפיזי להורים שמגדלים אותם מהבחינה החינוכית-רגשית, סיפוק ושביעות רצון כללית מחייהם וגם רגשות אשם של האמהות לגבי הזמן המועט עם ילדיהן ותחושת בנותיהן לגבי חוסר זמן עם אימן. ניתן לסכם כי, התועלות שהנשים ומשפחותיהן מפיקות מריבוי תפקידיה של האישה עולים על החסרונות הנובעים מהם. ממצאי המחקר פורסמו ב- Journal of

International Women's Studies

עבודה רגשית בצוותים גלובאליים בתעשיית ההייטק: חקר רגשות באמצעות ניתוח ראיונות

ד"ר תמר פרוש

אוניברסיטת חיפה

פרופ' נורית זיידמן

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

במוקד הרצאה זו יעמוד מחקר שאנו עורכות בנושא העבודה הרגשית והדינמיקה הרגשית בצוותי עבודה גלובאליים בתעשיית ההייטק. לצוותי עבודה גלובאליים, שהם נפוצים יותר ויותר כיום, יש שני מאפיינים מרכזיים: (1) החברים בהם מגיעים ממדינות ותרבויות שונות; (2) התקשורת בתוכם מתנהלת במידה רבה בתיווכם של כלים טכנולוגיים, ולא באמצעות מפגשים פנים אל פנים. מטרת המחקר היא לבחון כיצד השילוב של שני המאפיינים הללו – הרב-תרבותיות והווירטואליות – משפיע על הדינמיקה הרגשית בצוותים גלובאליים, ובאופן ספציפי יותר, כיצד הוא משפיע על העבודה הרגשית הנדרשת מהחברים בצוותים אלו. לצורך זה, אנו מנתחות ראיונות מובנים למחצה עם 76 ישראלים ו-69 הודים שעובדים בצוותים משותפים, ישראלים-הודים, בארגוני הייטק. השימוש בניתוח ראיונות לצורך הבנה של רגשות, עבודה רגשית ודינמיקה רגשית בקבוצות מציב אתגרים מתודולוגיים ופרשניים מיוחדים. כך, למשל, הניתוח צריך לקחת בחשבון שתהליך הראיון עצמו כרוך, מבחינת המרואיינת/המרואינת/ת כאחד, בעבודה רגשית, ושעשוי להתקיים פער ניכר בין הרגשות שהמרואיינת/מדווחת עליהם לאלו שחווה וכן לאלו שהפגינה לסביבתה בזמן אמת. אתגר זה הוא גדול במיוחד כאשר קיימים פערי תרבות ופערי כוח בין קבוצות נחקרים שונות ובינם לבין המרואיינים. כמו כן, בתהליך הקידוד, הניתוח והפרשנות מתקיים מתח בין שימוש דדוקטיבי בטיפולוגיות קיימות של רגשות לבין שימוש אינדוקטיבי בקטגוריות הרגשיות שעולות מדברי המרואיינים עצמם, וכן בין התמקדות בכל רגש לעצמו לבין התמקדות בתהליכים רגשיים שמתפתחים בהקשר חברתי ולאורך זמן. בהרצאה נדון בכמה מהאתגרים הללו, לצד הצגה של ממצאי המחקר.

מאפייני רקע ואישיות של יזמי סדרתיים בחברות טכנולוגיה עילית בישראל

ד"ר גילת קפלן

יזמים מהווים מושא מחקרי מולטידיסציפלינרי בשל יכולתם להניע תהליכים כלכליים וחברתיים וליצור "עולם חדש" המאתגר תפיסות חברתיות מקובלות. חברות הטכנולוגיה העילית מהוות בעשורים האחרונים חוד חנית עולמית שהשפעתה הכלכלית-החברתית הרבה מעוררת מחקר. קיים ענין רב ביזמי הטכנולוגיה העילית ובמיוחד באלו הסדרתיים.

המחקר הפסיכולוגי אודות יזמים התמקד ברקע ממנו צמחו או בתכונותיהם הפסיכולוגיות. ממצאים סותרים של מחקרים הובילו לטענה כי אין טעם לחקור את מאפייניהם האישיותיים. המחקר המוצג תורם לצורך בהבנה כוללת של יזמי טכנולוגיה עילית סדרתיים. השיטה משלבת אופן חקירה ממצה, מוציא ומעמיק באמצעות שאלונים כמותיים בשילוב ראיונות עומק באוריינטציה פסיכואנליטית. שילוב זה מאפשר הבנת הסיבות הלא מודעות שהובילו אותם לבחור בקריירה של יזמות.

42 יזמי טכנולוגיה עילית סדרתיים הושו ל-38 מנהלים בכירים (מנכ"לים או סמנכ"לים), בתחום הטכנולוגיה העילית.

ממצאי המחקר אששו את ההנחה לפיה קיימת "דמות היזם" שהיא מובחנת מ"דמות המנהל הבכיר". להלן כמה מהמאפיינים השכיחים בקרב יזמי הייטק הסדרתיים כפי שנמצאו במחקר המוצג: ייצוג גבוה יותר של גברים, לרוב בעלי השכלה גבוהה מאוד ולרוב בכורים. היזמים נוטים שלא להזדהות עם אביהם אותו חווים כנעדר פיזית או פסיכולוגית. תכונות שכיחות בקרב היזמים הן יצירתיות כתכונת על הכוללת: חלומות, חדשנות, חשיבה מופשטת וחשיבה השוברת מסגרות, פתיחות לשינוי ודמיון. היזמים נוטים להיות ערניים להזדמנויות ואינטואיטיביים. הם יכולים להחלים מהר מכשלונות. ראיונות העומק העלו כי חווית האב הנעדר הוכחשה והוחלפה בנצחון אדיפאלי ותחושת כל יכולות. מאפיין זה קשור ליצירתיות של היזמים, עבורם היזימה היא מקור להזדהות ומענה לחיפוש המתמיד שלהם אחרי חוויה של להיות משמעותי.

מושב 110
שינוי חברתי

יו"ר : ד"ר הללי פינסון
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

**Between action research, and duplicity: some ethical and practical implications
of sharing your framings and insights with interviewees**

Dr. Yaakov Garb, Shula Goulden

Ben-Gurion University of the Negev

How does academic research engage with processes of social change and what are the implications for the micropolitics of research practice? Our presentation will draw on our own field-based dilemmas to suggest that this question poses specific ethical and practical dilemmas for the researcher from the earliest onset of the research process. Should the interviewee be a party to the multiple interpretations of the research, risking at best a skewing of the data and at worst, antagonism and resistance to the research? How can alternative constructions be developed sufficiently independently to be of novel value, while also being tractable to practitioners, and at which point should this divide be bridged?

Our examination of the issues is informed most directly by Science & Technology Studies (STS) as the field, through a co-productionist perspective (Jasanoff, 2004), has considerable potential for insights into mechanisms influencing social change processes. It ventures a vigorous social constructionist approach to areas which have traditionally been the least subject to such challenges, such as science and knowledge production, while maintaining a tradition of "agnostic description" (Munk & Abrahamsson, 2012) and encompassing different attitudes to activist research (Wynne, 2007). Its contribution to an engaged research agenda is the ability to deconstruct these co-productions and propose alternative realities.

While drawing on STS for its treatment of entrenched power-related norms, we would suggest these contradictions have relevance for interview-based research more broadly, and invoke important issues of a researcher's responsibilities and choices that have remained submerged on the whole.

בין התנגדות לחופש: המאבק לעצמאות בקרב חסרי הבית

עמרי אברמוביץ'

אוניברסיטת חיפה

תופעת חסרות הבית הפכה במהלך העשורים האחרונים לבעיה מטרידה של רבות מהמדינות בעולם, שהחלו לפתח אמצעי שליטה ופיקוח על אוכלוסיית חסרי הבית, על מנת להתמודד עם האיום שאלו מהווים על הסדר החברתי. חסרי בית הינם אוכלוסייה מודרת ובעלת דימוי וסטאטוס חברתי נמוכים מאוד. החיים ברחוב מלווים בסכנות שונות וההישרדות בתנאים כה קשים מצריכה הישענות על עוגנים נפשיים בכדי לחרוג מההתמודדות היומיומית.

ההרצאה מבוססת על מחקר איכותני, שהתבסס על הפרדיגמה הפנומנולוגית. בבסיס המחקר נשאלה השאלה האם חסרי הבית חווים חופש ואם כן באילו אופנים. מתוך המחקר עולה חוויה מורכבת של חופש ושל היעדרו בתוך החיים ברחוב. אצל רבים מהמרואיינים, הכמיהה לחופש וההתנגדות להפעלת כוח עליהם, הינה רכיב משמעותי ב"סיפורם", זאת לאור ההגבלות הרבות שהם חוו בעברם ובתוך חיי הרחוב. ההרצאה תתמקד בשלושה נושאים עיקריים שעלו מתוך המחקר ובקשרים בינם: הרכיב הראשון הוא הדיכוי, שנחווה על ידי כל המשתתפים בילדות ו/או בבגרות, ב"חיהם הקודמים" או בחיים ברחוב. הרכיב השני הוא ההתנגדות, שהועלתה בהקשר של הדיכוי וכתוצאה ממנו. ההתנגדות נמצאה כביטוי של חופש אצל המשתתפים וכדרך בה הם שומרים על עצמאותם בתוך סביבה מפקחת וממשטרת. הרכיב האחרון והמשמעותי מכולם הוא חווית החופש, שהתקשרה באופן עמוק לצורות ההתנגדות השונות. החופש נתפס אצל חלק כרכיב מתוך חייהם הקודמים ולפיכך כדבר שאליו כמהים, והגעגוע לבית הוא סמלו. אצל אחרים, החיים ברחוב נתפסו כחופש מהחיים הקודמים והמגבילים ובנוסף חופש נתפס עבורם גם כנרטיב מארגן, שמעניק משמעות בתוך חיי הרחוב הבודדים והמנוכרים.

Adopting an indigenous perspective in the search of "charedi" kindergarten teachers

Rachel Haller, Prof. Louis W. C. Tavecchio
University of Amsterdam

Dr. Deborah Golden
Haifa University

Post modern approaches emphasize the political implications of research and writing and seek to advance social justice and to empower voiceless marginal groups. Indigenous researchers additionally focus on specific issues relevant to indigenous communities, emphasizing the need to conduct research in indigenous communities in ways appropriate with the communities' values and from indigenous perspective, calling for including indigenous researchers in local research projects, for using research methods which are strength based and empowering and for respecting the cultural legal rights of the participating individuals and community (smith 2005).

The presentation will describe indigenous research methods and the way in which an indigenous perspective was adopted in an ethnographic research conducted in the "charedi" community, which, although different from indigenous community, shares with it the will to preserve its unique way of life and its traditional value system, while negotiating with the western culture in which it lives.

The research was conducted in an enrichment center for "charedi" kindergarten children over a period of 2 years and included the staff of the "center" and visiting male and female kindergarten teachers.

נרטיב מתנגד (counter narrative) בין זיכרון אישי לשכחה לאומית

יעל ונטוררו-הוכמן
האוניברסיטה העברית

הנושא של נרטיב מתנגד (counter-narrative) טרם קיבל התייחסות נרחבת בספרות הנרטיבית. מולי אנדרוס מציגה את האתגר הניצב בפני אנשים אשר סיפורם אינו תואם את עלילות התרבות הדומיננטיות:

"How it is that people frame their stories in relation to the dominant cultural storylines which form the context of their lives, especially when those storylines don't seem to fit... When, for whatever reason, our own experiences do not match the master narratives... How can we make sense of our lives, if the shape of our life story looks deviant compared to the regular lines of the dominant stories?" (Andrews, 2002, p.1).

מרבית החוקרים שעסקו בהגדרת המונח נרטיב מתנגד תארו את הקושי בהגדרתו הטמון בקיומו היחסי, ככזה שאינו עומד בפני עצמו, אלא קיים ביחס ובמתח עם סיפורים אחרים. קיומו היחסי של הנרטיב המתנגד מעורר קושי נוסף והוא הניסיון להגדיר מהם אותם סיפורים "אחרים" שהנרטיב המתנגד קיים ביחס אליהם- נרטיב מתנגד למה? למי? קושי נוסף נובע מהשימוש במונח נרטיב, מה בין התנגדות לבין נרטיב מתנגד? מדוע אין זה מספק לאתר התנגדויות בסיפורים וחוקרים שונים הטביעו את המושג נרטיב מתנגד. ניכר כי המונח נרטיב עצמו "סובל" מאי בהירות רבה ומשימושים שונים, מה שמשליך על המשגת מי שמתראה כתאום המהופך שלו- הנרטיב המתנגד.

ההרצאה תדון במורכבות העולה מהגדרת המושג וההשלכות המתודולוגיות, הפרקטיות והפוליטיות שזו גוזרת. מטרתה להציע קריאה פרשנית של נרטיבים מתנגדים המכוונת לאיתור ההתנגדויות המופיעות בסיפורים באופן גלוי וסמוי, בתוכן ובצורה, בסיפורים השלמים ובחלקיהם, קריאה הרגישה למופעים השונים שמייצר המתח בין החוויה האישית ועלילות התרבות הדומיננטיות, תוך הדגמה מסיפורי חיים של הורים וילדים שפוננו מחבל ימית¹.

¹סיפורי המפונים נאספו במסגרת עבודת הדוקטורט שאני עורכת העוסקת בתהליכי הבנית הזיכרון של סיפור פינוי חבל ימית

מושב 111

מחקר נרטיבי: מגוון ואפשרויות

יו"ר: ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל
המכללה האקדמית ספיר, מכון מופ"ת

המרחב הדינמי שבין החוקר למספר כמשתנה רב עוצמה במחקר הנרטיבי

ד"ר סמדר בן אשר

המכללה האקדמית ע"ש קיי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, מרכז מנדל

למנהיגות בנגב

במחקר הנרטיבי שוהים יחד החוקר והמספר וביניהם מפריד, או מחבר, המרחב הבין אישי. בעוד הספרות המתודולוגית תיארה בהרחבה את שני קצוות המרחב, זו של החוקר וזו המספר, כמעט ואין התייחסות למשתנה רב עוצמה של התהליך המתרחש במרחב הבין אישי ביניהם. המתודולוגיה הקלאסית במחקר הנרטיבי טענה כי החוקר צריך להימנע מחשיפה אישית של עולמו, מהבעת רגשותיו כדי לאפשר זרימה אסוציאטיבית חופשית לסיפורו של המרואיין (Rosenthal, 2004).

הסיפור שאדם מספר על חייו תוך גילום המשמעויות החשובות לו, מושפע מהקשר חברתי ותרבותי בכלל וזה של המפגש שבו הוא מסופר בפרט. האינטראקציה בין המראיין למרואיין מהווה חלק של הבניית המרחב המשותף ומכאן שגם אם החוקר יצמצם את נוכחותו, חלק מאופיו של הסיפור ותוכנו יהיה מושפע ישירות מנוכחות המראיין (תובל- משיח וספקטור מרזל, 2010). כיום הולכת וגוברת ההכרה בדבר קיומו של הקאונטרנרנספרס במרחב הבין אישי וכי מערכת היחסים - "הכימיה" - הנה משתנה רב עוצמה המשפיע על הטקסט המתקבל מהמספר. גישה זאת נתמכת במקביל גם בזרם הפסיכולוגיה ההתייחסותית, שבו מוזמן המטפל לפתוח את עצמו עד כדי חשיפה אישית כדי לאפשר קיומו של מפגש בין אישי עמוק עם המטופל. ההכרה בקיומם של שני סובייקטים במפגש חד פעמי שלא ניתן לשחזרו מתוארת גם בזרמים פילוסופיים עכשוויים והיא מהווה אתגר לפיתוח גישות מתודולוגיות חדשניות במחקר האיכותני הנרטיבי. בהרצאה יודגם ראיון נרטיבי שבו קיימת חשיפת המראיין, ותידון השפעת חשיפה זו על פתיחות המספר, הביטוי הרגשי העולה בראיון ועומק רובדי הסיפור הנחשף בפני החוקר. כמו כן תובא ביקורת על שימוש לא מותאם של מעורבות אישית של החוקר, הפוגעת באיסוף החומר הנרטיבי האוטנטי של המספר.

"המדריך למקשיב": מניתוח פסיכולוגי של סיפורי נערות אל ניתוח חברתי-תרבותי של סיפורי

נשים ערביות מובילות

ד"ר תמר שפירא

המכללה האקדמית לחינוך גורדון חיפה

ד"ר חאלד עראר

המרכז ללימודים אקדמיים אור יהודה והמכללה האקדמית סחנין

"המדריך למקשיב" תואר (Gilligan, Spencer, Weinberg, & Bertsch, 2004) כשיטת ניתוח פסיכולוגית של נרטיבים שמשרטטת שערים לנפש האדם. השיטה עוצבה כדי לפתוח דרך לגילוי ולהתוודעות אל עולמו הפנימי של אדם אחר. שיטת המדריך למקשיב כוללת סדרת צעדים שמיועדים להציע דרך שתכוון אל תוך ריבוי הקולות של אדם ומנסה להציע "נתיב אל תוך יחסים יותר מאשר מסגרת קבועה של פרשנות" (Brown, & Gilligan, 1992, p. 22). היא פותחה במחקרי אורך על ההתפתחות הפסיכולוגית של נערות תוך שימוש בסיפורי המרואיינות על עצמן. מחקרים בשיטת המדריך למקשיב התמקדו בקשרים ובמערכות יחסים של היחיד כשהעוסקים בשיטה חולקים ביניהם הנחות יסוד על העולם האנושי עם מה שנקרא "פסיכולוגיות של יחסים" (Gilligan et al., 2004, p. 157). בנוסף השיטה נובעת מתיאוריות פסיכואנליטיות הבאות לידי ביטוי במגוון רב של קולות ומקורה בשיטה קלינית שפותחה על ידי פרויד וברונר, נעשה בה שימוש על ידי חוקרים עם עניין בנפש וביחסים והשיטה מתחברת למחקר פמיניסטי ולפסיכולוגיה של תרבות ואנתרופולוגיה.

הפיתוח שערכנו בשיטה עבור מחקר על נשים ערביות מובילות, שונה מהמחקר הפסיכולוגי בכך שאינו מנסה לפענח את נפש האדם. כלי זה כפי שעשינו בו שימוש נותן מקום לנרטיבים של נשים אודות מערכות יחסים עם המשפחה והקהילה. דרך הקולות שזיהינו בטקסט, ניסינו להבין כיצד הן פועלות במסגרות שונות של חייהן: המשפחתית, המקצועית והחברתית-תרבותית. במרכז מחקר נרטיבי זה עמדו סיפוריהן של נשים מובילות בחינוך הערבי בישראל. מחקרים על מנהיגות נשים בחינוך מביאים לידי ביטוי פרקטיקות ומערכות יחסים הקשורות למקצוע. בהרצאה יוצגו שלבים המתארים את פיתוח המדריך למקשיב עבור מחקר זה, בד בבד עם התפתחות המחקר הנרטיבי על נשים ומנהלות במערכת החינוך הערבית בישראל.

"אל תראה אותי כמו שאני, יש לי ים של כוחות אני יכולה גם לעזור לאחרים":
נרטיבים של שינוי בעוצמה פנימית בסיפורי אימהות חד הוריות הלומדות באקדמיה
ד"ר זאביק גרינברג
המכללה האקדמית תל-חי

ההגדרה 'אם חד הורית' הרווחת בציבור ובמסגרות הרווחה בישראל מתארת מצב בו נשים המגדלות את ילדיהן לבד וללא בן זוג. מונח זה מלמד על מציאות החיים של נשים הנושאות בנטל גידול משפחה והמתמודדות עם מציאות כלכלית קשה בכל הקשור לתעסוקה ופרנסה. היות הנשים המשתתפות במחקר חיות בישוים כפריים ומסורתיים בצפון ישראל, מציבה בפניהן גם אתגרים חברתיים ותרבותיים שהם תולדה של סביבה מסורתית המעצימה את משמעות המשפחה. נשים אלה, שמצבן המשפחתי כאם חד הוריות הוא פעמים רבות אילוץ, מתמודדות עם מסרים חברתיים גלויים וסמויים בשל מצבן האישי והמשפחתי הייחודי בהיותן מפרות מוסכמות וקודים של התנהגות חברתית המקובלים בסביבתן המשפחתית והחברתית. ההרצאה תציג את השינויים החלים בצורה בה הן מתייחסות לעצמן כפי שאלה באים לביטוי בסיפורי החיים שלהן לאורך לימודיהן באקדמיה. ניתוחי סיפורי חייהן מלמד על משמעות לימודיהן האקדמיים כמקדמי צמיחה אישית, התפתחות תחושת המסוגלות העצמית והעצמה. נראה שהגדרתן כלומדות באקדמיה מאפשרת להן לבצע 'תיקון פנימי' שעיקרו הנגדה בין העבר להווה: תחושה של שונות ואחרות הופכת לתחושה שהן נורמטיביות, חוויות של השפלה משתנות לחוויות הצלחה, ראייתן את עצמן ככישלון משתנה לאורך הזמן ותוך לימודיהן הן חשות שוות ערך ובעלות משמעות. בהרצאה יוצגו הביטויים של תחושות הנשים כלפי עצמן כפי שאלה באים לביטוי בסיפורי החיים שלהן לאורך תקופת לימודיהן.

מושב 112

מה הסיפור של המחקר הזה?

יו"ר: ד"ר דלית יסעור-בורוכוביץ
המכללה האקדמית עמק יזרעאל

"הסיפור הזה לא מעניין את אף אחד. את חייבת לספר את זה" – גלגולו של מחקר על הטרדה

מיניית של נשות שרות מצד לקוחות

ד"ר דלית יסעור-בורוכוביץ

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

מה הופך סיפור "שלא מעניין את אף אחד" לכזה שראוי לספר אותו? ומה הופך נושא לראוי למחקר? - תחילתו של מחקרי זה בסיפורים של סטודנטיות בקורס "עבודת נשים" על הטרדות מיניות שחוו מצד לקוחות. תקופה לא קצרה התלבטתי האם סיפורים יומיומיים, לא דרמטיים במיוחד ושכיחים מהווים בסיס למחקר משמעותי. במהלך השנים יותר ויותר עדויות של סטודנטיות, ביחד עם ראיונות איכותניים שהן ערכו במסגרת סמינריון מחקרי, התאספו לכדי הסיפור של המחקר שברצוני להציג. אירועים "סתמיים ולא דרמטיים במיוחד" התקבצו לתיאור של תופעה משמעותית ובעייתית בשוק העבודה.

המחקר שברצוני לתאר את "אחורי הקלעים" שלו הוא מחקר שעוסק בחוויה שחוות נשים רבות, בעיקר צעירות וכאלו המשתייכות לקבוצות מיעוט, של הטרדה מינית מצד לקוחות. הטרדה מסוג כזה מתרחשת בתדירות גבוהה בארגוני שירות שבהם עובדות שירות נדרשות כחלק מעבודתן "להיות נחמדות וידידותיות כלפי הלקוחות" (Hochschild, 1983). הטרדה מינית מצד לקוחות היא תופעה בעלת אפיונים מעט שונים מהטרדה מינית מצד קולגות ובכירים, והיא "תוצר" של תרבות צרכנית הרואה בנותנת השירות "חלק מהמוצר" שהלקוח זכאי לקבל.

המחקר מתבסס על 50 ראיונות חצי מובנים שערכו סטודנטיות שלי עם נשים שהן עובדות "קו ראשון" בארגוני שירות שונים (מסעדות, תחנות דלק, חנויות, מרכזי שירות וכיוב') והוא מתאר את חווית הטרדה המינית, השפעתה על חייהן האישיים והמקצועיים של העובדות, ואת דרכי ההתמודדות שלהן.

שאלות מתודולוגיות שבהן אעסוק הן: האם נכון ואפשרי שמי שהיו קורבנות תהינה גם החוקרות של התופעה? עד כמה מעורבות אישית-רגשית יכולה להניע מחקר, ועד כמה להפריע להתנהלותו הנכונה והשיטתית? מי יכול לראיין חוקרת המתעקשת שגם סיפורה האישי יישמע במחקר שהיא עורכת?

את חילונית!!! אז מה פתאום שתבצעני מחקר על פמיניזם דתי?

גלית ינאי-ונטורה

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

במסגרת עבודת הדוקטורט שלי, חקרתי זהויות פמיניסטיות דתיות אורתודוקסיות בישראל. שאלתי, כיצד מייצרות נשים זהות פמיניסטית דתית ואיזו משמעות הן מייחסות לפמיניזם דתי כמרחב משותף. לאור הממצאים ובהתבסס על עבודתה של ג'ודית באטלר (Butler, 1990) הצעתי להוריד את המקף מהפמיניזם הדתי. הצעה זו, איננה לשונית או סמנטית. תפיסה זו מציעה להימנע מלקרוא את הזהות הפמיניסטית דתית בין פמיניזם ודת ואף לא כ-שילוב: כינונה של זהות בדיאלקטיקה יוצרת מרחב תיאורטי חדש משותף: פמיניסטי דתי או דתי פמיניסטי ללא אבחנות וללא מקפים.

במהלך המחקר, ולאורך כל השלבים, עלתה סוגיית היותי אישה-חילונית החוקרת מבחוץ את האוכלוסייה הדתית כמוקד בולט. נושא זה עלה כמעט בכל ראיון ובכל מפגש מחקרי שלי עם אוכלוסייה דתית וחילונית. הסוגיה המרכזית עסקה בשאלת המוטיבציה שלי: מדוע בחרתי לחקור את האוכלוסייה הדתית כאישה חילונית ומהי למעשה המוטיבציה שלי? תהיתי, האם לזהות שלי כאישה חילונית השפעה מכוננת על החששות, הפחדים כמו גם על הציפיות ממני כחוקרת? שאלות אלו לא משו גם במפגש עם עמיתיי החוקרים. גם כאן, תהיתי, האם יש לי תפקיד בהיותי סוציולוגית, אישה, חילונית, החוקרת את האוכלוסייה מבחוץ? ובעיניו של מי? סופו, שהמפגש עם הנשים והקונפליקטים שהעלו עוררו בי הזדהות רבה כאישה. הלבטים, ציפיות המגדר, תפיסות האימהות, קונפליקט בית-משפחה ועוד טשטשו את הגבולות האישיים והתיאורטיים. תהיתי, במה אמנם שונה פמיניזם דתי מחילוני? ומדוע אם כן לייחס להן קטגוריה נפרדת מבחינה תיאורטית? עד כמה מובחנים הגבולות התרבותיים בכל הנוגע לקטגורית המגדר והאם אני באמת חוקרת מן-החוץ? ... האם השתנו (שוב) התפקידים שלי?!!

בהרצאה אדון במרחבים השונים והמרובים של "חוץ" ו"פנים" שלי כחוקרת במפגש המתמשך עם האוכלוסייה, עצמי, הממצאים והציבור המחקרי.

האם 'סיפור טוב' הוא סיפור 'רע'? מה מספרים אנשים על מפגשים שלהם עם רופאים?

ד"ר דניאלה אריאלי

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

מה בוחרים אנשים לספר כאשר הם נשאלים על מפגשים שהיו להם עם רופאים? וכיצד האינטראקציה בין המספר (מרואיינות ומרואיינים) לבין המקשיב (החוקרת) משפיעה על מה שמסופר? עבודה זו בוחנת את ה-TELLABILITY ("סיפוריות") של סיפורים על מפגשים שיש לאנשים עם רופאים, כפי שבאה לידי ביטוי בראיונות עומק שהתמקדו בחווית המפגש רופא-חולה. ה-TELLABILITY הוא מושג המתייחס לשאלה מה עושה סיפור לשווה לספר אותו, וכיצד הקונטקסט החברתי תרבותי והאינטראקציה המחקרית משפיעים על ה-TELLABILITY שלו (Norrick, 2004).

המרואיינים הם אנשים מהקבוצה החברתית שאנחנו שייכות לה, ושיש לנו עימם קשר אישי. גברים ונשים יהודים, בגילאי 40-60, ממעמד הביניים, שגרים באזור תל-אביב. בעלי השכלה גבוהה, אנשים שעובדים ושאיין להם בעיות בריאות חריגות.

השאלה עליה התבקשו לענות היתה "תארי את המפגש האחרון שלך עם רופא/ה?". בתגובה לשאלה הראשונית של המחקר קיבלנו שטף של סיפורים על מיפגשים עם רופאים שהתרחשו בתקופות שונות בחייהם של המרואיינים. בניית הנתונים התברר שמרבית הסיפורים שקיבלנו היו סיפורים על מפגשים קשים שבהם הרופא תואר כ"פקיד", "סוחר", "אדיש", "נוטש", "מגרש", ו"או" משפיל". רוב הראיונות כללו גם סיפור על טראומה, שסופר כ"סיפור מכונן" שהשפיע על החוויה שלהם מול רופאים.

בהרצאה זו נדון בשאלה מהי ההשפעה שלנו כחוקרות על הסיפורים שסופרו וכיצד תהליך המחקר והיחסים שלנו עם הנחקרים והנחקרות תרמו להבניה של הסיפור. הרצאה זו נוגעת במתח בין איסוף נתונים מול יצירה של נתונים במחקר איכותני-נרטיבי.

לחקור את האחרות ואת עצמך בצוותא: כיצד מתמודדים עם מגה הטיה –

הטיית העיוורון בצד ממוש ההזדמנויות במחקר משתתף ומשתף?

פרופ' הלנה דה-סביליה סינה

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

כיצד עורכים מחקר בו אנחנו משתתפות פעילות, בעלות עניין, בו בזמן רוצות לשתף אחרים ולפתח בצוותא ידע אמין ומשמעותי? מחקר מסוג זה דורש יכולות אנליטיות, כישורי רפלקסיה עצמית חדים ומיומנויות בעבודת צוות. אחד המכשולים הנפוצים שעלול להעיב על מחקר מעין זה הוא מגה הטיה או כפי שהיא מכונה הטיית העיוורון (bias blind spot; West, Meserve, & Stanovich, 2012); כלומר, קושי בלתי מודע בהתבוננות על עצמך (self-reflection) ונטייה להשליכו על אחרים. מחקרים מורים שמגבלה זו שרירה וקיימת גם בקרב חוקרות וחוקרים אשר ניחנות/ים בכישורים אנליטיים ואינטלקטואליים גבוהים. היא עלולה לפגוע בתהליך איסוף הנתונים, כגון הקשבה אקטיבית בראיונות עם השותפות למחקר, ובתהליך הניתוח והאינטרפרטציה של הממצאים, כמו היווצרות של תחרות בין התמות שהועלו על-ידי החוקרות השונות. בהרצאה יודגמו התנסויות מסוג זה מתוך מחקר אשר עסק בחוויות ניהוליות של ראשות חוגים במוסדות אקדמיים, בו החוקרות שיזמו את המחקר גם ראינו את עצמן וערכו ראיונות עם חוקרות אחרות.

בהרצאה אף יידונו אופני התמודדות אפשריים עם התופעה ובמיוחד אלה אשר עשויים לסייע במימוש של ההזדמנויות הטמונות במחקר משתתף ומשתף.

יושם דגש על הדברות על כללי המשחק (negotiating the rules of engagement) ופתוח שותפות אמיתית (genuine partnership).

מושב 113

מחקר איכותני בחינוך

יו"ר : פרופ' יצחק גילת

מכללת לוינסקי לחינוך

מיפוי תפיסות: הבניה וניתוח מפות מושגים כאמצעי לחשיפת תפיסות מורים

טלי אדרת-גרמן

אוניברסיטת חיפה

פרופ' אסתר דרומי

אוניברסיטת תל-אביב

מחקרים רבים עוסקים בבחינת תפיסותיהם של מורים בתחומים שונים. יש הטוענים כי התפיסה של היחיד משפיעה יותר מאשר הידע שלו על האופן בו הוא מגדיר ומארגן מטלות ובעיות, לכן תפיסות יכולות לנבא התנהגות בצורה טובה יותר, ומכאן החשיבות בחקירת תפיסות של מורים (Nespor, 1987, Pajares, 1992). במחקר שבחן תפיסות של מורים בנוגע לתפקידם בבית הספר, נעשה שימוש במתודולגיה המאפשרת לחשוף תפיסות מוצהרות וסמויות. המחקר בדק שלוש קבוצות של מורים: הקבוצה המרכזית - מורים המשמשים כ"חינוכאים" בתכנית "חינוך אישי" בחטיבות ביניים בבת-ים, ושתי קבוצות השוואה - מורים מבתי-ספר "רגילים" ומורים מבתי-ספר דמוקרטיים. לכל קבוצה סביבה חינוכית בעלת אידיולוגיה חינוכית שונה, המתייחסת לתפקיד המורים והיחסים שלהם עם התלמידים. ההנחה היא כי אידיולוגיה זו תשתקף בתפיסת המורים את תפקידם בשני היבטים: ההוראה והחונכות. תפיסות התפקיד של המורים ה"חינוכאים" נבדקו אל מול תפיסות המורים בשתי קבוצות השוואה. במחקר השתתפו 21 מורים, שבעה מורים בכל קבוצה. כלי המחקר המרכזי היה ראיון ה-Concept ConSAT (Structuring Analysis Task) במהלכו נוצרת מפת מושגים המורכבת ממושגים שהחוקרות בחרו מן הספרות, ומושגים שהמראיינים הוסיפו. מפות המושגים נותחו במספר אופנים: ניתוח תוכן ומבנה מעמיק של מפות המושגים, ניתוח מושגי מפתח, ניתוח כלל המפות על פי קריטריונים מרכזיים של ניתוח מבנה המפות, ולבסוף סיכום הדימיון והשוני בין שלוש קבוצות המורים שעלו בכל שלבי הניתוח. הניתוח הרב-שלבי מאפשר הצלבה של הממצאים מאופני הניתוח השונים לצורך תיקופם. מהממצאים עלה כי לכל קבוצה תפיסת תפקיד ייחודית המתאימה לסביבה החינוכית בה היא עובדת. מטרת ההרצאה לתאר את תהליך בחירת המושגים להרכבת מפות המושגים ואת דרך ניתוח הנתונים אשר איפשרו את חשיפת תפיסות התפקיד של המורים.

"אני בן אדם אחד, אני לא יכולה להתחלק להכול...":
מצבי לחץ ודרכי התמודדות בקרב יועצות: נקודת מבט נרטיבית

ד"ר שרה רוזנאו
המכללה האקדמית בית ברל

פרופ' יצחק גילת
מכללת לוינסקי לחינוך

יועצות חינוכיות נדרשות למלא מספר רב של תפקידים בתחומי פעילות מגוונים ובכך הן נחשפות למגוון לחצים במהלך היוםיומי של עבודתן. עד כה רוב המחקר בתחום התמקד ברמת הלחץ ובתופעת השחיקה, שנבחנו בדרך כלל בגישה כמותית. העבודה הנוכחית ביקשה לבחון את חווית הלחץ של היועצות ודרכי ההתמודדות עימה כפי שבאים לידי ביטוי בסיפורים שנחרתו בזיכרון של היועצות. ששים ושש יועצות חינוכיות מלאו שאלון נרטיבי בו התבקשו להתייחס לשלושה היבטים: מהות הקושי, דרכי התמודדות עימו והתובנות שלמדו על עצמן ועל הייעוץ בעקבות ההתנסות. הנתונים עובדו באמצעות ניתוח תוכן שהעלה קטגוריות בכל אחד מהיבטים. ניתוח כמותי של קטגוריות אלה תאר את שכיחותן היחסית. הממצאים פרסו קשת רחבה של מצבי לחץ, חלקם בעוצמה חזקה במיוחד. ניתוח התוכן העלה שמונה מקורות קושי אשר ניתן למפות אותם בשלושה מעגלים קונצנטריים: מעגל תוך אישי (למשל, תחושת החמצה של יעד מקצועי), מעגל בין אישי (למשל אי מתן גיבוי על ידי המנהלת) ומעגל סביבתי (למשל עומס יתר). תופעת השחיקה כמעט ולא עלתה בסיפורי היועצות. אשר לדרכי התמודדות, הממצא העיקרי התבטא בהיעדר הימנעות, כלומר כמעט בכל המקרים דיווחו יועצות על אמצעי אקטיבי בו נקטו במטרה להתמודד עם מקור הלחץ. עוד נמצא, שההתנסויות במצבי הלחץ הצמיחו מגוון תובנות, הנוגעות הן לתפקודה האישי של היועצת, כגון חיזוק תחושת המסוגלות והן לתפיסה של הייעוץ החינוכי כמקצוע, כגון גבולות התפקיד ומימוש באופן מיטבי.

מתוך המחקר עלה שאירועים מעוררי לחץ יכולים להוות מקור לצמיחה והתעצמות אישית ומקצועית בכך שהם תורמים להרחבת המאגר של דרכי התמודדות ומעלים תובנות אישיות ומקצועיות. תובנות אלה יכולות להוות מקור למידה לא רק במחקר אלא גם בפרקטיקה היום-יומית.

”זה דבר מאד חשוב שיהיו חגים כי אי אפשר להיות מאושר כל הזמן”

משמעותם של חגים וטקסים יהודיים עבור חילוניים בישראל

יעל בר-לב, נעמה צבר-בן יהושע

אוניברסיטת תל-אביב

הרצאה זו הינה חלק מתוך עבודת מחקר לדוקטורט בה אני מבקשת לבחון לעומק את החוויה התרבותית-חינוכית של הציבור החילוני בישראל. במסגרת זו אני חוקרת את תפיסותיהם של הורים ישראלים-יהודים-חילונים ביחס לתפקידם בחינוך ילדיהם בתחומים של שייכות וזהות יהודית במסגרת המשפחה.

מחקר זה מוסיף נקודת מבט ייחודית על מחקרים שנעשו עד היום בתחום המסורת היהודית בישראל. הוא לא עוסק במקומה של המסורת בחברה הישראלית מנקודת המבט החברתית-פוליטית כפי שנעשה בעבודות אחרות (Bellah 1967, אלמוג 1996, דון יחיא וליבמן 1984) וכך איננו עוקב מנקודת המבט של המסורת אחר עיצובה והשתנותה לאורך השנים (חבלין 2009), אלא מעמיק בנקודת המבט הרפלקסיבית של הורים, כיחידים בחברה וכמתוכי זהות ותרבות לילדיהם.

עבודת המחקר כוללת 20 ראיונות עומק עם הורים בגילאי 35-55, במעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה המזהים את עצמם כחילונים. ההורים המשתתפים במחקר התייחסו לחגים היהודיים כאחד הביטויים הבולטים ליהדותם. הם התייחסו למשמעותם של טקסים יהודיים בחייהם ובחיי משפחותיהם, לדילמות ולקונפליקטים פנימיים שמעסיקים אותם ביחס לטקסים אלה. מהממצאים עולה שהטקסים היהודיים מהווים עבור המשתתפים מעין ”כלי” שבאמצעותו הם יכולים לממש שני צרכים מרכזיים שנתפסים על ידם כצרכים אנושיים גנריים: הצורך ביחוד – בעיקר ייחוד על פני הזמן, והצורך בלכידות – בעיקר משפחתית ובינדורית.

בהרצאה ידונו ביתר פירוט ממצאים שעולים מן המחקר בתחום של חגים וטקסים – משמעויות, קונפליקטים ודפוסי התמודדות ונתייחס באמצעותם, תוך מבט פרשני, לשאלות שנוגעות להעברה בינ-דורית בציבור החילוני בישראל.

כמו כן נעמוד על מקומה של המראיית כמי שבאה מאותה קבוצה תרבותית של המרואיינים ונדון בשאלות ובאתגרים העומדים בפניה כמי שמעורבת ומתלבטת בעצמה בשאלות ובסוגיות שמעלים המשתתפים.

מושב 114

שיטות מעורבות לאיסוף וניתוח נתונים

יו"ר: פרופ' גילי צוויקל
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מקומם של החוקרים במחקר בשיטות מעורבות

תפקיד החינוכאי במפגש בין חינוך פורמלי לבלתי פורמלי - חקר מקרה: 'מודל בת-ים לחינוך

אישי'

פרופ' אריק כהן, מירי גולדרט

אוניברסיטת בר-אילן

השילוב בין החינוך הפורמלי לבלתי פורמלי מאפיין את מערכת החינוך, אולם כמעט אין מחקר על החינוך הבלתי פורמלי כמושג תיאורטי, ולא שכיח המחקר לגבי המפגש בין התפיסות. חקר מקרה זה הוא מחקר חלוץ העוסק בתפקיד החינוכאי (מחנך-חונך) במפגש בין החינוך הפורמלי לבלתי פורמלי המתקיים ב'מודל בת-ים לחינוך אישי'. זהו מחקר מעורב שיטות (mixed methods), ראשיתו באתנוגרפיה והמשכו בחקירה כמותית. משתתפי המחקר הם מפקחים, מנהלים, חינוכאים ותלמידים. האתנוגרפיה כוללת: 45 ראיונות, 45 תצפיות ו-7 קבוצות מיקוד. החקירה הכמותית כוללת שאלון שעליו השיבו 68 חינוכאים ו-680 תלמידים.

על אף הקושי לאמת או להפריך טענות מחקריות מגישה אחת באמצעות כלים וטענות מחקריות המבוססות על גישה מחקרית אחרת, הגישה שהנחתה את חקר מקרה זה היא ששתי הגישות האלו משלימות זו את זו. ההרצאה בכנס תעסוק בדיאלוג שניהלו החוקרים בדיון עם הממצאים משתי הגישות. ההרצאה תתמקד בתרומתן של השיטות המעורבות למטרתו השנייה של חקר מקרה זה: ניתוח משמעותם של רכיבים בלתי פורמליים.

החקירה האתנוגרפית והכמותית העלו כי במודל הנחקר מתקיימות התנהגויות בלתי פורמליות. עם זאת ניתוח גורמים לפריטים בשאלון הכמותי לא הוכיח את התכנסותן של ההתנהגויות לשמונה רכיבים בלתי פורמליים. כמו כן, ניתוח פריטי הרכיבים הבלתי פורמליים בעזרת תורת השטחות (SSA) לא הוכיח את התכנסות הפריטים לשמונה רכיבים תיאורטיים. אולם, הודות למידע העשיר שנתקבל באתנוגרפיה (כגון: מכוונות בו זמנית למגמות סותרות, 'טלאים טלאים', 'היכן לשים את הגבול ולא היכן עובר הגבול', 'תיווך מורטורי', ו'פתיחות מסויגת') נמצא כי פיזור הפריטים במפה שנתקבלה בניתוח השטחות תואם את הגזרות בתיאוריית הערכים. כך קיבלו ממצאי המחקר משמעות (תיאורטית ומתודולוגית) וכך מוכיח המחקר כי הקשרים בלתי פורמליים תורמים לחינוך ערכי.

תפיסות הערכה של מורים בזיקה לתפיסותיהם האפיסטמולוגיות ולהתנסויותיהם המוצהרות

בתהליכי הערכה

ד"ר פנינת טל

אוניברסיטת תל-אביב ומכללת לוינסקי לחינוך

מטרת המחקר לאפיין את תפיסות ההערכה והאפיסטמולוגיה בהן אוחזים המורים, בזיקה ליחודיותם של בתי הספר בהם מלמדים, לגישות תאורטיות ולמודלים אפיסטמולוגיים. נחקרו 223 מורים, המלמדים תחומי דעת שונים מתוך 14 בתי"ס יסודיים, המשקפים אידאולוגיות חינוכיות שונות.

הגישה המחקרית הננקטת במחקר זה משלבת בין שיטות כמותניות ואיכותניות והיא נשענת על mixed method theory (Creswell&Plano Clark, 2007) המתודולוגיה הכמותית בחלקו האחד של המחקר מתבטאת בשימוש בשאלונים סגורים בניסיון לתור אחר קשרים בין משתנים מדידים ואילו השימוש במתודולוגיה האיכותנית נעשה כדי לבדוק את פרשנות הנבדקים ביחס למשמעות מושגית ולתפיסות שידוע כי חלקן סמויות. נעשה שימוש בשאלות פתוחות מטפוריות וכן באמצעות ייצוגים שאינם-מילוליים. הניתוח האיכותני נעשה באמצעות המטפורות שהעניקו המורים להערכה וידע, באמצעות ציורים שצוירו על ידם בהקשרי הערכה ומבנה הידע ובאמצעות בחירה והסבר על איורים המשקפים 'מעריכים' ותהליכי הערכה. ניתוח זה אפשר התבוננות בדקויות ובעושר המאפיינים את תפיסותיהם ומטרתו הייתה לקבל באופן שלם את מערך תפיסותיו של המורה, במחשבתו ובפעולתו, שמעבר לשפה המוסכמת. ההתייחסות הרב-ממדית והרב-ייצוגית (מולטי-מוֹדלית) לבדיקת תפיסות המורים העלתה זיקה בין דרך הבדיקה לבין מהות התפיסות הנובעות מהצהרות המורים, כולל תפיסות חבויות ובלתי מודעות. ההבדלים בתשובות הנחקרים, כפי שבאו לידי ביטוי בשוני שבין הסוגים השונים והתצורות השונות של ההתייחסות למידע, הצביעו על השפעת האופן שבו נשאלה השאלה על הפקת התפיסות האנושיות. כך למשל נמצא, כי בקרב שיעור של כרבע מכלל המורים נתגלו סתירות בין התפיסה, שנחשפה בהצהרה על מהות הידע לבין התפיסה, שנחשפה במטפורה לידע. אופי הסתירות התבטא בין החשיפה לכאורה של תפיסות קונסטרוקטיביסטיות, המתייחסות לידע כמרושת וטנטטיבי בשאלה 'ההצהרתית', לבין תפיסות פוזיטיביסטיות לכאורה לפיהן נתפס הידע כוודאי וכאוסף פריטים מצטבר.

**An Analysis of Attitudes and Values Regarding Genetic Counseling
among Israeli Undergraduate Students**

מרב סיאני, ד"ר אורית בן צבי אסרף, פרופ' משה ברק
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

Genetic counseling has become a tool for preventing genetic diseases in western society. It deals with the risk of genetic diseases in families, considers the contribution of the genetic component, and finds ways to cope with and prevent a future problem. Cognitive and cultural barriers influence the public's decision making regarding genetic counseling. In addition, attitudes and values towards genetic counseling and towards genetic testing are influenced by religion. The main objective of this study is to shed light on the values and attitudes toward genetic issues (with an emphasis on genetic counseling) of undergraduate Israeli students, and how these are affected by the field they study, their religious affiliation and their gender. Three questionnaires, consisting of qualitative and quantitative parts, were distributed among 490 undergraduate students in institutions of higher education in Israel. The results show a significant correlation between the students' attitudes and values towards the detection of genetic diseases, their religious affiliation, their gender and the field they study. The qualitative parts of the questionnaire were analyzed according to the framework described by Sadler & Zeidler (2004). The students' explanations were divided into 2 major categories: moral consequences (MC) and moral principles (MP). Students' reasoning, when dealing with values towards genetic testing, showed a correlation between the students' religious affiliation and their moral reasoning; religious students' reasoning is based more on principles than amongst the non religious. The results of this research can serve as a basis for the development of culturally sensitive educational programs in genetics.

גורמי סיכון, נרטיבי חיים וטיפולוגיה של תלמידים שהתאבדו

יוכי סימן-טוב

אוניברסיטת בר-אילן

מטרת המחקר : לבחון מהלך חיים שלם של מתבגרים שהתאבדו כשהיו חלק ממערכות נורמטיביות, הכוללות בית ספר וקהילה, תוך בדיקת ההבדלים בין בנים ובנות. נבדק גם המהלך האובדני: התחלתו, משכו, תגובות המשפחה, החברים והצוות החינוכי לרמזים האובדניים. הניתוח כלל גורמים פנימיים וחוויות אישיות, שבדרך כלל סמויים מן העין. שיטה:

שילוב בין גישה איכותנית וכמותית: אוטופסיה פסיכולוגית וגישה נרטיבית בשילוב סטטיסטיקה תיאורית ואינטראקציות בין משתנים, לגבי 70 תלמידים. אוכלוסייה זו כללה יהודים וערבים, ילידי הארץ ועולים חדשים, שהתאבדו במהלך תשע שנים במהלך לימודיהם במערכת החינוך בישראל. תוצאות:

ממצא מרכזי הינו הפער בין תחושת ההפתעה שאפיינה את המערכות השונות עם מותו של התלמיד, לבין הממצאים המצביעים על משבר מתמשך ממנו סבלו רוב המתאבדים. הבדלים מובהקים נמצאו בין קבוצת התלמידים שהמבנה הנרטיבי של חייהם התאפיין כטרגי, לבין אלו שחייהם התאפיינו במבנים נרטיביים אחרים (על פי Gergen & Gergen, 1983). עלו מספר גורמי סיכון, שכללו גורמים אישיים ופסיכוסוציאליים. אחוז גבוה מן המתאבדים הרבו להיעדר מבית הספר בסמוך להתאבדות, רבים מהם היו בעלי השיגים נמוכים וחלקם סבלו מליקויי למידה, אך מעל 20% מהם היו תלמידים טובים ואף מצטיינים. שבירת מערכות יחסים נתגלתה כטריגר משמעותי מאוד וכך גם מריבה עם גורמי סמכות בבית הספר או בבית, במיוחד אם נלוותה אליה תחושת השפלה. ממצא משמעותי נוסף היה העובדה, שלמרות שרוב התלמידים נתנו רמזים אובדניים, רק שיעור קטן מתוכם נתגלו למבוגרים. חברים ידעו על הרמזים הללו, אך לא ייחסו להם חשיבות או שהעדיפו לשמור על המידע בסוד. לא נתגלו הבדלים משמעותיים בשיטות ההתאבדות בין בנים ובנות, אך היו מספר הבדלים בין גורמי הסיכון שנתגלו.

איך לפצח את ה-DNA של אינטגרציה פנימית במערכת ניהול משאבי אנוש?

ד"ר אביב קדרון

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

האתגר הניצב בפני מחקר זה היה להגדיר ולתקף את המושג 'אינטגרציה פנימית במערכת ניהול משאבי אנוש (מש"א)'. המחקר התבסס על שילוב של מחקר איכותני וכמותני (Exploratory mixed methods design), במטרה לתרום להבנת המושג ברמה התיאורטית-קונספטואלית והאמפירית.

המחקר כלל שני שלבים: מטרת השלב הראשון הייתה לזהות ולהגדיר את דפוסי האינטגרציה הפנימית במערכות ניהול מש"א. לפיכך, השלב הראשון של המחקר עסק בניתוח תוכן איכותני של עשרים ואחד ראיונות חצי מובנים עם מנהלי מש"א במטרה לחשוף את התופעה. ניתוח הראיונות נעשה על פי התהליך המוצע על ידי Miles ו-Huberman (1994), והוביל למודל הכולל רשת קשרים סיבתית (*A causal network model*). ממצאי המחקר האיכותני היוו תשתית לבניית כלי מחקר למדידת רמת האינטגרציה הפנימית במערכות שונות של ניהול מש"א.

לשלב השני הוגדרו שתי מטרות: ראשית, לבנות ולתקף את כלי מחקר למשתנה אינטגרציה פנימית במערכת ניהול מש"א באמצעות מבחני תוקף והמהימנות. תהליך בניית השאלון, שנבנה על סמך מרכיבי המודל שפותח בניתוח האיכותני, כלל מספר שלבים על פי התהליך שהוצע על ידי Schwab (1980): פיתוח היגדים על פי מרכיבי המודל, בניית סקאלה לכל ממד, והערכת התאמת ההיגדים לכל ממד על ידי מומחים בתחום. במטרה לתקף את כלי מחקר נערכו מבחני תוקף ומהימנות (מבחן מהימנות של קרונבאך, EFA, CFA). מנקודת מבט מתודולוגית, פיתוח כלי מדידה של אינטגרציה פנימית במערכת ניהול מש"א אפשר לבחון אמפירית משתנה זה. שנית, כלי המדידה אפשר לבחון את מודל המחקר שפותח במחקר האיכותני. על כן, נבדקה ונמצאה קורלציה בין מרכיבי המודל שנמצאו במחקר האיכותני.

שילוב בין שיטות מחקר איכותני וכמותני מחזק את הממצאים, ומביא להצגת תמונה רחבה ומקיפה ולסינרגיה בחקר המשתנה.

מושב 115
אתגרים אתיים

יו"ר : פרופ' נעמה צבר בן-יהושע
אוניברסיטת תל-אביב

אלמוניות בשדה מוכר: מחויבות לנחקר מול מחויבות למחקר

נטע ארנון-שושני

אוניברסיטת בר-אילן

אני מבקשת לדון באלמוניות בשדה שחבריו מכירים זה את זה, כאשר חשיפתם עלולה להזיק ליחסייהם האישיים, אך טשטוש זהותם עלול לפגום בשלמות המחקר. בהרצאתי אציג את הדילמה ואפתח אותה לדיון באתיקה איכותנית.

הדיון התיאורטי מתמקד לרוב בשלוש פרקטיקות מרכזיות: השגת הסכמה מודעת מתוך בחירה חופשית; שמירה על חיסיון המשתתפים; והגנה על נתוני המחקר.

בעבודת הדוקטורט שלי: מקום, אזרחות, מעמד: סיפורי חיים של מחזור 1991², אספתי סיפורי חיים של בוגרות ובוגרי התיכון האזורי ברמת הגולן, וניתחתי אותם באמצעות תיאוריה מעוגנת בשדה. קבוצת המחקר אינה ניתנת להסוואה בכל ממד שהוא: מבחינה גיאוגרפית והיסטורית, המיקום והתקופה עליהם נסמך המחקר הינם בעלי תפקיד מרכזי ולא ניתן להציגם כאזור וכזמן אחרים. נוצר קושי בהגנת פרטי הנחקרות והנחקרים מפני הקוראים, אך חשוב ומדאיג מכך: נוצר קושי בהגנתם בינם לבין עצמם. מדובר בקבוצה אשר חולקת מאפיינים משותפים, היסטוריה רבת שנים והכרות משמעותית הנמשכת גם כיום.

שתי דילמות מרכזיות עמדו בפני בהקשר זה: חשיפת הנחקרות והנחקרים לפרשנות ביקורתית שלי בפני חברותיהם וחבריהם (לדוגמא: הוקעת עמדות גזעניות); וחשיפתם לביקורת פנים-קבוצתית שעלתה בסיפורי חייהם שפרסו בגילוי לב (לדוגמא: אלימות מינית בשנות ילדותם).

לבסוף, הסכנתי עם פתרון חלקי. הענקתי לכולם שמות בדויים ונמנעתי מלהזכיר את שם בית-ספרם בעבר ואת מקומות מגוריהם בהווה. אין ספק כי מי שיהיה נחוש לזהותם, מחוץ או מבית, לא יתקשה במשימתו, אך תקוותי כי הסיפור יגבר על הרכילות. העיקרון שעמד לנגד עיני טמון בדבריה של ליבליך בספרה על הקהילה הערבית-יהודית בנווה שלום: "מאד השתדלתי לא להזיק למקום ולקהילת האנשים החיים בו".

² עבודת הדוקטורט מוגשת בתכנית ללימודי מגדר של אוניברסיטת בר-אילן, בהנחייתן של ד"ר אורנה ששון לוי ופרופ' עדנה לומדסקי-פדר.

חקר הורים לילדים עם לקויות התפתחותיות בין ובתוך קהילות שונות בישראל:
הקהילה הבדואית והקהילה החרדית בישראל
התמודדות מחקרית משולשת
ד"ר איריס מנור-בנימיני
אוניברסיטת חיפה

ההרצאה המוצעת לכנס תעסוק בהתנסות החוקרת: 1. כאישה-חוקרת, 2. יהודיה ו3. חילונית, החוקרת תרבויות השונות ממנה בהיבט השפתי, דתי, תרבותי ומגדרי. שונות זו מעלה סוגיות אתיות מגוונות בעשייה המחקרית היום יומית. ההרצאה תבסס על פרויקט מחקרי הבוחן את הקשר, בין לקות להתמודדות של הורים לילדים עם לקויות התפתחותיות בין ובתוך קהילות שונות בישראל (Manor-Binyamini, 2011, 2012, 2014). המחקרים שאני עורכת מעלים אצלי כחוקרת הרבה מאוד קונפליקטים, שאלות ולבטים הן בשל השונות ביני כחוקרת ומשתתפי המחקר והן בשל היות נושאי המחקר ראשוניים. ראשוניות שמשמעותה בדידות מחקרית, בדידות שמקורה בכך שהספרות המחקרית העדכנית מציגה תשובות חלקיות לתהליכים האישיים והבין אישיים שאני חווה כחוקרת. **בהרצאה אציג מספר דילמות אתיות והתמודדות שלי כחוקרת עימן, לאורך 9 שנות המחקר, כמו למשל: כיצד יוצרת חוקרת אמון בקהילה סגורה ולעיתים חשדנית למחקר כמו הקהילה החרדית? כיצד מתמודדים עם היבטים מגדריים כמו למשל, התנגדות תרבותית לכך שאישה תראיין גברים שהם אבות לילדים עם לקויות בקהילה הבדואית? מה עושה חוקרת עם חומרי מחקר רגישים, העשויים לפגוע בנחקרים במידה ויפורסמו? כיצד מתמודדת חוקרת עם ההיבטים הרגשיים העולים בשל נושא המחקר, והאם היות נושא המחקר רגיש משפיע על המחקר וכתיבתו? כיצד מיישבת חוקרת נרטיב שסופר לה ואינו מתיישב עם עולמה הפרטי-מקצועי-מחקרי?**

של מי החלום הזה?

ניתוח נרטיבי של מטלת כתיבה בשם "החלום שלי...", ומחשבות על הסוגיה האתית אודות האפשרות של מרצה לעשות שימוש במטלות סטודנטים כחומר גלם למחקר איכותני

ד"ר אלון רז

אוניברסיטת חיפה

במספר קורסים בהם אני מלמד נתתי לסטודנטים משימת רשות – לכתוב חיבור, בכל אורך שימצאו לנכון, המתחיל בצמד המילים: החלום שלי.. הסטודנטים נתבקשו למלא את המשימה תוך שבוע אך רק במידה וחשו ענין אישי לבצעה. לקראת המפגשים העוקבים התבוננתי בסיפורי "החלום שלי" שקיבלתי מהסטודנטים מתוך כוונה לנהל שיח בכיתה על חלומות של אנשים צעירים מנקודת מבט שהיא מעבר לסיפור הפרטי. חומרי החלומות היו מרתקים ושמתי לב שכדי לחזור ולקדם את השיח הלא אישי בנוגע לחלומות המאוד אישיים של הסטודנטים אני מתבונן בהם בעיני החוקר האיכותני שבי, מבקש להוציא מתוך הסיפורים הפרטיים מאפיינים ייחודיים כמו גם מאפיינים משותפים, בדיוק באותו האופן שבו הייתי מתבונן בכל חומר גלם של מחקר שהוגדר ככזה מראש. ולא רק זאת אלא שהדיון הכיתתי אודות התהליך שליווה את האפשרות לכתוב אודות החלום (בין אם נכתב לבסוף או לא) הוסיף רובד אינפורמציה יקר על התכנים שהופיעו בכתיבה עצמה. חשתי שהחומרים שאני נחשף אליהם בכתיבה של הסטודנטים ובדיון בכיתה הם חומרים יקרים ומשמעותיים שלא צריכים להישאר נחלתי בלבד, ושהייתי רוצה לשתף בהם כמו היו מחקר. בהרצאתי בכנס אני מבקש להציג בקצרה את ממצאי ההתבוננות הנרטיבית-איכותנית על סיפורי הסטודנטים אבל אולי חשוב מזה לשתף בסוגיות האתיות שהתלבטתי בהן ובמענה לאותן סוגיות, ומתוך תקווה שאלה וגם זה יהוו בסיס למחשבה נוספת.

מבעד לסורגים: יתרונות, אתגרים ודילמות בביצוע מחקר איכותני בבתי סוהר

ד"ר קרן גואטה
אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר גילה חן
מכללת אשקלון

לביצוע מחקרים איכותניים בין כותלי בית הסוהר נודעת חשיבות רבה הן בשל יכולתם לתאר את חווית הכליאה מנקודת מבטם של הכלואים והן בשל יכולתם לשקף פן אחד, מיני רבים, של החברה הכולאת בהם את אזרחיה שעברו על החוק. במסגרת ההרצאה יוצגו היתרונות, האתגרים והדילמות בביצוע מחקרים איכותניים בבתי הסוהר תוך התבססות על הספרות המחקרית ועל ניסיוןן של החוקרות. ראשית יוצגו היתרונות של מחקר איכותני בבתי הסוהר הנובעים מיכולת לרפלקציה מוגברת בקרב המשתתפים בשל השהות בבית הסוהר המובילה לעושר תמאטי הגלום בסיפוריהם של הכלואים. כמו כן, הכלואים, בדומה למשתתפים אחרים המצויים בשולי החברה, ממשיגים את הסיטואציה המחקרית האיכותנית, המזמינה אותם לגולל את סיפורם, כהזדמנות יוצאת דופן שניתנה להם להשמיע את קולם ולרומם את חוויתם מן התחום הפרטי לציבורי. הזדמנות אשר מגבירה את המוטיבציה שלהם להשתתף במחקרים. לצד יתרונות אלו, יוצגו גם האתגרים בביצוע מחקר איכותני בבתי סוהר החל משלב תכנון המחקר כגון התמודדות עם חסמים בירוקרטיים והבטחת שלומם של החוקרים. כמו כן, יידונו סוגיות הרלוונטיות לביצוע כל מחקר איכותני אך לובשות צורה ייחודית בעת ביצוע מחקר איכותני בבתי סוהר. כך למשל, יידונו סוגיות של יחסי כוח בעת ביצוע ראיון עם אוכלוסיה הנתונה במצב של כפייה כמו גם דילמות אתיות המתעוררות ביתר שאת בעת חקירת נושאים רגישים כגון: קורבנות בילדות או קיום יחסי מין בבית הסוהר המחייבות התייחסות נוספת להבטחת שלומם של המשתתפים במחקר. לבסוף, יוצגו אסטרטגיות שונות אשר נמצאו יעילות לעריכת מחקר איכותני בבתי סוהר.

מושב 116
מחקרי מוגבלות

יו"ר : ד"ר פאולה פדר-בוביס
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מה יכול ללמד אותנו מחקר איכותני ביקורתי על 'לקויות למידה'?! תרומתו לפתיחתה של

'קופסה שחורה' פרופסיונלית

ד"ר עופר קצ'רגין

מכללת אורנים

הרצאה זו מגייסת את שיטות המחקר האיכותניות 'ניתוח שיח' ו'ניתוח נרטיבי', כמו גם את תחום-הדעת 'סוציולוגיה והיסטוריה ביקורתיות של ידע רפואי', בכדי לקדם חשיבה מיוחדת ורחבה יותר מהחשיבה המהותנית המקובלת על לקויות למידה, ולתרום לפיתוח של שיח מורכב וביקורתי אודותיהן. רוב המחקרים בתחומי החינוך והפסיכולוגיה על לקויות למידה בישראל מתייחסים אליהן כקטגוריות ביולוגיות אובייקטיביות, באמצעות הגדרות וקריטריונים פורמאליים המקובלים בספרות. לעומתם ההרצאה תתחקה אחר ההבנות, ההבניות והמשמעויות של לקויות למידה כפי שהן באות לידי ביטוי בתיאורים ובהסברים הנרטיביים של מאבחנים דידיקטיים. ההרצאה תחשוף כדי כך את ריבוי הפנים הפוליפוני של לקויות למידה. נמצא שנרטיבת המרואיינים מפרקת את ההגדרות האובייקטיביות ואת עובדתיותן המדעית של הקטגוריות הקליניות וההומוגניות שבספרות לכדי רפרטואר משמעויות הטרוגני עליו נמנות, בין היתר, המשגותיהן של הלקויות כמחלה, כסימפטום, כפגם גנטי, כהפרעה, כקושי חינוכי, כשוונות ואף כיתרון וכמתנה. זאת ועוד, ההרצאה תפרוש את מגוון התגובות הנרטיביות והאסטרטגיות השיחיות בהן עושים שימוש המאבחנים הדידיקטיים על מנת לטשטש פוליפניה זו, ואת ניסיונם לכוון כך נרטיבה 'מדענית' שמאופיינת לכאורה באובייקטיביות, נייטראליות והומוגניות. מקרה-המבחן של לקויות הלמידה המצוי במוקדה של הרצאה זו מזמן התדיינות בשאלות אפיסטמולוגיות, מתודולוגיות ופוליטיות לא רק ביחס לקטגוריה הקלינית הנדונה, כי אם גם ביחס לטיבו, לפעולתו ולמעמדו של המחקר האיכותני בכלל, ושל זה הביקורתי בפרט. אסטרטגיה שיחית מרכזית שהתגלתה בראיונות כיוונה לערער על הלגיטימיות, הרציונליות והפוריות של לוגיקת המחקר האיכותני – ביקורתי, תוך ניסיון להציגה כלא רלוונטית לתחום לקויות הלמידה. כנגד זאת תסכם ההרצאה בהדגימה, כיצד ניסיון זה מאיר דווקא את יתרונות הלוגיקה הנדונה, שבכוחה לחשוף מורכבויות ומתחים שאינם נחשפים במחקרים המבוססים על פרדיגמות המחקר המסורתיות המתאפיינות ברטוריקה 'מדעית' פוזיטיביסטית.

"לעבוד, זה טוב. כי הבן אדם רואה יום חדש בחוץ": מחקר איכותני רב שלבי ורב מתודות לחקר היבטים משפטיים וחברתיים בהעסקת אנשים מוגבלים בשכלם בחברה הישראלית

עו"ד ד"ר יריב וינצר

אוניברסיטת UBB קלוז'ו-נפוקה, רומניה

ד"ר יהודית עוד-כהן

מכללת אוהלו

תקציר זה מציג מחקר איכותני שעסק בניתוח היבטים משפטיים וחברתיים ביחס להעסקת מוגבלים בשכלם בחברה הישראלית.

העבודה מגלמת תפקיד מרכזי ובסיסי בחייו של הפרט ומקיפה חלק גדול מחייו הבוגרים. בחברה המערבית המודרנית ניתנת לעבודה משמעות סימבולית מעבר להיותה משאב כלכלי. העבודה מהווה אמצעי חשוב להשגת עמדה ומעמד חברתי, רשת חברתית והערכה עצמית. כלומר, עבודה הינה מימד הקשור בעצמאות אישית מחד, ובהשתייכות חברתית-קהילתית, מאידך. מכאן חשיבותה של השתלבותו בשוק העבודה של פרט, אשר יכולותיו התפקודיות אינן תקינות כשל אדם רגיל, מחמת מוגבלות קוגניטיבית שהוא לוקה בה.

מטרת המחקר הייתה לגלות תפיסות קיימות בחברה הישראלית על העסקת אנשים בעלי מוגבלות קוגניטיבית במגמה לפתח מודל חברתי-משפטי שיאפשר את העסקת אוכלוסיית המוגבלים בשכלם בישראל. המחקר נשען על תיאוריות בתחום המוגבלות השכלית, הזכות לעבוד, וחוק השוויון בתעסוקה.

המחקר הוא מחקר איכותני בגישה פרשנית קונסטרוקטיביסטית. בשלב הראשון בוצע ניתוח מסמכים משפטיים, ובשלב השני נערכו ראיונות חצי מובנים עם מעסיקי מוגבלים בשכלם, עובדים סוציאליים, מחנכים ומנהלים בבתי"ס לחינוך מיוחד, הורים למוגבלים בשכלם, ומוגבלים בשכלם המשולבים בעבודה. בהרצאה נתמקד בשיקולי הדעת בבניית מתודות איכותניות ושילובן כדי להתחקות אחר תפיסותיהם, דעותיהם ותחושותיהם של משתתפי המחקר באשר לשילוב אנשים מוגבלים בשכלם בשוק העבודה הישראלי.

ממצאי המחקר מראים אמביוולנטיות בחברה הישראלית ביחס להעסקת מוגבלים בשכלם, בין הרצון לשלב אוכלוסייה זאת כמעשה של חסד, לבין הכרה בקשיים בשילובם ובדעות הקדומות המלוות אותם. עוד מראים הממצאים כי מוגבלות שכלית מובילה למוגבלות תעסוקתית, וכי העסקת מוגבלים בשכלם היא תהליך משמעותי ביותר בחייהם ושהיא למעשה הדרך להשתלבותם בחברה הרגילה. על סמך הממצאים נבנה מודל משפטי- חברתי המציע חוק עידוד העסקת מוגבלים בשכלם בחברה הישראלית. בהרצאה נסקור את הממצאים העיקריים ואת המסקנות היישומיות אשר עלו מכלי המחקר.

למצוא 'פילים בחדר':

צרכי אנשים עם מוגבלות פיזית במצב חירום ביטחוני מתמשך

דב פלד, ד"ר ברוריה עדיני-וויזל, ד"ר פאולה פדר-בוביס

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

במחקר איכותני, המבוסס על התיאוריה המעוגנת בשדה, שבוצע באשקלון ובשדרות, באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים, נבדקו צרכיהם של 18 אנשים עם מוגבלות פיזית (אמפ"תים), בוגרים, רתוקים לכיסא גלגלים החיים בקהילה, בהתמודדות עם מצב חירום (מצ"ח) מתמשך.

במחקר זהו שש קבוצות של צרכים, הנגזרים מתפיסתם של האמפ"תים באשר לצרכיהם ולאינטראקציה שלהם עם הסביבה, הקהילה והממסד. שתי תימות עלו במחקר:

א. אמפ"תים אינם מסוגלים לבצע, ללא עזרה, פעולות המוגדרות על ידי פיקוד העורף כ"מצילות חיים". ב. לאמפ"תים, צרכים נפשיים וחברתיים בולטים במצ"ח, בנוסף על צרכיהם הפיזיים הברורים לכאורה.

המחקר מציף סוגיות, "צרכים שקופים" ו"פילים בחדר", אליהם לא מתייחסים האמפ"תים ומחקרים קודמים כאחד. המפגש, הבלתי אמצעי, עם האמפ"תים והשימוש בנרטיב בסיסי להמחשת מאפייני מצ"ח מתמשך, אפשרו, תוך שימוש עקבי ברפלקסיביות, הצפה של רגשות וחשיפה של הבדלים ודקויות, שלא ניתן להגיע אליהם במחקר שאינו איכותני. השימוש בתיאור עשיר ומפורט, בכל שלבי המחקר, מדגיש את חשיבות מאפייני החוקר ככלי המחקר ואת יכולתו, תוך שימוש בתצפית (שלא היה מתוכנן בעיצוב המקורי של המחקר), להבחין בפרטים בעלי משמעות, ולאפשר לנחקרים לזהות סוגיות מהן התעלמו, לערער על תפיסותיהם, לחדדן או לארגן מחדש. המחקר מעלה מסקנות מורכבות באשר ליתרונות המחקר האיכותני בחשיפת סוגיות בהתמודדות אמפ"תים עם מצ"ח ומציג, דרך החוויה האישית של משתתפיו, לקחים רלוונטיים לחוקרים האיכותנים, לעוסקים בהיערכות לחירום ולאמפ"תים עצמם. יחד עם זאת, ממצאי המחקר מדגישים את האוניברסאליות של צרכי האמפ"תים ואת יכולת הכללת הממצאים למצבי חירום אחרים ולאוכלוסיות אחרות.

תרומתם של משאבים אישיים, זוגיים ומשפחתיים לחיזוק בריאותם הנפשית של הורים לילד

עם אוטיזם

ד"ר אילת סימן-טוב

מכללת סמינר הקיבוצים, אוניברסיטת בר-אילן

הורות לילד עם אוטיזם, עשויה להוות מצב לחץ כרוני המשפיע על כלל הפרטים במשפחה. מצב זה הוא בעל השלכות משמעותיות על יעילות עבודת אנשי המקצוע העוסקים בטיפול בילד הלוקה באוטיזם ובמשפחתו. בשל העלייה בשיעור מקרי האוטיזם ואופייה הנרחב של לקות זו, ניצבת מערכת החינוך והבריאות מול אחד האתגרים החשובים העוסק בשאלה: כיצד לתרום להתמודדות מוצלחת של הורים לילדים עם אוטיזם בהתבסס על גישה משפחתית כוללת? ההרצאה המוצעת מבוססת על מחקר איכותני המתמקד בהתמודדות הורים לילד עם אוטיזם ובאיתור מקורות הכח והעוצמה הטמונים בהם.

מטרת הראיונות הייתה התבוננות בחוויה הסובייקטיבית של הורים לילד עם אוטיזם וחקר הדרך שבה הבניית סיפור חייהם מהווה משאב בהתמודדותם.

הרציונל למחקר מתבסס על שילוב של תיאוריות לחץ במשפחה ותיאוריות קוגניטיביות וסלוטוגניות בהתמודדות עם מצבי לחץ. תיאוריות אלה מתמקדות בגורמים המקדמים את הפרט לכיוון בריאות ומאפשרים לו לשמור על רווחתו או לקדם אותה באופן פעיל.

בהרצאה יוצג חקר מקרה המתעד את סיפורם של זוג הורים מתוך ההנחה כי האופן שבו מבנה האדם את סיפור חייו מעיד על עולם המשמעות הפנימי שלו, תפיסת עולמו, משאביו הפנימיים ועל האופן שבו הוא תופש את מערכת היחסים בינו ובין העולם.

למחקר, תרומה חשובה בהנגשה ובהבנת האופן בו הבניית סיפור חיים עשוי לחשוף ולחזק את משאביהם של הורים לילד עם אוטיזם. הממצאים המוצגים במחקר עשויים להוות בסיס לזיהוי ואבחון משפחות המצויות בסכנת החלשות עקב מחסור במשאבי התנגדות או משאבי התנגדות נמוכים. ממצאי האבחון יהוו בסיס לבניית תכנית התערבות פרטנית או קבוצתית לטיפול וחיזוק משאבים של משפחות לילדים עם אוטיזם שזוהו כקבוצת סיכון ויכולות להפיק תועלת מהתערבות מקצועית.

מושב 117 - רב שיח

בין זהות להזדהות – אפיסטמולוגיה של היעשות במחקר פמיניסטי

יו"ר: ד"ר עמליה סער

אוניברסיטת חיפה

מתדיינות:

תניא ציון וולדקס

אוניברסיטת בר-אילן

רעות ריינה בנדריהם

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

אבתסאם ברכאת

אוניברסיטת בר-אילן

גילי הרטל

אוניברסיטת בר-אילן

מושב 118

ניתוח אינטראקציות קבוצתיות

יו"ר : אביטל בייקוביץ, אוניברסיטת תל-אביב
לינדה יעקב-שדה, האוניברסיטה העברית

נרטיב וניתוח אינטראקציות חברתיות בארגונים

פרופ' תמר זילבר ותמר גרוס-פריידנברג

האוניברסיטה העברית

בהרצאה נדון בשימוש במודל נרטיבי לניתוח אינטראקציות חברתיות בהקשר הארגוני. נרטיב – טקסט המתאר דמויות בתפקידים שונים (גיבור, נבל), החווים עלילה המתקדמת ממצב מוצא, דרך בעיה אל הפתרון, בהקשר של מטא-נרטיב הנותן לכל המרכיבים משמעות – משמש רבות במחקר הארגוני, בעיקר לניתוח תוכן. חוקרים מנתחים תוכן של ראיונות, או סיפורים המסופרים באופן ספונטאני בארגון, כחלון להבנת מערכות המשמעות של חברי וחברות הארגון. במודל המוצע אנו מבקשות לנוע מעבר לתוכן, לניתוח של אינטראקציה רבת משתתפים.

במודל המוצע, ניתן להתייחס לאירוע החברתי עצמו – דוגמת ישיבת וועדה, טקס, כנס – כאל סיפור המתקדם בזמן. משתתפים עשויים לנסות להשפיע על הבמה עליה מתרחש הסיפור; על התכנים של הסיפור; ועל אמצעי התקשורת באמצעותם הסיפור מסופר. כל אחד ממרכיבים אלה, והשילוב ביניהם, ממקם את המשתתפים בתפקידים שונים בסיפור המתקדם; עלילת הסיפור מכוונת את המשתתפים לדרך פעולה מסויימת תוך התווית אופי היחסים בין המשתתפים; והמטא-נרטיב של הסיפור מייצר מרחב מסויים (מאפשר אך גם מגביל) שלאורו הסיפור בכלל אפשרי.

באירוע רב משתתפים, למארגני האירוע יש יתרון התחלתי על כל היתר, שכן בכוחם לקבוע – באמצעות עיצוב המרחב, קביעת סדר היום, הזמנת משתתפים אחרים לקחת חלק והחלטה על זיאנרים של תקשורת – את ההבנייה הראשונית. אולם לכל המשתתפים יש השפעה על האירוע כנרטיב-מתקדם, שכן בכוחם לקבל, או להתנגד, לתפקיד המיועד להם בסיפור. במובן הזה הסיפורים אינם מהווים רק יחידת תוכן אלא תבנית פעולה אפשרית שמתורגמת למציאות של האירוע.

כך, המודל הנרטיבי לניתוח אינטראקציה חברתית מאפשר לעמוד לא רק על הדינאמיקה של אינטראקציה חברתית, אלא גם על תהליכי ההבניה שלה, ועל מימדיהם הפוליטיים. נדגים את המודל באמצעות ממצאים של מחקר על כנסים בתעשיית ההי-טק בישראל.

האם יכולה הגישה הנרטיבית לתרום לניתוח אינטראקציות?

ד"ר רבקה תובל-משיח

אוניברסיטת בר-אילן

מטרת ההרצאה היא להציג כמה מהרעיונות המרכזיים המשמשים ככלי ניתוח ופרשנות בגישה הנרטיבית למחקר, ולנסות לבחון את הישימות וההתאמה שלהם לחקר אינטראקציות חברתיות. במובנו הרחב, מהווה סיפור החיים האישי של האדם סוג של אינטראקציה, עם מאזין אמיתי או מדומיין, שכן הסיפור האישי לעולם אינו נוצר בחלל ריק. גם הטענה ההפוכה היא נכונה: כל אינטראקציה חברתית מערבת מפגש בין נרטיבים, ולכן ניתן לטעון שניתוח אינטראקציות יכול להישען על הבנת הנרטיבים השונים של משתתפי האינטראקציה ועל האופן בו משתתפים מתדיינים על סיפורים אלו בתהליך יצירת הנרטיב המשותף לקבוצה. בהרצאתי אדון באפשרויות שמציעה הגישה הנרטיבית להתבוננות באינטראקציות קבוצתיות, בעיקר דרך ניתוח צורני ודרך מודל לניתוח הקשרים בנרטיב, וכן אתיחס להבדלים בין הנרטיב לאינטראקציה חברתית ובמגבלות הגישה הנרטיבית בניתוח אינטראקציות.

אינטראקציה קבוצתית בפרשנות של טקסט ספרותי

ד"ר לילך ניישטט-בורנשטיין

מכללת סמינר הקיבוצים

פרשנות היא תוצר של שיח בין אנשים בקבוצה, המושפעת מנסיבות האירוע ומהדינמיקה הקבוצתית. משא ומתן בקבוצה על פרשנות של טקסט היא פרקטיקה בסיסית שמופעלת בלימוד מדעי הרוח, בכיתה ומחוצה לה. על אף שיצירת פרשנות בקבוצה נבחנה לא אחת במחקר הספרות ובמחקר הסוציו-תרבותי, הלכה למעשה אין כמעט מחקרים המנתחים את האינטראקציה בין המשתתפים בקבוצה. ההרצאה מבקשת להציג את המתודולוגיות שפיתחתי בנייתן אינטראקציות קבוצתיות בתהליכי לימוד ופרשנות של טקסטים ספרותיים והיסטוריים בקבוצות סטודנטים, בני נוער ונשים.

משנות השמונים של המאה העשרים התגבש גוף מחקרים פמיניסטיים-תרבותיים, הבוחנים הבנייה של זהות חברתית בקבוצות קריאה (בעיקר של נשים). אולם מושג הקבוצה כפי שהוא משמש ברובם אינו אלא 'קהילה פרשנית': קבוצת השתייכות וירטואלית המשפיעה על בניית פרשנותה של קוראת יחידה בקבוצה.

פיתחתי את המושג 'סיפור קריאה' במשמעות נרטיב הנבנה במהלך השיחה הפרשנית בקבוצה, מתוך קישור בין תיאוריות קריאה במחקר הספרות ובמחקר הסוציולוגי-תרבותי. המחקר, המתנהל תחת כותרת המטרייה 'אתנוגרפיה של קריאה', מתבסס על שיטתו של דנזין ובמושג השיח של פוקו.

סיפור הקריאה האישי שבנתה כל אחת מהמשתתפות בקבוצה נגזר מאישיותה, מכישוריה ומהרקע התרבותי שלה. סיפורי הקריאה האישיים מתארים את הקשיים, מוקדי העניין, המאפיינים ודרכי ההתמודדות של כל אחת מן הקוראות עם הטקסט. סיפור הקריאה הקבוצתי מתאר את הדינמיקה המיוחדת למפגש בין סיפורי הקריאה האישיים, כגון חילוף תפקידים ומאבק בין סמכויות-ידע, ורגעי שיח בשיח הקבוצתי כגון תפנית שהתעוררה בעקבות התנגדות, ומעבר מאי-הסכמה לפרשנות משותפת.

מושב 119

מבט, נראות, גוף: מרחבים קווירים במחקר איכותני

יו"ר: ד"ר עמליה זיו

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

לחקור ולהיות "בין לבין": רפלקציה על חוויית המחקר

ד"ר לימור מעודד-דנון

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

המצב הקיומי, חברתי-גופני של אינטרסקסואלים מכונן ונשמר על ידי השיח הבין-חברתי כמצב "בין לבין" (מצב ביניימי) בין זכר לנקבה, בין גבר לאישה, בין גוף בריא לגוף חולה. מהי המשמעות והחווייה את ה-בין לבין? הרצאה זו תתמקד בחווייה ובמשמעות הסובייקטיבית של אינטרסקסואלים את ה"בין לבין" וכן בחווייה שלי, כחוקרת את מצבי הבין לבין השונים. במבט רטרוספקטיבי על תהליך המחקר ניתן לומר כי לא במקרה בחרתי לחקור אינטרסקסואלים המבטאים באופן קיצוני את הבין לבין, אשר שיוכם החברתי גופני מוטל בספק כבר עם נשימתם הראשונה ועליהם מפעילה המערכת החברתית, רפואית, משפחתית, כוחות המבקשים להעלים את הבין לבין הגופני ולשייכם למין/גוף, מגדר קוהרנטי (לכאורה). עבורי להיות בבין לבין זוהי חווייה שכיחה המתבטאת באופנים שונים. מאז ומתמיד נעתי בבין לבין, בין נשיות לגבריות, בין שייכות חברתית, משפחתית, לניכור וחוסר שייכות. גם במהלך המחקר נעתי בבין לבין, בין חוקרת לנחקרת, למשל, התבקשתי על ידי המשתתפים לחשוף פרטים רבים על חיי ולהסביר את מקומי וגם להיות עבורם מקור מידע על מצבים אינטרסקסואלים שונים וחווייתיהם של הורים או אינטרסקסואלים אחרים. בנוסף, סוד וסודיות האופפים את חייהם של אינטרסקסואלים והוריהם גרמו גם לי להיכנס אל מעגל הסודיות ולשחק לפי כלליו, למשל כשאחת האמהות מספרת לי על מצבה הגופני של בתה, אך בו בזמן מסתירה זאת מבתה המתבגרת, דבר שחייב אותי לשמור על כללי ההסתרה גם כאשר אני מודעת להשלכות הבעייתיות לכך. על הסוגיות האתיות והמתודולוגיות של להיות בבין לבין ארחיב בהרצאה.

בזמן שמטרתי הייתה לחקור את מצבם החברתי/גופני של אינטרסקסואלים, ביקשתי לברר דרך חווייתיהם סוגיות שהטרידו אותי, הקשורות לגוף/מין, מגדר, מיניות, ציפיות של הורים מילדיהם וניכור/שיוך חברתי, אז מי בעצם היה מושא המחקר?

”כמו הצגה שאני משתף בה פעולה”- נראות passing בזוגיות בין טרנסג'נדרים ולסביות

עומרה לוי-חזן

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

עבודת התזה שלי נכתבת בהנחיית פרופ' מיכל קרומר-נבו וד"ר עמליה זיו ובוחנת את השינויים המתחוללים בזוגיות בין טרנסג'נדרים ולסביות לאחר השינוי המגדרי של בן הזוג הטרנסג'נדר מאישה לגבר - (Female To Male) FTM. השינוי המגדרי של בן הזוג הטרנסג'נדר במסגרת מערכת היחסים הלבסבית יכול להשפיע על מערכת היחסים בדרכים שונות: פרידה, ריחוק, חיזוק הקשר ועוד. בעקבות השינוי המגדרי הזוג מתמודד עם סוגיות מהותיות כגון: הגדרת הזהות המינית של בת הזוג שלא עשתה את השינוי, היחס של הסביבה כלפי הזוג, התמודדות עם השתייכות לקבוצת השווים/ות בקהילת הלהטב"ק³ ועוד.

המחקר הוא מחקר נרטיבי המבוסס על ראיונות עומק שערכתי עם בני הזוג, ובהרצאה אתמקד באחת משאלות המחקר: כיצד מתייחסים טרנסג'נדרים ולסביות לנראות שלהם/ן כזוג? אחת הסוגיות המשמעותיות שהזוגות מתמודדים עימה הינה סוגיית הנראות והpassing-to, לעבור: אימוץ זהות שאדם לא זכאי לה על פי הקריטריונים החברתיים. הנראות של הזוגות והאופן בו הם 'עוברים' בחברה באים לידי ביטוי לפני ואחרי השינוי המגדרי של בן הזוג הטרנסג'נדר. ישנם זוגות שלפני השינוי המגדרי נראו כמו זוג נשים, ולפיכך הם 'עברו' בספרה הציבורית כזוג לסביות. לעתים בן הזוג הטרנסג'נדר לא הגדיר עצמו כאישה או כלסבית לפני השינוי המגדרי, אך בשל העובדה שנתפס בחברה כאישה הוא הרגיש כשותף להצגה שהחברה מכתובה אותה. לאחר השינוי המגדרי הזוגות 'עוברים' בחברה כזוג סטרייטי, אף על פי שחלקם לא מרגישים או רוצים להיתפס כסטרייטים מסיבות שונות. גם כאן נדרשים הזוגות להיות שותפים להצגה חברתית, ועם זאת חלקם בוחרים "לשחק" בהצגה זו לפי כללי המשחק שלהם.

³ לסביות, הומואים, טרנסג'נדרים/ות, ביסקסואלים/ות, קווירים/ות.

ככל שאני עושה יותר סקס אני נעשית יותר אישה:
סובייקטיביות ועיצוב הגוף (הטרנסג'נדרית) שלי, פרפורמנס אוטואתנוגרפי
עתליה ישראלי-נבו
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

לאחר שנים רבות של אובייקטיפיקציה ופתולוגיזציה על ידי השיח הרפואי והמחקרי, בעשור האחרון טרנסג'נדרים מתחילים לצוץ במחקר האקדמי כסובייקטים, בראש ובראשונה על ידי חוקרים טרנסג'נדרים שהחלו להבנות נרטיבים של תיאוריות ביקורתיות והיסטוריות טרנסג'נדריות. במקביל, בשנים האחרונות החלו להגיח מחקרים העוסקים בפרפורמנס ובאומנות גוף של נשים, ובדרך שאלה מבנים סובייקטיביות נשית ופמיניסטית.

הרצאה זו היא ניסיון מעשי לשלב בין שני צירים אלו דרך מחקר אוטואתנוגרפי שלי כאישה טרנסג'נדרית. במסגרת ההרצאה/פרפורמנס שלי אנסה לשאול, מה מכונן את הסובייקטיביות הנשית-טרנסג'נדרית שלי? באמצעות שימוש בתמונות, טכניקות של מילה מדוברת (spoken word) ומחוות תיאטרליות אציג פרפורמנס של חלק מהמחקר האוטואתנוגרפי שלי, המתמקד בפרקטיקות של חיי היום יום שלי כמו הליכה ברחוב, מבט במראה, ומין, כמו גם צילום מבויים של עצמי ואובייקטים הקשורים אליי.

בסיפור האתנוגרפי אתבסס על שילוב בין תיאוריות פמיניסטיות הנוגעות לגוף, יופי וסובייקטיביות, כמו אלה של דונה הארווי וג'וליה קריסטבה, כמו גם תיאוריות ונרטיבים של נשים טרנסג'נדריות אחרות העוסקות במחקר ופרפורמנס, כמו קייט בורנשטיין ונינה ארסינו. דרך השימוש בתיאוריות אלה ושילובן בחקר הפרקטיקות שלי, אשאל שאלות בנוגע לצמתים של נשיות, טרנסג'נדריות, גוף ושינויים פיזיולוגיים שנעשים בו, ומופע ונראות מגדריים, מתוך שאיפה לתת קול לנראות ופרפורמנס של גופים ומגדרים לא-נורמטיביים בשיח האקדמי.

מושב 120
מחקר נרטיבי

יו"ר: ד"ר דורית סגל-אנגלצ'ין
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

התקשרות לבית ותרומתה לחיזוק תחושת הקוהרנטיות בקרב אימהות בשדרות

ד"ר טל ליטבק-הירש, ד"ר ארנה בראון-לבינסון

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

לבית משמעויות רבות, פיזיות, פסיכולוגיות, תרבותיות וחברתיות. (Mallet, 2004). אנשים מתקשרים לבתיהם ותופסים אותם כמעניקים ביטחון, שייכות, נוחות ועוד. (Manzo, 2003). תרומתו של המחקר הנוכחי הוא בקשירה בין שני עולמות מושגיים: התקשרות לבית ותחושת קוהרנטיות, זאת באמצעות ניתוח ראיונות עומק נרטיביים עם אימהות שחיות בשדרות לפחות שמונה שנים. במחקר, אנו בוחנות מהי תפיסת הבית בזמן סכנה והאם ובאיזה אופן תורמת תחושת ההתקשרות לבית לחיזוק תחושת הקוהרנטיות. קוהרנטיות הוא מושג גלובלי המבטא את המידה בה אדם יכול להיעזר במנגנוני כוח פנימיים כדי לחזות את הסביבה כבטוחה, מתמשכת ועם זאת דינמית. כלומר, איך אנשים רואים את חייהם, ובמצבי לחץ – כיצד מזהים את משאביהם הפנימיים וכיצד ייעזרו בהם על מנת לשמור על בריאותם. (Antonovsky, 1987). בהרצאה נציג תמות שעלו מהראיונות עם האימהות ונדגים כיצד תפיסת הבית וההתקשרות אליו מחזקת את תחושת הקוהרנטיות של הנשים. נבחן את ההקשרים הפסיכולוגיים והחברתיים של הנושא ואת הדיאלוג בין המחקר האכותני לבין התערבות בשדה, במקרה זה עם אימהות שחיות באזורים בעלי סיכון ביטחוני גבוה, ונציע כיווני המשך למחקר עתידי והתערבות בשטח.

”בדרך למעלה”: משמעות ההצלחה המקצועית בסיפורי החיים של נשים יוצאות אתיופיה

עמית שפירא צור וד”ר דורית סגל-אנגלצ’ין

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בעשור האחרון ניכר כי נשים אתיופיות מתפקדות בקשת רחבה של עיסוקים וממלאות תפקידים בכירים במגוון ארגונים ומוסדות במרחב הישראלי. כמו כן, נראה כי יותר ויותר נשים אתיופיות משתלבות במוסדות להשכלה גבוהה. ואולם, מגמות אלו זוכות לנראות מועטה בספרות המחקרית ובשיח התקשורת-ציבורי, הממוקד בזירות של אלימות, פשע ו”קורבנות” הנקשרים לעדה בכלל ולנשים בה בפרט. המחקר הנוכחי ביקש להרחיב את הידע המצומצם אודות תופעת ההצלחה המקצועית בחייהן של נשים אתיופיות באמצעות בחינת משמעות ההצלחה המקצועית בעבור נשים יוצאות אתיופיה אשר הגיעו להישגים משמעותיים בתחום עיסוקן ו/או לימודיהן. במחקר השתתפו תשע נשים יוצאות אתיופיה, כולן מחזיקות בתפקידי ניהול ו/או נמצאות בעמדות מפתח במקום עבודתן. חלקן אף נחשבות לפורצות דרך בתחום עיסוקן. בבסיס מחקר איכותני זה עמדו שתי גישות מרכזיות, הגישה הנרטיבית והגישה הפמיניסטית, בדגש על פמיניזם שחור ופמיניזם מזרחי. במחקר נעשה שימוש בראיונות סיפורי חיים הרלוונטיים לחקירה נרטיבית ופמיניסטית. מניתוח סיפורי חייהן של הנשים עלות מספר מסקנות. ראשית, נרטיב ההצלחה המקצועית של משתתפות המחקר אופייני בהכרה שלהן בהצלחתן לצד תחושת אמביוולנטיות כלפיה, אשר באה לידי ביטוי בהרהור על המושג ”הצלחה” ובהטלת ספק בנוגע להכללתן תחת הגדרה זו. שנית, ממצאי המחקר מלמדים על החשיבות המרכזית של המשפחה בהצלחתן. שלישית, נמצא כי הנשים ראו באקלים סביבתי תומך הכולל בתוכו דמויות מיטביות מצד החברה הקולטת גורם מרכזי נוסף להצלחתן המקצועית. לצד הגורמים הסביבתיים, ייחסו הנשים חשיבות רבה גם למאפייניהן האישיותיים בהסבר הצלחתן. הן תפסו עצמן כנשים אקטיביסטיות, נחושות ואסרטיביות אשר לוחמות למען שוויון הזדמנויות. ההשלכות התיאורטיות והיישומיות של המחקר ידונו בהרצאה.

לספר ולכתוב סיפור

ד"ר אורנה שץ-אופנהיימר

האוניברסיטה העברית והמכללה האקדמית לחינוך דוד ילין

למחקרים האיכותניים כלי מחקר המעוגנים במלל שבעל פה ובכתב (ראיונות, מסמכים, מכתבים וכד') בתצפיות, בתמונות ועוד. אלה מאפשרים על ידי ניתוח ופרשנות לחשוף משמעויות שונות על המציאות המתוארת. המחקר הנרטיבי המתמקד בסיפור נעשה לרוב באמצעות ראיונות אך לעיתים נעשה שימוש גם בסיפורים ספרותיים שמחברים מושאי המחקר. הדגש במחקר הנרטיבי אינו רק בתוכנו של הטקסט אלא גם במבנה בו מסופר וכן בעצם פעולת הסיפור המתרחשת במשולב לתוכנו של הסיפור.

ברצוני להציג השוואה בין שני כלי מחקר - טקסטים המסופרים בע"פ ו טקסטים של סיפורים הכתובים מראש - המשמשים את המתודולוגיה הנרטיבית. מקרה המבחן ישמשו סיפורים של מורים מתחילים.

הייחודיות של שני הכלים המחקריים ייבחנו על פי הקטגוריות הבאות:

תהליך הרפלקסיה המתקיים בכל מחקר נרטיבי. מידת הנראות, החשיפה וההעמקה של התהליך הרפלקטיבי עשויה להיות שונה בין שני הכלים.

הספונטיות בהעלאת הסיפור מאפשרת בחינה של אותנטיות – מידת המיידיות של הביטוי המילולי שונה. בסיפור בע"פ לרוב תהליך הסיפור הוא ראשוני, אותנטי ופחות מאורגן. כאשר התהליך הסיפורי נעשה בכתב ניתן לשער שהכותב נתונה לו האפשרות למחוק, לתקן ולהבנות מחדש את אשר יבקש להגיד. הנרטיב מאפשר ללמוד על המבנה הקוגניטיבי של הסיפור והמספר, כיצד המספר מארגן את האירועים ומבטא את המציאות החיצונית והפנימית. העלילה, ההתרחשויות והדמויות מלמדים על הארגון של הסיפור ובה בעת גם של המספר. בטקסט שבע"פ הראשוניות מאפשרת לנו ללמוד על המבנים הראשוניים של החשיבה כולל התהליך של סיפור הסיפור. הסיפור שבכתב מלמד על מבני חשיבה יותר מאורגנים אשר לעיתים אף מאפשרים לעקוב באופן שיטתי על תהליך החשיבה העומד בבסיס הרעיונות הבאים לידי ביטוי בסיפור. השמעת הקול האישי במכוון או במקרה, עיסוק בשאלות של זהות במודע ושלא במודע והעברת מסרים חתרניים בגלוי ובסמוי, כל אלה מהווים חלק מההשוואה בהיצג זה.

נרטיב של "אחרות" - סיפורי חיים של מורים בבית הספר ביאליק רוגוזין

ד"ר נורית דביר

מכללת סמינר הקיבוצים ומכון מופ"ת

פרופ' נמרוד אלוני

מכללת סמינר הקיבוצים

דור הררי

מכללת סמינר הקיבוצים

תופעת מהגרי עבודה ופליטים הינה חלק מתהליכי הגלובליזציה (Pidkett and York, 2011). בין מאפייניה השונים ניצבת כמשמעותית ומאתגרת במיוחד סוגיית חינוך ילדי מהגרי עבודה ופליטים (Pidkett and York, 2011). העיסוק בשאלות של חינוך ילדי מהגרים מעסיק מדינות רבות ברחבי העולם והיא מעלה שאלות רחבות הקשורות לזהות לאומית ורב תרבותית בעידן של גלובליזציה (Ramackers, 2010).

תופעת דומה הפליטים והעובדים הזרים בישראל במאפייניה לזו המעסיקה מדינות רבות ובארץ מונה אוכלוסייה זו כ- 300,000 ומספרם של ילדי מהגרי העבודה עומד על כ- 2000 ושל ילדי הפליטים עומד על כ- 500 (דו"ח מסילה, 2012).

מחקר זה מבקש לחשוף את התפיסות החינוכיות של הצוות החינוכי, ולנתח את התשתיות הערכיות ואת הדילמות הכרוכות בחינוך לרב-תרבותיות.

מחקר זה מתבסס על חקר מקרה של בית ספר אחד, בית הספר השלוש-עשרה שנתי "קמפוס ביאליק-רוגוזין", הממוקם בדרום תל-אביב ובו לומדים כ- 800 ילדי פליטים ומהגרי העבודה, שהגיעו לישראל מקרוב לחמישים מדינות מוצא ומורשות תרבות. המחקר מתבסס על חקר סיפורי חיים של 6 מורים ושל 3 בעלי תפקידים בבית הספר. הנתונים נאספו על ידי ראיונות נרטיביים פתוחים (גילת והרץ לזרוביץ, 2010) וניתוח הממצאים נעשה על פי הגישה של ניתוח תוכן הוליסטי וקטגוריאלי (ליבלד, תובל משיח וזילבר, 2010).

נמצא שבסיפורי החיים של הצוות משתקפת 'אחרותם' שלהם, שהניעה אותם לבחור לעבוד בבית ספר זה. רגישותם החברתית "לאחרים" ניכרת בתפיסתם החינוכית: היא פרגמטית, אינה אחידה, מתאפיינת בדיאלקטיקה תמידית ובשילובים גמישים ומידתיים בין התפיסה ההומניסטית-פרוגרסיבית לבין חינוך לרב-תרבותיות; בין מגמות של שילוב התלמידים בחברה ובתרבות הישראלית לבין טיפוח ייחודית רב-תרבותית; היא מטפחת יחס אישי ורגישות לצרכי התלמיד תוך תביעה לסטנדרטים גבוהים של הישגים לימודיים.

מקומו של הנרטיב האישי בהנחיה של קונפליקט בקבוצת מורי מורים ערבים יהודים

ד"ר נורית דביר

מכון מופ"ת, מכללת סמינר הקיבוצים

ד"ר אביבה כהן

מכון מופ"ת, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

במציאות רב-תרבותית במדינות רבות בעולם, ובמיוחד במצב של קונפליקט יהודי-ערבי, כפי שקיים בארץ, נדרשים מוסדות להכשרת מורים בארץ ובעולם להיענות לאתגר של חינוך בקבוצות רב-תרבותיות ריינגולד, 2008; (Krummel, 2013). על מכשירי המורים לפתח מודעות ופרקטיקות מגוונות להיבטים רב-תרבותיים בעבודתם עם הסטודנטים, במיוחד בקבוצות עם קונפליקט (שטיינברג, 2010). מטרת המאמר הן: לחשוף ולבחון את התפיסות האישיות והמקצועיות שלנו, כמנחות קבוצה רב-תרבותית של מורי מורים, אודות חינוך לרב-תרבותיות, כפי שהן עולות מסיפור חיינו; לזהות את עקרונות הפעולה שלנו, כפי שהן משתקפות במספר אירועים שעלו בקבוצת ההנחיה.

המאמר מתבסס על חקר מקרה, המבקש לאסוף מידע אודות החשיבה והפעולות היום-יומיות ב'מקרה' הנחקר וכן אודות הדרך בה הן יוצרות תפיסות ועמדות של המשתתפים בו (Yin, 2003). במחקר השתתפו 22 מורי מורים, יהודים וערבים ושתי מנחות/חוקרות. כולם השתתפו בהתמחות של מורי מורים בהדרכה והוראה, במכון מופ"ת.

איסוף הנתונים כלל שני סיפורי חיים של הטיוטוריות ושלושה אירועים שהתרחשו בקבוצה בשנים 2011-2012.

כלי המחקר היו ראיונות פתוחים של סיפורי חיים של שתי המנחות ותיעוד אירועים ספונטאניים ויזומים שהתרחשו בקבוצת ההנחיה.

ניתוח הסיפורים התבסס על ניתוח תוכן הוליסטי (ליבליך, תובל משיח וזילבר, 2010). וניתוח קטגוריאלי של האירועים כלל: קריאה, זיהוי קטגוריות, פילוח הנתונים, פרשנות ועיגון תאורטי (שם, 2010).

הממצאים מעידים על זיקה הדוקה בין סיפורי החיים של הטיוטוריות לבין הפרקטיקות שלהן בהנחית קונפליקטים בקבוצה של יהודים ערבים. הן כוללות עירור יזום של הקונפליקט; עידוד להשמיע נרטיבים אישיים של הקולות הסותרים והשותקים בקבוצה; פירוק התנגדויות; הקשבה לקבוצה ולתהליכים שהיא עוברת; פיתוח חשיבה רפלקטיבית ביקורתית וטיפוח רגעים של דיאלוגים בין-תרבותיים (שטיינברג, 2010) לשם "יצירת מרחב יצירה משותפת" (בן עזר, 2002).

מושב 121

מחקר בחברות דתיות

יו"ר : חגית רודריגז-גארסיא
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

חוקר חוקר חוקר: מחקר המתמקד בחקר החוקרים ומחקריהם

מלאכי קרנצ'לר

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אוניברסיטת בר-אילן ואוניברסיטת אריאל

בהרצאה אתאר נושא ייחודי, מחקר אשר מתמקד למעשה בחוקרים עצמם ובמחקריהם. מוקד זה הינו חלק ממחקר אשר דן בהתפתחות חקר החרדים בישראל. המחקר מעלה צדדים חיוביים בחקר החרדים לצד היבטים בעייתיים בו, והוא עומד במיוחד על ההקשרים החברתיים שבתוכם נתון חקר החרדים בישראל. במסגרת ההרצאה נעמוד על צדדים אלה, כמו גם על תגובות ראשונות של חוקרים - שהם גם נחקרים במקרה זה - למחקר.

במסגרת מחקר אשר התמקד בהתפתחות חקר החרדים בישראל נחקרו מחקרים שונים על החברה החרדית בישראל בהקשרם החברתי. המחקר עמד על השלכות הכוחות החברתיים על החוקרים, המניעים את החוקרים במחקרם, כמו גם על השפעתם של החוקרים על החברה הסובבת אותם.

שיטות המחקר שנעשו במחקר זה הן: ניתוח טקסטים - מחקרים, ספרים ומאמרים על החברה החרדית בישראל; ותצפית משתתפת - בכנסים אקדמיים וימי עיון על החרדים בישראל. במחקר זה הפכו החוקרים עצמם לגיבורים הראשיים של המחקר והמחקר הוא מקרה מעניין של התמודדות חוקר עם היחס המחקרי לעבודות עמיתיו החוקרים והתמודדות (ראשונית) של החוקרים על המחקר אודותיהם.

בהרצאה, נציג את הממצאים המרכזיים עולים מהמחקר ואת הדילמות שעלו במחקר זה.

'שיערוך חברתי': מנגנון לשעתוק ריבוד חברתי בחברה קולקטיבית דתית ורב תרבותית: 'חקר

מרובה מקרים' של נוער שוליים חרדי

ד"ר ענת קלי

אוניברסיטת בר-אילן

החברה החרדית הינה חברה קולקטיבית ורב תרבותית המאופיינת בריבוי קהילות . זוהי חברה המגדירה את עצמה כמסתגרת מפני המודרנה ו'המתבגרים הנושרים' בה, חווים אשמה, דחייה וניתוק מן הקהילה בכלל ולעתים אף ממשפחתם.

מטרת המחקר היתה להבין ולהמשיג את האופן בו חווים מתבגרים אלו את החברה ואת יחסי הגומלין המתקיימים בינם לבינה.

זהו מחקר מסוג 'חקר מקרים מרובים' . כלי המחקר היו ראיונות ותצפיות. מדגם המחקר כלל 68 משתתפי מחקר שרואיינו: 44 מתבגרים שהיו במצבי מצוקה וסיכון (מתוכם 27 בנים ו- 17 בנות. 5 הורים, 10 רבנים ו'עסקנים' העובדים עם מתבגרים בסיכון בחברה החרדית ו- 8 עובדים סוציאליים. כמו כן, נערכו 11 תצפיות במקומות ריכוז שונים של מדגם אוכלוסיית המחקר. שיטת ניתוח הנתונים התבססה על שלבי החקירה של 'תיאוריה מעוגנת בשדה' וניתוח תוכן אתנוגרפי.

ממצאי המחקר נחשף מנגנון הנקרא 'שיערוך חברתי'. זהו מנגנון המופעל על המתבגרים כאשר מתקיימים שני קריטריונים בקרב הפרט או קבוצת הגרעין שלו היינו משפחתו: הראשון- כאשר ישנו ניסיון למעבר בין שדות חברתיים, השני- כשישנו שינוי החושף בעיה נפשית בריאותית או חינוכית. השיערוך החברתי הוא למעשה הערכה מחודשת שהחברה מבצעת לאור השינויים שקרו ובגינם ישנם "תגמולים חברתיים" כגון הדרה הסתרה ועוד. מנגנון זה סולל את דרכם של המתבגרים אל שלויים כפולה ולרוב נמצא כמגן על האינטרס של הקולקטיב ופוגע בפרט. מנגנון זה נמצא כמתווה ומבנה את דרכם של המתבגרים החרדיים אל השוליים והסיכון ולמעשה משעתק את חולשתו של הפרט אל מול עוצמתו של הקולקטיב ולמעשה הופך את הנוער למונשר ולא נושר.

ממצא זה מאיר מאפיין שיש מקום להניח שמשותף ואופייני לעוד חברות אחרות מודרות וקולקטיביות. כמו כן הוא מצביע על כיווני מחקר עבורן ואף כיוונים להתערבות מערכתית עם התאמה תרבותית הולמת.

"ללא מסווה וללא אשלייה" - החוויה האותנטית כהבנייה חברתית

גליה וינברג-קורניק

אוניברסיטת תל-אביב

מושג האותנטיות צמח מתוך הפילוסופיה האקזיסטנציאלית, אשר הציבה את הסובייקט במרכז והצביעה על האותנטיות, כמושג חיוני בהבנת חירותו הנפשית. במשמעותה הפילוסופית, אותנטיות הינה אמת פנימית, סובייקטיבית, השייכת לאדם עצמו ואיננה ניתנת להעברה לזולת (סיגד, 2003). גם הספרות הפסיכולוגית מתבוננת במושג ה"אותנטיות" כפעולה אישית ולקיומו של האחר, אין מקום או תרומה בניסוחה. במהותה, היא נוצרת מתוך הקשר אינדיבידואלי בלבד. מטרתה של הרצאה זו להראות כי אותנטיות הינה חוויה הבניתית באופייה (Constructed) המתקיימת "מחוץ" ל"עצמי" של היחיד. היא מבוססת על מחקר הנערך בין השנים 2008-2011, עם עשרים ותשעה יוצאים בשאלה, אשר עזבו את הקהילה החרדית בפרקי זמן שונים. המחקר התבסס על הגישה הפנומנולוגית איכותנית, שבמרכזה, עומדת השאיפה להבין את המשמעויות הסובייקטיביות שמעניק היחיד לקיום שלו והאופן בו הוא מעצב אותן ביחס למציאותו הייחודית. התרחשותה של ה"יציאה בשאלה" והקרנתה על החוויה האותנטית, נבחנה במרחב האישי של היוצא, ומתוך הדינאמיקה הבינאישית והחברתית שהוא יצר עם סביבתו. ממצאי המחקר עולה כי על-אף שהאותנטיות נתפסת כפעולה האמונה על ייצוגו הסובייקטיבי של האדם, בחינתה מקרוב מלמדת, כי יכולתו של האדם לבחון את עצמיותו תלויה ומעוגנת במידה רבה, במרקם החברתי והתרבותי שלו: קשרים בינאישיים, שפה, ויחסי כוח בין קבוצתיים. בהתאם, האותנטיות הינה חוויה הבניתית, דינאמית המתהווה ביחס לזמן נתון ולהקשר מסוים.

האם הבת ורוח הקודש – חיברות לטהרת המשפחה בציבור הדתי לאומי

חגית רודריגז-גארסיא

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

חוקי טהרת המשפחה או חוקי "הנידה" הנם כינוי לקודקס חוקים הלכתי העוסק בהיבטים השונים של יחסי האישות בין איש לאשתו. בבסיס הלכות אלו עומד איסור גורף על מגע בין בני הזוג בכלל וקיום יחסי מין בפרט, החל מרגע הופעת דימום שמקורו ברחם ועד לרגע בו האישה טובלת במקווה טהרה לאחר שהכינה את עצמה על פי תנאי ההלכה הקשורים בכך. מצוות טהרת המשפחה הנה מוסתרת ונסתרת מעין הציבור והיא נמנית על המצוות החשובות ביותר מבין תרי"ג המצוות.

המחקר נערך בגישה האיכותנית עפ"י המסורת הפנומנולוגית באמצעות ראיון סיפור חיים. בשלב ראשון נערכו ראיונות סיפור חיים עם 15 אמהות צעירות מהזרם הדתי לאומי שהגדירו עצמן כמקפידות על מצוות טהרת המשפחה. בשלב השני רואיינו 15 אמהות לאמהות (סבתות) העונות על הקריטריונים הנ"ל אולם כבר אינן פוקדות את המקווה בשל גילן המבוגר. הפניה לנשים המבוגרות נעשתה לאחר ניתוח תמטי שהעלה כי הידע שהועבר על ידי האם המבוגרת, או ליתר דיוק – חוסר השיתוף שלה בכל הנוגע לטהרת המשפחה - הנו משמעותי באופן מיוחד עבור האם הצעירה.

ניתוח הנתונים (תוכן ומבנה) העלה כי בעוד שלרוב נרכשים ערכים, עמדות והתנהגות באמצעות למידה קוגניטיבית או מהתבוננות וחקוי (או שניהם), הרי שתהליך החיברות והסוציאליזציה של הנשים למצוות טהרת המשפחה שונה במהותו והתנהלותו מכל מצווה מוכרת אחרת. נראה כי הפניה לסוכנת חיברות חיצונית, שתפקידה לחברת ולהקנות ידע, יוצרת נתק בין האשה הצעירה לעצמה ובינה לבין אמה, נתק אשר השלכותיו קריטיות עבור הצעירה העומדת לפני נישואים, כמו גם עבור האשה בשנות הפוריות שלה, כאשר עליה להתמודד בכוחות עצמה עם הפרקטיקה של טהרת המשפחה.

בהרצאה יתואר תהליך החיברות הייחודי למצוות טהרת המשפחה והשלכות שנמצאו על החוויה הפנימית של טהרת המשפחה בקרב נשים דתיות לאומיות מדורות שונים.

מושב 122

פיתוח כלי מחקר ייחודיים

יו"ר: ד"ר דפנה הקר
אוניברסיטת תל-אביב

ראיונות עומק עם חרשים: אתגרים מתודולוגיים
קרולינה ברוכי, ד"ר לימור אהרנסון-דניאל, ד"ר פאולה פדר-בוביס
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

אנשים חרשים חיים בין העולם השקט והעולם ה-"שומע". הכניסה לעולמם השקט של אנשים חרשים כרוכה באתגרים לא מעטים. בעולם המחקר, הראיון איכותני הוא מפגש בו שני אנשים חולקים חוויות. תקשורת טובה בין המראיין והמראיין היא אחת המפתחות להצפה או גילוי חוויות המראיין. במקרה של אנשים חרשים, קיימים אתגרים משני הצדדים על מנת לממש את הפוטנציאל הטמון ברעיון איכותני.

בתחילת המחקר עליו מבוסס המאמר הזה, הנחנו שאם המראיין מכיר את שפת הסימנים של החרשים, נצליח לבצע מחקר איכותני ראוי. לכן, לקראת ביצוע המחקר, למדה המראינת את שפת הסימנים הישראלית. אולם, במהלך איסוף הנתונים שפת הסימנים שמשה רק כאחת משיטות איסוף הנתונים.

אתגרים רבים ושונים עלו במהלך המחקר. מצד המראיין עלו אתגרים של הבנת השפה, הבנת מושגים, אי נוחות להסרטה, לא נתנה אפשרות לעזר בבני משפחה שומע ועוד. מצד המראינת עלו אתגרים כגון הבנת השפה, הבנת הקול הגרוני שקיים אצל חלק מהחרשים, לבצע תמלול ללא כלי עזר טכנולוגי, תרגום משפת הסימנים לעברית ולהפך ועוד.

נעשה שימוש בשיטות איסוף נתונים שהשלימו את שפת הסימנים. בזכות שיטות אלו קבלנו תמונת מצב כוללת לגבי שאלת המחקר. התפקידים והיתרונות של כל אחת מהשיטות אלו ייצגו במלואם בהרצאה.

שיטות איסוף שונות "נתפרו" בצורה ייחודיות לכל מראיין, הן בסוג והן בתמהיל, תוך התייחסות לרקע שלו, לחירויותו, לצורת התקשורת המועדפת עליו ולנוחיותו. הדבר איפשר לקיים את הראיונות עם המשתתפים בצורה ישירה וללא צורך במתווך.

גמישות תהליך איסוף הנתונים הועילה ביצירת תמונת מצב כוללת והצפות חוויות החרשים. כך, המחקר האיכותני המאפשר "לפתוח דלת" לקבוצות מראינים שלרוב אינן נכללות במחקר.

כלי להתבוננות ברשתות משמעות המתהוות בעת שיח כיתה – פרי שידוך בין ניתוח תמטי

לניתוח לשוני

ד"ר שרה שמעוני, ד"ר יגאל מירטנבאום

מכללת לוינסקי לחינוך

ניתוח תמטי של שיח כיתה וניתוח לשוני לסוגיו יוצרים מרחבי פרשנות שונים המניבים לעתים פרשנויות דומות של השיח ולעתים המדובר בהתבוננויות המשיקות אך מעט זו לזו (''חקר הטקסט והשיח: ראשומון של שיטות מחקר'', קופרברג, 2010). בחקר המקרה האתנוגרפי האיכותני הנוכחי נותחו הנתונים שנאספו בניתוח תמטי ובניתוח לשוני הממוקד במילות מפתח וברשתות סמנטיות.

במחקר נבחנו מפגשי מכינה למועמדים ללימודי תואר ראשון בחינוך מוזיקלי במכללה במרכז הארץ, שבה פיתח המורה, מוזיקאי-מלחין בהשכלתו, דרך חדשנית לפיתוח מוזיקאליות המבוססת על למידה תוך שירה ואלתור בקבוצה קטנה כאשר התיאוריה והתרגול שזורים בתהליכי הביצוע והיצירה. במכינה בה השתתפו 8 מועמדים, 3 נשים וחמישה גברים בגילאי 25-40, בעלי רקע מוזיקאלי מגוון, תועדו 24 שעות צפייה, ושיחות רפלקטיביות בין החוקרים במטרה לבחון ולאפיין את השיח שהתחולל בכיתה.

הממשק בין שני החוקרים- חוקר משתתף, מוזיקאי בהשכלתו וחוקרת מבחוץ מתחומי הפסיכולוגיה והחינוך, ההתבוננות הכפולה בשיח דרך ניתוח תמטי ופריטת שיח המוזיקה באמצעות מילות מפתח, לעולמות תוכן שיש ביניהם יחסים שונים, לעתים תפקודיים ולעתים מטאפוריים, יצר מרחב פרשני מורכב. במרחב הזה התהווה כלי ייחודי לזיהוי ולאפיין רשתות משמעות העולות בשיח כיתה, המתאים לבחינת מערכי הוראה למידה מגוונים.

הכלי הפרשני שיקף והדהד את הטויה של מגוון רשתות משמעות של המוזיקה על ידי מורה המכינה, שמטרתה הייתה לאפשר נקודות אחיזה מרובות, המותאמות ללומדים שונים, שמהן ניתן לשפר את יכולות הזיהוי, התיווי, הביצוע, והפרשנות של קטעים מוזיקליים. הכלי ומהלך פיתוחו יוצגו בדרך פרפורמטיבית בשילוב הסבר תיאורטי.

איך שואלים על אלטרואיזם לעומת תועלתנות? קבוצות מיקוד דליברטיביות בנושא תרומת

איברים

נעמה אפל

אוניברסיטת תל-אביב

אלטרואיזם נתפש כמניע המרכזי לתרומת איברים והוא הובלט במאמצי קידום תרומות איברים מהמת. אולם, לאחרונה חלק מהעוסקים בתחום טוענים כי האלטרואיזם ה"קלאסי" מיצה עצמו ויש למצוא אמצעים אחרים לעידוד מוכנות לתרום בקרב הציבור. טיעונים אלו הובילו לכך שבישראל נחקק חוק המעגן תמריץ תועלתני לחתומים על כרטיס, בדמות קדימות בהמתנה לאיברים. ישראל היא המדינה היחידה בה קיים חוק כזה, וחשוב לציין שהוא נחקק ללא שיח ציבורי נרחב בנושא. סוגיה זו מעלה שאלות אתיות וערכיות בעלת השלכות פרגמטיות: כיצד החוק נתפש ע"י הציבור? מהם הטיעונים והערכים שהציבור מייחס לו? האם וכיצד משנה החוק את תפישת האלטרואיזם בהקשר של תרומת איברים.

בחינת השאלות מאתגרת, מכיוון שהנושא רגיש ואינו נמצא בשיח היומיומי. לכן נבחרה שיטת מחקר של קבוצות מיקוד דליברטיביות המאפשרת למשתתפים להגיע לתובנות, ע"י חשיפה לתפישות האחרים והבנתן, וכן באמצעות ניסיונות שכנוע הדדיים ללא שיפוט הנאמר. כדי ליצור דיון דליברטיבי הודגשו הערכים של הוגנות ושוויוניות, הודגשה גם ה'קומפלטנטיות' של המשתתפים לדון בנושא מורכב, וסופק להם מידע רלוונטי. בנוסף, התהליך במחצית הקבוצות כלל תרגיל בנושא השוויוניות שבקדימות כבסיס לדיון על החוק, הצגת הטיעונים בעדו ונגדו כאשר במחצית השנייה התרגיל הוחלף בהצגה מעמיקה יותר של הטיעונים כדי להעמיק בסוגית השוויוניות, להקל על משתתפים בדעת מיעוט וליצור פתיחות לדעות נוספות.

נערכו 12 קבוצות בקרב צעירים בגילאי 20-30 מאזורים שונים ארץ שהינם אוכלוסיית יעד חשובה להחתמה על כרטיס תורם. נמצא שהצעירים מאמינים שהקדימות עלולה ליצור אי שוויון, והתקיים דיון אם יש לכך הצדקה. בנוסף, נמצא כי תרומת איברים נתפשת כפעולה אלטרואיסטית ושהקדימות איננה נתפשת כפוגעת באלטרואיזם כמניע, אך עלולה להיתפש כתועלתנית ומשנה את הדיון על תרומת איברים לנושאים של "אלטרואיזם הדדי", אחריות ומחויבות חברתית.

לחפש מחט בערמה של שחת :

שימוש במתודולוגיות איכותניות בחקר הגירה פנימית בסין העכשווית

דרור קוכן

האוניברסיטה העברית ואוניברסיטת תל-אביב

מעל 200 מיליון אנשים מוגדרים כמהגרים פנימיים בסין. כיצד ניתן לשלב שיטות מחקר איכותניות בחקר אוכלוסיה כה גדולה? מה יכול לשמש כבסיס האפסטימולוגי לבחירת מערך מתודולוגי במחקר כזה? מהן הבעיות העומדות בפני החוקר בסביבה כה מורכבת, המשתנה תדיר תוך כדי המחקר עצמו? ומה יכולות להיות ההשלכות של מחקר מסוג זה מחוץ לקונטקסט המקומי בו הוא נערך? בשאלות אלו אתמקד בהרצאתי המבוססת על מחקר הדוקטורט שערכתי בסין ובו בחנתי את תפקיד המרחב בעיצוב זהויות שונות של מהגרים וההשפעה של תהליכים אלו על תכנון המרחב העירוני.

המהגרים מתוארים כ"מימד האנושי" של השינוי מכלכלה מתוכננת לכלכלת שוק בסין, אך המחקר הקיים מתמקד בעיקר בהשפעות ההגירה על תהליכי הפיתוח הלאומי והמקומי, בהדגמת הפערים החברתיים והכלכליים ובכשלים המבניים שמקשים על שינוי המוסדות החברתיים-מרחביים הקיימים. כך, למרות ההכרה בהשפעתם על תהליכי העיור, המהגרים נתפסים כקבוצה הומוגנית של "אחרים" זמניים בעיר. נרטיב דומיננטי זה מכתוב גם את המתודולוגיות של המחקר הקיים ומדגיש שימוש בשיטות כמותניות שנבנות על בסיס מערכת הקטגוריות החברתיות והכלכליות הדומיננטיות. התוצאה היא שהמתודולוגיה מכתובה את התאוריזציה של תהליכי ההגירה ומגבילה את ההתייחסות להטרונגניות של אוכלוסיית המהגרים ולאופן שבו פעילות המהגרים משפיעה על תהליכים עירוניים.

המערך המתודולוגי האיכותני שגיבשתי והתבסס על שלושה כלים מתודולוגיים עיקריים - ראיון בתנועה, מפות מנטליות, וצילום עצמי - ייצר נרטיב עירוני מורכב שמפרק את הקטגוריזציה הקיימת, המניחה השלכות חברתיות דומות בהתבסס על הקשר מרחבי דומה, כששילוב המרכיבים הויזואליים הוביל לחשיפת חלופות לייצוגים דומיננטיים, המופנמים בשיח של המהגרים עצמם. השימוש במתודולוגיות איכותניות המדגישות את התנועה היום-יומית של מהגרים במרחבים שונים בעיר אפשר לי לבחון מחדש את הנחות היסוד המתודולוגיות של השיח הדומיננטי, להראות כיצד מהגרים משתמשים במרחב העירוני להגדיר את מקומם החברתי-מרחבי, להצביע על הקשר המורכב שבין הנרטיבים האינדיבידואלים של המהגרים לנרטיבים הדומיננטיים ולחשוף חלופות למה שנראה כמרחב עירוני אחיד וקשה לשינוי.

"קליידוסקופ של "השפעה" – נרטיב של מתודולוגיה

מיכאל שטרנברג

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

רוני טיארג'אן (אור)

צה"ל, ממד"ה

הדיון שנרצה לפתח יסקור תהליך מחקר איכותני שנמשך כשנתיים ובמסגרתו ניסינו לברר, באמצעות מתודולוגיה ייחודית שנוצרה "תוך כדי תנועה", את הממשקים והיחסים בין ידע, מחקר ו"השפעה" בארגון וסביבות חברתיות.

העבודה נוצרה מתוך עניין ושיח משותף שנבנה לאורך זמן בין שני החוקרים, העוסקים במחקר יישומי. המחקר התפתח מתוך מרחב התלבטות משותף שעסק במונח "השפעה", כמו גם באופן שבו מחקר כפרקטיקה של פיתוח ידע מביא ליצירת "השפעה" על סביבות ארגוניות וחברתיות רלבנטיות, באופן יזום.

בהרצאה נרצה לסקור את מתודולוגית העבודה שלנו, שהיתה שעטנו בין מגוון שיטות חקירה איכותניות, שיצרנו מתוך דיאלוג משותף.

התהליך התחיל בבירור וחשיבה משותפת סביב ספרות שקראנו, וניתוחי מקרה בהם נתקלנו בארגונים בהם פעלנו. בשלב הבא קיימנו ראיונות עומק פתוחים עם עמיתים ותיקים לעיסוק במגוון ארגונים, שגם הם מתמודדים עם סוגיות דומות.

בשלב השלישי הקמנו קבוצת חשיבה ולמידה של 23 משתתפים, בממד"ה – צה"ל. בקבוצה השתתפו חוקרים ויועצים ארגוניים מצה"ל ומארגונים אחרים. הקבוצה התכנסה שמונה פעמים, בכל פעם למשך שלוש וחצי שעות. בכל מפגש הובא לקבוצה נרטיב (או שניים), מפי מספרים שונים שהיו חוקרים יישומיים בכירים או מנהלי מחקר. כל אחד מהמספרים הביא דוגמא להתמודדות עם השפעה באמצעות מחקר. הסיפורים נגעו במקומם האישי של המספרים, בהתמודדות שלהם מול הארגון ומול המחקר, כמו גם באופן שבו התמודדו עם אתגרים של יצירת "השפעה". הדיון שהתפתח בקבוצה נע בין התייחסות לדברים שהוצגו בנרטיבים לבין התייחסות רפלקסיבית של המשתתפים לסוגיות שהועלו על ידי המספרים בחיים המקצועיים שלהם.

המפגשים תועדו, ובסוף התהליך בוצע תהליך של חשיבה וניתוח של המפגשים וכתיבה המציעה סיכום והמשגה, לתוך מסמך שכוונה על ידינו "קליידוסקופ של השפעה". המסמך הובאה להתייחסות מביאי הנרטיבים והמשתתפים לפני פרסומו בארגון.

במסגרת ההרצאה נרצה לדון באיפיוני המתודולוגיה, התרומה שלה לעיסוק בשאלות עמן התמודדנו, אתגרים שעמדנו בפניהם, ההמשגות, הרגשות ואופן השימוש הארגוני בהמשגה.

מושב 123
מחקר מקוון

יו"ר : ד"ר עינת לחובר
המכללה האקדמית ספיר

שיטוט וירטואלי בפורומים גבריים של צרכני מין: סוגיות מתודולוגיות מרכזיות במסעה של

חוקרת

יעלה להב-רז

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ההרצאה תדון בסוגיות-בתחומי המתודולוגיה, האתיקה והרפלקסיביות- דרך מחקר העוסק בלקוחות תעשיית המין הישראלית, המייצרים עצמם כקהילה ווירטואלית החולקת חוויות מזירות הזנות השונות. הסוגיות נבחנות בכמה רבדים שכן המחקר מורכב ורגיש מעצם נושאו (צריכת שירותי מין בתשלום), ומעצם בחירת שדה המחקר (פורומים מקוונים). מתודולוגית- המחקר עורך ניתוח סמיוטי נטנוגרפי של פוסטים (תשדורות), משמונה פורומים הנמצאים תחת פורטל אחד. ניתוח סמיוטי במובן התמודדות עם טקסט כתוב כשלא ברור מי ניצב מאחוריו, תנאי המעלה שאלות אודות "אמיתות" הטקסט וכוונותיו. ניתוח נטנוגרפי (Netnography) הוא מתודולוגיה שפותחה בעבור מחקר צרכנים, במטרה לחקור תרבות צרכנית של קהילות במרחב הווירטואלי. נטנוגרפיה מבוססת על צפייה בשיח טקסטואלי ואיסוף מידע הכולל את רשומות החוקר המשולבות בתשדורות (posts) של חברי הקהילה. במחקר הנוכחי אין לחוקרת אפשרות להשתתף כחברה בקהילה, ולהיותה חברה סמויה יש השלכות בדבר שימוש ועדכון המתודולוגיה הקיימת. הנוכחות הסמויה יוצרת מורכבות אתית. אתית- מחד, חקירת קהילות ווירטואליות מתנהלת בזירה ציבורית פתוחה, היינו ישנם צופים חיצוניים, ומאידך, "הצופה הנעלם" יכול לעשות שימוש בתכנים מבלי ידיעתם של הגולשים. פוטנציאלית מתאפשרת הפרת פרטיות עד להפיכת הגולשים לנעדרי שליטה על הידע שהם מייצרים. האם המרחב המקוון הוא מרחב פומבי או פרטי? כיצד שומרים על אנונימיות המשתתפים? כיצד ניתן להנכיח סוגיות של כוח כאשר החוקרת נותרת תחת מעטה של אנונימיות? רפלקסיבית- תחום המחקר תובע עיסוק מגדרי ומוסרי, המקבל משנה תוקף כשהוא נערך ע"י אישה, חוקרת, בעלת תפיסת עולם פמיניסטית. כיצד ניתן להציג תמונת מצב מורכבת ורבת פנים מבלי לייצר דמוניזציה לנחקרים? מה דורש מאישה הניסיון להבין חוויה גברית במהותה? כיצד מתמודדים עם המתח הגלום בגילוי אמפטיה לנחקר כשזה עוסק בפעילות הנתפסת כלא מוסרית בעיני החוקרת?

מחקר איכותני מקוון – שילוב מתודולוגיות כמענה לסוגיות אתיות

סיגל נעים

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מחקר איכותני באינטרנט מעלה סוגיות אתיות שונות: "האם המרחב המקוון הוא ציבורי או פרטי?" "מה כוללת הסכמה מדעת שניתנת במרחב המקוון?" לסוגיות אלו טרם נמצאו תשובות ברורות ולכן, יש צורך בהקפדה יתירה על כללים אתיים כפי שהם מוכרים משיטות מחקר אחרות: שמירה קפדנית על סודיות, אנונימיות ופרטיות הנחקרים וחברי הרשת החברתית המקוונת שלהם, למרות התנהלות האינטראקציה במרחב שהוא ציבורי לכאורה. באתנוגרפיית מדיה (נטנוגרפיה) קיימת הקפדה על 4 כללים אתיים נוספים: חשיפת נוכחות החוקר במרחב הווירטואלי; הבטחת סודיות לנחקרים; קבלת משוב מהנחקרים (במידת האפשר); נקיטת עמדה זהירה בדיון לגבי פרטיות או ציבוריות המדיום המקוון.

סוגיה אתית נוספת במחקר באינטרנט עוסקת בטשטוש הגבולות שבין השתתפות (באמצעות חברות פעילה) לתצפית. טשטוש זה עשוי להביא לקרבה בלתי נוחה ואף להטיה אפשרית בצורת שינוי בדפוסי התנהגות בעת הגלישה והשפעה על אופן השימוש ברשת החברתית המקוונת.

המחקר מציג ניסיון לפתרון סוגיות אתיות אלו באמצעות שילוב מספר שיטות איכותניות לאיסוף נתונים והצלבה ביניהן: **ראיון עומק, תצפית אתנוגרפית, נטנוגרפיה (אתנוגרפיית רשת) והתרשמות המראיין**, על מנת להביא להבנת אופני השימוש ברשת החברתית המקוונת ותוך מתן דגש למשמעויות הרלבנטיות לאוכלוסיית המחקר. בנוסף, על מנת לוודא כי משתתפי המחקר לא יושפעו מהנטנוגרפיה ובמטרה ליצור חיתוך ברור בין תקופת עריכת המחקר לסימומו, לאחר סיום שלב הראיון הסופי - ניתוק קשר החברות בפייסבוק עם משתתפי המחקר.

ההצלבה בין מספר מקורות נתונים מסייעת לבחינת התופעה מזוויות שונות ומחזקת את הנתונים והמחקר ללא כל תלות או קשר בין שיטות איסוף הנתונים או הטיות החוקר - הצופה.

פייסבוק הפכה לחלק אינטגרלי בחיי הצעירים בישראל תוך שהיא מעניקה לאזרחים אפשרות להביע תחושות ועמדות ולבטא דרכה דעות פוליטיות לקראת הבחירות לכנסת. במסגרת התכנים ששותפו, בלטו נסיונות להשפיע על דעת החברים המרכיבים את הרשת החברתית. מחקרי עבר התמקדו בתקשורת פוליטית לקראת בחירות בפלטפורמות מקוונות וותיקות או במרחבים שיועדו לכך מראש במדיה חדשים. אולם, לא נבחנה התקשורת הבינאישית בפייסבוק, המתקיימת במסגרת שגרת החיים ובתוך המעגל החברתי הקרוב. במהלכה מועברים מסרים פוליטיים ובכוחה ליצור שינוי בגישות או התנהגויות. דווקא לה חשיבות עצומה כיוון שבתקופת בחירות אזרחים נדרשים לקבל החלטות ולהכריע.

לפייסבוק תכונות ייחודיות המעצבות את ההתנהלות החברתית: מתקשרים בה אנשים בעלי היכרות מוקדמת, היא אינה מגבילה את נושאי השיחה, כוללת שלל סוגי תכנים והתקשורת בה מעניקה לכל משתמש זכות שווה להעביר כל מסר לאחרים. כך, בעלי מסר פוליטי יכולים ליצור אינטראקציות, לחלוק את נקודות מבטם הפוליטיות ולהטיף לרשת גדולה של "חברים". כך, נוצר "דיבור" שאינו מתגבש לשיחה רציפה אלא לבליל של פרגמנטים, תוך שכולם מדברים בבת אחת. מאפיינים אלו מציבים אתגרים בפני המחקר כיוון שמייצרים דינמיקה חברתית ייחודית שהגישה אליה מוגבלת הן מהיבטים מתודולוגיים (כגון הגדרות פרטיות) והן מהיבטים טכניים (כגון שינויים תכופים בממשק).

לשם המחקר בוצעו ראיונות עומק עם משתמשים ונותחו כ-650 פוסטים פוליטיים. בכדי לנתח את מאפייני השיח הפוליטי ולדלות תימות מרכזיות, הפוסטים והראיונות נותחו באמצעות תאוריה מעוגנת בשדה. בנוסף, כדי לעמוד על האמצעים השכנועיים נעשה שימוש ברטוריקה הקלאסית. זהו כלי יעיל לבדיקת הכוח השכנועי של טקסטים ותמונות דיגיטליים המועברים בין קבוצת השווים. זאת, דרך התייחסות לפניות של פתוס – פניה לרגש, לוגוס – פניה להגיון ואתוס – שכנוע באמינות הדובר.

מיצוב עצמי ודפוסי שיח אקדמי בשיחוח כתוב ביום עיון מקוון

מיכל שליפר

מכללת לוינסקי לחינוך ואוניברסיטת תל-אביב

סמדר בר-טל

מכללת לוינסקי לחינוך ומכון מופ"ת

במוקד מחקר זה נמצא יום העיון "חלום מציאותי או מציאות חלומית – ספרי לימוד דיגיטליים" <http://www.mofet.macam.ac.il/amitim/iun/digital/Pages/default.aspx>, שנערך ב 14.3.12. ביום עיון זה הוצגו עשרה היצגים והשתתפו בו 283 משתתפים. יום העיון המקוון התקיים בפלטפורמה Elluminate.

מטרות המחקר היו: 1. לזהות נורמות ודפוסי תקשורת בשיחוח כתוב ביום עיון אקדמי מקוון. 2. לזהות תחושות ותובנות של הצוות המוביל של יום העיון המקוון בהקשר לשיחוח המקוון הכתוב. המחקר נערך בפרדיגמת מחקר איכותנית (שקדי, 2003; צבר בן יהושע, 2001) של חקר מקרה (Yin, 2008). כל הנתונים נכתבו על ידי המשתתפים בשיחוח הכתוב של יום העיון המקוון. מאגר הנתונים הועבר לתוכנת "אטלס" (Atlas.si 5.0) ונתחו באמצעות ניתוח תוכן קטגוריאל. ניתוח המבעים נעשה בדרך של ניתוח שיח ביקורתי סוציולינגוויסטי, לפי המודל של המודל של גריסון, אנדרון וארצ'ר (2000) לבדיקת תקשורת מתווכת מחשב וימי עיון מקוונים לצרכים חינוכיים (Garrison, Anderson & Archer, 2000).

ניתוח המיצוב העצמי נעשה גם באמצעות ניתוח פעולות דיבור, סימנים פרוזודיים, ומשפטים מודאליים, הכרת תודה, מחמאות, בקשות, תלויות, ציוויים, התרעמות והתלהמות.

ניתוח 827 תורות הדיבור מראים על היווצרות סביבה אינטראקטיבית, שיתופית ודמוקרטית, המאופיינת בריבוי נוכחות הוראתית לעומת נוכחות קוגניטיבית וחברתית. מכאן, שדווקא המשתתפים שהיו חסרים את התארים האקדמיים הנדרשים לצורך סטאטוס גבוה בקהילה האקדמית, מצבו את עצמם כ"מלמדים". זאת על מנת, להשיג שליטה מקצועית וחיזוק הסטטוס האקדמי שלהם בקרב קהילת השיח. יחד עם זאת, נראה שאין עדיין נורמות ודפוסי שיח מגובשים במרחב תקשורתי ממוחשב זה. בהצגת המחקר יוצעו המלצות למארגני כנסים אקדמיים לגבי נורמות השיח הרצויות ודרכי הקנייתן למשתתפים בהתבסס גם על תובנות הצוות המוביל.

מושב 124

שימוש במחקר איכותני לסוגיות במדעי הבריאות

יו"ר: ד"ר ליאת גרנק
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

Discussant: Prof. Juliet Corbin

Defensive medicine 360°: Health system users' representatives, physicians, and opinion leaders' perspectives

Dr. Paula Feder Bubis

Ben-Gurion University of the Negev

Defensive medicine (DM) is defined as the ordering of tests, procedures, and visits; or the avoidance of high-risk patients or procedures. DM is practiced primarily to reduce exposure to malpractice liability. Although the scope and costs of DM to the health system are estimated to be massive, they are difficult to assess. This study aimed to evaluate the need to define DM, to describe the reasons for its practice, as well as the factors that enable DM. Furthermore, it aimed to find out the implications and consequences of DM and suggest possible solutions to minimize it.

Contrasting relevant literature, this qualitative study using the grounded theory method gave voice to various stakeholders affected by DM: health-system users' representatives (N=10); "rank-and-file" physicians from different backgrounds (N=14); and opinion-leaders, key position physicians (N=10). Data analysis was conducted using grounded theory.

The clinical and therapeutic contexts shape the provision/receiving of the medical service, including DM. Medical practice is considered defensive when only specific aspects of the physician-patient encounter are considered. Users representatives perceive that only physicians can identify defensive practices, whereas physicians themselves stated that what seems to be defensive is not always so and contrarily – what does not appear to be defensive, is sometimes performed because of defensive reasons. The perception of the external environment as hostile to the medical arena serves as a fertile ground for defensive practice.

The integration of various viewpoints while examining a contested issue may help to reduce negative effects at all levels and to frame the health-relevant topic – DM - in a larger, macro-social perspective.

Women's Decision Making Processes Around Seeking Care for Ambiguous Breast Symptoms

Dr. Leeat Granek

Ben-Gurion University of the Negev

In a series of studies using qualitative methodologies, we examined how women make decisions around seeking medical care for ambiguous breast symptoms. In the first study, we interviewed women and their romantic partners separately about their decision making process and the impact their partners had on their chosen actions. We analyzed the data using a grounded theory approach and conducted a secondary analysis using a discursive analysis approach.

In the second study, we interviewed women who delayed seeking care for their breast symptoms (defined as waiting three months or longer) and their family doctors. We analyzed the data using a thematic analysis and conducted a secondary analysis using narrative methods.

In this talk, I will discuss how these different methodological approaches highlighted different aspects of the complex process of making decisions about accessing healthcare. For example, in the second study, physicians interpreted the problem of presenting to the doctor as an issue associated with negligence and compliance, whereas women told a different narrative having to do with feeling dismissed by medical practitioners in the past, having hard to diagnose health conditions, suffering from reproductive and pregnancy related issues, and worrying about the cultural stigma around breast cancer.

By examining the same dataset and the same research questions through different methodological lenses, a kaleidoscope of knowledges emerges and provides a fuller and more compassionate picture of this complex decision making process surrounding healthcare decisions.

***“If she had helped me to solve the problem she would have cured me”*: A discourse analysis of an initial mental health intake**

Dr. Maya Lavie-Ajay

Ben-Gurion University of the Negev

Research to date on mental health service disparities focused primarily on the impact of social identities on quality of services. This paper explores the contribution of psychotherapeutic discourse to mental health service disparities by applying critical discourse analysis to analyze a mental health intake session. The analysis examines the ways in which the client and the therapist deployed different discursive resources to define the client's main problem and consequently, decide on her diagnosis and treatment recommendations.

Data were taken from a large study on mental health intakes in safety-net mental health clinics in Israel with culturally diverse populations. This focuses on single dyad that included transcription of the recorded intake session and post-intake semi-structured interviews with the client and the therapist.

The client was a 53 years old Mizrahi woman who self-presented at the intake in a state of crisis as a result of deterioration in her employment status which she attributed to systematic corporate injustice. The therapist was a 54 year old Ashkenazi senior clinician.

The analysis shows that the current psychotherapeutic discourse is characterized by an essentialist and apolitical view which emphasizes personal pathology while underestimating the socio-cultural context in which the individual lives and through which suffering emerges. This discourse contributes to the therapist blindness to social injustices, to disempowerment of the client and ultimately to poorer quality of services.

Examination of the Role of Implicit Clinical Judgments during the Mental Health Intake

Dr. Ora Nakash

Interdisciplinary Center, IDC, Herzliya

Objective: This qualitative study examines the characteristics and utilization of therapists' implicit clinical judgments during the mental health intake.

Methods: One hundred and twenty-nine in-depth semi-structured interviews were conducted with forty seven therapists immediately following an intake with patients presenting for care. Interviews focused on therapists' experience and clinical evaluations during the intake. We qualitatively analyzed the interviews using a thematic analysis to identify themes related to implicit clinical judgments. In addition, patients and therapists completed open-ended questions about elements contributing to positive outcome of the intake.

Results: Our findings show that 82% of therapists and 75% of interviews utilized implicit clinical judgments during the intake. Therapists referred to implicit clinical judgments as a cognitive process, which relies on knowledge acquired through past clinical experiences and is primarily based on non-verbal cues and affective communication. Therapists used implicit processes in multiple evaluations, including how to facilitate a good working alliance, what diagnostic information to collect and how to decide on diagnosis. Majority of patients and therapists described elements of good working alliance such as being able to talk and be listened to as central for positive outcome of the intake.

Conclusion: Implicit clinical judgments are vital to allow therapists to process the large amount of information they collect during the intake and integrate multiple sources of information based on different channels of communication. As such, they can be an important tool in making judgments during the intake particularly about how to relate to a certain patient and how to facilitate rapport.

תיאטרון הפלייבק כאמצעי פרפורמטיבי להצגת ממצאים במחקר האיכותני

יו"ר: שולמית קיציס

אוניברסיטת בר-אילן

מתדיינים:

פרופ' חנן אלכסנדר, אוניברסיטת חיפה

דנה רובין

עשהאל רומנלי, האוניברסיטה העברית

אבי ריינשטיין

בשני העשורים האחרונים מתקיים דיון בקהילת המחקר האיכותני בבעיית הייצוג: כיצד להציג באופן הולם את תוצאות המחקרים האיכותניים. בתקופת הפוסט-מודרניזם והדה-קונסטרוקציה התערערו המוסכמות המקובלות באשר לאופן הצגת הממצאים: דרכים אומנותיות, כמו שירה, מוזיקה ותיאטרון הועלו כאופציות להצגת הממצאים המסורתית של כתיבה אקדמית ליניארית. **תיאטרון הפלייבק** הוא תיאטרון אימפרוביזציה, השואב את חומריו מסיפורי החיים של הקהל. השחקנים אינם ממחיזים את הסיפור המדויק, אלא עושים לסיפור טרנספורמציה אומנותית, מפרשים אותו ומחזירים אותו מעובד באופן תיאטרלי אל המספר/ת. בדומה למחקר האיכותני, שהוא מחקר נטורליסטי, המושתת על התבוננות באירועים בסביבות הטבעיות, ללא הפעלת מניפולציה, גם תיאטרון הפלייבק הוא תיאטרון השואב את חומריו מסיפורי חיים של המשתתפים הנוכחים בהופעה. במושב נטען, כי תיאטרון הפלייבק עשוי לשמש כלי רב-ערך להצגת ממצאים במחקר האיכותני.

חציו הראשון של המושב יוצג כמופע תיאטרלי ובו יוצגו ממצאי המחקר של אחת החוקרות (שולמית קיציס - 'מערכת היחסים של אבות רבנים אנשי ציבור בציונות-הדתית עם ילדיהם'). כמופע יודגשו אפשרויות הייצוג שמציע מופע תיאטרלי, וביניהן ייצוג מחוות ורמזים לא-וורבליים, ייצוג חללים וחפצים, ייצוג פוליפוניות בתוך מספר/ת יחיד/ה, שחזור האינטראקציה הסימבולית של הדמות בשדה, ועוד. כמו כן, תודגש האפשרות של תיאטרון הפלייבק להציע בו-זמנית כמה אופציות פרשניות לכל ממצא.

המחצית השנייה של המושב תוקדש לדיון בסוגיית הפרפורמטיביות במחקר האיכותני: על אלו צרכים באה הפרפורמטיביות לענות וכיצד התפתחה. החוקרת, שממצאי המחקר שלה הוצגו, תתאר את תהליך הפיכת הממצאים למופע תיאטרלי: מה היו השיקולים להצגת ממצא אחד ולהשמטתו של אחר ומהם בעיניה הרווחים בבחירת מבע תיאטרלי זה להצגת ממצאי המחקר. המתדיין, פרופ' חנן אלכסנדר, ישוחח על היבטים אסתטיים במחקר האיכותני ויצג נקודת מבט ביקורתית.

מושב 126 – רב שיח

**מחקר בצוות- סוגיות מתודולוגיות ותיאורטיות של עריכת מחקר איכותני בצוות
ושותפות**

יו"ר:

ד"ר יוליה לרנר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
פרופ' נלי אליאס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מתדיינים:

ד"ר ניר אביאלי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
פרופ' עדנה לומסקי-פדר, האוניברסיטה העברית
ד"ר ג'קי פלדמן, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
פרופ' עמית שכטר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פגוש את הסופרות/ים
מעגלי שיח על ספרים איכותניים חדשים

ד"ר ליאורה נוטוב (עורכת), הוראת מחקר איכותני: אתגרים, עקרונות, יישום

ד"ר עדי פינקלשטיין, לכסות בשקוף: על סבל גופני, עמימות רפואית והכחשה חברתית

ד"ר ניר אביאלי, Rice Talks: Food and Community in a Vietnamese Town

פרופ' נעמה צבר בן-יהושע, שני בתים וילד - סיפורן של משפחות משולבות בישראל

ד"ר חאלד עראר וד"ר תמר שפירא, Arab Women in Management and Leadership
Stories from Israel

פרופ' ברכה אלפרט וד"ר שמחה שלסקי (עורכים), הכיתה ובית הספר במבט מקרוב: מחקרים
אתנוגרפיים על חינוך

ד"ר אריאלה פופר-גבעון, מעשה בקמע: מרפאות מסורתיות ערביות בישראל

פרופ' מיכל קרומר-נבו, ד"ר מיה לביא-אג'אי וד"ר דפנה הקר (עורכות), מתודולוגיות מחקר
פמיניסטיות

ד"ר ראובן שפירא, האמת על הקיבוץ

תצוגת פוסטרים

החיים בצל הנגיף: היבט המוות הפיזי והחברתי בקרב נשאי HIV

ארז סבן

אוניברסיטת תל אביב

רק מחלות מועטות במאה העשרים הטילו אימים על בני אדם ולו בסטיגמה כה אדירה כמחלת האיידס. בין הבעיות המרכזיות העומדות בפני נשאי HIV ומהוות מרכיב מרכזי בחיי היומיום שלהם בחודשים הראשונים הן ההתמודדות עם הסטיגמה והחששות מפגיעה בריאותית עקב המחלה העלולה להוביל למותם.

רבות נחקר ונכתב על היבט המוות בקרב נשאי נגיף ה-HIV, אולם הספרות המחקרית מתייחסת מעט מאוד למשמעות שעולה כיום בקרב המרואיינים המשתייכים לדור חדש שבו התרופות הקיימות מאפשרות חיים עם המחלה לאורך שנים. במחקרי, אגדיר את החשש מסטיגמה ואת הפחד החברתי שקיים בקרב נשאי HIV, כ"מוות חברתי", ואצור הבחנה ברורה בין החשש ממוות פיזי ובין הפחד החברתי כשני מרכיבים משלימים בזהותו של הנשא. בארץ כמעט לא קיימת ספרות מחקרית העוסקת בנושא המוות, האיידס והתמודדות הנשאים עם המחלה, והמחקר הנוכחי עשוי להרחיב ולהעמיק את הידע בנושא.

במחקר זה נבחנו נרטיבים של אנשים הומוסקסואלים החיים בישראל, אשר נדבקו בנגיף ה-HIV, במטרה לדלות מסיפוריהם האישיים תמות מרכזיות אשר יאירו במעט את החוויה הכרוכה בהתמודדות עם החיים בצל הנגיף.

המתודולוגיה שנבחרה לצורך המחקר היא הפרדיגמה האיכותנית-נטורליסטית. במסגרת המחקר קיימתי עשרה ראיונות עומק, חמש סדרות של התכתבות עם נשאים שונים דרך האינטרנט, ותצפית משתתפת אחת של גברים יהודים הומוסקסואלים, נשאי הנגיף, תושבי ישראל, המתגוררים במרכז הארץ. סיפורי החיים שעלו מהראיונות שימשו אמצעי להבנת החוויה הסובייקטיבית של הנשאים בהתמודדותם עם החיים בצל הנגיף, וחשיפת הקשר הרחב והאישי שלהם לעולם זה. המטרה הייתה להגיע לתיאור אותנטי, עשיר ומלא ככל הניתן של החוויה האישית של המשתתפים, וזאת מבלי שאכוון אותם לעולמות הידע הרלוונטיים בספרות.

מתוך ניתוח הראיונות והתצפית, נאספו התמות המרכזיות והמשמעותיות של הטקסט לצורך ניתוח הפרשנות שעולה מתוכן. מממצאי המחקר עולה כי המשתתפים סיפרו על חייהם בצל הנגיף, על תהליך התמודדות עם המחלה, ועל חששות של מוות וחיים שעלו במחשבותיהם. כמו כן עלה כי התנסותם והתמודדותם של הנשאים עם המחלה מתאפיינות, לטענתי, בדפוסים של "טקס מעבר" בהתאם לדגם של ואן גנפ (Van Gennep, 1908).

לאור ממצאי המחקר אני מבקש לטעון כי בקרב הנשאים מתקיים טקס מעבר בו הנשא מתנתק מגופו הישן "המת", ומתחבר לגופו החדש "החיי", המשלים את זהותו כאדם חדש, ומאפשר לו לקיים בשנית קשרים אינטימיים עם אנשים אחרים. אני מציע להתבונן בסטיגמה לא כמצב סטטי, אלא כמצב דינאמי המשתנה לאורך זמן, עם השלבים שהנשא עובר בחייו. ולבסוף, אני מעורר מחדש את הדיון בהיבט "המוות" בקרב נשאי HIV, ובהמשגת המושג "מוות חברתי".

פיתוח של מתודולוגיה לניתוח תקשורת בטריאדה: יצוג גרפי של אינטראקציית רופא-מטופל-

מלווה

גלית נויפלד-קרושינסקי

אוניברסיטת חיפה ואוניברסיטת תל-אביב

ד"ר אורית קרניאלי-מילר

אוניברסיטת תל-אביב

מפגשים רפואיים המתנהלים במבנה של טריאדה: רופא-מטופל-מלווה מעלים את הצורך בהבנה טובה של השפעת נוכחותו של המלווה על האינטראקציה המתקיימת במפגש. אולם כלי הניתוח הקיימים כיום מתקשים להבין ולהציג בצורה ברורה לקורא את הזרימה של האינטראקציה, תוך התמקדות במבנה השיח, הסדר וההשפעות ההדדיות. לכן, מחקר זה התמקד בפיתוח כלי איכותני שמציג את מהלך המפגש באופן חדשני על ידי שימוש ביצוג גרפי המשלב את תוכן ותהליך המפגש. 25 מפגשי טריאדה נדגמו בדגימה מכוונת מתוך מפגשי היכרות ובישור על מחלת אלצהיימר שנערכו במרפאות זיכרון בשלושה בתי חולים בישראל. ניתוח המפגשים נעשה באמצעות iterative consensus building שכלל קריאה של מספר תימלולי מפגשים, זיהוי סוגי האינטראקציות המתקיימות במפגש, מציאת אופן היצוג הגרפי ההולם תוך תהליך של עידכון ושינוי, ופיתוח חוברת הנחיות (codebook) ובה הדגמה והסבר של כל ייצוג גרפי.

ממצאי המחקר מראים כי היצוג של אינטראקציות המפגש מתבטא בארבעה רבדים: (1) מיהם הנוכחים במפגש? (2) מי מדבר אל מי? מהו סדר האירועים? ובאילו שלבים של המפגש? (3) כיצד נראים שינויים במבנה השיחה ומתי הם קורים; מדוע הם קורים; מי מנסה להיכנס לדברי אחרים; ומה הן התגובות לניסיונות אלה? (4) מהם התכנים בהם מעורבים המשתתפים? הכלי מציג דרך חדשנית ויצירתית להבנת התופעה המורכבת של אינטראקציה בטריאדה על ידי שילוב של תהליך ותוכן. כלי זה מאפשר מבט-על על מערכת היחסים והתקשורת המתרחשת בין המשתתפים במפגש, ובחינה של רצף הדברים הנאמרים, דפוס המעברים בין המשתתפים השונים במפגש (Turn-taking) והשינויים בפנייה למשתתף זה או אחר בהתאם לחלקים השונים במפגש. הכלי מאפשר הבנה טובה יותר של הדינמיקה המתרחשת במפגשים אלו, ושל הדרכים האופטימליות להשגת תהליכי תקשורת רופא-מטופל-מלווה.

בין העצמה לבושה: מבט רטרוספקטיבי על כוח בידי קצינות בצבא

תאיר קרזי-פרסלר

האוניברסיטה העברית

בהרצאה אעסוק במערך המשמעויות שמקבל השירות הצבאי במהלך חייהן של נשים אשר שירתו כקצינות זוטרות.* באופן מיוחד, אתמקד באופנים באמצעותם הן ממשיגות את חוויות הכוח בצבא בדיעבד (10 עד 20 שנים אחרי שחרורן מצה"ל). אשאל מהן המשמעויות שהן מעניקות לחוויות הכוח בשירותן הצבאי בזירה מקצועית המאופיינת ביחסי כוח ממוגדרים מובהקים וכיצד חוויה זו באה לידי ביטוי בהמשך חייהן?

בניגוד למחקרים קודמים אשר עסקו לרוב בתהליכים מבניים המייצרים אי-שוויון מגדרי בנגישות לכוח הן ברמה המקרו-חברתית והן ברמה של ארגונים שונים, המחקר הנוכחי עוסק בפנומנולוגיה של הכוח בידי נשים שהפעילו כוח מתוקף שרותן כקצינות בצבא.

טענתי היא שהחוויות הצבאיות המשמעויות של הקצינות היו כרוכות בהתמודדות אמביוולנטית עם כוח. חוויות אלה נתפשות בו-זמנית כמלמדות, כמחזקות וכמעשירות אך גם כרוויות בושה, אשמה וביקורת עצמית. התמודדותן של הקצינות הזוטרות עם הכוח, כמי שממוקמות מבנית בשולי מערך הקצונה במוסד הצבאי הממוגדר התגלתה כבעלת השלכות רבות עוצמה על המשך חייהן. למרות שמבחוץ נדמה היה שהן משתייכות לקבוצה חברתית דומיננטית, כבנות המעמד הבינוני והבינוני-גבוה וכי הן מילאו עמדה מקצועית יוקרתית ומוערכת, לעיתים קרובות הן עצמן חשו נדחקות לשוליים וחלשות. התחושה האמביוולנטית שלהן בנוגע לכוח היא לטענתי ביטוי למתח אימננטי בין תחושת דומיננטיות לבין תחושת שוליות, בין תחושת זכאות לבין תחושת מוגבלות המאפיין את מיקומן של הנשים הללו במשטרי אי השוויון בארגון הצבאי.

* עבודה זו היא חלק מפרויקט מחקר שנערך בתמיכה של הקרן הלאומית למדע של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים (מענק מספר 494/10) בנושא "משמעות השרות הצבאי בסיפור חייהן של נשים בישראל".

”חממה פדגוגית”: מורים מוכשרים אחרת – סטארט-אפ חינוכי

ד”ר תמי לוי נחום והדס ברודי-שרודר

מכון ברנקו-וייס

רקע קצר : דמיינו כיתה שבה לומדים ביחד תלמידים, מורים ומנחי מורים. בכיתה מתקיים שיעור ב”3 קומות למידה” בו-זמנית: קומת הדיסציפלינה (מדעים ומתמטיקה), קומת הפדגוגיה וקומת הפיתוח של מודל ההכשרה. התלמידים בכיתה מודעים למהלך הייחודי ומאפשרים אימון ותרגול עבור המורים והמנחים. לכיתה הייחודית הזו אנו קוראים ”חממה פדגוגית”. מודל השינוי המופעל בחממה מבוסס על שפה פדגוגית חדשנית שבאמצעותה מתכננים מהלכי הוראה-למידה, בוחנים אותם ומחוללים אותם. המחקר נערך על חממה פדגוגית אחת בצפון הארץ שהוגדרה כפרה-פיילוט בשנת 2012-13. החממה מופעלת השנה בכ-10 בתי ספר ברחבי הארץ.

כלי המחקר : תצפית משתתפת, ראיונות עומק וקבוצות מיקוד

10N = מנחי מורים N=20 תלמידים N=6 אוכלוסיית המחקר : מורים-

תובנות עיקריות מהחממה הפדגוגית : מורים ותלמידים העידו על כך שהחממה מייצרת ”אזור ללא שיפוט” שבו מורה ותלמיד מוזמנים לנסות, לטעות ולהיכשל ללא חשש. המנחים והמורים נוכחים ופעילים בחממה והגבולות בין המלמדים ללומדים מטשטשים. כאשר תלמידים לומדים בצוותא עם מבוגרים, שואלים שאלות שהם והמורים עצמם מתחבטים בהן ואינם רואים בתשובה אחת תשובה נכונה ויחידה- אז גוברים הסיכויים שהתלמידים יעזו לפתח חשיבה אחרת. אחד המורים בחממה סיפר כי הלימוד המשמעותי ביותר שחוה היה, שהוא כמורה למתמטיקה לא הצליח לפתור חידה מתמטית שהתלמידים והמורים חדו לו בחממה; לדבריו: ”למעלה מרבע שעה לא הצלחתי לפתור את החידה בנוכחות מנחים, מורים ותלמידים... ולא הרגשתי ששופטים אותי.. זה היה המשחק הכי מרתק ששיחקתי במתמטיקה!”

במהלך ההצגה בכנס נרחיב על התובנות שעלו מהשטח. לדוגמא: **”יציאה מהאוטומט”- שינויים בהרגלי ההוראה כמקור צמיחה ויצירה**. מהספרות עולה כי מורים פועלים מתוך הרגלים קבועים. במרחב הבטוח שנוצר בחממה, מורים מוכנים למתוח את עצמם, לקחת סיכונים, ללכת אל הלא נודע, לשחרר שליטה, לתרגל עקרון פדגוגי שחששו ממנו או להגשים חלום ישן.

משמעותן של איכויות הקשר בתהליכי התפתחות קריירה של מהגרים צעירים

תמרה בוזוקאשוילי ופרופ' חנוך פלום

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בני אדם מעוגנים בתרבות, והתרבות משתקפת בנורמות התנהגותם וערכיהם ומזינה את תהליכי הבניית המשמעות בחייהם. התרבות מובנית בתוך הקשר בינאישי, דרך מרחב הקשרים הבינאישיים ומשקפת תהליכי הבניית משמעות משותפת (Blustein, Schultheiss & Flum, 1993; Misra & Gergen, 2004). אי לכך, מצבים של הגירה ומעבר בין תרבותי מאתגרים את העוגן התרבותי המשותף ועלולים להותיר את המהגרים בבלבול וערעור תחושת ההמשכיות ויציבות ה"עצמי". יחד עם זאת, המחקר הנוכחי בוחן את האופן בו המהגרים יכולים למצוא את התרבות גם כמקור של חוסן ונכס בהקשר של המעבר הבין תרבותי, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בתהליכי התפתחות הזהות והקריירה של מהגרים צעירים. המחקר מתמקד באיכויות הקשר הבינאישי המשמשות את המהגרים בבניית הגשר בין ההקשרים התרבותיים השונים בחייהם. במחקר משתתפים 17 מהגרים צעירים בגילאי 24-36 יוצאי בריה"מ לשעבר ואתיופיה אשר עלו לישראל במהלך הילדות וההתבגרות המוקדמת. עם המשתתפים נערכו ראיונות עומק לפי הגישה הנרטיבית-דינאמית (Flum, 1998) תוך בחינה הוליסטית של סיפור החיים והתפתחות הקריירה ובשילוב שני כלים השלכתיים למחצה: זיכרונות מוקדמים ומפות מרחב הקשרים (Josselson, 1992). הגישה ההרמנויטית והמעגל ההרמנויטי (Hermeneutic circle) מהווים את הבסיס לתהליכי הפרשנות של הממצאים.

מתוך הממצאים עולה כי לחוויות הקשר הבינאישיות משמעות התפתחותית מרכזית בחייהם של משתתפי המחקר ובייחוד בחייהם כעובדים, לאור הקשר ההגירה והמעבר הבין תרבותי. איכויות קשר כמו: הזדהות פעילה (Active Identification), תיקוף בקשר עין (Eye to Eye Validation) וחווית הדדיות (Mutually) מהוות עבור המהגרים עוגנים ומשאבים התפתחותיים מרכזיים בתהליכי הבניית הזהות והקריירה גם לאחר המעבר להקשרים תרבותיים חדשים. יתרה מזו, סכמות תרבותיות ונורמות חברתיות שלעיתים מיוצגות בקשרים בינאישיים קרובים תורמות לתחושת ה"החזקה" ולחיזוק תחושת המסוגלות של המהגרים הצעירים. בה בעת, אף להתמודדות עם מתחים בין תחושת השייכות לתרבות המקור ולתרבות החדשה ובין חוויה של Holding ל- Being held back.

מערכי-הסבר אודות פיברומיאלגיה בקרב פיזיותרפיסטיות

נטע רויטנברג

שירותי בריאות כללית

קטגוריה : שדה הבריאות.

רקע : פיברומיאלגיה היא מחלת כאב בעלת מעמד ביו-רפואי שנוי במחלוקת, הנוטה לפגוע בנשים. למחלה אין מזור והטיפול בשדה הרפואי מתמקד בהטבה סימפטומטית בלבד. ספרות המחקר העוסקת בחוויה הטיפולית של עובדי בריאות מסגירה ספקנות, תחושות תסכול ואי-וודאות. **מטרת המחקר :** מחקר זה מציע בחינה של האופן בו פיזיותרפיסטיות, פרופסיונאליות אשר זוכות לבחינה אנתרופולוגית מועטה, מעצבות, מבנות וחוות את מחלת הפיברומיאלגיה, החולות והטיפול הפיזיותרפי שהן מעניקות.

מתודולוגיה : בהתאם לשיטות ה"דגימה התכליתית" התקיימו ראיונות עם 20 פיזיותרפיסטיות המרבות לטפל בחולות פיברומיאלגיה, אשר גויסו בעזרת אסטרטגיית "כדור-השלג". עקרונות התיאוריה המעוגנת-בשדה (grounded theory), הינחו את מהלך ניתוח התימלולים וחילוצן של תימות עיקריות.

ממצאים : הממצאים הולידו ארבעה מבני-משמעות בחוויתן של הפיזיותרפיסטיות המטפלות: "אי-וודאות ועמימות", "הבנייה פסיכולוגית של המחלה, החולות והטיפול", "ניהול המחלה הרצוי" ו"היחס אל הכאב". המרואיינות מערערות על תקיפות האבחנה וחשות תחושות של חוסר-וודאות בטיפול. כמו כן, נוטות המרואיינות להעניק לחולי של החולות פרשנות רגשית ונסיבתית.

בכדי להשפיע על החולות לאמץ אורחות "ניהול מחלה רצוי", מתארות המרואיינות תהליכי אקטיבציה ורספונסיביליזציה של החולות על מחלתן. הכאב מקבל מקום שולי בטיפול הפיזיותרפי, הפגנתו מודרת ועל פניו מודגש קונספט התיפקוד. בד בבד, על הכאב, להשקפתן של הפיזיותרפיסטיות, לעבור תהליך של רוטיניזציה בחיי החולות: השלמה עם נוכחותו מסמנת התנהגות התואמת לקטגוריית "ניהול המחלה הרצוי".

דיון : אי-הוודאות שמאפינת את הסיטואציה הטיפולית מייצרת אצל המרואיינות חווית עמימות תפקידית אשר מאלצת אותן לאמץ שיח חלופי: השיח הטיפולי-פסיכולוגי (C.B.T. בפרט), אשר חדר בעשורים האחרונים לפרדיגמת הטיפול בכאב כרוני. זאת ועוד, אופני ייצור המטופלות כסובייקטים נאו-ליברלים, בהתאם לקטגוריית "ניהול המחלה הרצוי", מתקיימים בקונטקסט ביו-רפואי המאמץ אתוסים של: "אחריות", "מסוגלות" ו"העצמה".

"אולי זה לא הילד שציפיתי לו, אבל זה הילד שלי"

סיפורי חיים של אמהות על גידולם וחינוכם של ילדים עם תסמונת דאון: מבט רטרוספקטיבי

נועה אבא, המכללה האקדמית אחוה

ד"ר תמר סיון, מכללת לוינסקי לחינוך

לידתו של ילד עם צרכים מיוחדים במשפחה הינה בעלת השלכות מהותיות על היחיד ומשפחתו לאורך כל מעגלי החיים, מערערת את שיווי המשקל המשפחתי ומהווה חוויה קיומית קשה להוריו (לוי-שיף ושולמן, 1998). מחקרים שעסקו בנושא מצאו שהורים, ובמיוחד אימהות, דיווחו על תחושת משא כבד, מתח רב, פגיעה ברווחה הנפשית ובאיכות החיים. עם זאת, בשנים האחרונות נמצא שבעקבות תכניות תמיכה הולמות, יכולות אמהות להתפתח ולעבור שינוי לכיוון של גילוי תובנה ומציאת אתגר בגידול ילדיהם עם הצרכים המיוחדים (Oppenheim, Goldsmith, &

Koren-Karie, 2004)

מטרת המחקר : לחשוף את הנרטיב (סיפורי חיים) של אמהות לילדים בוגרים עם תסמונת דאון וללמוד על דרכי התמודדותן עם גידול ילדיהן, מנקודת מבט רטרוספקטיבית.

שיטת המחקר : איכותנית בגישה פרשנית ובסוגה נרטיבית.

משתתפי המחקר : ארבע אמהות לילדים בוגרים עם תסמונת דאון.

הליך המחקר : הנתונים נאספו באמצעות ראיונות עומק פתוחים על סיפורי חיים שנערכו פעמיים עם כל אחת מארבע האמהות ובמשך מספר שעות. הניתוח נעשה ב-2 שלבים: 1. איתור מנגנוני ברירה על ידי מיון המלל שהתקבל מהסיפורים (ספקטור-מרזל, 2010). 2. הצלבת נתונים על ידי השלמת קו הסיפור בראיה הוליסטית באמצעות שימוש בכותרות שהמראיינות נתנו לסיפוריהן (קסן, 2010).

ממצאים ומסקנות : התמות שנמצאו הצביעו על דמיון ושוני שעלו אצל ארבע האמהות.

דמיון : בתפקוד ה"אם האולטימטיבית" ובתרומות של קבוצות התמיכה ותוכניות ההתערבות. שוני : בבחירת מנגנוני ברירה, כאשר כל אחת מהאמהות הדגישה את סיפור ההתמודדות הייחודי שלה שהושפע מהסתכלות אישית שונה על מהות החיים, ואשר הכתיבה באופן בלתי מודע את בחירת אותם מנגנוני ברירה שהדגישו סיפורי הצלחה. כל אחת מהאמהות בחרה לספר את סיפורה האישי שהבליט אותה כ"אמא אולטימטיבית" עבור ילדה. כל אחת מהן התוותה מסלול חיים חדש שהפך את סיפורה לסיפור הצלחה עבורה ועבור ילדה עם תסמונת דאון.

”יום הולדת לילדים בגן בלי ממתקים!?” מחקר בשיטות משולבות לגבי תפיסות נורמטיביות ותפיסות של מסוגלות של הורים לילדים קטנים לגבי שינוי בריאותי בגן לגבי חגיגת ימי הולדת: פערים בין תפיסות הרצוי, למצוי ולאפשרי
גיתית בר-און, פרופ' נורית גוטמן ונעמה אפל
אוניברסיטת תל-אביב

חגיגת יום ההולדת הינה אירוע סימבולי בו נורמות תרבותיות וחברתיות באות לידי ביטוי. חגיגת ימי הולדת של ילדי גן הפכה לנוהג קבוע בגני ילדים בישראל, כשחלק חשוב ממנה הינו הכיבוד, שבאופן מסורתי כרוך בממתקים כאמצעי להפוך את החגיגה למהנה. בשנים האחרונות ישנן יוזמות שבאות מההורים עצמם או מצוותי הגן לחגוג ימי הולדת בריאים יותר ולהגיש פירות או ירקות במקום ממתקים. לכאורה יוזמה זו יכולה לפגוע בתפיסות מסורתיות של החגיגה והנאת הילדים. המחקר התבסס על מסגרת תיאורטית של נורמות חברתיות ומסוגלות עצמית כדי לבחון אפשרות שינוי. כיוון שיעדי המחקר מצד אחד היו להבין כיצד הורים תופסים אפשרות סימבולית ויישומית של חגיגת יום הולדת בריאה יותר ומצד שני לבחון את התפיסות הנורמטיביות שלהם גם לגבי הורים אחרים, נבחרה שיטת מחקר משולבת (mixed methods). ההורים נשאלו לגבי מה חשוב, מקובל, מה צריך להיות, ומה לדעתם חושבים הורים אחרים. החלק האיכותני (שכלל 102 ראיונות חצי מובנים ב 50 ישובים) יועד להבנת נקודת ראותם והכמותני (שאלון אינטרנטי בקרב 1,005 הורים) יועד ללמוד באיזה מידה יש פער בין ההערכה שלהם לבין מה שהורים אחרים אומרים בפועל.

בראיונות, הורים הציגו סיפורי הצלחה שונים של הנהגת ימי הולדת בריאים יותר, למרות החשש מהתנגדות הורים אחרים או שהילדים לא ייהנו, והעלו הצעות כיצד לשמר את הסימבוליקה בכיבוד בריא. הממצאים הכמותניים מעידים על כך שמרבית ההורים הביעו תמיכה בהגבלת ממתקים ושזה המצב בפועל בגן של הילדים שלהם, אולם כמחציתם צפו התנגדות של הורים אחרים. אחת ממסקנות המחקר היא שמידע נורמטיבי יכול לשמש אמצעי לקידום ”מסורת חדשה” בריאה יותר על ידי יידוע ההורים בדבר תמיכה רחבה בקרב הורים אחרים. ממצאי החלק האיכותני מאפשרים זיהוי סיפורי הצלחה מהשטח ופתרונות פרקטיים מנקודת הראות של ההורים עצמם, וזיהוי סוגי חסמים (תפיסתיים, לוגיסטיים והתנהגותיים), תוך שילוב קולות אותנטיים מהשטח של אוכלוסיות היעד עצמן.

”איך בן אדם מגבר נהפך לאישה בשביל אהבה”:

על מקומה של הזהות הגברית בהבנת רצח בנות זוג

ד”ר רוחמה גוסינסקי

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

ממצאים עקביים מורים כי מרבית מקרי רצח בנות זוג מתרחשים על רקע כוונת הפרידה של האישה. ההסברים השונים שהוצעו לתופעה שותפים להנחה כי רצח בת הזוג מונע מתוך קנאה ורכושנות גברית. ממצאיו של מחקר איכותני שנערך בקרב 18 גברים שהורשעו ברצח בנות זוגם, מצביעים על כך שהפוטנציאל לאלימות קטלנית צומח בקונטקסט של יחסים המאופיינים בתלות רגשית חזקה של הגבר באישה. תפיסת הזהות הגברית מאירה על האופן בו נחווית התלות ועל האופן בו היא מתפרשת. מן העדויות עולה כי זהות גברית היא תרבות של טריטוריאליזם, כבוד, כוח ושליטה. הכוח נתפס כאמצעי להשגת מטרה וכמטרה בפני עצמה - הכוח הנגזר משליטת האדם על חייו. מטבע הדברים, תלות וחולשה הן סטירת לחי לגבריות. ביחסים בהם צד אחד מבקש למנוע את עזיבת הצד השני, החלוקה של כוח וחולשה היא חלוקה מובנית, ואכן, זהות העצמי של הגבר היא זהות הצד החלש. החולשה נחווית כפגיעה בכבוד, כגבריות רמוסה, והיא שזורה ברגשות של בושה, השפלה וכעס. ההבדלים העיקריים בין המרואיינים נעוצים במידה בה מוטלת האחריות על אובדנה של הגבריות אל מפתנה של האישה.

חווית האוהב הדחוי, כפי שהיא מגלה את עצמה במחקרים רבים, היא חוויה של השפלה, כעס, זהות חברתית מאוימת, ודימוי עצמי פגוע. בעוד שני המינים אינם חסינים בפני משמעותה זו של דחייה רומנטית, החולשה שבתלות, ההשפלה שבדחייה, מאיימות יותר על זהותם החברתית של גברים. הרצח, מנקודת המבט המוצעת במחקר, אינו יכול להיות מוסבר רק כהתגלמות אישיותו הרכושנית של הרוצח, אלא יש לראותו כתוצאה של חבירת גורמים הכוללים, בין השאר, השקפות על מושגים כמו גבריות ונשיות, השקפות שהן אישיות בה במידה שהן מסומנות בטביעות אצבע תרבותיות.

מאפיינים של אקספלורציה בקרב מתבגרים בבית ספר דמוקרטי

רון ונגריק

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

אקספלורציה הנה תהליך אדפטיבי מרכזי בגיבוש זהות בגיל ההתבגרות (Erikson, 1968; Grotevant, 1987; Marcia, 1993). היא מוגדרת כהתנהגות שמכוונת להפקת אינפורמציה על העצמי ועל הסביבה, כאינפורמציה שרלוונטית לתפיסת העצמי המתגבשת ולבחירות חיים חשובות (Flum & Kaplan, 2006). בית הספר משמש הקשר חשוב לגיבוש זהות של המתבגרים (Flum & Kaplan, 2012). מטרת המחקר הייתה לאפיין את הפעולות האקספלורטיביות בהקשר בית ספרי ולזהות את ביטוייה.

משתתפי המחקר הם 10 תלמידים בני 14-18 שלמדו בבית ספר דמוקרטי במרכז הארץ – בית הספר שמדגיש אוטונומיה, דיאלוג, שיתוף ומעורבות של תלמידים בחיי בית הספר. ההנחה הייתה שאופי בית הספר מאפשר ומעודד עיסוק אקספלורטיבי בהתנסויות אישיות.

המחקר נעשה לפי גישת חקר המקרים המרובים (Yin, 2008). התלמידים רואיינו באופן אישי, והתבקשו להרחיב ולהתייחס באופן רפלקטיבי לעצמם, לאירועים וסוגיות מחיי בית הספר.

לפי ממצאי המחקר נראה כי אקספלורציה היא תופעה שמתרחשת במרחב רב מימדי וניתנת להגדרה באמצעות **משפט מיפוי** (Guttman & Greenbaum, 1998) המשלב שישה ממדים שזוהו: **זמן, אופנות הפעולה, מקור האינפורמציה, מוקד העצמי, סוג המצב, תכלית**. משפט המיפוי מייצג את המכלול והמורכבות של ביטויי אקספלורציה, יחד עם התייחסות לקטגוריות שמרכיבות כל ממד.

הפעולה האקספלורטיבית מתרחשת בנתיבים בתוך המרחב שהממדים מגדירים. הנטייה של הפרט לפעול בנתיבים מסוימים, מידת השונות והשילוב המרכיבים, יוצרת פרופיל שמצביע על אוריינטציה אקספלורטיבית אישית. זיהוי הנתיבים ואופיים מאפשר להבחין באוריינטציות אקספלורטיביות מקדמות התפתחות הזהות בדרגות שונות של אדפטיביות. אחת ההשלכות המחקריות והתיאורטיות היא שניתן לזהות באלו ממדים דומיננטיים ומרכיביהם פועל המתבגר כשהוא עושה אקספלורציה. המשמעות המעשית היא שמורים, יועצים, פסיכולוגים יכולים לתכנן אילו סוגי אקספלורציה הם היו רוצים לעורר ולכוון פעולות חינוכיות ויעוציות לכך.

אבדן הבית, משמעויות ודרכי התמודדות בקרב נוער גוש קטיף

אברהם סוטון

האוניברסיטה העברית

במחקר הובאו קולותיהם של בני הנוער שבתיהם בגוש קטיף נהרסו במהלך יישום תכנית "ההתנתקות", באוגוסט 2005. המחקר התמקד בחווית הפינוי מהבית, הריסתו וההתאקלמות בסביבה החדשה, הוא בחן את חוויותיהם ועמדותיהם של בני הנוער ביחס להרס הבית ומה היו השלכותיו ברמה האישית- רגשית, המשפחתית, החברתית והלאומית. במחקר הושם דגש מיוחד על ניתוח תהליכי התפתחות 'זהות-האני' בקרב בני הנוער בהקשר של איבוד 'זהות המקום' ואיבוד תחושת הקהילתיות. כמו כן, המחקר בדק ומיפה את דרכי ההתמודדות של בני הנוער שפונו מבתיים ונגזרו מכך גורמי החוסן והסיכון הקיימים במצבים של פינוי והרס הבית.

הממצאים שעלו במחקר, הצביעו כי חווית פינוי הישובים והרס הבית בגוש קטיף היה מהלך משמעותי ובעל השלכות אישיות, חברתיות ופוליטיות עבור בני הנוער שהתגוררו שם. הממצאים מלמדים כי עבור כל בני הנוער שהשתתפו במחקר, חווית הפינוי מהבית, או בפיהם – הגירוש, נחווה כחוויה משברית בעלת השלכות קצרות טווח וארוכות טווח. המתבגרים תיארו מצבי משבר רבים שחוו בטרם יצאה לפועל "ההתנתקות", במהלכה ושלוש עד ארבע שנים לאחריה. תוארו סימפטומים פוסט טראומתיים מרובים, בעיקר בשנה עד שלוש שנים הראשונות לאחר "ההתנתקות".

באשר לתפיסת "הבית" בעיניהם, נמצא כי עם הגירוש מהבית נפגע מרקם הקהילה, שהכיל בתוכו משמעויות של לכידות, עזרה הדדית, מעורבות ותמיכה. במחקר נמצא כי עבור בני הנוער אובדן הבית משמעותו פגיעה בבסיס היציב והבטוח שניתן לחזור אליו. ההרגשה כי הבית נלקח מהם בגיל לו הם עדיין זקוקים למקום בטוח שניתן לחזור אליו, הקשתה עליהם לפתח רצף נרטיבי והיסטורי במהלך החיים.

אסטרטגיות ההתמודדות בהן נקטו בני הנוער לאחר "ההתנתקות" היו מגוונות: (1) קבלת עזרה מדמויות חינוכיות במסגרות הלימודיות ותמיכה הדדית מחבריהם. (2) האמונה בקדוש ברוך- הוא ובצדקת דרכו, (3) התנדבות בארגוני חסד או במסגרת השירות הלאומי והיחידות ההתנדבותיות (בצבא, (4) מציאת פורקן רגשי דרך יצירה אומנותית.

מהודו לה': המפגש הרוחני יהודי של ידוענים ישראלים כשיח פוליטי

אסף ליבוביץ

האוניברסיטה העברית, אוניברסיטת אריאל

חוקרים במדע המדינה הרבו בשנים האחרונות לעסוק בבמה שכונה שבר הלגיטימציה של הדמוקרטיה במדינות המערב. החוקרים הבחינו במגמת שחיקה באמון של האזרחים במערכות הפוליטיות שאמורות לייצגם ובמידת ההשתתפות וההכלה הפוליטית של האזרחים במערכות המוסדיות של הדמוקרטיה הייצוגית. במקביל הצביעו החוקרים על מעבר מואץ של הפעילות הפוליטית מהמדינה אל עבר החברה האזרחית והפרטה של משולש הזהויות לאום, דת ומעמד לטובת זהויות נזילות, גלובאליות ולוקאליות. מערכת זהויות זו מזינה את התפתחותה של חברה אזרחית אשר פעילותה אינה חופפת ואינה מתנהלת בנינוחות מול הדמוקרטיה הייצוגית של המדינה ומוסדותיה.

מחקר זה מבקש לתרום לדיון על משבר הדמוקרטיה הייצוגית ועל החלופות האזרחיות במדינות המערב באמצעות חקר השיח הפוליטי והפעולה האזרחית הטמונים במסורתיות-הרוחנית בקרב ידוענים בישראל שהמסע להודו משמש מרכיב בנרטיב האישי שהללו מנפקים וביגלווי שלהם את הרוחניות היהודית. הידוענים אינם פועלים כלל במסגרת הפוליטיקה הממוסדת. במקום זאת הם פועלים במרחבים של הימין והשמאל החדשים בחברה האזרחית בישראל. האליטה החברתית הזאת יוצרת אפוא זהות קולקטיבית חדשה: *מסורתיות רוחנית המשלבת דתיות מסורתית, בעיקר מזרחית, יחד עם הרוחניות של העידן החדש המיובאת מהמסע להודו*. זהות זו מאפשרת לאליטה זו להמיר את ההון התרבותי והסימבולי שברשותה לכדי פעולה ויצירת שיח פוליטי חלופיים לאלו הממוסדים. זהות, שיח ופעולה אלו באים לידי ביטוי ברשתות החברתיות ובתוצרי התרבות הפופולאריים שהאליטה יוצרת ומפיצה.

המסורתיות הרוחנית מהווה מקרה בוחן להתהוותו של שיח פוליטי המבקש באמצעות מוטיבים רעיוניים השאובים מהמפגש בין הגלובאלי ניו-אייגי-המסע להודו, למסורת המקומית-המזרחית, לנסח שיח אזרחי משתף ומתון המעצים את התשתית האזרחית שביסוד הדמוקרטיה דווקא דרך קריאת התגר על השיח הליבראלי החילוני מערבי.

רכיבים אפיסטמיים בביסוס גישה טיפולית-מוסרית בסיטואציות קונפליקטואליות

ד"ר אלה קורן

בית הספר האקדמי לסייעוד, שיבא, תל השומר

גישת המידות דוגלת בפיתוח המידות האישיות האתיות והאפיסטמולוגיות. המחקר המוצג מתאר תהליך של התבוננות פנימית ותובנות לגבי התפקוד המוסרי והאפיסטמי של המטפלים. אוכלוסיית מחקר: קבוצות של אחיות ורופאים בישראל ובמדינות חבר העמים. מטרת המחקר: בחינה ותיאור תהליכי קבלת החלטות מוסריות בסיטואציות טיפוליות לא שגרתיות, וזיהוי הרכיבים האפיסטמיים והמוסריים המשפיעים על תהליך זה. שיטות מחקר: סימולאציה של סיטואציה טיפולית על פי שני תרחישים, ראיון מובנה בקבוצות מיקוד, ראיון מאזכר בתום ראיון מובנה. דיווח פרטני על החוויה של האינטראקציה הטיפולית הסימולאטיבית ודיווח קבוצתי. שלבי המחקר:

- סימולאציה של אינטראקציה טיפולית: הצגת סיטואציה טיפולית, שאיננה מייצגת את הפרקטיקה ואת הנורמות השכיחות; הגדרת עמדה אישית ביחס לפנייתו של המטופל ונימוק עמדה זו; קבלת החלטה טיפולית
 - קבוצת מיקוד ודיון על עמדות אישיות, נימוקים של העמדות וביסוס ההחלטות
 - ראיון מאזכר להבהרת התהליכים והגורמים בהן גובשו העמדות האישיות
- תוצאות המחקר:

- המשתתפים מכירים את עקרונות המוסר ושואפים לממש אותם בפרקטיקה המקצועית
 - האינטואיציה המוסרית של המטפלים בסיטואציות טיפוליות לא שגרתיות מוטה בעקבות תגובותיהם הרגשיות
 - המשתתפים משתמשים בידע מקצועי לרציונליזציה של ההחלטות אישיות
 - המשתתפים נוטים לפטרנליזם והיעדר אמפתיה בסיטואציות קונפליקטואליות
- התמות המרכזיות בתום שלבי המחקר:

- קונפליקט ערכי
- רכיבים רגשיים בתגובות
- נטייה לשיפוטיות
- אתנוצנטריזם
- פטרנליזם

מסקנות: תהליך הכשרה של המטפלים כיום מבוסס בעיקרו על גישה אפיסטמית אינטרנליסטית, המנחה לקבלת החלטות על בסיס ראיות מחקריות וגוף ידע מקצועי-טענתי. אינטראקציות טיפוליות המעוררות קונפליקט מניעות לתהליך קבלת החלטות אינטואיטיבי בהתאם לגישה אפיסטמית אקסטרנליסטית. המלצת המחקר – פיתוח מנגנונים אפיסטמיים אקסטרנליסטים מהימנים כחלק מהכשרה מקצועית של המטפלים.

אישה לאישה מתנדבת: משמעות ההתנדבות למען נשים בסיכון

גלית ינאי-ונטורה

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

הרצאתי, תתמקד בהצגת מחקר שדה שערכתי על התנדבות נשים למען נשים בסיכון, בעיקר נשים נפגעות אלימות פיזית ומינית. מטרתו, הבנת המאפיינים, הדילמות, הקשיים והרווחים הטמונים בהתנדבות זו. המחקר התמקד בהתנדבות פרונטאלית פנים אל פנים ובסוגיות הקשורות לליווי קצר וארוך של נשים. כן, נבחנה סוגיה של נשים נפגעות אלימות שהסתייעו בעברן (הן או קרוביהן) והופכות בעצמן למתנדבות. בהתבסס על תיאורית ההזדהות של שרביש והבנס (1997) שאלתי, האם וכיצד ניסיון החיים משפיע על ההתנדבות; כיצד חשות נשים אלו כשהן פוגשות בנשים ובאירועים הדומים מחייהן וכיצד משפיע ניסיוןן על תובנות הסיוע לנשים אחרות. 18 מתנדבות רואינו, מחציתן בעלות ניסיון חיים אישי בתחום ההתנדבות ומחציתן ללא ניסיון ישיר.

המחקר מראה כי ניסיון החיים השפיע על המתנדבות: מתנדבת שהיתה בעברה מוטבת מביאה להתנדבות מודל אישי של הצלחה אך גם פוגשת במהלך ההתנדבות את עברה ואת הפצע האישי. מפגש זה חי, ער, נמשך לאורך כל פעילותה ותובע ממנה התמודדות מתמדת. מנגד, בכל הנוגע לעבודה עם המוטבות, ניכר שהן חשו ביטחון; היו להן אסטרטגיות פעולה בהירות ובדרך כלל היו שלמות מאד עם דרכי הפעולה שבחרו. יוצא, שלאירוע החיים השפעה דואלית: מחד, הוא מקשה על התפקוד ומעורר דילמות ולבטים אישיים ומאידך, הוא מעצב תפיסה אידיאולוגית ברורה, הסתכלות אמפטית ותחושת מסוגלות בהתנדבות.

בהיבט הרחב יותר, המחקר מעלה תובנות על המעגל השלם של הסיוע לנשים: מהיותן נזקקות, דרך חווית הטיפול בהן, ההחלטה להתנדב ועד לדרכים האופטימאליות בהן כדאי לדעתן לסייע לנשים אחרות. תובנות אלו בעלות משמעות גם בשדה הרחב של החברה האזרחית: הן מלמדות כי נשים שקיבלו סיוע מועצמות על ידי נשים ומתגייסות לאחר מכן להשיב על רווחתן בפעילות אזרחית.

"הצד האנושי של המטבע": עובדים מתנדבים כנשאים של "אחריות חברתית" בתאגיד בנקאי

ישראלי (1960-1980)

ד"ר גליה ריקי

המכללה האקדמית כנרת

המחקר דן בהיבט אחד של תופעת ה"אחריות החברתית" של עסקים (Corporate Social Responsibility) והוא התנדבות של עובדים בקהילה, כפי שהתמסדה בבנק ישראלי, שבעליו עסקו בפעילות ציבורית ונדבנית מראשית היווסדותו. הספרות של השנים האחרונות אשר דנה בתופעת "האחריות החברתית של עסקים" כתוצר של הקפיטליזם הגלובלי נעדרת התייחסות לדפוסים היסטוריים של נתינה במסגרת התאגיד ולשאלת זיקתם למודל העכשווי. בנוסף, אין בנמצא מחקרים שדנים בזיקה בין מודלים של אחריות חברתית של עסקים לבין גישות ניהוליות. לעומת זאת, בהתבסס על חקר מקרה היסטורי-אתנוגרפי טענתנו היא כי מודלים ניהוליים נורמטיביים ביחוד אלו המבוססים על "עבודה רגשית" (הוכשילד, 1983) וגישות שיווקיות מתקדמות, תרמו במשולב להתעצבות רעיונות ופרקטיקות של התנדבות עובדים. טענה זו נבחנת לאור שלושה גלים תקופתיים, שתאמו לשלושה קמפיינים שיווקיים שיזמה ההנהלה. בשנות השישים המוקדמות, עם צאתו של הקמפיין השיווקי הראשון תרמו מודלים אלו לגיבוש "עצמיות" של עובד "אמפאטי" ביחסו ללקוח. ובשלהי שנות השבעים במהלכם של שני קמפיינים שיווקיים נוספים, עובר "העצמי" של העובד טרנספורמציה ומתגבש כ"אנושי" גם ביחסו ל"קהילה". כך מסתמן תהליך היסטורי, שאותותיו ניכרים כיום, שבמהלכו הופך העובד לנשאה ומפיצה של תרבות ארגונית, המדגישה ערכים של נדבנות ומחויבות חברתית.

נקודת מבטם של בני נוער בסיכון על אירועים משמעותיים בחייהם

ליעד סולנקו

אוניברסיטת חיפה

ד"ר קרן מייקל

מכללת עמק יזרעאל

ד"ר אורית קרניאלי-מילר

אוניברסיטת תל-אביב

חשיבות העיסוק בנוער בסיכון עולה לאור מיעוט המחקרים המתמקדים בנקודת מבטם ובמיוחד באופן בו הם, במהלך חייהם רצופי הלחצים והקשיים הסביבתיים, מפרשים אירועים מסוימים ומייחסים להם משמעות מיוחדת. המחקר מתמקד בנרטיבים של בני-נוער בסיכון, ומטרתו ללמוד מנקודת מבטם מהם אירועי-חיים משמעותיים? כיצד פירשו אותם? ומהן השלכותיהם? הגישה האיכותנית נבחרה מתוך הבנת היותם אוכלוסייה מודרת שמבין מאפייניה קיימים: חשדנות, אנטי-ממסדיות וחוסר בשיתוף פעולה עם גורמים סמכותיים- כפי שעלול להיתפס על ידם החוקר, ומתוך רצון ללמוד, ככל הניתן, על עולמם הפנימי- לשם כך, נדרשת חקירה איתם ולא רק עליהם. רואיינו 14 בני-נוער בגילאי 16-18 באמצעות ראיונות שכללו חלק נרטיבי וחלק חצי-מובנה לפי מדריך ראיון.

בני-הנוער תיארו אירועים מורכבים בעברם שהובילו אותם לשינוי בחייהם. ניתוח תוכן הנרטיבים הניב שלוש תמות: הראשונה, מתמקדת במאפייני האירוע המשמעותי כעוצמתי, הכולל התעוררות רגשית וגילוי עצמי של כוחות ומגיע לרוב בתקופת שפל בחיים. השלישית, מתמקדת בשינוי הביוגרפי שהתרחש בעקבות האירוע- כגון כניסה ללימודים ומציאת תעסוקה. בתוכם, התמה השנייה, מתארת את התנהלות בני-הנוער בפרק הזמן בין האירוע לבין השינוי הביוגרפי. התמה מתארת כהרפתקת זהות ומורכבת מפרשנות העבר- החיים עד האירוע, ומהתבוננות לעתיד- לקיחת יוזמה ויצירת שינוי בחיים. הממצאים נדונו ברגישות תיאורטית של הגישה האקזיסטנציאליסטית, תוך בחינת משמעות החיים, הבחירה החופשית, מוקד השליטה ונטילת האחריות.

ההזמנה לבחור אירוע משמעותי, על-ידי בני-הנוער בסיכון, חשפה הזדמנות ללמוד כיצד הם פירשו אירועים אלו- לא כקשיים שיש להתגבר עליהם ולהמשיך הלאה, אלא דווקא כתמרור אזהרה/הארה לכך שיש להם הזדמנות לשינוי חיובי. תרומת המחקר ושיטת החקירה הזו לפרקטיקה עם נוער בסיכון באה לידי ביטוי בהכוון האפשרי ובסיוע בנתינת פרשנות מאפשרת ומזמינת שינוי לאירועים משמעותיים בחייהם.

ניתוח נרטיבי פרשני של קואליציות בין ארגוני הגירה בחברה האזרחית

ד"ר יפה מושקוביץ
מכללת צפת, מכללת כנרת

ד"ר עדי בינס
מכללת בית ברל, מכללת כנרת

העבודה הנוכחית היא חקר מקרה של שלושה ארגוני הגירה בחברה האזרחית: קו לעובד, האגודה לזכויות האזרח ומוקד סיוע לעובדים זרים. שיטת המחקר נעזרה ב-25 ראיונות אתנוגרפיים עם מנהיגי הארגון, עובדים ומתנדבים ובניתוח של מסמכים מהארגון ופרוטוקולים של ישיבות הכנסת (פרוטוקולים של ישיבות הועדה לבחינת בעיות העובדים הזרים) במטרה לתאר את אסטרטגיות הפעולה, התרבות הארגונית ולאפיין את העובדים בארגונים אלו ואת הקשרים המקצועיים והאישיים הקיימים ביניהם.

הממצאים מלמדים שיש שיתוף פעולה הדוק בין ארגונים אלה הנובעים ממחויבות ערכית דומה. חברי הארגון חולקים תפיסת עולם שמאלנית דומה, בבסיסה אמונה בהומניזם חברתי וערכים אוניברסליסטיים ושיווניים המתריסים כנגד הממסד הלאומי-ימני. הניתוח התרבותי של ארגונים אלה הסתמך על הסולם הערכי של הופשטדה, תומראס, שגיב ושוורץ, הולקין וגלפנד :

(Hofstede, 1992; Trompenaars, 1993; Sagiv & Schwarch, 2007; Holckin, 1995; Gelfand, 2012).

בהסתמך על חוקרים אלה נבנו קטגוריות הבאות :

אוניברסליזם כנגד פרטיקולריזם

אינדבידואליזם כנגד קולקטיביזם

שיווניות מול דירוגיות

השגיות מול שיוכיות

הדיקות מול רפיפות תרבותית

הניתוח הנרטיבי של ארגוני הגירה מלמד כי עמותות אלה תומכות בתפיסת עולם אוניברסלית, אינדיבידואלי סטית, השגית ובעלת תרבות גמישה ורופפת. ניתן להגדיר את ארגוני החברה האזרחית הנחקרים - כתרבות נגד - היוצאת כנגד התרבות הישראלית הדומיננטית בעלת המאפיינים הבאים : הפרטיקולרי סטית, קולקטיבי סטית, דירוגיות, בעלת נטייה לשיוכיות ותפיסה תרבותית נוקשה. הניגוד בין ארגוני החברה האזרחית לחברה הישראלית באים לידי ביטוי במפגש עם הממסד, המשקף את התרבות הדומיננטית.

"חיבור של מעלה ומטה":
אמנות המחול בתכנית הלימודים בחינוך הממלכתי-דתי
טליה פרלשטיין
אורות ישראל - מכללה אקדמית דתית לחינוך

בהרצאה זו יוצגו תפיסותיהן ועמדותיהן של מורות למחול שומרות מצוות כלפי תרומת הוראת אמנות המחול לתלמידים במסגרת תכנית הלימודים הפורמלית בבית הספר. המורות הינן בוגרות המסלול למחול ותנועה במכללה אקדמית דתית לחינוך. מסלול זה נפתח בשנת 1998 ומטרתו להכשיר מורות אקדמיות למחול שתהיינה בעלות יכולת לאחד יסודות של השקפה תורנית ביצירה ובהוראת המחול. נערכו 10 ראיונות עומק נרטיביים שנותחו בגישה של התיאוריה המעוגנת בשדה (Strauss & Corbin, 1998) מלווה במודל של ברינסון (1993), המציג את תרומת אמנות המחול לצמיחתו האישית של התלמיד בשלושת מימדיו - הגופני, הרגשי והקוגניטיבי. המודל מסווג את מגוון ההיבטים שבהם תורמת אמנות המחול לתכנית הלימודים של בית הספר בחינוך הפורמלי לשש קטגוריות: חינוך אמנותי ואסתטי; חינוך תרבותי; חינוך אישי וחברתי; פיתוח גופני; לימודים כלליים וחינוך קדם-מקצועי. המודל נבחר הואיל והוא שוזר את מכלול ההיבטים המוצגים במחקריהם של חוקרים מרכזיים בשדה החינוך לאמנות והחינוך למחול אודות חשיבות החינוך לאמנויות להתפתחות התלמיד.

מהניתוח על פי התיאוריה המעוגנת בשדה עולה חשיבות התרומה של מקצוע אמנות המחול לצמיחתו האישית של התלמיד ככלל, "המחול מאפשר לתלמיד לגדול ולהתפתח כבן אדם", ולהעצמתו האמונית בפרט, "תרומת שיעורי המחול היא בהעמקת המודעות של התלמידים לחיבור בין גוף לנפש בגדרי ההלכה" ו-"במחול יש מקום של יצירתיות [...] זה משהו שנוגע גם במעבר וגם כאן, זה חיבור של מעלה ומטה...". בנוסף, נמצאה הלימה בין התמות המרכזיות אשר עלו מתוך הראיונות ובין כל שש הקטגוריות במודל של ברינסון. תרומת מחקר זה היא כפולה, מבחינה מתודולוגית - שילוב של שתי גישות לניתוח הנתונים; מבחינה חינוכית - זיהוי התפיסות של המורות כמנוף להצמחת תחום הוראת אמנות המחול במגזר הממלכתי-דתי.

המתח הדיאלקטי בין סודיות לפתיחות: המקרה של נישואי נטיה-מעורבת

אדיר אדלר, פרופ' עדי בן-ארי

אוניברסיטת חיפה

התפיסה הבינארית ההטרו-נורמטיבית מקשה על אנשים להבין כיצד ניתן לשלב בין נטיה מינית הומוסקסואלית לבין מסגרת נישואים הטרוסקסואלית. זוגות מנישואי נטיה-מעורבת, בהם הגבר הנו בעל נטיה מינית הומוסקסואלית או ביסקסואלית והאישה בעלת נטיה מינית הטרוסקסואלית, הם אוכלוסיה בעלת נראות נמוכה, אך שכיחותם בקרב האוכלוסיה הכללית (1.9%-1.7%) כלל אינה זניחה. מחקר זה בא להעמיק בתופעה ולהבין את החוויות והמשמעויות של גברים ונשים שחיים במערכת יחסים יחודית זו. הרצאה זו תתמקד באחת התמות המרכזיות בחייהם של זוגות אלו: המתח הדיאלקטי שבין סודיות ופתיחות.

הפרדיגמה הפנומנולוגית נבחרה כמתאימה לחקירת החוויה הסובייקטיבית של הגברים והנשים המשתתפים במחקר. ארבעים ושישה ראיונות עומק חצי-מובנים התקיימו עם גברים (n=38) ונשים (n=8) מנישואי נטיה-מעורבת, אשר רואיינו באופן אינדיבדואלי וחלקו איתנו את סיפור חייהם. בקרב קבוצת הגברים כ-16 לא שיתפו את נשותיהם בנטייתם המינית, בעוד ש-22 שיתפו במידה כזו או אחרת.

ממצאי המחקר מגלים כי המתח הדיאלקטי בין סודיות לפתיחות מתבטא הן במצב בו האישה יודעת על הנטיה המינית והן במצב בו היא לא יודעת. הממצאים מאתגרים את התפיסה הרווחת לפיה סודיות ופתיחות מהווים שני קצוות מנוגדים ומראים ששניהם למעשה מתקיימים יחדיו. סודיות מכילה צורות שונות של פתיחות ובהרבה מקרים פתיחות מכילה צורות שונות של סודיות. בנוסף, הממצאים מאתגרים את התפיסה הרווחת על פיה סודיות שלילית ופתיחות חיובית בהקשר של מערכות יחסים אינטימיות. נראה כי לסודיות תפקיד מהותי במערכות היחסים של הזוגות המשתתפים. לעומת זאת, פתיחות הולידה במספר מקרים משבר ואף הביאה לפירוק היחסים.

תפיסות של חינוך אזרחי: שימוש באבות טיפוס (Ideal Types) כאמצעי מחקרי

ד"ר אביב כהן

האוניברסיטה העברית בירושלים

תחום החינוך האזרחי זוכה בעת האחרונה לפריחה מחקרית ולתהודה ציבורית. בעוד שניתן לברך על עצם פריחה זו, קיים קושי מהותי לאור ההצפה של רעיונות ואידיאולוגיות מתנגשות (Levstik & Tyson, 2008). מכאן, הדיון המתקיים בנוגע למטרות הוראת מקצוע האזרחות, וכן בנוגע לאמצעים הפדגוגיים הקיימים כדי להשיג ולהעריך יעדים אלו, הינו מורכב ולעיתים מבלבל. עובדה זו לא מפתיעה במקומותינו לאור הקשר ההדוק שבין תחום החינוך האזרחי לבין שיח האזרחות הכללי המתקיים במדינת ישראל כיום. כך למשל, האתגר הגדול הניצב בפני מורים לאזרחות לאור העובדה כי עד היום לא גובשה "שפה אזרחית" נורמטיבית, מוגדרת ומשותפת (אבנון, 2006).

לאור מציאות זו, מחקר זה ניסה למפות מהן התפיסות האזרחיות המרכזיות בקרב שלושה מורים לאזרחות תוך בחינה של הקונטקסט החברתי והפוליטי שבהם הם פועלים. השאלה המרכזית אשר הנחתה את המחקר הייתה כיצד מתמודדים מורים אלו עם התנגשויות בין תפיסותיהם האישיות לבין תפיסות נוספות, ולעיתים אף מנוגדות, אשר מתקיימות בשדה החינוכי – בתוכניות הלימודים, במסגרת האופי הארגוני של בית הספר ואף אל מול התפיסות האזרחיות של תלמידיהם.

לשם ביצוע המחקר נבחרה השיטה המתודולוגית של השימוש ב"אבות טיפוס" (ideal types) על בסיס כתביו של אבי מדעי החברה מקס וובר (Weber, 1949). השאיפה הייתה לתרום לשיח האקדמי בתחום תוך השוואה ויצירת חיבור בין אבות הטיפוס התיאורטיים לבין המידע האמפירי שנאסף. במהלך הרצאה זו אעלה דילמות מקצועיות אשר צפו בזמן המחקר הנוגעות לעצם השימוש בכלי מחקרי זה, וביניהן: האם יש לקבוע אבות טיפוס מראש או שמא יש לעצבן תוך כדי העבודה בשדה? מהו המקום של החוקר ושל הקונטקסט בהקשר הזה? האם ניתן לערוך הכללות לאור השוואות אלו? וכיצד ניתן לשלב בין שיטת מחקר זו לשיטות איכותניות מקבילות?

אסטרטגיות של אימהות לחיזוק דימוי הגוף של בנותיהן

ד"ר מאיה מאור, פרופסור ג'ולי צוויקל

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בהרצאות אקדמיות שעוסקות בהשפעותיה השליליות של הסגידה לרזון על נשים, פעמים רבות אימהות לבנות מעלות לדיון קונפליקט: מצד אחד, הן אינן רוצות לגרום לבנותיהן לחוש שערכן תלוי במימדי גופן ואינן רוצות לדחוף אותן לעסוק בדיאטות או לפתח עיסוק כפייתי במזון. מצד שני, הן מודעות למחירים שמשלמות שנשים שאינן עומדות באידיאל היופי והן מודאגות מפגיעה אפשרית בבריאות שקשורה בהשמנה. בהתבסס על ניתוח שניוני של ארבעה מדגמים איכותניים שעסקו בדימוי גוף בקרב נשים (ראיונות עם זוגות של אימהות-בנות, ראיונות עם אימהות וקבוצת מיקוד של בנות), אנחנו בוחנות אסטרטגיות זמינות לאימהות שמעוניינות לסייע לבנותיהן לפתח דימוי גוף חיובי ועמידות להפרעות אכילה. אנחנו מזהות חמש אסטרטגיות: 1. אימוץ גישה זהירה ורגישה בכל הנוגע לנושאים הקשורים לדימוי גוף ואכילה, 2. העלאת מודעות לסכנות של הפרעות אכילה, 3. מתן חיזוקים ורבליים ואחרים להופעתן וגופן של הבנות, 4. מתן כלים לדיון ביקורתי בסטנדרטים עכשוויים של הופעה חיצונית, 5: הסטת הדיון במזון ובגוף ממיקוד במשקל ודיאטה למיקוד בבריאות והנאה ממזון. המחקר תורם לגוף הידע הקיים העוסק ביחסי אימהות-בנות ובדימוי גוף. גוף ידע זה מתמקד בעיקר בדרכים בהן יחסי אימהות-בנות תורמות לדימוי גוף שלילי או להפרעות אכילה, ומזניח את חקר האופנים בהם יחסי אימהות-בנות עשויים לתרום לפיתוח דימוי גוף חיובי ועמידות להפרעות אכילה. בנוסף, על ידי זיהוי רפרטואר של אסטרטגיות לפיתוח דימוי גוף חיובי ועמידות להפרעות אכילה בקרב בנותיהן, המחקר הנוכחי שואף לפעול ולהשפיע מחוץ לעולם האקדמי.

יום ד', 5 בפברואר 2014

מושב 201

קולות במחקר איכותני

יו"ר: ד"ר גוליה צייטין
המכללה האקדמית ספיר

Critical Understanding of Giftedness and Reality of Palestinian Gifted Girls in East Jerusalem

Dr. Fatima Elyan

David Yellin College

The purpose of this paper is to explore the experience and the concerns of Palestinian gifted girls in East Jerusalem. This study focuses on talented Palestinian girls in East Jerusalem, who live in difficult political, economic, social, and educational circumstances. These girls are ignored on multiple levels with their giftedness not being identified or encouraged due to a complete lack of systematic research or policy support and educational opportunities.

Some of the existing literature is based on quantitative research methods with no reference to Palestinian girls who live in East Jerusalem. For effective policy development and supportive educational interventions it is important to add literature to the field that exposes the reality, experience and views of the gifted Palestinian girls themselves.

Qualitative research methods have been utilized for this study, especially the use of grounded theory and narrative case studies. Twenty research participants were selected and interviewed in their homes in East Jerusalem over the period of one year. Two of these girls were selected for the pilot study, which enabled the author to enter the field and to identify issues related to these girls. Also, one teacher and one mother were interviewed in order to provide confirming data throughout the study. The data of the interviews, the research journal, and the girls' diaries were coded and analyzed by using grounded theory techniques.

The major findings of this study show that these girls live between the expectations of family, school and community; for these girls it was the first time that they were able to express their own stories and unique concerns regarding the meaning of being gifted and being different from others in the family, school, and society. Their stories highlight the paradox between their personal dreams and acting as a normal girl in a traditional society. The research revealed that the most important challenges facing the girls are the socially constructed responsibilities and the fact of having different roles (i.e.: being a daughter, a good wife, a special mother, a member of a 'minority', while facing the daily life) which are imposed by their social and economic conditions from the beginning of their presence in school and even before. These girls expressed their determination to change their reality with an emphasis on not forgetting

themselves. They manifest a sense of alienation and reflection of their reality. The majority of girls perceive their school experience as ‘bad’ or ‘the most difficult thing’, which means that they weren’t satisfied about the school system and in particular one major element, the high school graduation exam (i.e.: *tawjihee*⁴), teacher behavior as well as the method of assessing *distinguished* girls. Most of the girls expressed that the school was an undesirable place to develop their talents, especially due to the lack of extra-curricular activities. The testimonies of the girls in this study provide examples of being a confined girl by living in East Jerusalem as a “limited space”. Despite the family’s fundamental role in growth and education, several girls in this study indicated that their families are still thinking traditionally, which limit their ambitions and their ability for change.

The research revealed four major themes and related categories capturing the reality and perception of female giftedness in East Jerusalem. The themes range from *feeling and being different and gifted* (themes 1 and 2) to *being limited in options and freedom* (theme 3) to *the drive to make change and break out from destiny* (theme 4). Traditional definitions of giftedness relate exclusively to intellectual ability, while the modern definition is more expansive containing creativity, leadership, artistic skills. The concept of giftedness in this study is largely driven by external rather than internal factors focusing on their combined and multi-layered daily experience. Such conditions allow them to see their giftedness as a new enlightened identity to break out of their destiny and change with a high level of self-confidence. Although there is a shortage of educational support and opportunities, they use this new identity as an empowerment tool vis-à-vis their patriarchal society, economic limitations, and political power.

The implication of these findings are that gifted Palestinian girls do have a strong determination and sense of who they are, but live between the Separation Walls of their families, schools, society, and the constraining political context of East Jerusalem. Public policy makers, schools, counselors, teachers and parents must work on identifying and supporting the talents of these girls.

⁴ Tawjihee refers to the secondary general education exam held at the end of 12th grade and used as a major factor for university admission and subject choice.

כשלתת קול יש צד אפל

ד"ר אלי בוכבינדר

אוניברסיטת חיפה

מחקר איכותני מדגיש את משמעותו והשפעתו החברתית כנותן קול לחוויות סובייקטיביות וכמעצם קבוצות אשר קולם הושקע. מטרת ההצגה לנתח את המורכבות והדילמות הנובעים ממחקר עם מרואיינים המוגדרים על ידי עובדים סוציאליים (עו"סים) כפוגעים באחרים. הדילמות שתוצגנה מתבססות על מחקר בו רואיינו הורים לילדים אשר הוצאו מהבית למרכז חירום. במחקר עולה כי חוויית ההורים לפני הוצאת ילד למרכז חירום היא של מודעות כואבת לחוסר אוניס לספק מענה כלכלי ורגשי במיוחד כשיש הסלמה בקשיי הילד. במצב זה חריף הפער בין ה"מציאות" לבין תקוותיהם להיות הורים טובים. ההורים פונים לעו"סים בצפייה לקבלת מענה רגשי, תמיכתי ו/או קונקרטי, ממערכת הנתפסת כמכילה, כשותפה וכמחזקת. בפועל ההורים חווים את יחס העובדים הסוציאליים למצוקותיהם באופן שלילי המגביר רגשות בדידות, תחושות כישלון, חוסר אוניס, ייאוש ותוקפנות. ההורים תיארו קונפליקטים, יחסים מרוחקים עם עו"סים שנתפסו כלא יעילים, כלא אמינים, כנוקשים וכביקורתיים. בהרצאה אדגיש את המשמעות החברתית של המחקר כחלק מתרבות מקצועית ומחקרית בתחום הגנת הילד. בתחום זה, נעשה ניסיון לעבור מתפיסת ההורים כ- "אויבים" לתפיסה המדגישה את הורים כ- "כשותפים", לעתים כקורבנות של החברה, תוך ראיית כוחות ודגש על זכויות. בצד החיובי, המחקר שתואר לעיל, משתלב במגמה זו ויכול לתרום להבנת עו"סים את החוויה של ההורים ולשלב את הפרספקטיבה של ההורים בהתערבויות ובמדיניות מקצועיות. מהצד השלילי, כפי שמציינים עו"סים רבים, קבלת קול ההורים כייצוג של אמת, גורם למבוכה בתובנות המקצועיות של עו"סים, משנה את כוחם של ההורים, מרע את היחסים בין עו"סים להורים, מגמד את המקצועיות ואת כוחם במרחב החברתי (כולל המשפטי) של העו"סים והעלול לפגוע בילדים.

"הקהל נותן לי אומץ": תפיסות וחוויות של ניצולי פצצת האטום ("היִבְקוּשָׁה") לגבי עדות פומבית

לירון לפיד

אוניברסיטת חיפה

מרק גלקופף

אוניברסיטת חיפה

ד"ר אורית קרניאלי-מילר

אוניברסיטת חיפה, אוניברסיטת תל-אביב

רקע ומטרות- עדות פומבית ניתנת ע"י ניצולי אירועים טראומטיים ממניעים ציבוריים ופרטיים כאחד, וישנן הוכחות להשפעתה החיובית על רווחתם הנפשית של הניצולים. תופעת העדות כמעט לא נחקרה בקרב ניצולי פצצת האטום על הירושימה ("היִבְקוּשָׁה"). מטרת המחקר הנוכחי היא לבחון את תפיסותיהם של אוכלוסייה זו לגבי עדות פומבית: לגלות מה הוביל אותם לתת עדות, לזהות את מניעיהם, ולגלות מהם הרווחים מנתינת עדות עבורם.

שיטה- 13 היִבְקוּשָׁה מאיזור הירושימה, יפן השתתפו בריאיונות עומק חצי מובנים לגבי התמודדותם לאחר המלחמה. האתגר בריאיונות נבע הן מההתייחסות לנושאים רגישים והן מהפער התרבותי בין המרואיינים למראיינת. ניתוח הנתונים נעשה בשיטת "תיאוריה מעוגנת בנתונים", ובמהלכו בלט נושא העדות הפומבית.

ממצאים- שיתוף בסיפור פצצת האטום נע על רצף בין שתיקה לשיתוף פומבי ואקטיבי. שיתוף במסגרת עדות פומבית מתרחש לעיתים לפני שיתוף בני המשפחה, או אף ללא שיתופם. המשתתפים הגיעו לתת עדות במקרה, והפכו מעורבים יותר בהמשך. המניעים העיקריים לנתינת עדות היו העברת מסר חברתי-פוליטי וקשר עם המתים. התוכן והצורה של העדות שיקפו את המחוייבות להעברת המסר, ואת החשש מרחמים מצד הקהל. הקשר הישיר עם הקהל והפידבק החיובי מצידו חיזק ועודד את המשתתפים ואישש את החלטתם לתת עדות. העדות הפומבית תופסת מקום מרכזי בחיי חלק מהמשתתפים, עד כדי הגדרתה כ"סיבה לחיות".

מסקנות- המעבר משתיקה לנתינת עדות בקרב היִבְקוּשָׁה מורכב ואינו ליניארי. במניעיהם של היִבְקוּשָׁה לתת עדות בולט האספקט הבינאישי והציבורי, במובן של מחויבות כלפי אחרים, על פני האספקט האישי. קשר ישיר עם קהל ותגובה חיובית מצידו הם גורמי מפתח בהשפעות החיוביות של עדות פומבית על ניצולי טראומה. עיסוק בעדות פומבית יכול להוות מקור עיקרי למשמעות ומטרה בחיי ניצולי טראומה.

"אתה חייב לשמוע מה קרה לי": נרטיבים אישיים של טראומות חברתיות במחקר ובבניית

שלום

ד"ר ג'וליה צ'ייטין

המכללה האקדמית ספיר

הרצאה זו תתמקד בשימושים שונים של נרטיבים אישיים של טראומות חברתיות מאסיביות. יושם דגש על הקשרים הקיימים בין נרטיבים אלו להשלכות של השואה ולסכסוך הישראלי-פלסטיני על אנשים שחוו טראומות אלו ועל "העדים" או "השומעים" בחברה. טענה מרכזית בהרצאה זו היא, שתיעוד ושיתוף של סיפורים אישיים של טראומות חברתיות עלולים להקשות על הבראה (healing) אישית של האדם שחווה את הטראומה, ולעתים קרובות, גם מקשים על מאמצים של אנשים לבנות שלום בין 'אויבים' מן העבר (הגרמנים, הפולנים לדוגמה) ו'אויבים' מההווה (הישראלים, הפלסטינים). הסיבות לקשיים טמונות 'בתוצרים' של נרטיבים אלו, כגון: מונולוגים מקובעים בתמות של רדיפה, שנאה ופחד, ובקושי של סיפורים אישיים אלו לפתוח דיאלוגים רפלקטיביים שעשויים להוביל לאמפתיה ולפיוס.

בהרצאה, גם אדון בהשלכות של שיתוף צאצאיהם של קרבנות ו/או אחרים בחברה, בנרטיבים של נקמה וקרבנות. נתבונן בקשרים הקיימים בין נרטיבים אישיים וקולקטיביים לבין זיכרון. בנוסף, אדבר על הדרכים שבהן ניתן להגיע לדיאלוג אמיתי, שיכול לעודד פעילות של שלום בין אויבים. אציג קטגוריזציה תאורטית של סוגים של נרטיבים אישיים של טראומה חברתית מאסיבית והתנאים הנדרשים לשנות נרטיבים של נקמה וקרבנות לנרטיבים דיאלוגיים. לבסוף, אציג ואנתח ארבע דוגמאות מסיפוריהם של ישראלים ופלסטינים שמשקפים את הסוג הקונצפצואלי.

ניצולי שואה או ישראלים? המפגש עם ישראל מנקודת מבטם של ניצולים

ד"ר גליה גלזנר-חלד

מכון שכטר

גישות פוסט-קולוניאליות קוראות לנו לעשות שימוש במחקר כדי לתת קול לאוכלוסיות מושתקות, מוחלשות, שמצאו עצמן בתפקיד "האובייקט של ההיסטוריה" ובעזרתו לשנות את הסדר החברתי הקיים. מתן קול לניצולי השואה, אוכלוסייה שבשיח הציבורי הישראלי נחשבת כיום פגועה ומקופחת, הוא פרויקט מן הסוג הזה. ובכל זאת, היומרה לייצוג ולמתן קול דרך מחקר התבררה להיות מורכבת שכן החוקר עצמו אינו ניטרלי, המציאות החברתית אינה בינארית והקול המושמע לא תמיד נותן הד לקטגוריזציה אותה רצינו לערער. המחקר הנוכחי חושף תמונת מצב מאתגרת: בעוד הנרטיב ההגמוני מציג את ניצולי השואה כקורבן הזקוק לפיצוי, מקרב הניצולים עולה קול אחר לגמרי אשר לא משתף פעולה כלל עם הגדרתו כ'אחר'. מה ידוע לנו על מפגש ניצולי השואה עם ישראל? ניתן לזהות במחקר ההיסטורי הישראלי שני נרטיבים המספרים את סיפור המפגש. אראה בהם לא סיפורים היסטוריים "עובדתיים יבשים" אלא נרטיבים הגמוניים של זהות ישראלית-יהודית, המייחסים לניצולי השואה תפקיד מרכזי בזהות הקולקטיבית. על פי הראשון, לו אקרא נרטיב התיקון - הניצולים הושתקו והודרו מן הישראליות אך לאחר תהליך עמוק והדרגתי של שינוי עברו לעמוד במרכז. על פי הנרטיב השני, לו אקרא נרטיב הניצול - הניצולים הושתקו, הודרו ונוצלו עם קליטתם בארץ בשם הלאומיות הישראלית, ומצב זה לא השתנה עד ימינו. במחקר זה, המבוסס על ראיונות עכשוויים עם ניצולי שואה על מפגשם עם ישראל, אביא דוגמא של שני סיפורי ניצולים אשר מזוהים עם הנרטיבים ההגמוניים האלה ומעניקים להם תוקף. עם זאת, ארצה לטעון כי נרטיבים מחקרניים מוכרים אלה, על אף האוריינטציה החברתית והמוסרית המובהקת שלהם, חוטאים בכך שהניצולים משמשים בהם אובייקטים בסיפור המשקף בעיקר את נקודת המבט של ההגמוניה הישראלית ואת עיסוקה בעברה.

מושב 202
פועלים לשינוי

יו"ר: ד"ר רויטל היימן
המכללה האקדמית לחינוך דוד ילין

עושים שכונה בלוד: על גיבוש קהילת סטודנטים ושיקום עיר

שירה מלכה

אוניברסיטת תל-אביב

בשנתיים האחרונות מתגבשות שתי קהילות סטודנטים מקבילות בעיר לוד. האחת שייכת להתאחדות הסטודנטים הארצית אשר בה בחרתי להתמקד והשניה לעמותת איילים. שיטות המחקר האיכותניות שבהן נקטתי כוללות ראיונות עומק עם סטודנטים ומלווי הפרויקט "עושים שכונה בלוד" של ההתאחדות, ניתוח טקסטים ברשתות הפייסבוק, עבודה ארכיונית ותצפיות משתתפות בעשרות אירועים ומפגשים של הסטודנטים בעיר ומחוצה לה. האתגר המרכזי בעבודת השדה שהוביל אותי לבחור בריבוי מתודולוגיות נוגע למגוון נקודות המבט והגורמים בשדה. הפרספקטיבות הרבות והמגוונות יחד עם הכורח לבחור סיפור אחד מרכזי הובילו אותי לבחור במבט של הסטודנטים. מגבלות של זמן שמהווה משאב חשוב בקרב סטודנטים אילצו אותנו לקיים את הראיונות בשעות ובמקומות מגוונים. בעבודתי בחרתי לנקוט במגוון מתודולוגיות שכל אחת בתורה משרתת את מטרות המחקר.

א. ראיונות עומק עם סטודנטים מהפרויקטים השונים, תושבים וכמו כן בעלי תפקידים והנהלה בכירה של הפרויקטים.

ב. תצפית משתתפת: במהלך עבודת השדה השתתפתי במפגשים של מלווי הקבוצות, במפגשים בפאב שעמותת איילים הקימה בכפר הסטודנטים, באירועים שהסטודנטים של ההתאחדות ארגנו, במפגשי מועצת תושבים (המורכבת מסטודנטים ותושבים). כמו כן נכחתי בדיון שנערך עם הקרנת פרק מהסידרה הדוקומנטרית "לוד: בין תקווה ליאוש" בסינמטק ת"א, במפגש סטודנטים מאוניברסיטת ת"א משתתפי הפרויקט ונציגי אגודת הסטודנטים בלוד.

ג. ניתוח טקסטים: ראשית ניתחתי כתבות שפורסמו בתקשורת אודות הפרויקטים. שנית, ניתחתי כתבות מאתרי אגודות הסטודנטים אודות הפרויקטים של הסטודנטים בעיר. אף על פי שניתוח כתבות אלה לא נכנס בסופו של דבר לעבודת התזה, הוא סייע לי להבין את הרוח, המטרות והמשימות של קהילות הסטודנטים בלוד. ושלישית, ניתחתי פרסומים ("פוסטים") ושרשורים בקבוצות השונות של העיר בפייסבוק, כגון: "עושים שכונה בלוד", "מועצת תושבים לוד" ואחרות. כמו כן, עבודת השדה כללה עבודה ארכיונית על לוד בתקופת המנדט שכללה ביקור בארכיון הרכבת בחיפה וניתוח חומרים רבים על לוד בתקופה המנדטורית. כמו כן עבודת הארכיון כללה איסוף ומיון כתבות מארכיון עיתונות יהודית היסטורית על לוד. מטרת העבודה הארכיונית היתה לנסות להתחקות אחר התהליך שבו לוד עברה מלהיות עיר מרכזית לפריפריה.

מודל לפריצת גבולות בקשר בין המחקר האיכותני לפרקטיקה

ד"ר חיה פאסיק
אוניברסיטת אריאל

ילנה שפיגנר

מרפאה קהילתית לבריאות נפש, לב השרון

אחד מהמוקדים העיקריים של הפרדיגמה האיכותנית הוא השמעת קולם של משתתפי המחקר כדי להביא לשינוי חברתי ושינוי בפרקטיקה. למרות זאת, חוקרים איכותניים מגבילים את ההאזנה לקולות אלו דרך הפצת תוצאות המחקר לקהל מצומצם בפורומים אקדמיים. אחד מהפתרונות לבעיה זו הוא טשטוש בין שדה המחקר לשדה הפרקטיקה דרך מחקר פעולה משתתפת או מחקר פרפורמטיבי. אלו כיוונים מבטיחים, אך יש עדיין הרבה שאפשר לעשות בשיטות של ניתוח טקסטים בצורה ה"קונבנציונלית" שיוביל לדיאלוג יותר פורה בין המחקר לפרקטיקה. בהצגה זו נציע מודל מעגלי ללמידת החוויה האנושית שבד בבד שומרת ופורצת את גבולות הקשר המסורתי-לינארי בין המחקר לפרקטיקה דרך ניתוח ההקשר של הגהת רעיון המחקר, בנייתו, והפצת תוצאותיו.

תיאור המחקר: מאז העברת החוק לשיקום נפגעי נפש בקהילה בשנת 2000, מדינת ישראל מספקת שרותי מעטפת מתקדמים לאנשים המאובחנים עם מחלות נפש. אלו שעונים על הקריטריונים זכאים לדיור מוגן, תעסוקה נתמכת, פעילויות פנאי, טיפול וליווי שיקומי, ומעקב רפואי. אחד מהפערים בחוק הוא שאין כיסוי לשירותים למתמודדים ומשפחותיהם לפני האבחנה הרשמית של מחלת נפש. הצגה זו מתעדת את המאמצים של עו"ס מכוונת פרקטיקת מדיניות [י.ל.] שביצעה מחקר איכותני מבוסס ראיונות עומק עם 10 הורים על חוויותיהם בפריצה הראשונה של מחלת נפש אצל ילדיהם. הטקסטים של הראיונות נותחו לפי שיטת הניתוח הפנומנולוגי פרשני. החוקרת דיווחה על תוצאות המחקר לתת-וועדה של משרד הבריאות ופעילה בפיתוח שירותים משפחתיים מוקדמים בתחום בריאות הנפש.

מחקר פעולה בפעולה: סוגיית ההתבוננות העצמית ברמה המערכתית, צוותית, בינאישית

ופרטנית

ד"ר תמר זהר-הראל
השרות הפסיכולוגי החינוכי

ד"ר רויטל היימן
המכללה האקדמית לחינוך דוד ילין

מטרת ההרצאה להדגים את השפעת ההפעלה של שיטת מחקר פעולה שיתופי (Participatory Action Research) על התפתחות מנגנון ההתבוננות העצמית במערכות חינוכיות כולל תתי מערכות, צוותים ופרטים המרכיבים אותן: סגל ותלמידים. מרחב ההתבוננות שעליו נסמכת הרצאה זו כולל מגזרים שונים במערכת החינוך (חילוני, חרדי, חינוך רגיל/מיוחד) וטווח גילאים בין גלאי גן חובה ועל יסודי.

מחקר פעולה שיתופי מערב תהליך מתמשך של רב שיח הכולל התפתחות דפוסי התבוננות עצמית משותפת בקרב אנשי הקבוצה על עצמם כקבוצה לומדת בשלבים שונים של תהליך הלמידה השיתופית בדרך להשגת המטרות והיעדים שהגדירו לעצמם (Wood & Govender, 2013). דפוסי התפתחות מנגנון ההתבוננות העצמית של מערכות קבוצתיות על עצמן לא נותר ברמת התפקוד המערכתית של הקבוצה. מנגנון זה שהנו הכח המניע של פעולת מחקר הפעולה מחלחל לרמות תפקוד יותר ספציפיות המרכיבות את המערכת המתבוננת בעצמה כגון התבוננות עצמית של הצוות על תפקודו ובזיקתו למערכת אליה משתייך, התבוננות הפרט על עצמו/ה בתתי מערכות קשרים המרכיבות את המערכת השלמה וביחסים שלו/ה עם עצמו/ה. (Stambler & McKown, 2013) כלומר, במקביל מתרחש תהליך למידה ברמות תפקוד שונות של המערכת. שתי נשאלות בהרצאה זו: 1. עד כמה פעולת מחקר הפעולה השיתופי הנה מוגבלת למילויי המשימה המוגדרת? 2. באיזו מידה החשיפה לתהליך זה במסגרות חינוכיות תורמת לפיתוח ארגז כילים בר קיימא המוכלל ע"י הפרטים הנכללים בתהליך הלמידה המשותפת לאורח חיים אישי המושתת על התבוננות עצמית שיטתית (מחקרית) איכותנית, שיתופית, רפלקטיבית, יישומית, מבוססת ראיות?

הצגת נושא ההרצאה, התשובות לשאלות והדיון יתבססו על ניתוחים קצרים של תיאורי מקרים ומדדי תוצאות שידגימו מאפייני התפתחות תהליך התבוננות העצמית ברמות תפקוד שונות של מערכות חינוכיות: פרט, צוות ומערכת.

האשראי הזעיר ככלי לטיפול באוכלוסייה החיה בעוני

ד"ר נוזהה אלאסד אלהוזייל

המכללה האקדמית ספיר

"בעבר לא נחתי לרגע, היה הרבה מה לעשות, בבית, עם העדר או בשדה החיטה. חלבנו, ארגנו, רקמנו, קצרנו, בנינו וחינכנו את הדורות. מאז שהעבירו אותנו לא היה מה לעשות. שמו אותנו בין ארבע קירות וזהו, לאט לאט הרגשתי שאני הולכת לאיבוד ונעלמת. כשהתחלתי בפעילות העסקית שלי, מתוך הבית והתחלתי למכור מאכלים וחטיפים התחלתי להרגיש שאני קיימת, אני עובדת זה סימן שאני קיימת, נותנת ומרוצה מעצמי" (אום יוסף).

זהו קטע מסיפורה של אום יוסף, נשואה בת 35 ואמא לשישה ילדים. אשר הצטרפה לתוכנית האשראי הזעיר לאוכלוסייה החיה בעוני בדרום ארץ ישראל. לפני הצטרפותה התקיימה בעיקר מקצבאות הביטוח הלאומי, שבקושי מילאו את הצרכים הבסיסיים שלה ושל משפחתה. אום יוסף כמו שאר הנשים בדואיות בדרום, הושפעה רבות מתהליכי השינוי שהמגזר עובר, שינויים בצורת המגורים, אורח החיים, שינויים חברתיים ותרבותיים. חלק מהשלכות תהליך זה הוא איבוד מקורות התעסוקה המסורתיים והעדר מקומות תעסוקה חילופיים המתאימים לנשים בדואיות. אום יוסף הייתה מאוד פעילה בעבר ועבדה בכלכלה המסורתית במסגרת ביתה ומשפחתה, תחום זה אבד עם המעבר לישובי קבע. היא גויסה לתוכנית SAWA (מיסודה של קרן קורת בישראל), הוצע לה שתתחיל בפעילות מניבת הכנסה מתוך ביתה ובענף שהיא מרגישה שולטת בו. לא הייה קשה לגייס אותה, היא המתינה לרגע שבו תוכל לקבל הזדמנות לעסוק ולעבוד מתוך ביתה. היא התחילה בפעילות עסקית של מסחר במוצרי מזון וחטיפים, ניהלה הפעילות מתוך הבית ולאט לאט הרחיבה ופתחה חנות קטנה ליד הבית. בהרצאה אציג תוצאות מחקר איכותני בקרב 20 נשים בדואיות שהצטרפו לתוכנית המיקרופיננס, יזמו פעילות עסקית מצליחה ועברו תהליך אישי ומשפחתי להיחלץ מהעוני.

מושב 203

**לתת לחינוך מקום וסביבה - ניתוח איכותני של מרחבים חינוכיים
בישראל**

יו"ר: די"ר ארנון בן-ישראל
המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

חווית ההליכה לבית ספר וליעדים שכונתיים אחר הצהריים במרקמים עירוניים ופרבריים:

ניתוח איכותני מרחבי

ליהי גולן, ד"ר מיקה מורן, פרופ' פנינה פלאוט

הטכניון

ספרות מדעית נרחבת עוסקת בשאלה כיצד מאפייני הסביבה הפיזית יכולים להשפיע על חוויית ההליכה של ילדים בסביבת המגורים וליעדים יום-יומיים כגון בית ספר, פארק וכיו"ב. בספרות המחקרית נעשה שימוש נפוץ במונח 'הליכות' (Walkability) לתיאור המידה שבה הסביבה הבנויה מאפשרת הליכה ו/או תנועה לא ממונעת אחרת. בנוסף להשפעתה של הסביבה האובייקטיבית על התנהגות מרחבית, גם לאופן שבו אדם תופס את הסביבה (perceived environment) יש השפעה. מחקרים מראים כי אנשים שתופסים את הסביבה כבעלת רמת הליכות גבוהה נוטים יותר להיות פעילים בסביבה – ללכת, לרכב על אופניים ולקיים פעילויות שונות. מחקר זה נועד לבחון את הקשר בין מאפייני 'הליכות' בסביבה הבנויה לבין התנהגות מרחבית ותפיסת הסביבה בקרב ילדים באמצעות שיטות לניתוח איכותני-מרחבי. אזור המחקר נבחר על סמך ניתוח ממי"ג (GIS) והוא כולל 7 שכונות בעיר ראשון לציון בעלות מאפייני 'הליכות' שונים: מחד, שכונות בסגנון עירוני הכוללות צפיפות גבוהה, עירוב שימושי קרקע ודגם רחובות שתי וערב; ומאידך שכונות בסגנון פרברי הכוללות צפיפות נמוכה, הפרדת שימושי קרקע ודגם רחובות דנדריטי. ראיונות עומק חצי-מובנים נערכו בקרב תלמידי כיתות ה-ו (n=145) המתגוררים בשכונות המחקר בעלות מאפייני ה'הליכות' השונים כמתואר לעיל. כמו כן, נערך 'מיפוי התנהגותי', במהלכו התלמידים סימנו על מפה את המקומות שבהם הם פעילים וכן את הדרכים שבהן הם מגיעים לכל מקום ומקום. 'מיפוי תפיסתי', במסגרתו התלמידים סימנו על מפה מקומות שהם אוהבים ולא אוהבים, מקומות מפחידים וכיו"ב. לפי הממצאים, נמצא קשר בין המיקום של ביה"ס במרחב השכונתי לבין הליכה לבי"ס ופעילות של ילדים במתקני ביה"ס בשעות אחה"צ. ככלל, נמצא כי בשכונות בסגנון עירוני יותר ילדים הלכו לביה"ס והשתמשו במתקני ביה"ס בשעות אחר הצהריים. ניתן להסביר הבדלים אלו על פי מיקום ביה"ס במרחב השכונה: בעוד שבשכונות בסגנון עירוני בתי ספר ממוקמים במרכז השכונה, סמוך ליעדים שכונתיים אחרים (מתני"ס, פארק, חנויות), בשכונות בסגנון פרברי בתי הספר היו ממוקמים בשולי השכונה ב"קמפוס חינוך" שנמצא הרחק מיעדים שכונתיים אחרים.

”הילדים ואני מתחברים לרגע של שקט” - השפעת תרגילי TLS על המרחב האישי והחינוכי

תמר חנן ויפית מונטיפיורי

תנועה לשקט, תכנית קר”ב

תכנית 'תנועה לשקט' פועלת מזה עשור וחצי בעשרות בתי ספר בישראל. במסגרת זו חווים אלפי ילדים תרגול מובנה של מדיטציה, תנועה ואימון בתנוחת הגוף במרחב ודרכי טיפול במגע בעצמי ובאחר. במהלך שעות הלימודים מחוללת תנועה לשקט פאוזה ברצף הדידקטי והקשב כולו מופנה ללימוד אישי וקבוצתי התנסותי של הגוף, תנועותיו, גבולותיו וגבולות האחר. תנועה לשקט עוסקת בקשר שבין המרחב האישי של התלמיד ובין איכות הלמידה בבתי ספר, מתוך הבנת יחסי הגומלין המורכבים שבין תהליכים מרחביים וחינוכיים. המרחב הבית ספרי הבנאלי מובן לנו כמזמן חוויה של סידור, תיחום והאחדה של המרחב האישי של הילד. לבד מחוסר ב'מרחביות' אינדיבידואלית שמייצר מערך מרחבי מעין זה, לא אחת מופר הסדר ועימו מופר המרחב הסובייקטיבי של התלמיד. בעידן הטכנולוגיה המתקדמת חל שינוי מהותי נוסף בתחושת ותפיסת המרחב. האדם הבקי ברשת הוירטואלית מתרגל פחות את הקשר בינו לבין גופו, חושיו ותחושותיו ובכלל את רמת הקשר הבינאישי וחווה לא אחת צורות חדשות של פגיעה וחדירה למרחב האישי-הפרטי שלו. תנועה לשקט מבקשת 'להשקיט' את רעשי הרקע הללו. היא יוצאת מנקודת הנחה והבנה שאם כל אדם ילמד לחוש טוב יותר ולהבין את המרחב האישי שלו, יכיר את גבולותיו ברמת הגוף והנפש ויבין שלכל תנועה שלו יש השפעה עליו ועל סביבתו הוא יוכל לקחת אחריות על המרחבים כולם ולהפיק מעצמו את המיטב והמרב. באמצעות תרגילים פשוטים ונגישים אנו מלמדות כיצד להקשיב, להתבונן ולתפקד בגבולות המרחב הקיים (הפיסי והמנטאלי) בלי חשש מפגיעה ובלי לפגוע באחר. התרגילים שנלמדים בשיטת TLS נאספו במשך 15 שנות עבודה במערכת החינוך, בכיתות אם ובמרחבי למידה שונים. בהרצאה נציג כלים עיקריים ותובנות בדבר היחסים העשירים מרחב-תנועה-חינוך.

”אי של ילדות?” – אתנוגרפיה של מוזיאון הילדים הישראלי בחולון כמרחב לילדי

ב”עיר הילדים”

הדס נצר-דגן

אוניברסיטת חיפה

המחקר שיוצג הנו אתנוגרפיה של מוזיאון הילדים בחולון כחוקר מקרה של אתר לילדים, המצוי במרחב העיר המבקשת למשוך אליה אוכלוסיית משפחות צעירות מהמעמד הבינוני באמצעות מיתוגה המחודש כ”עיר הילדים”. בכלים איכותניים-פרשניים נבחנות במחקר המשמעויות המוקנות לילדות (ולבגרות), שהרי מדובר בקטגוריות חברתיות משלימות) דרך תכני התצוגה, ארגון הפעילות, עיצוב המרחב ויחסי הגומלין המתקיימים בו. תכני התצוגה במוזיאון ומהלך הסיוור בה מבוססים על סיפור ילדים סוציו-דרמטי המסופר לילדים ע”י המדריכים כדרך להפעיל אותם ולהובילם במרחב המוזיאלי. המחקר מתבונן אל מעבר למילים ולטקסטים, ומאיר את הפרקטיקות המרחביות והגופניות שבאמצעותן מועברות המשמעויות אודות הילדות והבגרות, ומתנהלים משאים ומתנים אודותיהן בין השחקנים השונים בזירה (דה-סרטו, 2012). הבניית המרחב המוזיאלי כראוי לילדים וכמיטיב עמם נעשית, בין היתר, באמצעות ממדים של ניהול הזמן והתנועה שלהם בו. בבחינת המוזיאון כמרחב ייעודי לילדים מיושמת גישתו של לפבר (2005) שלפיה ייצור המרחב מתרחש בשלושה ממדים: המרחב הנתפש (perceived space) הנקלט באמצעות החושים, המרחב הנהגה (conceived space) הקשור בהבנה ובידע המקצועי העומדים בבסיסו, והמרחב הנחוה (lived space) שעניינו במשמעויות שמקנים לו המשתמשים בו. בחינת המוזיאון כ”אי של ילדות” (Prout, 2000) מסתמך על הבניית הילדות במודרניות בנפרד מעולם הבגרות (James, Jenks and Prout, 1998) בהסתמך על תפישות פדגוגיות המכוונות להגן עליהם מחד ולהעצים אותם מאידך. נבחנת השאלה באיזה מידה הוא מהווה ”מרחב של ילדים” (Moss,) 2006 או שמא מדובר במהלך של הרחבת יום הלימודים לזירה אחרת. כמו כן, מיקומו בעיר שראשיה מבקשים למצבה כ”עיר הילדים” מזמן אפשרות לבחינת המשמעויות המקובלות בחברה אודות הילדות הנאותה והרצויה והאחריות של המבוגרים והרשויות לאפשרה.

בין החוץ והפנים, בין האישי והקבוצתי - תובנות מהובלת מסעות טיפוליים בחוץ של בני נוער

בישראל

נדב קושניר

התובנה הוותיקה בדבר חשיבותה הרבה של למידה התנסותית מחוץ לכיתה, כפדגוגיה המניעה צמיחה רגשית ומבססת תודעה עצמית (von Behren, 1979) שבה אל השיח החינוכי הביקורתי העכשווי ומגובה כעת במחקר אמפירי (Christie, Higgins & McLaughlin, 2013). תחום המסעות הטיפוליים "בחוץ" (Wilderness Therapy) מהווה את הקוטב הקשוח של הלמידה ההתנסותית בחוץ, ומותח את ההתנסות החינוכית הרחק מהמרחב הבית ספרי אל הקצה 'הפראי' ביותר של המרחב הציוויליזציוני, הכולל הרים תלולים, מצוקים חשופים וואדיות שוממים. הרציונל של מסעות אלו הוא שהייה ותנועה קבוצתית של אנשים בסביבה 'טבעית' ושונה באופן קיצוני מסביבתם היומיומית, בתא שטח המהווה מרחב יחסית 'נקי' או 'סטריילי' מבחינת עומס העולם המודרני. דגם המסע הטיפולי בחוץ הולך וצובר תאוצה בעולם בכלל ובישראל בפרט בשנים האחרונות, ומבוצע על ידי מסגרות רבות, ביניהן עמותת דרך לוטן, קבוצת טבע ומהות, צוות שביל, מכללת וונגייט ועוד... בהרצאה אנתח דפוסים התנהגותיים ורפלקסיביים של בני נוער שהשתתפו במערך של מסעות טיפוליים אותו פיתחתי. בין היתר אדגים כיצד הנמכת ההיחשפות לגירויים חיצוניים וטכנולוגים עד למינימום בשילוב עם המאמץ הפיזי, המנטאלי והחברתי המתמשך, זאת בסביבה נופית 'עוצמתית' מאפשרים למשתתף לזהות את חוזקותיו ולהתחבר לתובנות פנימיות משמעותיות. אתגרים רבים, חלקם פיזיים כגון סחיבת תיק כבד, טיפוס על הר או מעבר מעוק מלא מים, וחלקם חברתיים, כאשר רמת התלות הבין-אישית היא גבוהה ביותר ואילו הפידבק הקבוצתי על התנהגות הפרט הוא מהיר ולרוב חד משמעי, מזמנים תהליך חינוכי אינטנסיבי ועמוק.

מושב 204

נרטיב בזירות חיים

יו"ר: ד"ר רבקה תובל-משיח

אוניברסיטת בר-אילן

רפלקציה של סיפור חיים בהכשרה לעבודה סוציאלית: יישום של ניתוח נרטיבי

ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל

המכללה האקדמית ספיר ומכון מופ"ת

בדומה למקצועות טיפוליים אחרים, רפלקציה היא חלק בלתי נפרד ממקצוע העבודה הסוציאלית. תחת השפעת הרעיונות של שון על "איש פרקטיקה רפלקטיבי" (Schon, 1983), כמו גם בעקבות האוריינטציה הפרקטית המאפיינת את המקצוע, התיאוריה והיישומים הרווחים של רפלקציה בעבודה סוציאלית הם מכווני פרקטיקה. בהתאם, המודלים של רפלקציה בהכשרה לעבודה סוציאלית מתמקדים, רובם ככולם, במפגש של הסטודנטים עם השדה. בזמן שרפלקציה מכוונת-פרקטיקה חיונית בהכשרת עובדים סוציאליים מיומנים ומודעים, יש לה שתי מגבלות חשובות: ספציפיות, היינו התמקדות באירועים קונקרטיים, וסמיכות של האקט הרפלקטיבי לאובייקט הרפלקציה; כלומר, פרק זמן קצר – מדי – בין האירוע המשמש מוקד לבחינה להתבוננות עליו. לנוכח מגבלות אלה, אני מציעה להשלים את הרפלקציה מכוונת-הפרקטיקה הנהוגה בהכשרה לעבודה סוציאלית עם רפלקציה של סיפור חיים. לרפלקציה כזו תרומה כפולה בחינוך "אנשי פרקטיקה רפלקטיביים" (Schon, 1983). ראשית, בכוחה להעמיק תובנות שהושגו ברפלקציה בתוך ועל פעולה, באמצעות מיקומן בהקשרים רחבים של זהות. שנית, בהיותה הוליסטית ורחוקה מאירועי היומיום, היא מזמינה את הסטודנטים להתבוננות רחבה על זהויותיהם וחיהם. במטרה לפתח מודל מקיף וברור ליישום של רפלקציה של סיפור חיים, אומצה שיטה לניתוח נרטיבים שפותחה במקורה כמתודולוגיה מחקרית. שיטה זו מבוססת על רציונל תיאורטי מגובש וכוללת הליך פרשני שיטתי, המושתת על מנגנוני ברירה נרטיביים. שיטת ניתוח זו עומדת במרכזו של מודל תלת-שלבי לרפלקציה של סיפור חיים, במסגרתו הסטודנטים מספרים סיפור חיים, מנתחים אותו ומציעים לו מסגרת פרשנית. יישומה של מתודולוגיה נרטיבית זו כערוץ רפלקטיבי, טומן בחובו שני יתרונות. ראשית, הוא מעגן את התהליך הרפלקטיבי בתשתית תיאורטית, המעוגנת באונטולוגיה ובאפיסטמולוגיה של הפרדיגמה הנרטיבית. שנית, הוא מציע תהליך שיטתי המקל על הסטודנטים ועשוי להפחית חרדה מהרפלקציה. זאת, בניגוד לאינטואיציה ולאמפרוביזציה המאפיינת חלק מהמודלים של רפלקציה בהכשרה המקצועית. ההרצאה מדגימה את הפוטנציאל הגלום בכלים שפותחו כחלק ממחקר נרטיבי להעשרת שדות שאינם מחקרניים.

קבלת החלטות נרטיבית בארגונים

פרופ' תמר זילבר

האוניברסיטה העברית

בהרצאה זו אדון במקומם של סיפורים בחיים הארגוניים, באמצעות דוגמא של תהליכי קבלת החלטות במרכז סיוע לנפגעות תקיפה מינית. אראה כיצד בחלק מתהליכי קבלת ההחלטות, הדיון אינו מתנהל על עקרונות ונושאים אלא סובב סביב סיפורים – וסיפורים שכנגד. המשתתפים מספרים סיפורים שונים, השואבים את סמכותם ממטא-נרטיבים שונים, וממקמים את המספרת ואת הקהל בתפקידים מסויימים. כל סיפור מייצר מרחב החלטה לגיטימי שונה. המשתתפים מתווכחים מהו הסיפור הנכון, וברגע שנוצרת הסכמה סביב סיפור, התקבלה למעשה החלטה. תהליכי קבלת החלטות נרטיביים הם רק דוגמא אחת לחשיבותם של סיפורים בחיים הארגוניים. בעוד כחוקרים אנו נוטים בדרך כלל לייצר את הסיפורים בהם אנו משתמשים במחקר – בעיקר באמצעות ראיונות (של סיפורי חיים או ראיונות נרטיביים בכלל), מטרתי בהרצאה זו היא להאיר את החשיבות של קשב לסיפורים הספונטאניים המסופרים על ידי חברי הארגון במסדרונות, בשיבות ובחומר כתוב. שימוש בתובנות הנרטיביות שפותחו במחקר הנרטיבי על סיפורי חיים כדי לשמוע, לפרש ולהבין את תוכנם והפעולה החברתית של סיפורים יעמיקו את הבנתנו את העולם הארגוני.

היסטוריה מסופרת וצדק היסטורי

פרופ' עמיה ליבליך

המכללה האקדמית לחברה ואמנויות, האוניברסיטה העברית

במחקר האיכותני ענף מוזנח למדי של היסטוריה מסופרת, שלאחרונה הייתה לו עדנה. בעוד שההיסטוריה הרשמית נכתבת מנקודת מבט של הסמכויות, נחווים האירועים ההיסטוריים בצורות שונות ומגוונות מנקודת מבט של אנשים "פשוטים" שחוו אותם. אלה גם אלה זכאים למקומם בזיכרון הקולקטיבי. אני מכנה במונח "צדק היסטורי" את ההקשבה והכתיבה של סיפורי החיים בהם מתוארים אירועים היסטוריים או תופעות חברתיות גלובאליות מנקודת המבט של משתתפים ועדים "סתם". כדי להמחיש אספר על מחקרי בטיבט, בקוריאה, ובנווה שלום, ישראל.

נרטיב ובריאות נפשית: פעולת הסיפור כהתערבות טיפולית

ד"ר רבקה תובל-משיח

אוניברסיטת בר-אילן

בעלות על סיפור חיים, והיכולת לספרו, נתפסות בגישה הנרטיבית כקשורות לחוויה זהותית ונפשית איתנה יותר. בין היתר הועלו ונבחנו מושגים כקוהרנטיות הזהות והסיפור, מבנים נרטיביים יעילים לכינון זהות בריאה, ויכולת האדם לחוות עצמו כגיבור בעל סיפור ששווה לספרו, והוצע כי אלו קשורים לכינונה של זהות מסתגלת ובריאה.

בהרצאתי, אבקש לדון באופן בו הנרטיב יוצא מהשדה המחקרי ונכנס אל השדה הטיפולי. באופן ספציפי אתמקד בסיפורים הקשורים לטראומה, ואנסה להראות כיצד הבנתנו כקלינאים את היכולת לבנות את סיפור הטראומה, או העדרה, וכן היחסים בין סיפור הטראומה לבין סיפור החיים השלם, נשענים על מחקר נרטיבי ועל הבנות שעלו מתוכו. בעיקר אבקש לטעון, כי גם בתיעוד נרטיבי (Testimony) שבהגדרתו אינו התערבות טיפולית, וגם בתוך הקשר טיפולי מוגדר, יש לפעולת הסיפור השפעות מיטיבות על היחיד. בין היתר, נעשה ע"י המספר/ת שימוש באסטרטגיות המקדמות את רווחתו: הגברת תקשורת, הגנה, רכישת בעלות, closure. את טענותי אדגים דרך המחשה משני הקשרים שונים: האחד מתבסס על פרויקט תיעוד סיפורי התמודדות עם טראומה וטרור בהקשר הלאומי, והשני מתוך העבודה הטיפולית בגישת שיקום הנרטיב, בקליניקת המחלקה לפסיכולוגיה בבר אילן.

מושב 205
בין חוקרים למטפלים

יו"ר: ד"ר חיה פאסיק
אוניברסיטת אריאל

מחקר נרטיבי ו"סיפורי מטופלים"- כיצד משתקפות במחקר חוויותיהם של מטופלים הומואים

מטיפולים פסיכו דינאמיים

חיים פינקלמן

המכללה האקדמית ת"א- יפו

מטרתו של המחקר הנוכחי היא לבחון חוויות של גברים הומואים מטיפולים פסיכודינאמיים אותם הם עברו. משתתפי המחקר הם תשעה גברים, אשר היו בעברם בטיפול פסיכולוגי- דינאמי, ואשר הסכימו לספר על חוויותיהם מהטיפולים הללו, ולהתייחס לקשר אשר נרקם עם המטפל או המטפלת בהקשר של מיניותם ההומוסקסואלית. בחינתן של החוויות מאותם טיפולים מתבססת על ההנחה שחוויות אלו יכולות לשקף היבטים שונים של היחסים המורכבים והמשתנים שבין הפסיכואנליזה וההומוסקסואליות, אשר כוללים גם עמדות אשר בוחנות את ההומוסקסואליות כפתולוגיה נפשית. שיטת המחקר האיכותנית אפשרה בחינה רב ממדית שכזו, ופתיחות לסוגיות מגוונות אשר עלו בד בבד עם ההעמקה של ההתוודעות לחוויות עליהם סיפרו המרואיינים. התמות אשר עלו מהראיונות קובצו לארבעה חטיבות תוכניות, בהשראת מאפיינים של טיפולים באוכלוסיה להט"בית, עליהן הצביעה הפסיכואנליטיקאית ננסי מקווילאמס. החטיבה הראשונה עוסקת בצורך הפרדוקסאלי של המטופל ההומו שחוויותיו יובנו הן כמשקפות חוויות חיים אוניברסאליות, והן כמשקפות חוויות חיים ייחודיות. החטיבה השנייה בוחנת תמות אשר קשורות למשאלה של מטפלים, אשר לעיתים היא לא מודעת, לשנות או "לאפשר" שינוי באוריינטציה המינית של המטופלים. החטיבה השלישית בוחנת תמות אשר קשורות למשאלה של המרואיינים עצמם לשנות את האוריינטציה המינית שלהם, אשר לעיתים גם היא לא מודעת, ולהיבטים אשר קשורים להומופוביה המופנמת שלהם. החטיבה הרביעית מתייחסת לתמות אשר קשורות להעברה ארוטית ולאתגרים הטיפוליים אשר טמונים בהתפתחותם של יחסי העברה שכאלו. מתוך ניתוחי התוכן של הראיונות, והדיונים אשר שלובים בהם, עולה תמונה מורכבת בנוגע ליחסים שבין הפסיכואנליזה וההומוסקסואליות. ממצאיה של עבודה זו מבטאים קול ייחודי, כזה שעלה מהמחקר האיכותני, אשר חובר אל טיעוניהם של תיאורטיקנים ואנשי טיפול אשר מצביעים על הצורך בבחינה מחודשת של הנחות בסיסיות, ובעיבוד של ההתייחסות אל ההומוסקסואליות.

”העליתי לך דברים שאת מתחברת אליהם?” – על הגבול הדק בין חוקרת למטפלת

תמר כהן

במהלך השנה האחרונה, ערכתי מחקר איכותני במסגרת לימודי תואר שני בבי”ס לטיפול באמצעות אומנויות, במגמת טיפול בתנועה ומחול. נושא המחקר היה חוויית הקושי של מטפלות בתנועה ומחול באינטראקציה הטיפולית ודרכי ההתמודדות שלהן עם חוויה זו. במסגרת המחקר נעשה שימוש בשיטת ה-grounded theory, ובמהלכו ראיינתי מטפלות בתנועה באמצעות ראיון חצי מובנה.

עריכת המחקר ליוותה אותי בתחילת דרכי כמטפלת בתנועה ומחול כמו גם בתחילת דרכי כחוקרת. אומנם בחרתי במודע לערוך מחקר בנושא קרוב כל כך לחיי המקצועיים, אך במועד הבחירה לא האמנתי שהיא תהיה כל כך משפיעה ורלוונטית לתהליך הלמידה שלי- הן לתפקידי כחוקרת והן לתפקידי כמטפלת. בפועל, מספר שאלות מתודולוגיות העסיקו אותי רבות במהלך ביצוע המחקר: (1) עד כמה היותי מטפלת (אמנם בתחילת דרכי) השפיעה על היותי חוקרת אוכלוסיית מחקר אליה אני משתייכת? (2) האם היותי מטפלת בתחילת דרכי השפיעה על התייחסותי לתשובותיהן של המרואיינות, שחלקן אף הכירו אותי כסטודנטית? (3) האם היותי חוקרת ”מבפנים” השפיעה על הנושאים עליהם בחרו המרואיינות להרחיב או שלא להרחיב? (4) לאור הקשיים שתוארו במחקר- האם אני עדיין ”בוחרת” במקצוע הזה?

נראה כי התפקיד הכפול שלי במהלך עריכת המחקר עוסק בשאלות שונות הקשורות בנושא insider/outsider. Breen (2007) מתייחס לחוקר insider ככזה הבוחר לחקור קבוצה אליה הוא משתייך, בעוד שחוקר outsider לא משתייך לקבוצה הנחקרת. על בסיס החלוקה הזו נראה כי אני מיקמתי את עצמי כחוקרת ”מבפנים”, insider.

לסיכום, בכוונתי להציג את המחקר תוך שימת דגש על השאלות שלעיל ואחרות הקשורות לזהות ”הכפולה” שלי במהלך ביצוע המחקר, ולנסות ולתאר את היתרונות והחסרונות של חוקרת שהיא ”מבפנים”.

ראיונות עם מטפלים המשלבים שיטות טיפול גופניות-נפשיות בעבודתם:

אתגרים במפגש מרובה זהויות

מייטרי שחם-שוער

אוניברסיטת בר-אילן

המפגש בין היבטים שונים בזהויותיהם של המראיין והמראיין נדון בהרחבה בספרות המתמקדת בראיון עומק, ככלי לאיסוף נתונים במחקר איכותני. מפגש זה, אותו ניתן לכנות "מפגש מרובה זהויות", כולל זהויות מקצועיות, אישיות ומגדריות ומציב אתגרים ייחודיים בפני המראיין. השוני בין זהויות המראיין והמראיין מעורר קשיים לחשוף, לשתף ולהביע עמדה ברורה בהתייחס לסוגיה הנחקרת. הדמיון בין זהויות המראיין למראיין מאפשר חיבור ושפה משותפת, אך עשוי במקביל להציב גם אתגרים. בתחום שבו שילוב הוא לב המחקר, מפגש הזהויות מחדד סוגיות אלה ומחייב תשומת לב מיוחדת.

בהרצאה זו יידונו האתגרים בהם נתקלה החוקרת, כמטפלת בתנועה וכעו"ס, המראינת פסיכולוגים קליניים, עו"סים ופסיכותרפיסטים, המשלבים שיטות טיפול גופניות-נפשיות בעבודתם. הראיונות נערכו במסגרת מחקר, שמטרתו ללמוד על הנסיבות שהובילו את המטפלים לשלב את הגוף בעבודתם ועל ההשלכות הנתפסות של שילוב זה על עבודתם, זהותם ומקצועותיהם.

האתגרים בהם נתקלה החוקרת יידונו בשלושה אשכולות. הראשון עוסק באתגרים הנובעים מזהויותיה המקצועיות, המתנגשות לעיתים, של החוקרת ומהתמקמותה בין תחומי עיסוק שונים, כחוקרת או כמטפלת, כחיצונית לעולם הטיפול או כמצויה בו. האשכול השני דן בקונפליקטים של נאמנויות בהם שרויה החוקרת. הראשון הינו קונפליקט מתמשך בין דאגה לרווחת מושאי המחקר השונים – מרואיינים, מטופלים ושיטות השילוב. קונפליקט נוסף קיים בין המחויבות כחוקרת אקדמית לבין תחומי ענין כמטפלת. קונפליקט אחר קשור בהיקפה המצומצם של אוכלוסיית המחקר בישראל, המוביל למפגשים לא פורמליים עם מרואיינים, המטשטשים גבולות בין זהות "המראיין" ו"המראיין" ומעלים שאלות אתיות כגבולות וסודיות.

האשכול השלישי מתמקד בזהויות המרואיינים, על רקע אתגרים הנובעים מתהליכי סוציאליזציה שונים ביחס לשילוב הגוף בעבודתם. בנוסף, יוצגו קשיים הנובעים מהשהיית הסמכות של המטפל כמומחה ביושבו כמראיין. לסיום ההרצאה יוצגו דרכים אפשריות להתמודד עם האתגרים הנדונים.

סטודנטים לעבודה סוציאלית עם הפרעה פסיכיאטרית: מבט מבפנים

מרים גולדברג

אוניברסיטת בר-אילן, אוניברסיטת חיפה

ד"ר אורית קרניאלי-מילר

אוניברסיטת חיפה, אוניברסיטת תל-אביב

רקע: מחקר זה בחן את המעבר מזהות של מטפל אל עבר זהות של מטפל מטופל בקרב סטודנטים לעבודה סוציאלית עם הפרעה פסיכיאטרית. סטודנטים אלו עברו במהלך לימודיהם תהליך העשוי להיות בעל השלכות עליהם כמטפלים לעתיד, על המטופלים שלהם ועליהם כמטופלים ותהליך זה טרם נחקר דיו. על כן, מטרתו של המחקר הנוכחי להעמיק את ההבנה לגבי המורכבויות, הדילמות ותהליך ההתפתחות המקצועית של סטודנטים אלו.

שיטות: בעבור מחקר זה בחרנו בשיטת הניתוח הנרטיבי, הנגזרת מתוך המחקר האיכותני. אוכלוסיית המחקר כללה שניים עשר סטודנטים לעבודה סוציאלית עם הפרעות פסיכיאטריות שונות. עשינו שימוש בראיון עומק חצי-מובנה וניתוח הנרטיבים נעשה על ידי שיטת היטמעות/התגבשות (Immersion/Crystallization).

מורכבות המחקר באה לידי ביטוי בהיבט המתודולוגי כאשר החוקרת המובילה (מ"ג) ביצעה אותו על הרצף של פנים/חוץ (Insider/Outsider) מתוך היותה עובדת סוציאלית המתמודדת עם הפרעות פסיכיאטריות ולפיכך, חלק מאוכלוסיית המחקר. מתוך כך, ולצורך שמירה על איכות המחקר, דגש רב הושם על הרפלקסיביות האישית, בין השאר באמצעות קיומו של ראיון אישי דומה לאלו של המרואיינים האחרים על ידי מנחת העבודה (אק"מ).

ממצאים: העיסוק בשאלת המעבר ממטופל לאיש מקצוע, הוא נושא העובר כחוט השני בין הראיונות השונים. המעברים בין האישי למקצועי, בין החלש והחזק ובין החולי והבריאות מעסיקים רבות את הסטודנטים ומשותפים להם. ממצאי המחקר חשפו תהליך הכולל מספר שלבים המאפשר את המעבר ממטופל, למטפל שהוא גם מטופל. בנוסף, במקביל לתהליך שתיארו המרואיינים, עבר המחקר, ומ"ג כחוקרת, תהליך מקביל.

מסקנות: מחקר זה מהווה את תחילתו של השיח על אודות אותם סטודנטים אנשי מקצוע עם הפרעה פסיכיאטרית שיאפשר להם למצות את הפוטנציאל האפשרי שלהם במקצוע הטיפולי, כמו גם התייחסות למורכבות וליתרונות במחקר שנעשה ממבט פנים/חוץ.

מושב 206

מגדר במחקר

יו"ר: ד"ר ענבל וילמובסקי

האוניברסיטה העברית

'ניתוח מוצלב' - אסטרטגיה מתודולוגית לחקר שינויים בחברות הטרוגניות

ד"ר טל מלר

המכללה האקדמית צפת

בשנים האחרונות עלה שיעור המשפחות חד-הוריות בחברה הפלסטינית בישראל כתוצאה מגירושין ומהתאלמנות. הרצאה זו מבוססת על מחקר איכותני שערכתי בקרב משפחות אלה. המחקר נערך מתוך נקודת ראות פמיניסטית ועסק ביחסים של אימהות חד-הוריות עם משפחותיהן ועם הקהילה ובחינת יחסים אלה על הציר שבין תמיכה ופיקוח.

כיוון שאוכלוסיית הנחקרות שלי הייתה הטרוגנית ערכתי "ניתוח-מוצלב" (Intersectional-analysis) אשר איפשר לי לחשוף את רפרטואר הקולות השונים בשדה הנחקר ולחדד את ההקשרים שבהם מבני עוצמה שונים (כמו השכלה, מעמד, דתיות, וכו') עולים כבעלי משמעות בהתנסויותיהן של הנשים. ניתוח הממצאים הצביע על מנעד של יחסים על הרצף שבין תמיכה ופיקוח. ובהקשר זה הניתוח-המוצלב הראה לי איך מיקומים מובחנים של השכלה תעסוקה ודיר שבהם נמצאות 'אימהות חד-הוריות פלסטיניות-ישראליות' מכוננים זה את זה ומייצרים מערכות יחסים משפחתיות שונות. כך עלה כי מיון הנשים במחקרי על-פי המשתנים השונים היבנה טיפולוגיה של שלוש קבוצות מובחנות. ניתוח הראיונות של נשים מכל קטגוריה חשף נתונים זהים ביחס לרמות הפיקוח השונות שהן חוות ולמקורות של שליטה ואוטונומיה שברשותן.

בניגוד למחקרים קודמים שהתייחסו לחברה הפלסטינית כאל מקשה אחת אטען כי פענוח חייהן של נשים בחברה זו בתוך ההקשרים המגוונים והשונים של חייהן מחייב "פירוק" של קטגוריה חברתית זו והתייחסות להבדלים הקיימים ביניהן לצד גיבושה של הבנה אודות המשמעות הגלומה בהיותן חלק מקטגוריה חברתית אחת. העמדת הריבוי כמסגרת מתודולוגית הכרחית מאפשרת לבטא את המיקומים החברתיים המובחנים ואת משמעותם. המבנים המשפחתיים מעוצבים בו זמנית מהתרבות והמסורת וממבנה ההזדמנויות של המיעוט הפלסטיני בישראל בכלל ושל נשים בפרט. אולם, מניתוח הממצאים עולה כי עמדות דתיות, מעמדיות או השכלתיות מובחנות מאפשרות התכתבות שונה לגמרי עם אותו מבנה פטריארכאלי ועם אותן הזדמנויות. הבנה זו מהווה גם תנאי הכרחי למעצבי ומיישמי מדיניות על מנת שיתאימו את המדיניות המתוכננת למורכבות חייה של אוכלוסיה זו.

נקודת המבט (standpoint) של חוקרת 'מוטרדת': דיון באפיסטמולוגיה פמיניסטית

ד"ר ענבל וילמובסקי
האוניברסיטה העברית

עמדה אפיסטמולוגית פמיניסטית מובנית מתוך רצון החוקרת להתבסס על ידע של נשים ולפעול למען נשים מתוך המחקר ומחוצה לו. יחד עם זאת, נקודת המבט (standpoint) הפמיניסטית מתעצבת גם מתוך ניסיון חייה של החוקרת ומיקומה העכשווי והדינאמי במרחב ובזמן. כך החוקרת המהווה את כלי המחקר, מושפעת מאלמנטים כגון מגדר, גיל כרונולוגי ויגיל אקדמי, מיקומי שוליים או לחילופין מיקומים פריבילגיים, יחסיה המורכבים עם העולם החברתי שסביבה ויחסיה המורכבים עם הממסד האקדמי או הארגון שבמסגרתו נערך המחקר. בממסד האקדמי ההיררכי, שזור ביחסי הכוח, מסתתרות לעיתים שאלות בנוגע ללגיטימיות החוקרת ומיהי 'החוקרת הראויה'. נשים חוקרות רבות פועלות בתוך ממסדים פטריארכאליים המבנים עבורן מושגים כגון ידע ראוי, מחקר ראוי, דרכים ראויות לאיסוף ידע, מחקר מוצלח והצלחה אקדמית. חוקרות פמיניסטיות חותרות כנגד מושגים אלה ומערערות עליהן הן במודע והן בלית ברירה כתוצאה של המגבלות בהן הן פועלות. הקשרים אלה משפיעים גם על דרכי עיצוב הידע עצמו, באופן שעלול להדיר סוגים שונים של ידע ולהבנות סוגי ידע אחרים. בהרצאה זו אדון באפיסטמולוגיה פמיניסטית ואדגים הקשרים המשפיעים על התגבשותה של נקודת מבט פמיניסטית מחקרית, מתוך המחקר על הטרדות רחוב כפי שמשקפות דרך אתר "הכצעקתה". ראשיתו של מחקר זה בפעילות אקטיביסטית למען נשים, כחברת צוות האתר. המשכו בהפיכת האתר האינטרנטי לשדה מחקר בהיותו מרחב המעגן בתוכו ידע של נשים המבוסס על ניסיון חייהן. השהייה הדינאמית בשדה המחקר הן כחברת צוות והן כחוקרת, חברת סגל זוטר באקדמיה, מאפשרת מבטים שונים ומשתנים לאורך זמן על שדה המחקר הייחודי, התובנות העולות מתוכו והדרכים המגוונות לייצר ידע למען נשים ולפעול לשינוי חברתי.

מה בין מראיינת למרואיינים? - דיאלקטיקה של תרבות ומגדר בהליך המחקרי

(Insider / Outsider)

מרינה שטרק

אוניברסיטת תל-אביב

ההרצאה תעסוק בדינאמיקה שבמפגש בין "תרבות" ו"מגדר", כפי שבאה לידי ביטוי במחקר על תפיסות ביחס לזנות בקרב גברים יוצאי ברית המועצות. המחקר בוצע במסגרת עבודת תזה בהנחיית פרופ' עינת פלד. במסגרת המחקר, נערכו 14 ראיונות עומק חצי מובנים עם גברים אשר עלו בבגרותם מברית המועצות לשעבר.

אתאר את הדינאמיקה שהתקיימה בראיונות כנעה בין שני מימדים: המימד המגדרי והמימד התרבותי. המימד התרבותי בא לידי ביטוי בהיותי חוקרת ממוצא רוסי אשר מראיינת גברים "רוסים"; והמימד המגדרי בא לידי ביטוי בהיותי חוקרת אשה אשר מראיינת גברים. המימד התרבותי קירב ביני לבין המרואיינים והכליל אותנו לכדי זהות קולקטיבית תרבותית אחת ("אנחנו"); ומנגד, המימד המגדרי חצה ביננו לזהויות קולקטיביות נפרדות ומובחנות של "את" ו"אנחנו". דינאמיקה מורכבת זו גרמה לכך שהייתי "אינסיידר" ו"אאוטסיידר" בו זמנית, ביחסי עם המרואיינים, כפי שיודגם בהרצאה באמצעות קטעים מן הראיונות.

על דיאלקטיקה זו של תרבות ומגדר, נוספה ההתפתחות שעברתי במהלך המחקר כאדם וכחוקרת, בה התאפשר לי להתקרב ולפתח את זהותי התרבותית. בראשית המחקר, ההתמקמות כ"עולה מברית המועצות" עוררה אצלי רגשות של התנגדות, התרבות הרוסית הייתה סמויה בזהות שלי וניתן לאמר כי התחלתי את המחקר כ"אאוטסיידר". במהלך המחקר, הסמוי הפך לגלוי ועבר גם המשגה, גיליתי שאני יודעת יותר משחשבתי על עולמם התרבותי של המרואיינים והפכתי ל"אינסיידר". התפתחות זו השפיעה על עיצוב המחקר ותרמה לממצאיו.

המסר העולה מן המפגש שבין תרבות ומגדר במחקר זה, מציע כי למרות שטבעי להתמקד במורכבות המגדרית ביחסי מראיינת אשה למרואיינים גברים, החוויה הזו חידדה את הצורך להתייחס למימד התרבותי ולהצטלבויות של זהויות ומיקומים חברתיים מרובים בהליך המחקרי.

המודל העממי של "הנדסת אבהות"

ד"ר אפרת קנול

אוניברסיטת בר-אילן

אחד השינויים המרכזיים בספרות המקצועית העוסקת בחקר המשפחה, הוא הצטרפותו של מודל אבהות בדמות "האב החדש". תופעת האב החדש צוברת תאוצה ומקבלת ביטוי לא רק בתוך המשפחה, אלא גם במסרים חברתיים מגוונים המעודדים אבהות מעורבת. הצטרפותו של מודל חדש זה, מוליד בעקבותיו ספרות מחקרית המתמקדת במשפחות, בהורות ובאבהות. אחת השאלות המרכזיות המתעוררות היא האם (וכיצד) האבהות משתנה?

נראה כי התשובה לשאלה זו היא כן ולא, או – זה תלוי. בעוד המחקרים מוסיפים בידינו ידע רב על מגוון האפשרויות והחוויות שבאבהות, הם בו בעת אינם בהכרח מלמדים על מודלים תרבותיים מרכזיים לפיהם פועלים ומפרשים גברים את אבהותם. אם כן, מהן ההגדרות שהגברים, האבות, עצמם מנסחים ופועלים לפיהן?

המחקר שלי מבקש לבחון את האבהות בישראל דרך חוויות האבהות המהונדסת של אבות במבני משפחה חדשים, כפי שהם באים לידי ביטוי כיום בישראל; אבהות יחידנית, אבהות במשפחה חד-מגדרית, הורות משותפת ואבות גרושים משמורנים (המשמשים כמטפלים עיקריים). מיקומם השולי של האינפורמנטים במחקר הנוכחי ביחס לעולם האבהות מספק להם מבט ייחודי ומאפשר ללמוד על המרכיבים הסמויים של תפיסת האבהות ההגמונית. לצורך כך, רואינו 31 אבות במשפחות חדשות.

בהרצאה זו ברצוני להציג פרספקטיבה חדשה למחקרים על מודלים הוריים ואבהיים. מתודולוגית מחקר אבהות מפרספקטיבה של מודלים עממיים, סביב מודל עממי של "הנדסת אבהות" מאפשר לייצר הבנה חדשה של האבהות, בין היתר על ידי שימוש בקבוצת שוליים המאירה באור חדש על ההגמוניה. כך, מתאפשרת הבנה רחבה יותר של המודלים התרבותיים הקיימים באבהות ושל חשיפת המובן מאליו התרבותי. אסיים בהצגת ממצא מן המחקר, המצביע על החשיבות בחשיפתם של המודלים התרבותיים ועל המורכבות שלהם.

מאפייני האינטראקציות בין קבלה עצמית, אמפתיה ומבנה מערכת הערכים של האדם:

מחקר מעורב שיטות

ד"ר ציון ברנץ, ד"ר אריה רשף, נועם מוסקל

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

המחקר הנוכחי מבקש לבחון, באמצעות מתודולוגית מחקר מעורב שיטות מתפתח (מחקר כמותני שלאחריו מחקר איכותני או מחקר איכותני שלאחריו מחקר כמותני) את קשרי הגומלין בין מידת הקבלה העצמית של האדם, האמפתיה כלפי אחרים ומבנה הערכים שלו. במחקר הכמותי השתתפו 201 נחקרים (80 גברים ו-121 נשים) משני ישובים כפריים ומעיר בצפון הארץ. כל אחד ואחת מהנחקרים/נחקרות התבקש לענות על סדרת שאלונים שכללו פרטים דמוגרפיים, שאלון קבלה עצמית בלתי מותנית, שאלון אמפתיה רגשית ושאלון הדמויות למדידת ערכים, המבוסס על התיאוריה של שוורץ. מממצאי המחקר הכמותי מצביעים על קשר מורכב בצורת U בין קבלה עצמית ואמפתיה. ניתוח על פי שונות מגדרית העלה כי בקרב נשים בלבד נמצא קשר שלילי בין ערך הקונפורמיות לקבלה עצמית וקשר חיובי בין קונפורמיות לאמפתיה, בצידו של קשר חיובי בין גיל לקבלה עצמית. ממצאי המחקר הכמותני העלו את הצורך לבחון באופן מעמיק את מאפייני הקבלה העצמית בקרב נשים. בחינה זו בוצעה באמצעות ראיונות עומק עם 10 נשים בגילאי 50. במחקר נמצאו שתי תמות על -"קבלה העצמית" ו"אמביוולנטיות בענייני מגדר". התמונה הכללית העולה משני המחקרים מציגה שינוי תהליכי המתרחש לאורך חיי נשים. אם בעברן הן למדו בתהליך החברות להיות קונפורמיות על ידי הגברת המכוונות לאחר ועל חשבון קבלתן העצמית, הרי שבהגיען לשלב הבגרות האמצעית הן זוכות לחוות מעין שחרור, המאופיין בעלייה בקבלתן העצמית לצד ירידה המוקנית בחשיבות לקונפורמיות. כתוצאה מתהליכים אלו מידת האמפתיה שמביעות הנשים המקבלות את עצמן כלפי הזולת, משתנה במהותה והופכת להיות פחות תלותית ויותר שלמה ואמיתית. הניתוח אינטגרטיבי של שני המחקרים מאפשר להציע תיאוריית התפתחות נשית -"תיאוריית השלבים" המאחדת את האינטראקציות בין משתני המחקר וממצאי הראיונות.

אתגרים והצלחות במחקר רב שיתופי: פסיפס מתודולוגי

יו"ר: פרופ' חנה עזר
מכללת לוינסקי לחינוך

מתדיינות:

ד"ר עידית טבק, מכללת לוינסקי לחינוך
פרופ' עירית קופרברג, מכללת לוינסקי לחינוך
ד"ר גילה רוסו-צימט, מכללת לוינסקי לחינוך
ד"ר רחל שגיא, מכללת לוינסקי לחינוך
ד"ר לאה שגריר, מכללת לוינסקי לחינוך

ברב-השיח נדון במשמעותו ובאופיו של המחקר השיתופי, המעמיד בפני הצוות החוקר אתגרים רבים ולצדם - הישגים והצלחות. המחקר השיתופי התאפיין בדינמיקה של "ביחד-לחוד-ביחד", עם רשת תמיכה הדדית בין החוקרות בכל שלבי המחקר. צוות המחקר השיתופי פעל באותו נושא מחקרי, אולם במתודות מחקריות שונות, על-פי תחומי המומחיות המתודולוגית של החוקרות השותפות, ועל בסיס גוף נתונים משותף שנאסף בידי הצוות. הצוות חתר לתוצר יישומי משותף, רב-מתודולוגי ורב-קולי במהותו. הדיון ינבע מהתנסות המתדיינות, שש חוקרות ממכללה לחינוך, שחברו כצוות מחקר לחקור את תפיסת הזהות וההתפתחות המקצועית של מכשירי-מורים במכללה לחינוך. הצוות פעל על-פי תחומי המומחיות המתודולוגית של החוקרות, כגון הסוגה במחקר האיכותני, חקר שיח ומטפורות ומחקר כמותי. הנתונים המשותפים כללו 19 נרטיבים מקצועיים של מכשירי-מורים, ונתוני שאלון כמותי שמילאו 86 משתתפים. יוצגו מודל המחקר השיתופי שאפיין את עבודת הצוות וארך כשלוש שנים, ודפוס הפעולה שהוא דפוס משלים ומשלב (קוזמינסקי, 2009; Tynan & Garbett, 2007). הדפוס המשלים התאפיין בהוספת מידע של כל חוקרת עד להשלמת התוצר כולו, באמצעות שימוש במתודולוגיה שבה היא מומחית. בדפוס המשלב החוקרות עבדו יחד כדי לפתח הבנות ותוצאות על בסיס המחקרים הנפרדים. הדיון יתמקד באתגרים ובהצלחות המחקר השיתופי. בסבב הראשון בדיון תתייחס כל מתדיינת לאחד או יותר מהאתגרים הבאים, ולתרומתם להצלחת מחקרה: בחירת הנושא המשותף ומערך המחקר (הגעה להסכמות), הובלת הצוות ועבודת צוות (מי מוביל ואופן עבודת הצוות), האחריות (של מי ומהם התחומים), הזמן (משמעותו ועמידה בקצב), השונות המתודולוגית בין החוקרות (שאלת הוותק, הידע ותפיסות העולם), והאתיקה במחקר (שמירת זכויות המרואיינים). בסבב השני, ידונו המשתתפות באתגר הרב-מתודולוגיות, מנקודת המבט המתודולוגית של כל אחת, תוך הצגת המשמעות והתרומה של הרב-קוליות המתודולוגית לאקלים המחקר הכולל, לחוקרות ולתוצאותיו.

מושב 208

זהויות משתנות

יו"ר : ד"ר גדי בן-עזר

המכללה למנהל

המעבר לאבהות: קבוצת מיקוד כחוויה שמייצרת הכרה

קנר אביגדור, סגל-אנגלצ'ין דורית, צוויקל ג'ולי

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בעוד מחקרים רבים עסקו במעבר לאמהות, הרי שהמחקר אודות המעבר לאבהות עדין מצומצם. מחקר איכותני זה בקש להרחיב את הידע הקיים אודות המעבר לאבהות באמצעות בחינת חוויות ההתמודדות של אבות לילד ראשון עד גיל שנה עם אתגרי שלב המעבר לאבהות.

איסוף הנתונים נעשה באמצעות ראיון קבוצתי בלתי מובנה שנערך במסגרת קבוצת מיקוד של 9 גברים נשואים בישראל. ממצאי המחקר מראים כי בניגוד לסטריאוטיפים המגדריים הרווחים, הגברים היו טרודים בעיקר בסוגיות רגשיות ופחות בסוגיות אינסטרומנטליות, תוך שהם הדגישו את הצורך שלהם בנתינה וקבלה רגשית.

שיח הגברים העלה ארבע תמות מרכזיות איתן הם נדרשים להתמודד במעבר לאבהות: תובנות חדשות באשר למשמעות האהבה בקשר הזוגי, ההולכת ומשנה צורה כחוויה מרכזית בתחושה הגברית; הצורך להסתגל לנסיבות החיים החדשות והשינויים במערכת היחסים הזוגית; תחושות של עיכוב ושיהוי בהתחברות הרגשית לתינוק ולזהות האבהית החדשה אותה הם צריכים לרכוש; ולבסוף הצורך הרגשי שלהם לצאת ל"מקום בטוח", הנמצא מחוץ למרחבי הזוגיות וההורות, לסביבה שנותנת להם מקום לחלוק חוויות עם גברים אחרים על מנת להתחזק.

ממצאי המחקר מאירים שלושה מרחבים בהם מתמודדים אבות חדשים עם תחושות של אי נוחות, קשיים ופגיעות בעת ובעונה אחת: במרחב האישי, במרחב הזוגי ובמרחב ההורי. ממצאים אלו מצביעים על החשיבות הגלומה בפיתוח תוכנית התערבות ייחודית עבור אבות חדשים שבה תהיה התייחסות לשלושת המרחבים הללו.

על מסעות ועל תמורות בזהות - מרפאים משלימים פלסטיניים בישראל

ד"ר אריאלה פופר-גבעון, ד"ר נעמי וינר-לוי

המכללה האקדמית לחינוך דוד ילין

ספרות המחקר מדגישה בעיקר את זיקתם של מרפאים מסורתיים למסורת ולתרבות, ומטעימה את היותם נטועים בהקשר המקומי. השמירה על המסורת ועל פרקטיקות הריפוי האמיות מתוארת לעיתים כמוקפדת יותר לנוכח תרבות זרה, קולוניאליסטית או הגמונית השולטת על המיעוט. סיפורי החניכה והתפתחות הזהות המקצועית והאישית של מרפאים פלסטיניים לא קונבנציונליים שראינו במחקר זה היו שונים מהמתואר בספרות. למרות שקיימת מסורת ריפוי מקומית עתיקה ומבוססת בקרב פלסטיניים בישראל, יצאו מרפאים אלו לחפש דרכי ריפוי המעוגנות במסורות טיפול זרות.

המרפאים הפלסטיניים שראינו נעים בין מרחבים גיאוגרפיים, מסורות ודימויים לאומיים ותרבותיים שונים. הם מתמודדים עם מעצבים אותם מחדש, מה שמאפשר להם אוטונומיה מסוימת ובחירה בדרך אישית שבמהלכה הם מכוונים לעצמם זהות חדשה - אישית וטיפולית. סיפורי החניכה שלהם כוללים מסעות במרחב ובזהות, המובילים אותם בנתיב מפותל של הזרה מהתרבות הפלסטינית, התקרבות אליה ושילוב מחדש בה.

התמונה שעולה ממחקר זה שונה מתיאורי החניכה של מרפאים בספרות. היא פורסת את התהליך המורכב של עיצוב הזהות דרך המסע המעגלי שחווים המרפאים. בסיפוריהם נפרס המתח בין התרבויות שמכונן שסעים בזהות האישית, ועולה גם הצורך של היחיד לגשר ביניהם. המרפאים הפלסטיניים מתארים את הבניית הזהות המקצועית והאישית כתהליך דינאמי ומתמשך, שזור בתמורות תרבותיות וחברתיות משמעותיות.

המסע לגיבוש זהותם האישית והמקצועית של המרפאים הפלסטיניים אינו רק מסע אישי, הוא מהדהד במגזרים רחבים בחברה הפלסטינית בישראל בדור האחרון. היותם של המרפאים מיעוט, שבתחומים שונים מודר מתוקף הגדרתה של ישראל כמדינה יהודית, מעצב את זהותם ובחירותיהם האישיות והמקצועיות. המרפאים מגיעים לגיבוש זהותם עם שובם לחברת המקור, כשהם מבקשים לחזור ולשלב את ערכיה של התרבות הפלסטינית בזהותם האישית והמקצועית. סיפור זהותם של המרפאים אינו מושפע רק מהמסע הגיאוגרפי והאישי שעברו, אלא משקף גם את השיח החברתי פוליטי הרווח בקרב פלסטיניים בישראל בשנים האחרונות.

מברווזון מכוער לברבור - נרטיב מקצועי של מורים מתחילים

ד"ר נורית דביר
סמינר הקיבוצים

ד"ר ארנה שץ-אופנהיימר
האוניברסיטה העברית

השנה הראשונה בהוראה היא שנה מיוחדת. מורים מתחילים מתמודדים עם מתחים, פערים ודילמות (Clandinin, Murphy, Huber & Orr, 2010) במספר תחומים: אישי-רגשי (Zembylas, 2005); פדגוגי-דידקטי ואקולוגי-ארגוני (Ruohotie-Lyhty, 2013). במהלך עבודתם הם מיישמים מיומנויות שלמדו במהלך הכשרתם ובוחנים מחדש את זהותם החינוכית (Ingersoll & Strong, 2011).

במחקר זה בחנו את תהליך הבניית זהותם המקצועית של שלושה מורים מתחילים באמצעות חקר נרטיבי של סיפוריהם המקצועיים. הסיפורים נכתבו בשנת עבודתם הראשונה ונשלחו לתחרות סיפורים (שץ-אופנהיימר וזילברשטרום, 2005).

איסוף הנתונים כלל קריאה חוזרת ונשנית של כלל הסיפורים שנכתבו לתחרות במהלך השנים 2005-2010. הקריאה החוזרת העלתה תימה מרכזית: הבניית זהות מקצועית כרוכה בהתמודדות עם קונפליקטים, מתחים ודילמות. שלושה סיפורים נבחרו לצורך הדגמתה. ניתוח הסיפורים כלל ניתוח תוכן וצורה, הוליסטי וקטגוריאלי (ליבלך, תובל-משיח וזילבר, 2010) והוא נעשה מההיבט הספרותי (העלילה, התפתחותה ומבנה הסיפור), הפסיכולוגי (רגשות, קשיים והצלחות) והמקצועי-חינוכי (תפיסות, אסטרטגיות ופרקטיקות). הממצאים חשפו שלושה היבטים מרכזיים בתהליך הבניית זהותם המקצועית של המספרים: התמודדות עם קונפליקט בין תפיסות אישיות לבין תפיסות ציבוריות אודות מקצוע ההוראה; מתח בין חוויות ילדות בבית הספר לבין חוויות ההוראה בבגרותם ופער בין תפיסה פנטזית של החינוך לבין המציאות הקשה בשנת ההוראה הראשונה.

המחקר מלמד שכתובה של סיפורים מקצועיים עשוי לתרום למספרים עצמם בפיתוח חשיבה רפלקטיבית ביקורתית ובבחינה מחודשת של זהותם המקצועית. ניתוח הסיפורים סייע להבין טוב יותר תהליכים פסיכולוגיים בהבניית זהות מקצועית של מורים מתחילים ואת השתקפותם במאפיינים ספרותיים של הנרטיבים: במבנה הסיפורים ובהתפתחות העלילה בהם. כמו כן, פרסום הסיפורים עשוי לתרום לקהילה המקצועית בהבנה טובה יותר של עולמם האישי-מקצועי של מורים מתחילים ובהשלכותיה על תהליך הכשרתם והתמיכה בהם בשנת הסטאז'.

בין סולידריות לניכור בסיקורה של העיתונות המקומית את מאבק דייגי הקישון

ד"ר סמדר בן אשר

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, מרכז מנדל למנהיגות

אלה בן עטר

אוניברסיטת בר-אילן

המחקר בחן כיצד סקרה התקשורת המקומית באזור חיפה והקריות בשנים 2001-2003 את מאבק הדייגים שחלו בסרטן, לטענתם בשל מגע עם מי הקישון המזוהמים. מקומה של העיתונות המקומית בליווי המאבק נבחן מנקודת המבט שבה לעיתונות במה ייחודית להובלת שיח סולידרי, אמפטי מתוך תפיסה אכפתית של הדדיות בתוך קהילה. הכתבות המנותחות במחקר, נאספו על ידי הדייגים כנראה באופן הזדמנותי וללא שיטתיות. ההכרה בהעדר שיטתיות באיסוף החומר חייבה התייחסות אל כלל 28 הכתבות כאל חומר איכותני. הניתוח האיכותני נעשה על פי מדדי תקשורת: תוכן, כותרות, אמצעים צורניים, שחקנים מרכזיים, בניית נרטיבים ומטפורות. ההתייחסות המתודולוגית לכתבות הייתה כאל "סיפורה של התקשורת" ללא טענת מדגם. הממצאים מראים כי העיתונות המקומית בחרה להביא לקורא "חבילת פרשנית" המציגה את הדייגים כ"גיבורי הנחל", כקבוצה הלוחמת למען הצדק והמוסר לטובת כלל הציבור. אולם לצד המסגור האוהד נמצאו גם תפיסות אליטיסטיות סטראוטיפיות, לעתים גלויות ולעתים מרומזות, של חלק מהכותבים כלפי הדייגים. אלה באו לידי ביטוי באופן שהעיתונאים תיארו את הדייגים ואת מנהיגם, בבחירתם לצטט שפה נמוכה ובתיאורי צבע המבליטים את מעמדם החברתי הנמוך. הממצאים מציעים הבנות עומק בנושא כוחה של העיתונות המקומית להבליט מאבק של קבוצת שוליים מקומית שהודרה בעיתונות הארצית, ובה בעת חושפים דו-ערכיות במידת ההזדהות והשוויוניות שהיא נוקטת כלפי קבוצה חברתית חלשה. במקרה דייגי הקישון, התקשורת המקומית אמנם מילאה תפקיד חשוב בסיקור מאבקם - שלא נכח על במת העיתונות הארצית - אך הממד הסולידרי שבו השונות בין אנשים וקבוצות הוא הבסיס ליחסים מוסריים ביניהם, הוצג על ידה באופן חלקי בלבד. בהיעדר ויתור על רכיבי הניכור והעליונות העיתונות המקומית לא ניצלה את מלוא כוחה למנף את מאבקן של הקבוצה המוחלשת בממדי הצדק והמוסר ולהביאו אל קדמת הבמה הציבורית בישראל.

מושב 209

שיחה מלב אל לב: שולחן עגול

תלמידי דוקטורט מוזמנים לשוחח ולהתייעץ עם פרופ' נעמה צבר בן- יהושע
על תהליך המחקר שלהם

מושב מליאה

גבולות המחקר האיכותני

יו"ר: פרופ' עינת פלד

מתדיינות:

פרופ' חנה עזר, מכללת לוינסקי לחינוך

פרופ' חנה הרצוג, אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' מיכל קרומר-נבו, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פרופ' עמיה ליבליך, האוניברסיטה העברית והמכללה האקדמית לחברה ואמנויות

מושב 210

מחקרים בשדה הבריאות 2

יו"ר : פרופ' נדב דוידוביץ'

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

לפעמים, הוירוס הוא רק תירוץ הרמנויטיקה של - HIV

ד"ר זאבי אבישי

מבוסס על עבודת דוקטורט בהנחיית פרופסור ינאי ניצה ופרופסור פילק דני
אוניברסיטת בן גוריון בנגב – קמפוס אילת, המחלקה לפסיכולוגיה

מאז גילוי הוירוס הגורם לאיידס חלה התקדמות רבה בטיפול ובמניעת הדבקות חדשות. אך נראה כי החשש מפני ההדבקה לא שכח. אחת המתודות באמצעותן מועברים מסרי הסברה היא ייעוץ טלפוני במהלכו נערך בירור לגבי הסבירות להדבקה בוירוס. מהי משמעות הורבליזציה של נושאים הקשורים לאיידס? בניגוד למחקרים קודמים על ייעוץ טלפוני בתחום האיידס אשר ערכו בעיקר ניתוח שכיחות נושאי השיחה, במחקר הנוכחי נחקרו לראשונה 60 תמלילי שיחות שהוקלטו בקו מידע (של הוועד למלחמה באיידס). השיחות נותחו באמצעות הרמנויטיקה פנומנולוגית שפיתח ריקר (Ricoeur, 1891) באמצעותה הובחן בין העובדתי בשיחה וניתן להסבר אובייקטיבי לבין הפרשני. תמלילי השיחות נקראו קריאה אובייקטיבית של מבנה הטקסט תוך נסיון לתאר את העקרונות המארגנים של הטקסט. הקריאה הסובייקטיבית העניקה משמעות למבנים באמצעות פרשנות שזיהתה קשר בין המבנים בתוך הטקסט לבין תופעות שמחוץ לטקסט. הניתוח ההרמנויטי אפשר לזהות כי מתקיימות שתי רמות של שיחה בין היועץ לבין הפונה: ברמה האובייקטיבית מתנהלת שיחה על דרכי הדבקה בוירוס, על דרכי מניעה ועל בדיקות לגילוי נוגדנים לוירוס. שיחה זו מהדהדת היבט סובייקטיבי שהוביל מהלך פרשני בנוגע למיניות, מוסר, אסור ומותר, סודי וגלוי, פרטי וציבורי. פרשנויות על בסיס תופעות שמחוץ לטקסט עצמו חשפו שדות שיח אחרים כשהבולט בהם הוא וידוי חילוני, כפי שהציע פוקו (1890). חשיפת פרקטיקה שיחנית זו אפשרה לפרש את המשמעויות של נוכחות שיח אוריינטליסטי בחלק מן השיחות, התייחסות לפרקטיקות של מין אוראלי ואנאלי ועוד.

המחקר מדגים כיצד הקישורים בין הטקסט "הסגור" של השיחה לטקסטים שמחוצה לו פותחים את הטקסט הנחקר ומעשירים אותו. קישורים פרשניים אלו מובילים לתנועה ההרמנויטית אשר מתבטאת בדיאלקטיקה, כלומר, בקריאה "אובייקטיבית" ולאחריה קריאה פרשנית וחוזר חלילה.

**Researching the State of Health Practice in Different Countries:
A Case Study of the Arts and Health**

Dr. Samuel Schwartz

The Academic College of Society and the Arts, Netanya

One well-developed research paradigm focuses on surveying practice in a field as it manifests in one or more countries (Kohn, 1989; Øyen, 1990). Examples of such studies can be found in fields as diverse as education (Zhao, Zhang, Yang, Kirkland, & Han, 2008), utilization of medical services (Bice & White, 1971), and disaster management (Gillis Peacock, 1997)

The presenter, author of a study surveying arts and health practice in Israel (Schwartz, 2014), begins by outlining the principles of national and cross-national comparative research. He then discusses the methodologies researching used by scholars the specific field of Arts and Health in the United Kingdom (Clift et al., 2009), the United States (Sonke, Rollins, Brandman, & Graham-Pole, 2009), Canada (Cox et al., 2010), and Australia (Wreford, 2010). The presentation concludes with a discussion of the author's work surveying the same field, as it is practiced in Israel. The investigation draws lessons regarding national and cross national research in general as well as specific insights into the field of arts and health, as it is practiced around the world and in Israel. Qualitative methodologies discussed include: case studies that give insight into the field at large, focused interviewing, and surveys .

Environmental health, risk assessment and the politics of knowledge:

The case of Ramat Hovav industrial site

Maya Negev

Tel-Aviv University

Nadav Davidovitch

Ben-Gurion University of the Negev

Observing the ongoing proliferation of hazardous substances and technologies, many scholars see the contemporary era as unprecedented with regards to the scale of ecological risks and their implications for public health (Barry, 1999; Beck, 1992; Steingraber, 1997). The pervasiveness of contemporary environmental hazards is accompanied by a 'scientific inadequacy' in accurately assessing the scope of their health implications. Due to methodological obstacles and the limitations of toxicology and epidemiology, expert knowledge of environmental health concerns is generally typified by high degrees of uncertainty and contradiction (Lupton, 1999:64; Nicolopoulou-Stamati, & Pitsos, 2004:1). As a result, situations involving pollution and illness often culminate in protracted contested environmental illness struggles between affected communities, policymakers and industry representatives. In this paper we present the manifestations of the multiplicity of knowledge and population groups as reflected in the process of Health Impact Assessment (HIA). This complex picture of diverse stakeholder attributes is grounded in a case study of stakeholder participation in HIA, regarding zoning of a hazardous industry site in Israel. We show the contradictory knowledge regarding the assessment of the current situation, reliance on distinct data and conflicting interests. This entails usage of multiple professional and ethnic languages, disagreements regarding the definition of health and prioritizing health issues in HIA, and divergent perceptions of risk. The implication is that participatory HIAs should address the multiplicity of stakeholders and types of knowledge, data and interests in a more comprehensive way. By bringing into focus the political context surrounding the disparate management of environmental risk in the Negev, this study draw attention to the differential ways in which environmental pollution are addressed along ethnic and class lines.

מושב 211

רב-שיח

הפרויקט הביקורתי שלי: תיאוריות, מחקר וביקורת

יו"ר: פרופ' מיכל קרומר-נבו, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מתדיינים:

פרופ' ניסים מזרחי, אוניברסיטת תל-אביב

ד"ר איתן בר-יוסף, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ד"ר מיה לביא-אג'אי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מושב 212

היבטים חזותיים במחקר

יו"ר: ד"ר משה בן-סימון

אוניברסיטת בר-אילן

מחקר פנומנולוגי – ניהול מידע אישי ולמידה חקר תופעה בעידן הדיגיטלי

ד"ר שרון הרדוף, פרופ' רפי נחמיאס

אוניברסיטת תל-אביב

צריכה, ארגון, יצירה ושיתוף במידע הם פעילויות יומיומיות אצל לומדים כיום. מרחבי מידע אישיים שתלמידים יוצרים במחשבים בניידים וברשת מלווים אותם במשימות למידה מגוונות, והופכים לתופעה מרכזית בתהליך הלמידה בעידן הדיגיטלי [5]. עקרונות ארגון המידע בניהול מידע אישי הם סובייקטיביים [4], והפנומנולוגיה, כסוגה מחקרית שמקורה בפילוסופיה הרואה בקיומה של תופעה חלק בלתי-נפרד מהחוויה שלה אצל הסובייקט ומתמקדת בהבנתה כפי שהיא נתפסת בתודעתם של הנבדקים, כדיאלוג המתהווה בין האדם לעולם [1,3], נמצאה לדעתנו כמתאימה ביותר לבחינת השאלות העולות לגבי המשמעויות של ניהול מידע אישי בתהליך הלמידה. הפנומנולוגיה בוחנת את המבנים של ההתנסות באמצעות הצגת העקרונות המארגנים, שדרכם אפשר לזהות משמעויות שונות של החיים ולתאר את צורתן, ולהבהיר את מהותם כפי שהם מופיעים בתודעה ולהפוך את הלא-נראה לנראה [6,8]. המחקר הפנומנולוגי בוחן את "הדברים עצמם", בניסיון להפוך תיאור של התנסויות שונות למהויות עצמן; כשתופעה המוצגת היא תוצאה של תהליך אקטיבי של קלסיפיקציה, סיווג ושיום מעשה ידי אדם [9]. יחד עם זאת, אם המחקר הפנומנולוגי נשאר רק ברמה הסובייקטיבית של תיאור מבנה התופעה כפי שהיא נתפסת אצל הנבדק, אזי התופעה עשויה להיות מעורפלת, והיכולת להסיק ממנה ולהכליל תהיה מוגבלת [6,9]. לכן, במחקר קיים דו-שיח בין ביטויה של התופעה במציאות, לבין תפיסתה על ידי נבדקים שונים ומרובים, 41 תלמידים השתתפו במחקר (תיכונים), תלמידי תואר ראשון ותלמידי לימודים מתקדמים). המחקר התבסס על ראיונות עומק שכללו, רקע של התופעה, תאור התופעה ושיח על משמעויות התופעה [7]. במהלך הראיונות נאספו שלוש קבוצות של נתונים: תמלילי הראיונות, נתונים על מטלות שעשו הנבדקים ועל מרחבי המידע שנבנו עבורן, ונתונים שנאספו באופן אוטומטי ממחשבי התלמידים ומתארים את מרחבי המידע האישיים כפי שהם נבנים בפועל. המחקר הפנומנולוגי אפשר להעלות את המשמעויות של ניהול מידע אישי ועצמתן בתהליך הלמידה בשלושה היבטים מרכזיים: פונקציונאליים הקוגניטיביים והאפקטיביים. שילוב הכלים והממצאים יוצגו במאמר המלא.

על כתובות מחאה וגרפיטי, שדרות רוטשילד 2011

ד"ר אביבית אגם דאלי

המוסד האקדמי נצרת, מכללת עמק יזרעאל

בקיץ 2011 נחשפה תופעה ישראלית חדשה: צעירים רבים קמו ועשו מעשה. הם העבירו את עצמם ואת בני ביתם ל"עיר האוהלים" ש"הוקמה" בשדרות רוטשילד. מה שאפיין את העיר הארעית הזו היה היותה מקור לביטוי מחאה של רבים מהמתאספים במקום. בביקורים במקום ובסיקור התקשורת של האירועים נחשף הצופה לכתובות גרפיטי שביקשו להתריע ולמחות על המצב הכלכלי, המדיני, הפוליטי של החיים בארץ ב 2011. כתובות הגרפיטי חשפו תמונת עולם של אנשים שבאו למחות על יוקר המחייה בארץ, על חוסר האפשרות לרכוש דירה, על אטימות הממסד והניכור ועל סוגיות רבות אחרות של המציאות הישראלית. בכוונתי להציג בהרצאה דוגמאות של גרפיטי שנוצרו באותם ימים ולבחון כיצד שיקף הגרפיטי את הלך הרוח של אותם ימים בכליו האותנטיים. הגרפיטי (Graffiti מאיטלקית לשרוט, לגרד Graffiare) - היא סוג של יצירה עממית המופיעה ברחוב, מדיום הנגיש לציבורים גדולים. יוצר הגרפיטי מבטא את עצמו באמצעות יצירות שהוא מבצע על גבי קירות בניינים ומשטחים אחרים בעיר. הגרפיטי מבטא בציור ובכתב את הצד הלא-סטנדרטי, הלא-פורמלי, המחתרתי, של תרבות אורבנית שלמה. המדיום של הגרפיטי מעיד על ארעיותו. מעין כתיבה ספונטנית של ה"איש מהרחוב" המביע עמדה אישית על "המצב".

היותו של הגרפיטי קשור למקום ולזמן נתונים עשוי להפוך אותו ללא רלוונטי למי שאינם תושבי המקום, כי הוא מדבר בשפה ובז'ארגון המוכרים בעיקר לתושבי סביבתו הקרובה של יוצר הגרפיטי.

הגרפיטי מקבל אפוא את חיותו ומשמעותו מן הקבוצה ומהקשר שאליהם הוא מופנה, שכן ביאורו מתבסס על הקונטקסט התרבותי פולקלוריסטי, המהווה חלק מהותי ממנו. בהרצאה יבחן הגרפיטי בכלים סמיוטיים. בעקבות רולן בארת וארווין פנופסקי יבחן הגרפיטי כטקסט המשקף את תרבות היום ואת הציטייטיסט.

מורות בישראל מצלמות את עצמן בעבודה

ד"ר עדנה בר-רומי פרלמן

מכללת סמינר הקיבוצים

מחקר זה בוחן את מושג ה"נראות" של מורים במקום העבודה שלהם. מטרת המחקר היא לחקור כיצד מורות בבתי ספר בישראל תופסות את תפקידן כמורות, באמצעות ניתוח של תצלומים שהן צלמו, בהן הן מופיעות בשעת עבודתן. המחקר מבוסס על שישה מקרים של מורות שצלמו את עצמן בכיתות שלהן, תוך התמקדות בדימויים של מצבי הוראה אידיאליים.

המורות הן סטודנטיות לתואר שני במסלול של אוריינות חזותית במכללת סמינר הקיבוצים. הבחירה בבניית דימוי של מצב הוראה אידיאלי נועדה בכדי לעודד את המורות ליצור צילומים מבוימים ולא להישען על צילום תיעודי ובכדי שתיווצר הבנייה של תוכן ומבנה בדימוי עצמו. המורות בחרו את הזמן, המקום ואת אופן ייצוגם בצילום. התצלומים צולמו במקומות שונים בבתי הספר ובפעילויות שונות.

המחקר מנסה להבין את התפיסה העצמית של המורות, באמצעות התבוננות משותפת ובאמצעות ראיונות המבוססים על שיטה של photo elicitation. ניתוח הצילומים נשען על מחקר סמיוטי, המחפש להבין את המשמעות של הסימנים והסמלים המופיעים בצילומים. הניתוח הסמיוטי מחפש לתת משמעות ופרשנות למסרים הגלויים ולמסרים הסמויים המועברים בתצלומים ביחס לנרטיבים של המורים. המחקר חוקר שימושים שונים של שפת גוף, קשר עין, החזר מבט, סמיכות פיזית לתלמידים, כפי שהם באים לידי ביטוי בתמונות שלהם. ניתוח הצילומים והנרטיבים הנלווים יוצר תובנות לגבי התפיסה העצמית והפרופסיונאלית של המורים בנוגע לפרקטיות של הוראה ולגבי האופן בו הן חושבות שהן נתפסות במקום עבודתן. הפרזנטציה תדון בסוגיות מגדריות העולות מן המחקר עצמו, מן הנרטיבים ומן האופן בו מקצוע ההוראה מיוצג בצילומים כמקצוע של אימהות ונתינה (nurturing and caring) ותדון בהיבטים מגדריים תיאורטיים העולים מסוגיה זו.

על מחקר איכותני, שינוי אדריכלי ואפֿשור דיאלוג בכיתה

ד"ר עינב ארגמן
מכללת לוינסקי לחינוך

צחי אסא
אוניברסיטת תל-אביב

לפי שור ופריירה (1990), "דיאלוג" משמעו (בין היתר) שיתוף הלומדים בחיפוש אחר ידע וביצירתו. לטענתם, ידע המועבר כ"גוש של מידע – מעין 'גווייה' של דעת" ו"תכנית לימודים סבילה, המבוססת [...] על הרצאות", הם "פדגוגיה עלובה" שאין בה טעם (עמ' 18, 24). במקום זאת, מציעים שור ופריירה פעלתנות לומדים, במובן של הרהור שלהם על הנושא הנלמד, עבודה שוויונית בו ושיחה לגביו. בדרך זו ניתן יהיה להתגבר על הניכור העלול להתהוות בין הלומדים לבין תכני ותהליכי ההוראה והלימוד.

ההרצאה הנוכחית מבוססת על מחקר איכותני, שבו במשך שנה תועדו בווידיאו צוותי סטודנטים בעת מתן היציגים לעמיתיהם. ניתוח שיחה וניתוח ויזואלי (שבחן נידות סטודנטים בחלל הכיתה) גילה דיכוטומיות "מרצה-קהל". הסטודנטים המרצים דיברו באופן מונולוגי בחלקים נרחבים של ההרצאה ובה בעת היו פעילים ב"מרחבי מרצה" (קרי – נעו ליד הלוח, בסמוך לפודיום ובמעברי הכיתה). לעומתם, קהל הסטודנטים, שהאזין להרצאה, לרוב שתק, היה ישוב במקומו ולא התנייד בחלל הכיתה. ממצאים אלה מפתיעים לאור ספרות שעניינה היררכיות אופקיות, הטוענת כי באינטראקציות בין עמיתים, הצדדים השונים מראים בגופם ובדבריהם את השוויון הקיים ביניהם (ראו, Bell, Arnold & Haddock, 2009; Goodwin, 2008). מאחר והמרצים היו סטודנטים ולא מרצים "רגילים" (חברי סגל אקדמי), צפינו למעורבות קהל רבה יותר בהרצאה, קרי – להתנהלות דיאלוגית בין הסטודנטים המרצים לעמיתיהם.

לאור ממצאנו ושיתוף הפעולה ביננו (חוקרת חינוך וסטודנט לארכיטקטורה), מצאנו את עצמנו עוסקים בשאלה: האם דיאלוג לשיטתם של שור ופריירה (1990) יתקיים, לו נשנה את חלל הכיתה? הרצאתנו תעקוב אחר הרהורינו הרפלקטיביים בדבר "אדריכלות מאפשרת דיאלוג" ותציג את הצעתנו למערך ארכיטקטוני שונה של כיתה.

מושב 213

טראומה - שלי, שלו, שלנו?

יו"ר: ד"ר רבקה תובל משיח

אוניברסיטת בר-אילן

קריאה מתוך אמון או קריאה מתוך חשד: דילמות של פרשנות בניתוח נרטיבים של טראומה

קובי שטיין

אוניברסיטת בר-אילן

רות'אלן ג'וסלסון, בעקבות ריקר, מניחה בפני החוקר הנרטיבי שתי גישות, או שתי עדשות, אשר דרכן הוא או היא עשויים לגשת אל ניתוח נרטיבים. הגישה הראשונה היא קריאה של הנרטיב מתוך אמון, תוך הנחה כי המרואיין חושף כמיטב יכולתו את עולמו ואת חוויותיו "האמיתיות". לעומת זאת, הגישה השנייה הינה קריאה מתוך חשד, אשר פועלת לחשוף את אותם מרכיבים בדברי המרואיין אותם הוא מנסה להסתיר, או שאינם ניתנים לדיווח מסיבות שונות. דיכוטומיה זו ניכרת גם בכתיבתה של פסיכואנליטיקאית מהזרם האינטר-סובייקטיבי, דונה אורנגי, אשר עושה ניסיון להסיט את הפסיכואנליזה, מלאכת הפרשנות הפסיכולוגית, מנתיב הקריאה החשדנית שאפיינה אותה שנים כה רבות לכיוון של האזנה מתוך אמון לדבריו של המטופל. המחקר האיכותני בכלל, וזה הנרטיבי בפרט, אשר במסגרתם שואף החוקר לתת קול לאוכלוסיות מוחלשות או פגועות, עשוי להציב את החוקר במתח בין שתי עמדות אלו. כך, מאמצי הניתוח של נרטיבים שהינם תוצר של הראיון הפוסט-טראומטי עשויים להציב את החוקר במתח בין הרצון להאזין למרואיינים מתוך אמון, כהיענות לצורך של המרואיין/המטופל לשותף ובן-ברית חווייתי ברמה האינטר-סובייקטיבית, לבין התביעה להאזנה מתוך חשד הנגזרת מהבנת הכוחות המסתירים הפועלים בחוויה הפוסט-טראומטית. המחשת אותן נקודות של דילמה, והמתח הדיאלקטי הנגזר משתי עמדות כביכול סותרות אלו, עשוי לשפוך אור על ההתמודדות האפשרית כחוקר וכמטופל. לצורך כך, אראה נקודות משמעותיות אשר בהן נתקלתי אני במתח זה בחיפוש אחר חוויות של בידוד, בדידות והתמודדות בסיפורי החיים של גברים אשר סיפרו את סיפורם בפרוייקט התיעוד של נט"ל. מתוך כך, אנסה לתאר את הרצף הנפרש בין הקוטב החשדני לקוטב המאמין (ואולי הוא למעשה הקוטב הנאמן), ואת התנועה שלי כחוקר לאורך רצף זה במהלך המסע הפרשני.

החוויה שלו או הפרשנות שלי: סוגיות בניתוח פרשני-הוליסטי של טראומה

שרון כהן

אוניברסיטת בר-אילן

כל מהלך של ניתוח איכותני הינו מפגש בין שני סובייקטים (לפחות)- המרואיין והחוקר. ההרצאה הבאה תעסוק במתח האינהרנטי הנעוץ בניתוח האיכותני. המתח שבין השאיפה להתקרב ולתאר את חווייתו הסובייקטיבית של המרואיין, לבין הנטייה של החוקר כסובייקט בפני עצמו להעניק פרשנות ומשמעות לחוויות האחר על פי עולם הערכים, האמונות, התפיסות ואף הרגשות שלו. הסוגיה תודגם, במלוא עוצמתה, כפי שהיא באה לידי ביטוי במחקר נרטיבי, בו נעשה שימוש בניתוח הוליסטי של סיפורי חיים של אנשים שעברו חוויות של קרב או שבי. המחקר מבקש להתקרב לחוויה הסובייקטיבית של נפגעי טראומה על רקע לאומי בישראל ולבחון את האופן בו אירועי העבר של האדם והיבטים באישיותו, סגנון החיים (על-פי המשגתו של אדלר), המאפיין אותו, באים לידי ביטוי בחוויית הטראומה עצמה, באופן שבו האדם תופס את הטראומה ובמשמעות שהוא מקנה להיבטים השונים באותה חוויה. בחינה של שאלת מחקר זו מזמינה מתודולוגיה של ניתוח תוכן הוליסטי של הראיון ובחינת האופן בו החלקים השונים בסיפור השלם מתכתבים זה עם זה. הניתוח כלל איתור של תמות החוזרות על עצמן בסיפור החיים של היחיד ומהוות את סגנון חייו. תמות אלו עשויות לבוא לידי ביטוי בזיכרונות מוקדמים, בסוגיות חוזרות בסיפור החיים ובקונפליקטים נשנים. אופיו הפרשני של מחקר המשולב עם ניתוח הוליסטי, המתמקד בסיפורים שלמים של יחידים, דורש בחינה מוקפדת של השאלה 'של מי הסיפור הזה בכלל?' האם הממצאים מהווים אשנב לחווייתו הסובייקטיבית של המרואיין, או שהם מספרים לנו יותר על המראיין, או שאולי, כפי שניתן לצפות בעולם פוסט מודרניסטי, התשובה היא לא זו ולא זו, וגם זו וגם זו. ההרצאה תתייחס לסוגיה זו ולסוגיה של העברה נגדית בפרשנות של טקסט, כמו גם להתמודדות עם סוגיות אלו, כפי שהן באות לידי ביטוי במקרה לדוגמא מחומרי המחקר.

"הציץ ונפגע?": מה קורה לחוקר או חוקרת צעירים אשר ניגשים לנתח נרטיבים טראומטיים?

מאיה ארליך

אוניברסיטת בר-אילן

בהרצאה זו ארצה לפתוח צוהר לרשמים וחוויות שלנו, חמישה חברים של קבוצת מחקר מאוניברסיטת בר אילן אשר עסקנו בתמלול וניתוח טקסטים של עדויות שניתנו במסגרת פרויקט התייעוד של עמותת נט"ל. המרואיינים שלקחו חלק במחקר הינם גברים אשר חוו טראומה על רקע לאומי במסגרת של מלחמה, נפילה בשבי או אירועי טרור. אתייחס לקושי הרב להעביר את המסרים הלא מילוליים לכתב, כפי שהם באים לידי ביטוי בשפת הגוף, במבטים ובשתיקות. כמו כן, אעסוק בחוויות של טראומה משנית וטראומה עקיפה, אותן עשוי לחוות המתמלל של ראיונות אלו, ולפרץ הרגשות המתעוררים כתוצאה מהמפגש של המתמלל עם התוכן הקשה, הכולל לעיתים תיאורי זוועה של ממש. לעיתים קרובות חוקרים במחקר איכותני מוצאים את עצמם נמשכים לנושא מחקר מסוים המתכתב עם ההיסטוריה האישית שלהם ועם עולמם הפנימי. בהתאם לכך, בהרצאה זו אבקש להדגים כיצד קטעים ספציפיים בטקסט ומפגש עם מרואיינים שונים, עשויים להשפיע באופן שונה על מתמללים שונים בהתייחס לרקע האישי של כל מתמלל ומתמללת. בנוסף, ארצה לדבר על הקושי להכיל את מערכת היחסים החד צדדית הנוצרת כתוצאה משעות של הקשבה ותמלול של ראיונות שנעשו על ידי אחרים, כאשר המתמלל נקשר ומפתח רגשות ומחשבות אודות המרואיין אשר בתורו אינו שותף למערכת יחסים זו, ואף אינו מודע כלל לקיומו או מעורבותו של החוקר בסיפור חייו. על מנת להמחיש את הדברים, אעשה שימוש בדוגמאות הלקוחות מנרטיבים מעבודת המחקר שלי, העוסקת בשאלה כיצד המרואיינים חווים את עצמם כהורים על רקע הטראומה אותה הם עברו. ההשלכות האפקטיביות שעשויות להתעורר תומחשנה מתוך עיון בחומרי המחקר.

מושב 214

ניתוח נתונים

יו"ר : פרופ' עינת פלד
אוניברסיטת תל-אביב

הדגמת ניתוח נתונים מעוגן בשדה (bottom-up) לעומת ניתוח מונחה תיאוריה (top-down)

באמצעות תיאור מקרה מחקרי

ד"ר גליה מורן

אוניברסיטת חיפה

מחקר איכותני נשען על מגוון גישות שלכל אחת דרך ייחודית בהתייחסות לנתונים. בפרזנטציה הנוכחית אציג שתי דרכים שונות לניתוח איכותני אשר בוצעו על אותם נתונים ואת התוצאות השונות שהם איפשרו דרך תיאור מקרה מחקרי. המחקר שהתקיים בארה"ב עסק בתהליכי החלמה של 30 אנשים עם הפרעות פסיכיאטריות חמורות אשר עובדים כעמיתים נותני שירות בתחום בריאות הנפש. הראיונות נותחו בשני אופנים שונים במסגרת שתי שאלות מחקר שונות, האחת התמקדה בהבנת השפעת תפקיד העמית על תהליכי ההחלמה והשניה במוטיבציות שהביאו את נבדקים לעבוד כעמיתים נותני שירות בתחום בריאות הנפש (Moran et al., 2012; Moran et al., 2013). על מנת לענות על השאלה הראשונה הראיונות נותחו במסגרת ניתוח נתונים מעוגן בשדה (Grounded theory; Strauss & Corbin, 1990), על מנת לענות על השאלה השנייה, הראיונות נותחו באמצעות גישת ניתוח איכותני מונחה תיאוריה (Theory-driven conceptual framework for qualitative research; MacFarlane and O'Reilly-de Brún, 2012). בעוד הגישה הראשונה מתמקדת בהתייחסות נקיה מהשערות אפריוריות לגבי הנתונים הגישה השנייה מונחית מראש על ידי מושגים השאולים מגישה תיאורטית מסוימת, במקרה זה מתוך תיאוריית ההכונה העצמית (Ryan & Deci, 2000). בפרזנטציה זו אתאר את מסגרת המחקר, את תהליך ניתוח הנתונים על פי כל שיטה ואציג דוגמאות לממצאים שעלו בכל מסגרת ניתוחית. אעלה לדיון שאלות כגון: מה התוקף (קרדביליות) של כל גישה? מה כל גישה מאפשרת? האם גישה מונחית תיאוריה אינה מטה מראש את החוקר? האם גישה מעוגנת בשדה נקייה מהנחות יסוד? האם ניתן להגדיר מקרים בהם עדיף להשתמש באחת יותר מאשר בשניה? ועוד.

בלעדיות הדדית וקולקטיביות מקיפה: הבניית טיפולוגיות במחקר איכותני

ד"ר חיה קורן
אוניברסיטת חיפה

פרופ' צבי איזיקוביץ'
אוניברסיטת חיפה

טיפולוגיות הינן צורה מקובלת לארגון שיטתי של ידע במדעי החברה. טיפולוגיה מוגדרת כשיטה לסיווג וקטלוג של פרטים שיש להם משהו במשותף והיא מורכבת ממספר טיפוסים כאשר לכל טיפוס תכונות ייחודיות רק לו בנוסף למה שמשותף לכולם. על מנת לענות על ההגדרה של טיפולוגיה, לא ניתן להשתייך בו זמנית ליותר מטיפוס אחד, מה שנחשב לבלעדיות הדדית (mutually exclusive), וכל פרט המתווסף לטיפולוגיה יוכל למצוא את עצמו שייך לאחד מהטיפוסים, מה שנחשב לקולקטיביות מקיפה (collectively exhaustive).

מצאנו שנעשה שימוש נרחב במושג טיפולוגיה במחקר איכותני ושלא תמיד ישנה הקפדה שמה שמוצג כטיפוליה היא אכן טיפולוגיה על פי ההגדרה. מטרת הרצאה זו היא לבחון, להדגים, ולדון כיצד ניתן להבנות טיפולוגיה במחקר איכותני. נשתמש בשלושה מהמחקרים שלנו בהם נעשתה הבנייה של טיפולוגיות בהתבסס על שיטת התיאוריה המעוגנת בשדה (grounded theory). מהמחקרים עלו הטיפולוגיות הבאות: טיפולוגיה של התנהגות אלימה ושאינה אלימה בקרב נערים עולים מבריה"מ לשעבר לישראל; טיפולוגיה של ביחד ולחוד פיזית ורגשית בזוגיות שנייה בזקנה; וטיפולוגיה של תגובות רגשיות והתנהגותיות של ילדים החשופים לאלימות בין-הורית. נדגים את תהליך הבניית הטיפולוגיות הללו בהתאם להגדרה של מהי טיפולוגיה תוך התייחסות לסוגיות הבאות: צורות שונות של סיווג וקטלוג במדעי החברה ולהבדל בינם לבין טיפולוגיה; שילוב בין אינדוקטיביות ודדוקטיביות, מה שנקרא אבדוקטיביות (abduction), במחקר איכותני בכלל ולהבניית טיפולוגיה בפרט; הבדל בין ייחודיות של טיפוס ברמת המבנה וייחודיות של טיפוס ברמת התוכן וכיצד מבנים טיפולוגיה בשתי רמות אלו; דיון ביתרונות ובחסרונות של הבניית טיפולוגיות במחקר איכותני.

'אני גיטארה' - אינטר טקסטואליות: כשיטה, כעמדה, וכהוויה בעיבוד חומר מחקרי

אליעזר קופל

אוניברסיטת תל-אביב

התוצר הגולמי (data) של רבים מהמחקרים האיכותניים הינו תימלול של שיחה- הווי אומר מוצר 'כתוב' (Text), כאשר משימתו של החוקר הינה איסוף החומרים הכתובים הקרואים 'ממצאים' ועיבודם ליצירת תוצר כתוב חדש והוא פרק הדיון. גישת עיבוד החומר המחקרי אותה אציג בהרצאה המוצעת הינה הגישה האינטר טקסטואלית. מקורות הגישה בניסוחיה של ג'וליה קריסטבה – פסיכואנליטיקאית והוגה. הטקסט לפי גישה זו לעולם אינו עומד בפני עצמו אלא נובע מפעולה של אדם חי על אדם חי אחר. למשמעויות העובדה כי מדובר באנשים חיים יש חשיבות רבה להערכתו, שכן מרגע שאנו רואים את הסובייקט כאדם חי ולא כחפץ, גם הטקסט מקבל משמעויות חיה של פעולה עכשווית, כאן אנו נכנסים לשדה אינטר סובייקטיבי, בעל משמעויות רגשיות ואתיות דינאמיות. אני סבור שזה הדגש שהייתי רוצה להביא לשיח בכנס, כחוקר איכותני אתה צריך להחליט אם אתה מקבל את עובדת החיים שלך, של המשתתף שלך ושל השומע אותך על כל משמעויותיהם. לפי קריסטבה שני צירים: אדם-טקסט-אדם, וטקסט-אדם- טקסט. אציג את הצירים ואשהה בדילמה הדיאלקטית האם האדם מייצר טקסט? או שהטקסט מייצר אדם? אכוון לכך שלא ניתן להפריד בין אדם לטקסט (דגש שני). אציע גישה אינטר טקסטואלית לעיבוד החומרים – גישתן של ג'קסון ומזאי (Jackson & Mazzei, 2013), בעיבוד לגישה הנשענת על עקרונות העמדה הפסיכואנליטית –אינטרסובייקטיבית, לפיה הטקסט המחקרי נקרא ונחוה מתוך החזקה מנטלית של הטקסט התיאורטי, ולהיפך קריאה של טקסט תיאורטי מתוך החזקה מנטלית של הטקסט המחקרי, כל זאת מתוך שמירה על חיוניותו של הסובייקט החוקר. החוקר לפי גישה זו מוותר על עמדה של 'פיענוח האמת החבויה' בטקסט, לטובת עמדה צנועה יותר של דיווח על למידה וחוויה חדשות.

מושב 215

הוראת המחקר האיכותני

יו"ר: ד"ר הדס גולדבלט

אוניברסיטת חיפה

ניתוח טקסטים בהתאם למשנתו הפילוסופית של Gadamer במחקר העוסק במשמעות אובדן

בקרב אימהות לנרצחים: דיאלוג בין מנחת העבודה והחוקרת

מיכל מחט שמיר ופרופ' רונית ליכטנטייכט

אוניברסיטת תל-אביב

במרכז ההבנה (הפרשנות) טוען Gadamer (2003) מצויה "החוויה ההרמנויטית" (Hermeneutic experience). בחוויה ההרמנויטית מתרחש "מיזוג אופקים" (Fusion of horizons) בין הקורא והטקסט, או בין שני המשתתפים בדיאלוג. מיזוג אופקים משמעו הבנה חדשה, מעבר לידיעה ולצפייה המוקדמת של שני הצדדים. בהתאמה, תפקיד הפרשנות במחקר שבבסיס ההצגה הנוכחית היה לחשוף את משמעות האובדן בקרב אימהות לנרצחים תוך ידיעה מראש שלעולם לא תיחשף המשמעות כולה. כל פרשנות יצירתית ואוטנטית משכנעת משום שהיא חושפת חלק ממשמעות החוויה (Gadamer, 1981). אימוץ תפיסת עולם זו מאפשרת כר נרחב לפרשנות, כיוון שאינה מגבילה את החוקר להתבוננות על הטקסט דרך פריזמה תיאורטית/פילוסופית מצומצמת או מוגדרת מראש.

ההרצאה הנוכחית מבקשת לחשוף בפני הנוכחים את תהליך פרשנות טקסטים בהתאם למשנתו של Gadamer. ההרצאה תעסוק במורכבות יישום עקרונות פילוסופיים אלו בהליך מחקרי בו קיימת נוכחות של מנחה. החוויה ההרמנויטית בתפיסתו של Gadamer מתרחשת במסגרת דיאלוגית, יתוארו ניסיונות להרחיב את גבולות החוויה (חוקרת-מנחה-טקסט), כמו גם הכרה בבעייתיות ניסיונות אלו בתהליך הניתוח. יתואר הלכה למעשה הליך ניתוח הטקסט שחייב כניסה במקביל למספר מעגלי פרשנות (חוקרת-טקסט, מנחה-טקסט, חוקרת-מנחה, חוקרת-אימהות שכולות). כאשר כל הליך פרשנות כלל פוטנציאל ליצירת משהו חדש, שלא היה ידוע קודם לשני הצדדים בדיאלוג. האופקים המשותפים שנוצרו בתהליך סתרו לעיתים זה את זה ותמיד נתפסו כמוגבלים ומעוררים שאלות המדרבנות להמשך החיפוש. השאלות, אומר Gadamer (1981), הן החשובות, ולא התשובות, שהן רק אתנחתא בדרך. בהתאמה, שתי נקודות מרכזיות ידגשו בהרצאה

(א) רלוונטיות גישתו של Gadamer לניתוח טקסט המערב שני חוקרים שביחסייהם פערי כוח.

(ב) שאלת סיום החקירה – הצגת הבנה מדומה ("סטטית") של הטקסט.

מהבנה לתובנה: אמצעים יצירתיים להוראת רפלקסיביות במחקר איכותני

ד"ר הדס גולדבלט וד"ר טובה בנד-וינטרשטיין

אוניברסיטת חיפה

טבעו הסובייקטיבי של המחקר האיכותני ומעורבות החוקר בתהליך החקירה דורשים תשומת לב לאורך כל תהליך המחקר, להבטחת היותו של המחקר ראוי לאמון (trustworthy). אחת הדרכים להשגת מטרה זו היא שימוש ברפלקסיביות, שהיא ניתוח מודע ורב-מחשבה של הדינמיקה הבין-סובייקטיבית המתרחשת בין החוקר למשתתף המחקר. רכישת מיומנויות רפלקסיביות חיונית להתפתחותם המקצועית של חוקרים איכותניים, לשם התבוננות עצמית ביקורתית (-critical self reflection) על הדרכים שבהן הרקע החברתי, ההנחות, העמדות וההתנהגויות שלהם משפיעים על תהליך המחקר לשלביו השונים. התוצאה הרצויה של התהליך הרפלקסיבי היא תובנה ולמידה, המאפשרות לחוקר שינוי, יצירת משמעות וארגון מחדש של אירועים ומצבים שהתרחשו בתהליך המחקר וביחסיו עם המשתתפים. אלו משמשים עבורו מדריך גם להתנהגות עתידית. הוראה ואימון מכוונים לרכישת רפלקסיביות מובילים את החוקר האיכותני למודעות רצופה, לאורך כל שלבי המחקר, לתהליכים ולמצבים שהוא והמשתתפים חווים, ולמשמעות שיש לכך על המחקר ותוצריו. לכן, למידה רפלקסיבית מכוונת מצריכה שימוש באסטרטגיות למידה כמו שאלת שאלות, יצירת גירויים שמזמנים התייחסות, שיתוף קבוצת השווים בחוויה וניהול יומנים. בהרצאה זו נציע ונדגים מספר דרכים יצירתיות וחוויותיות להוראת הרפלקסיביות בשלבים שונים של למידת המחקר האיכותני. נציג אסטרטגיות מכוונות למידה התנסותית של רפלקסיביות. לצורך המחשה, נשלב דוגמאות של לימוד רפלקסיביות בהוראת מחקר איכותני לשלביו השונים. התהליך הכולל נועד להעשיר את הכישורים הרפלקסיביים של סטודנטים, לצורך השגת הבנה מעמיקה של חוויותיהם התוך-אישיות והבין-אישיות כחוקרים. תוצאתה של הבנה זו היא תובנה ובעקבותיה – צמיחה אישית ומקצועית של החוקר הצעיר.

דילמות בהוראת ניתוח נתונים איכותניים

חיותה ינון

מכללת אורנים

החל משנת תשס"ח אני מלמדת במכללת אורנים קורסי מבוא במחקר איכותני הן ברמת התואר הראשון והן ברמת התואר השני. במסגרת הקורסים, המתקיימים במתכונת סמסטריאלית, הסטודנטים עורכים פרויקטים מחקריים קבוצתיים בהיקף מצומצם ובאמצעותם, מתנסים בכל שלבי המחקר האיכותני, החל מניסוח שאלת מחקר וכלה בהצגת ממצאים ומסקנות.

לרוב, עריכת הפרויקטים מתנהלת על מי מנחות עד לסיום שלב איסוף הנתונים והכנת הנתונים לניתוח. לעומת זאת, כשהסטודנטים מגיעים לשלב ניתוח הנתונים, החוויה שונה לגמרי. בשלב זה, וחרף הליווי הצמוד והתמיכה הרבה שהם מקבלים ממני, הסטודנטים מתקשים להתמודד עם האתגרים הניצבים בפניהם וחווים בלבול, חוסר ודאות ותסכול.

תחושותיהם של הסטודנטים מציפות אצלי בכל קורס מחדש דילמות הנוגעות לאופן הוראת ניתוח נתונים איכותניים. דילמות אלה יעמדו במרכז הפרזנטציה. באופן ספציפי, אעסוק בפרזנטציה בשתי דילמות מרכזיות. הדילמה הראשונה עוסקת בשאלה האם להציג בפני הסטודנטים פרוצדורות ניתוח מובנות וקונקרטיות, כגון פרוצדורות הניתוח של התיאוריה המעוגנת בשדה, או לנקוט בגישה פתוחה ולחשוף אותם לעקרונות ניתוח כלליים בלבד. מצד אחד, הפרוצדורות הקונקרטיות משמשות עבור הסטודנטים עוגן בתהליך ניתוח הנתונים ויוצרות אצלם הרגשה שהם יודעים מה עליהם לעשות. מצד שני, הצגת פרוצדורות קונקרטיות מובילה לעיתים לניתוח נתונים טכני ועלולה לדכא את היצירתיות של הסטודנטים.

הדילמה השנייה מתייחסת לשאלה האם לצפות מהסטודנטים לנתח את הנתונים 'עד הסוף' ולהגיע להבניה תיאורטית או להסתפק בכך שהם יתיידדו עם הנתונים ויעלו מספר תובנות פרשניות בנוגע אליהם. מצד אחד, הציפייה להבניה תיאורטית ממחישה לסטודנטים מהו ניתוח נתונים 'אמיתי'. מצד שני, ציפייה זו מלווה בקשיים ותסכולים שייתכן שירחיקו את הסטודנטים מרצון לעסוק במחקר איכותני.

מעבר להעלאת הדילמות, אציג בפרזנטציה דרכים שונות שסיגלתי במהלך השנים כדי להתמודד עימן.

מושב 216
מחקר בארגונים

יו"ר : פרופ' תמר זילבר
האוניברסיטה העברית

הערכת תוכנית להכשרת אחיות כסוכנות שינוי בקהילה לקידום אורח חיים בריא ופעיל – מחקר

פעולה שיתופי

ד"ר סמירה עוביד, ניצה כהן, ד"ר מיכל כהן-דר

משרד הבריאות

להערכה ועיצוב של תוכנית לקידום אורח חיים בריא ופעיל בקרב אחיות טיפות חלב במחוז הצפון של משרד הבריאות, נערך מחקר פעולה שיתופי. האחיות השתתפו בסדנאות להכשרתן כסוכנות שינוי בתחום.

מטרת המחקר ביצוע הערכה מעצבת של התוכנית תוך כדי פעולה בהתאם לכללים של ארגון לומד ומארגן – Self-organizing system.

שיטת המחקר האחיות המשתתפות רואיינו על ידי מארגנות הסדנאות תוך כדי הפעלת הסדנא. החל מהמפגש השני בכל מפגש נבחרו 3-5 אחיות באופן אקראי ורואיינו לגבי המפגש הקודם. האחיות רואיינו ע"י מפקחות ששימשו כאחראיות הקבוצה. הראיונות נערכו בעזרת שאלון חצי מובנה. במחקר השתתפו 130 אחיות.

הראיונות נותחו בשיטת הניתוח האיכותני ובהתאם לתוצאות בוצעו מספר שינויים בתוכנית ההתערבות.

ממצאים עיקריים התמות העיקריות שעלו בניתוח הראיונות כללו: (1) הערכה של הידע - מידת החדשנות של הידע, מידת הרלוונטיות של הידע לעיסוק בנושא, צורת מתן הידע – איכות המרצים והתאמת הסגנון לקהל היעד. (2) מידת השימוש בכלים ובידע שקבלו בסדנאות. הממצאים העידו כי רוב האחיות עשו שינויים בהתנהגותן ברמה האישית ובקרב המשפחות. (3) מידת ההטמעה של התוכנית לקהל הרחב. המשתתפות דיווחו כי הידע והכלים שקבלו הביאו אותן להתחיל בהטמעה בקרב המטופלות שלהן. (4) הרגשתן הכללית של המשתתפות, הן ציינו כי התוכנית תרמה להן בעיקר ברמה האישית והמשפחתית. בתהליך ההערכה נעשו שינויים לשיפור תוכנית ההתערבות שכללו – התאמה תרבותית של המרצים ובהתאם החלפתם, החלפת מרצים, חיזוק התכנים בנושא ההטמעה, שינויים טכניים שהאחיות העלו כגורמים מעכבים לתהליך ההכשרה.

לסיכום השימוש בשיטת מחקר פעולה שיתופי אפשר מצד אחד לצוות ההיגוי להתאים את התוכנית לקבוצת היעד על מנת להגיע לתוכנית מיטבית. ומצד שני לאחיות להרגיש שהן שותפות לתוכנית ולתכנונה מה שהעלה את שביעות רצונן ואת מחויבותן לעיסוק בנושא.

נרטיבים סותרים ומטען רגשי בזהות ארגונית – מהו הסיפור ה"אמיתי"?

ד"ר רויטל היימן

המכללה האקדמית לחינוך דוד ילין

במחקר שניסה לבחון את התרבות הארגונית של בית ספר, התקיימו ראיונות חצי מובנים עם 15 בעלי תפקידים. ראיונות שהתפתחו במהלך השיחה לסיפורים נרטיביים. המטרה הייתה לחלץ את הסיפור הקאנוני של הארגון בהתבסס על הנרטיבים האישיים. הראיונות העלו נרטיבים מגוונים, חלקם הצביעו על סיפורים דומים וחלקם סותרים. במהלך הראיון, מספר מרואיינים הוצפו ברגשות עזים שקשה היה להתעלם מהם. על אף העובדה שבנרטיבים פעמים רבות לא מוקדשת תשומת לב רבה לטיפול ברגש (Kelers, 2010), האופן בו נאמרו הדברים העלה צורך להתייחס גם למימד זה.

עובדים שונים בארגון חווים מציאות שונה, אך במקרים רבים קיים דמיון בין הנרטיבים שמאפשרים לחלץ סיפור הגמוני, מרכזי. במקרה זה, הנרטיבים השונים העלו תהיות כגון: מהם הגורמים שהובילו לכך ועל אילו חוויות חיים הם מבוססים? איך מחלצים סיפור "אמיתי" מנרטיבים סותרים? והאם בכלל קיים סיפור קאנוני המתאים לארגון?

בניתוח וקריאה חוזרת של הראיונות ובנסיון לחלץ את הסיפור הקאנוני (ספקטור-מרזל, 2010; לויצקי, 2011) התברר עוד יותר המטען הרגשי. השפה הפיגורטיבית כללה ביטויים כמו "חבל מאוד", "זה מאוד מאכזב", "זה לא מה שרצינו". גם בניתוחי התוכן הנרטיבים נמצאו ביטויים למעורבות רגשית גבוהה והתמסרות לשם כינון תרבות אירגונית "חדשה". מרואיינים אלה עסקו רבות ביחסי האנוש בצוות ובמיוחד בצוות המוביל של בית הספר. הקולות שביטאו זאת השתייכו ל"דור המייסדים", שהיה שותף לעיצוב דמותו של בית הספר בשנים הראשונות לקיומו. במקביל, עובדים שלא השתתפו בתהליך ההקמה של בית הספר שיקפו מעט רגשות, התמקדו בנרטיב אירגוני הגמוני ובזהותם המקצועית ולא עסקו אינטנסיבית ביחסים הבין אישיים בצוות המורים. אדיגיס (2000), שהצביע על שלבים במחזור החיים של ארגון, הראה שהשלבים הראשונים להקמה, בשלב היזמות, מאופיין במעורבות והזדהות רגשית גבוהה ובהתבגרות הארגון חלק זה פוחת. הנרטיבים של המרואיינים מדגימים את המודל הזה. דור המייסדים משקף את היזמות מתוך התמסרות, וההתפכחות ממנו עם התבגרות הארגון הובילה לאכזבה ולכאב עד כדי נטישה. מודל זה גם מסביר את הסתירות בנרטיבים השונים ככל הנראה כל אחד מעוגן בשלב ההתפתחותי של הארגון בו הצטרף העובד ולכן חווה חוויה אחרת.

אימון אישי (coaching) כהערכת תפקוד סמויה של מנהלים בארגון

ד"ר בתיה בן-הדור

האוניברסיטה הפתוחה

אימון מנהלים בארגונים (Coaching) הינו כלי נפוץ לשיפור ביצועי מנהלים בארגונים. מטרתו של כלי זה היא לסייע למנהלים לתפקד טוב יותר (McDermott, Levenson & Newton 2007). זוהי גם מטרתו של כלי אחר של משאבי אנוש – הערכת התפקוד בארגון. עם זאת קיימים ההבדלים משמעותיים בין הכלים. בעוד הערכת התפקוד בארגון הינה כלי שיפוטי לבחינת ביצועי העובד, נתפס אימון המנהלים ככלי מעצים ותומך. למרות זאת מציע מחקר זה, כי בארגונים קיימת ציפייה סמויה, שהתהליך האימוני ישמש גם ככלי להערכת ביצועיו של המנהל המתאמן. המחקר הינו מחקר פעולה בו שולבו תהליך השיפור עם התהליך המחקרי, ממצאי המחקר מתבססים על ניתוח תוכן של 65 מפגשי אימון שנערכו בשנת 2007 – 2009 בין הכותבת לבין 18 מנהלי ביניים בארגונים בישראל ושל 11 ראיונות עם גורמי משאבי אנוש ומנהלים בכירים, הממצאים מעידים כי התהליך האימוני מהווה כלי להערכת תפקוד סמויה של העובד כבר משלב בחירת המועמדים לתהליך האימון. הבקרה והדיווח על התהליך האימוני משמשים אף הם ככלי סמוי להערכת תפקוד ולהעברת מסרים בין כל הצדדים. במחקר נבחנו תפיסות הגורמים הארגוניים השונים בנוגע לתהליך האימוני, לרבות הפגיעה באמונם של מנהלי הביניים בגורמים הארגוניים הפורמאליים. בנוסף יוצג מקומה של המאמנת, כחוקרת פעולה וכגורם הנמצא בתווך בין המנהלים והארגון והדילמות איתן היא התמודדה.

**פרדוקס מרכז ההערכה לאיתור פוטנציאל ניהולי: כיצד 'חליפת מנהלים' שנתפרה עבור נבחן
גבר מתאימה, באותה מידה ולעיתים יותר, לנבחנת אישה
ד"ר ורדה ויזל, ד"ר רונית קרק
אוניברסיטת בר-אילן**

ארגונים רבים בארץ ובעולם עושים שימוש במרכז הערכה לאיתור פוטנציאל ניהולי (managerial assessment center) לאבחון ומיון שדירת המנהלים. המרכז נתפס ככלי אובייקטיבי, רציונאלי, הוגן ושקוף המהווה משקל נגד לכוחות ארגוניים פוליטיים. בניגוד למחקרים הטוענים שמרכז ההערכה הינו כלי ניטראלי מגדרית, מחקר זה טוען שמרכז ההערכה לניהול, במתכונתו האוניברסאלית הנוכחית, יוצר קושי עודף לנבחנות בהשוואה לנבחנים. למרות הקשיים המובנים והיתרון, על פניו, לנבחנים הגברים, מחקרים רבים בארץ ובעולם מצביעים על כך שנשים מצליחות במרכז הערכה לניהול בדומה לגברים ואף יותר מגברים. המחקר הנוכחי מנתח ומפרש את פרדוקס הצלחתן של נשים נבחנות במרכז הערכה לאיתור פוטנציאל ניהולי.

מערך המחקר נשען על מקרה בוחן בארגון ממלכתי מוכוון גברים ומשלב שיטות מחקר כמותיות ואיכותניות. המחקר הכמותי כולל השוואת ציוניהם של 821 נבחני מרכז ההערכה במקרה הבוחן עם ציונים שקבלו 210 הנבחנות וכול זאת בשנים 1997-2007. המחקר האיכותני מבוסס על ניתוח ראיונות מובנים למחצה עם 30 מעריכי מרכז ההערכה במקרה הבוחן בשנים הנבחנות. המחקר מברר שלוש שאלות: האם מרכז הערכה לניהול הוא תהליך ניטראלי מגדרית? האם הצלחתן של נבחנות נובעת מיכולותיהן החריגות בתחום הניהול? האם הצלחת נבחנות כמו נבחנים נובעת מהערכת יתר של המעריכים?

מהממצאים עולה שהצלחת נבחנות בתהליך ממוגדר, המייצר עבורן קושי עודף, נובעת מתופעה שכינינו במחקר זה 'אפקט הנדיבות' (benevolent effect), אפקט המתכתב עם תיאוריית הסקסזים האמביוולנטי. 'אפקט הנדיבות' גורם למעריכים להעריך נבחנות הערכת יתר וזאת בתנאי שהן מפגינות התנהגות קונפורמית למגדרן. העדפת נבחנות מרכז הערכה לניהול המתנהגות על פי המצופה ממגדרן עשויה לתרום לשימור ההגמוניה הגברית בשדרה הניהולית ולרה מגדור (re-gendering) בארגון.

אנשי שדה, אנשי אקדמיה, ומשמעות השותפות ביצירת ידע

יו"ר: איברהים אבו-אלהיגיא

מסאר מכון לחינוך

מתדיינים:

פרופ' ויקטור פרידמן, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

שולי לנדה, בית ספר גאון הירדן דרכא

ד"ר מיכל ראזר, מכללת אורנים

נושא הרב-שיח: משמעות השותפות בין "אקדמיה" ל"שדה" כפי שהיא באה לידי ביטוי בתהליכי מחקר פעולה והיכולת של שותפות ליצור – או לא ליצור - שינוי בתפקידיהם המסורתיים של אנשי אקדמיה ושדה ביצירת.

התרומה לשיח מתודולוגי: שותפות בין חוקר לנחקר מרכזית למתודולוגיות שונות של מחקר. שותפות אמורה לתרום ל"דמוקרטיזציה" של המחקר וגם לידע תקף יותר. הרב-שיח מיועד לפתח חשיבה ביקורתית כלפי שותפות ובנייתה על בסיס נסיון המתדיינים ביחד עם נסיון ושאלות הקהל.

מחקר פעולה הוא משפחה רחבה של גישות ושיטות מחקר המאוגדים סביב ערכים כמו שותפות (מחקר "עם" ולא "על" אנשים), יצירת ידע מכון פעולה, שינוי חברתי, ו"רפלקסיביות". היום ערך השותפות נעשה לערך המרכזי ביותר במחקר פעולה כאשר המשמעות של שותפות יכולה להתפס בדרכים שונות. מטרת המושב היא לחקור ביחד את מושג השותפות בהקשר של מחקר פעולה – או כל מחקר השואף להיות שיתופי. עם זאת הספרות מצביעה על קשיים ביצירת שותפויות "אמיתיות" ו"אמיצות" בין השדה לאקדמיה. לעתים קרובות שני הצדדים ממלאים תפקידים המסורתיים בחלוקת העבודה באיסוף וניתוח נתונים, בהמשגה, בכתיבה, פרסום, השתתפות בכנסים, וכו'. השדה ממשיך להיות המקום לעשייה ואקדמיה ממשיכה להיות המקום ליצירה והפצה של ידע. רק לעתים רחוקות אנשי שדה פועלים כחוקרים של ממש (לפחות על פי הפרדיגמה המקובלת גם על מחקר איכותני) או הגדרה חדשה לגבי תפקידם ותפקיד אנשי אקדמיה.

השאלות המרכזיות הן: כיצד ניתן להבין וליצור שותפויות בדרך המאתגרת פרדיגמות המחקריות מוקבלות ויוצרת דרכי חשיבה ופעולה חדשניות, יצירתיות ושיוויוניות יותר בין אנשי שדה ואנשי אקדמיה. המתדיינים ברב שיח יהיו אנשי שדה ואנשים אקדמיה העובדים ביחד במסגרת מחקר פעולה. הם יתבקשו לבחון את השותפות שלהם באופן ביקורתי. קהל הרחב יוזמנו להשתתף ברב-שיח על מנת ליצור דיאלוג ולמידה בנושא.

מושב 218

פיתוח ידע מקצועי בחינוך באמצעות מחקר איכותני

יו"ר: ד"ר לאה שגריר
מכללת לוינסקי לחינוך

בחינת הקשרים קוגניטיביים חבויים בין ידע תכני לידע תכני פדגוגי אצל מורי ביולוגיה

ומתמטיקה

ד"ר רונית רוזנשיין, פרופ' ענת ירדן

מכון ויצמן למדע

בשלושת העשורים האחרונים נעשה מאמץ ניכר לאפיין מהו ידע של מורים אודות הוראה בתחומי המדעים והמתמטיקה. שולמן היה הראשון שתיאר ואפיין מספר סוגים של ידע הדרושים להוראה, ביניהם ידע תוכן (CK) וידע תוכן פדגוגי (PCK). אפיון הקשר בין ידע תוכן לידע תוכן פדגוגי הוא תהליך מורכב בשל העובדה שהרבה ממדים של הידע הזה הם חבויים. ההבדל העיקרי בין ידע גלוי לידע חבוי הוא שידע גלוי הוא ידע שהאדם יכול לבטא או להדגים בעוד שידע חבוי הוא ידע שהאדם אינו מבטא ויש להציפו בדרכים אחרות.

במחקר זה בחנו את ההקשרים הקוגניטיביים בין ידע תוכן וידע תוכן פדגוגי של מורים למדעים ולמתמטיקה. הידע נבחן באמצעות שיטה להצפת ידע חבוי: (RGT) Repertory Grid Technique שפותחה בעבר ע"י קלי. השיטה הזו היא שיטת מחקר איכותנית בעלת ממדים כמותיים. המחקר נערך במסגרת תכנית להתפתחות מקצועית למורים ותיקים הלומדים לקראת תואר שני בהוראת מדעים ומתמטיקה. הנתונים למחקר נאספו מ-50 מורים למדעים ולמתמטיקה. ניתוח הממצאים גילה כי ידע תוכן הוא מרכיב ידע חשוב בהוראה אולם, בעוד שעבור מורי הביולוגיה ידע תוכן הוא על פי רוב ידע הנפרד ממרכיבי ידע אחרים אודות הוראה, אצל מורי המתמטיקה שהשתתפו במחקר ידע התוכן קשור באופן משמעותי לידע תוכני פדגוגי ומהווה חלק חשוב בפרקטיקה שלהם. לפיכך, אנו ממליצים להמשיך לבחון את תפקיד ידע התוכן עבור מורי ביולוגיה. יתר על כן, אנו ממליצים כי מפתחי תכניות התפתחות מקצועיות למורי ביולוגיה ישקלו לחזק את יחסי הגומלין בין ידע תוכן ובין הפרקטיקה המקצועית, כיון שאין להניח שהרחבת ידע תוכן תוביל לכשעצמה להתפתחות מקצועית בקרב מורי ביולוגיה.

סי"ד - ספרייה ייעודית של דוגמאות: יישום הכלי במרחב החברתי-רגשי של הלמידה

ד"ר חוה גרינספלד

מכללת ירושלים, מכללת בית רבקה, מכון מופ"ת

אפרת נבו

מכללת ירושלים

מחקר זה נועד לחשוף את תפיסותיהן החברתיות של סטודנטיות באשר לתהליך למידה בסביבה עתירת דוגמאות, בהקשר של קורס במכללה לחינוך, תוך שימוש בספרייה ייעודית של דוגמאות – סי"ד, שיצרו סטודנטיות משנים קודמות. זאת על מנת לאפשר לנו, מנחות הקורס לזהות את האינטראקציות הלימודיות העשויות להתרחש עם הרחבת גבולות קבוצת הלמידה באמצעות ספרייה ייעודית של דוגמאות המייצגת חברים וירטואליים שהשתתפו בקורס בשנים קודמות. המחקר בוצע במסגרת קורס "סגנונות למידה", במרכז "מעשה חושב", המרכז לטיפול הלמידה והחשיבה שבמכללה ירושלים, בין השנים תש"ע-תשע"ג. במחקר השתתפו 70 סטודנטיות, ממגוון מקצועות החינוך. כלי המחקר היו אתר הקורס שהכיל סביבת למידה הכוללת היבטים תיאורטיים, סי"ד ששולב באתר הקורס, תצפיות מסוג תצפית משתתפת, ו- 4 שאלונים שניתנו בזמנים שונים במהלך הקורס. במהלך הקורס היה על הסטודנטיות, לעצב מארגן גרפי לטקסט המתאר מודל של סגנונות למידה וכן לנסח המלצות למורים ולתלמידים. כדי לייעל את הדיאלוג ה"בין-דורי" עם הדוגמאות שיצרו סטודנטיות משנים קודמות, התבקשו הסטודנטיות לבצע את המשימות בשני שלבים. בתחילה הן הוזמנו ליצור גרסה ראשונית, לאחר מכן הן התבקשו לשכלל את גרסתן תוך עיון ב-סי"ד ולעצב גרסה סופית. ניתוח התוכן והניתוח הלשוני של הממצאים חשפו פסיפס רגשות כלפי למידה מהדוגמאות שיצרו אחרים, שנמצאו כמישיצגים שישה טיפוסי התנהגות של משתמשים ב-סי"ד. ממצאינו מביאים להגדרה של ממד חדש בתחום המחקר העוסק במרחב החברתי רגשי של בניית סביבות הוראה ולמידה המתחשבות בצרכי הלומדים, אותו כינינו בשם "ממד רגשי חברתי-וירטואלי", המשקף את דרגת המוכנות לדיאלוג עם הדוגמאות שבספרייה הייעודית ובעקיפין עם אלו שיצרו אותן. מחקרנו מציב את ספריית הדוגמאות הייעודיות ככלי רב עוצמה למחקר איכותני בהקשרים מגוונים. כמו כן למחקרנו השלכות יישומיות על עיצוב סביבות למידה, וכן השלכות הנוגעות לתהליכים המתרחשים בעידן של פריצת גבולות הקבוצה ובעידן בו הטכנולוגיה מאפשרת דיאלוגים בעולמות מקבילים.

שימוש בקו סיפור (storyline) לחקירת תהליכי פיתוח מקצועי בקרב מורי מורים

ד"ר דוד ברודי

מכללת אפרתה

ד"ר לינור הדר

מכללת בית ברל, אוניברסיטת חיפה

חקר התפתחות מקצועית הינו מורכב היות והוא נוגע בתהליכי שינוי ארוכי טווח של יחידים. תהליכים אלה מתרחשים בהקשרים רבים ומורכבים ואינם בהכרח לינאריים. על מנת להבין תהליכי שינוי של יחידים בהקשרים שונים עולה הצורך לשימוש במתודולוגיה אשר נוגעת בנרטיבים של נתיבי ההתפתחות המקצועית. ככלי להערכת תהליכים דינמיים של שינוי, למתודולוגית קו-סיפור (storyline) יתרון רב בכך שהיא מאפשרת הערכה עצמית של התנסויות ואירועים הנתפסים כמשמעותיים בתהליך ההתפתחות המקצועי האישי של יחידים. הערכה מסוג זה נתפסת בעייתית בסוגות אחרות של מחקר איכותני בשל הקושי שלהן בחשיפת תהליכים דינמיים (Beijaard, van Driel & Verloop, 1999). במתודולוגיה זו היחיד ממשיג את נתיב ההתפתחות המקצועית שלו, הכולל רגעים קריטיים של עליות, מורדות, התקדמות ונסיגות, באמצעות קו אופקי המסמל התפתחות לאורך זמן (Gergen & Gergen, 1988, 2000).

מחקר זה מדגים שימוש במתודולוגית קו סיפור להבנת נתיבי שינוי או קיבעון בקרב מורי מורים המשתתפים בקהילת התפתחות מקצועית שמטרתה ללמוד לשלב הוראת חשיבה בקורסים אקדמיים. ממצאי המחקר מאירים על יתרונותיה המתודולוגיה, אלה מתמקדים: (1) בקלות היישום שלה ובהירות נתיב ההתפתחות המתגלה דרכה, (2) תפיסות הנבדקים לגבי התובנות העולות מן השימוש בה בהפיכת ידע סמוי לגלוי, (3) מתן האפשרות למבט רטרוספקטיבי ורפלקסיבי על תהליכי שינוי מקצועיים ואישיים ארוכי טווח מעבר לנקודת זמן מסוימת ובהקשר האקולוגי בו היחיד מתפקד מקצועי. חסרונה של המתודולוגיה מתמקד בכלליות המידע שנאסף ולפעמים בחוסר יכולת הנבדק לשים לב לפרטים חיוניים. דרך אפשרית להתגבר על בעיה זו היא באמצעות ראיון מאזכר בתהליך איסוף הנתונים, וכן שיום והסבר בכתב של הרגעים הקריטיים. המחקר מדגים את ניתוח נתוני קו סיפור, כמו גם יצירת מודל קולקטיבי של התפתחות מקצועית.

מכלי מקצועי לכלי מחקרי: על צפייה ותצפית בשיעור כחלק מתהליך הכשרת מורים

ד"ר פנינה שור

האוניברסיטה העברית

צפייה בשיעור משמשת כלי מרכזי בהכשרה להוראה. בתחום המחקר האיכותני על סוגותיו השונות מהווה התצפית על גווניה השונים את אחד האמצעים היותר מקובלים לאיסוף נתונים. האם מדובר בפעילות זהה? הנחת היסוד שהובילה למחקר המוצג גורסת כי למרות השורש הזהה מדובר בפעילות בעלת אופי שונה וכן שלא נעשה שימוש בתצפית ככלי מחקרי במסגרת התכנית להכשרת מורים במסגרתה נעשה המחקר.

כפי שבאתנוגרפיה נוטים "לעבוד עם נתונים" לא מעובדים"-נתונים שלא עברו בזמן איסופם קידוד למערכת סגורה של קטיגוריות אנליטיות" (צבר-בן יהושע, 2001, עמ' 102), גם בצפייה בכיתה בזמן שיעור יש אלמנט של איסוף נתונים לא מעובדים אשר מן הראוי לגשת אליהם באופן פתוח.

המחקר מושתת על תצפית מעורבת של מנחה פדגוגית בחמישה שיעורים של מתכשרים להוראה במסגרת תכנית "רביבים" המלמדים תרבות ישראל בחטיבות ביניים. התיאור הגדוש של אותם שיעורים לווה בראיונות עם פרחי ההוראה וכן בצילומי וידיאו. צילומי הוידאו לא נכללו באופן ישיר במחקר בשל הסוגיה האתית הנלווית לעובדה שלא ניתן להסוות את זהות המצולמים. מטרת המחקר המוצג, לתאר את ההתרחשויות השונות המתקיימות במקביל בכיתה בעת תהליך הוראה בשיעור תוך דגש על הסתכלות פתוחה שלא תהיה מכוונת לפרמטרים מסוימים כפי שנהגה החוקרת בעת צפייתה כמנחה פדגוגית. כלומר, נעשה כאן תהליך המכונה "מחקר עצמי" Self study (אלפרט, כפיר, 2003). ממצאי המחקר מצביעים על נקודות הסתכלות שונות באופיין שעלו בתצפיות כגון יחסי הכוח בשיעור ובנקודה זו מתכתבים עם מחקרם של גוטיירו וחב' (1995, Gutierrez et al.) וכן על השפעת המחקר בעבודת ההנחייה הפדגוגית ובהתפתחותם המקצועית של פרחי ההוראה.

מושב 219

מורכבות המילים: על כתיבה והצגת מחקרים

יו"ר: פרופ' עמיה ליבליך

האוניברסיטה העברית והמכללה האקדמית לחברה ואמנויות

התרגום במחקר האיכותני: דילמות לשונית, תרבותיות ומתודולוגיות

ניקי אהרוניאן

Monash University

לעיתים מתייחסים לתרגום נתונים כתהליך ניטרלי ואובייקטיבי, עניין טכני של העברת חומרים משפה אחת למשנה. חוקרים אחרים, רואים את השפה כחלון לזהותו של האדם, מחשבותיו ודעותיו. המכירים בתפקיד הפרשני של התרגום, מבינים ששפה היא יותר מהמשמעות הבסיסית של כל מילה ומילה וטוענים שתהליך התרגום משפיע על טיב המחקר. לפי גישה זו, מתרגמים הם שותפים פעילים בהפקת ידע במחקר. בזמן עריכת מחקר פעולה נרטיבי על למידה של מורים בישראל, התעוררו בי שאלות הקשורות למקום התרגום במחקר האיכותני. העיסוק בתרגום מעלה שאלות לשוניות, תרבותיות ומתודולוגיות. כדוקטורנטית באוניברסיטה באוסטרליה, החוקרת את עבודתה החינוכית בישראל, מחקרי נערך בעברית ויוצג באנגלית, שפת אמי. בהרצאה זו אדון בדילמות המתודולוגיות הקשורות לתרגום במחקר. שאלות אלו מתייחסות לשלב שבו נכון לתרגם, איזה חלק מהנתונים יש לתרגם וכיצד מתמודדים עם ההבדלים בין השפות, הבדלים לשוניים ותרבותיים. בנוסף אתיחס לשאלות האפיסטמולוגיות הקשורות למי מתרגם טקסטים במהלך המחקר והשפעת הרקע השפתי והתרבותי של המתרגם. אדגים את המורכבות הטמונה בניתוח נתונים מחקריים שנוצרו בשפה אחת ומועדים לפרסום בשפה אחרת. דוגמא לדילמה שמלווה את עבודתי היא הקושי לחזור למשתתפים על מנת לשמוע כיצד הם מגיבים לפרשנותי, אם אינם שולטים בשפה האנגלית. בהרצאה זו אביא דוגמאות מהמחקר שלי המציגות את תפקידי כחוקרת דו-לשונית. אציג את ההחלטה לתרגם את הנתונים בעצמי כחלק אינטגרלי של תהליך הניתוח. שפה אינה ניטרלית, היא משקפת את ההקשר בו נוצרה. הבחירות הלשוניות של האדם מייצגות את תהליכי החשיבה הייחודיות שלו. אדגיש את הצורך בהצגת מעשה התרגום באופן גלוי במחקר על מנת לאפשר דיאלוג פתוח סביב הבחירות השפתיות של המשתתפים.

”על הגדרה והדרה” - המורכבות של מילים בתיאור אוכלוסיות מודרות

ד”ר שרית ברזילאי

מכון סמ”ל

פרופ' יונה רוזנפלד

מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל

ד”ר גולן פדידה

המכללה האקדמית צפת

כריס ארג'ריס טען כי: "יש אנשים שרוצים להסביר את העולם ויש שרוצים לשנות אותו", אנו נמנים עם הקבוצה השנייה שעיקר מגמתה היא לשנות את העולם. אנו מאמינים כי-הדרה היא יצירה חברתית. ובכוח החברה להדירה.

חקר אוכלוסיות מודרות, מעלה דילמה הקשורה בשפה שבה תתואר אוכלוסיית המחקר. דילמה זו התעוררה בנו בעקבות מחקר שערכנו על תוכנית "מוטב יחדיו" שפועלת באזורים בהם מתגוררים אנשים החיים בעוני. ייחודה של התוכנית בדרך פועלה. "מוטב יחדיו" סוללת דרך בה ניתן לפסוע יחד – אזרחים, אנשי מקצוע ואנשי שלטון על מנת להוביל לפיתוח פתרונות שישפרו את איכות חיי התושבים ויובילו להרחבת הצדק החברתי. חקר התוכנית מטיל זרקור על אזורים חברתיים של תקווה ועל הדרכים שבהם ניתן לסייע לאנשים החיים בהדרה לצאת מהדרתם ולגלות את ההדר הטמון בקרבם.

התבוננות אמפירית באוכלוסיית המחקר משייכת אותם באופן מובהק לאנשים ממעמד סוציו-אקנומי נמוך או אנשים החיים בעוני.

יחד עם זאת מנקודת מבט פנמנולוגית, אוכלוסיית המחקר אינה מגדירה כך את עצמה. במהלך המחקר, שהתבסס על ראיונות נרטיביים, התוודענו בעיקר אל הכוחות, העוצמות והעושר הפנימי של האנשים המשתתפים בתוכנית.

כחוקרים נרטיביים אנו מבקשים להיות נאמנים להגדרה הפנימית של האוכלוסייה את עצמה, יחד עם זאת כאנשים שכמהים לחולל שינוי חברתי אין אנו יכולים להתעלם מההקשר החברתי שבו התוכנית פועלת.

במסגרת ההרצאה נעלה לדיון את הדילמה – כיצד ניתן להגדיר מבלי להדיר? האם ניתן לייצור הגדרה שמעגנת את אוכלוסיית המחקר בהקשרה ופועלת לשינוי חברתי, ויחד עם זאת נאמנה להגדרה של האוכלוסייה את עצמה.

השאלה היא האם ההגדרה של אוכלוסיות בהדרה, אינה פועלת באופן אינהרנטי כמנגנון שמגדיל הדרה. במסגרת ההרצאה נעלה לדיון את המתח שבין הגדרה והדרה, נתאר את התהליך שעברנו במפגש עם שדה המחקר, את התמורות שהתחוללו בנו החוקרים ואת השאלות שנתרו פתוחות לדיון.

”ערק לארוחת בוקר” או “Seaside Stories”: מה נקרא מחקר איכותני ומדוע

פרופ' עמיה ליבליך

האוניברסיטה העברית, המכללה האקדמית לחברה ואמנויות

בשנת 2006 ערכתי תצפית משתתפת, ניהלתי יומן שדה רפלקטיבי וראיינתי כ-30 איש בשעות הבוקר המוקדמות בחוף יפו-בת ים. חומר זה שימש כבסיס לשני ספרים – ”ערק לארוחת בוקר” בעברית (שוקן 2008), ו-”Seaside stories – A narrative portrait of a community of elders” (Oxford U. Press, in press). שתי ההבניות של אותו חומר אמפירי מעלות את הסוגיות הבאות:

1. מהו מחקר - גבולותיו של המחקר האיכותני מול עיתונאות או הסוגה ביוגרפית מחד גיסא, ומול המחקר האקדמי ה'נורמלי' מאידך גיסא.
 2. כיצד לכתוב - הפניית קולה של החוקרת לקהל הרחב ולקובעי מדיניות או ליושבי האוניברסיטה.
 3. מתן כותרת למחקר.
 4. טובת הקריירה ומחיר הבחירה.
- ההרצאה תתייחס גם לשתי עבודות נרטיביות חשובות שפורסמו השנה: המחקר של אביבה קפלן ”מבוא לגן עדן”, הוצאת רסלינג, והספר האוטוביוגרפי ”עשן לבן” מאת תמר צורן, הוצאת אסיה.

השפה שלי והשפה שלה - הוראת ספרות כמעשה פוליטי

פרופ' אילנה אלקד-להמן
מכללת לוינסקי לחינוך

ד"ר יעל פויס
מכללת אורנים

בהרצאתנו נציג שני חקרי מקרה המתמקדים בשתי נשים ערביות, מורות שלמדו ספרות במסגרת לימודים לתואר שני בשתי מכללות, בקבוצות מעורבות של מורים יהודים וערבים. קורפוס הקריאה כלל ספרות עברית, שמנקודת מבט של חלק מהסטודנטים היא "ספרות האויב" (פויס, 2012), וספרות עולם, ונקרא בשפה העברית.

מטרות המחקר הן ניתוח תגובות הקריאה של הסטודנטיות הערביות בהקשר בו נכתבו ו/או נאמרו, בחינת התייחסות המרצות היהודיות לתגובות הקריאה הללו, והתבוננות באופן בו סביבות הלמידה עיצבו את האינטראקציה והשיח הלימודיים.

לצורך המחקר נאספו מטלות כתיבה שהגישו הסטודנטיות, יומנים רפלקטיביים שכתבו המרצות והתקיימו ראיונות עם הסטודנטיות.

הניתוח חשף את הסיכוי שבמפגשי הלמידה לשיח בין-תרבותי ובו בזמן את מגבלותיו והקשיים שהוא מעורר. שתי הסטודנטיות הגדירו עצמן באופן שונה, ואף הביעו עמדות ורגשות שונים כלפי הטקסטים. הן פנו באופן שונה אל כל אחת מהמרצות בקורס. יחד עם זה ניכרו קווים משותפים במודעותן למעמדן כ'אחרות' בהקשר החברתי-אקדמי בו למדו, בקריאה שניתן לכנותה "קריאה מינורית", ובכתיבה בעברית שעברה דה-טריטוריאליזציה (דלז' וגואטרי, 2005). הקריאה שלהן ושפתן הכתובה מייצגות את מצבן הפוליטי-חברתי המשותף, כבנות למיעוט המצוי בעימות פוליטי-לאומי עם הרוב במדינתו. מעניין לציין ששתיהן ציינו את החשיבות של המפגש באמצעות הספרות עם ה'אויב' כמפגש עם אדם 'נורמלי' שחי במציאות מורכבת, מפגש שמאפשר רגע של הורדת מסיכת ה'אויב' ואולי רגע של הזדהות. במקביל, העלה ניתוח הממצאים תהליכים שעברו המרצות, של התמודדות בין תפיסות ואמונות כשייכות לרוב היהודי במדינה, לבין התפיסות והאמונות של הסטודנטיות הערביות שלנו. חקר המקרה אפשר לחוקרות לבחון את שגרת ההוראה שלהן, ונקודות המבט שנחשפו בפניהן האירו את ההיבטים הפוליטיים של הוראת ספרות (Stake, 1995).

מושב 220

להיות בגוף: ידע וניסיון-גוף ככלי מתודולוגי

יו"ר: ד"ר הודל אופיר

האוניברסיטה העברית

”הַרְגָּשׁוֹת נִכּוֹנוֹת שֶׁל הַגּוֹף” – דְּרָכִים בַּחֲקֵר הוֹרָאת הַנְּגִינָה

דן שגיב

האוניברסיטה העברית

אחת הסוגיות המרכזיות בתחום הוראת הנגינה היא דרכי ביסוס הידע הגופני במפגש של תלמיד עם כלי נגינה. לימוד זה מסתמך ברובו על פרקטיקות הוראה המבקשות ”להתיך” אל גופו של התלמיד את כלי הנגינה כאילו היו חלק ממנו. לשדה מחקר זה הגעתי כתלמיד לנגינה לשעבר, כנגן בעל ניסיון וכמורה למוזיקה בהווה. על בסיס מחקר אתנוגרפי שנערך סביב דרכי הוראת הנגינה הקלאסית, אבקש לטעון שהבנת שדה הוראת המוזיקה מחייבת היכרות אינטימית עם שיטות ההוראה המקובלות ועם דקויותיו של הידע הגופני הנלווה לפעולת הנגינה.

גישה מחקרית זו נבחרה בהתאם לפרדיגמה המקובלת בגישה האיכותנית המבקשת לטשטש את הגבולות הנוקשים בין החוקר לנחקר. בהתאם לכך, דווקא בשל תחושת המוכרות של החוקר יש ביכולתו לפצח טוב יותר את מהותה של התרבות הנחקרת. לאויק וואקאן (Wacquant, 2004) טען שיכולת זו עשויה להתרחש אך ורק באמצעות היכרות עם הפרקטיקות הגופניות הנהוגות בחברה הנחקרת. בעקבותיו אטען שאכן יש קושי רב להבין את דרך עבודתם של המורים לנגינה אם החוקר לא ניגן מעולם.

רבים מהמורים הנחקרים שבו וטענו שמרבית עבודתם מבוססת על יצירת ”הַרְגָּשׁוֹת נִכּוֹנוֹת שֶׁל הַגּוֹף” עת הוא בא במגע עם כלי הנגינה. במהלך הדיון אציג את מידת מערבותי בשדה כחוקר בעל תודעת גוף של נגן קלאסי. אטען שאותן ”הַרְגָּשׁוֹת נִכּוֹנוֹת” הן למעשה שם קוד שמור וצפון המיועד אך ורק למביני דבר שידעו את חוויית לימוד הנגינה על בשרם. הכתיבה האתנוגרפית נערכה בעקבות היכרותי מדרגה ראשונה עם אותן פרקטיקות גופניות נרכשות, ועל כן תובנות רבות עלו בעקבות הדיאלוג שבין המוכר בגופי שלי לבין התבוננותי במושאי המחקר ודרכי עבודתם.

אוטו-אתנוגרפיה בשדה המחקר: אמפטיה מגולמת גוף

ד"ר יעל (ילי) נתיב

האוניברסיטה העברית

בפרדיגמה האיכותנית אנחנו, חוקרות וחוקרים, ממוקמים בתוך שדה מחקר עם גופנו אשר בו מקופלות ומגולמות תחושות, חוויות וידיעות, כידעות של גוף. נוכחותו של הגוף שלי והכנסתו כישות ביוגרפית מייצעת אל תוך רישום הטקסט האתנוגרפי מסרבת לקו ההפרדה האנליטי שבדרך כלל חוקרים שואפים לו כדי "לעשות סדר" בינם לבין השדה, בין ממצאים למתודולוגיה ובין "אני" ו"הם". היא מכוונת למה שנורמן דנזין מכנה "הרגע השביעי" (the seventh moment) בו הפיצול בין אתנוגרפיה והביוגרפי (ה"אוטו"-) מתאחדים, והאתנוגרפיה הרפלקסיבית הופכת לנוכחות נשמעת במחקר. באתנוגרפיה שערכתי במגמות מחול בבתי ספר תיכון בישראל, ניסחתי מהלך זה כאוטו-אתנוגרפי ממוקם גוף, במובן בו ניסיון החיים האישי והמקצועי שלי יצרו אצלי אמפטיה והזדהות חזקה עם מושאי המחקר. בכך, הסיפור הביוגרפי שלי והאופן בו חוויתי אותו בגופי, הפך לחלק מהתהליך המחקרי בתוך השדה עצמו, והטקסט הרפלקסיבי שכתבתי כחוקרת, (אך גם כמורה למחול ונערה רוקדת בעברי) אפשר לי להכליל אל תוך הכתיבה גם את מה שהגוף שלי זכר והרגיש בעבר, וגם את מה שחווה בשדה באופן שניסח ועיצב את פרשנותי. בהרצאה אשאל על ההשתמעויות המתודולוגיות והאתיות של עמדה אמפטיית ומזדהה מסוג זה של החוקרת כפי שהיא מגולמת בגופה, ועל האופנים בהם הגוף מתהווה כ - lived experience, מיידע ומארגן ידע בזירת המחקר כחלק מתהליכי הזרה ותיאורטיזציה.

לחקור בבית, בגוף: טקטיקות של מעורבות גופנית במחקר

ד"ר הודל אופיר

האוניברסיטה העברית

בהרצאה זו, הנשענת על מחקר אתנוגרפי שערכתי בקרב מורות לריקוד, אני מבקשת לקשור בין מושג הבית, במשמעו האנתרופולוגי של מחקר בקרב "קרובים" ובמשמעו הלוינסקי (של לוינס) של מיקום מובחן ממנו מתאפשרת התבוננות וידיעה של העולם - לבין גוף. המחקר "בבית", המאפיין מחקר חברתי-תרבותי בעשורים האחרונים, קרב אמנם בין "בית" ל"שדה", בין חוקרים לנחקרים, אולם הרחיק - כך ניתן לטעון - את גוף החוקר/ת מן הפרקטיקה והחוויה המחקרית. זאת משום שבבית הגוף אינו נפגש עם מרחב, תנועתיות, מנהגים, צלילים וריחות שזרים לו, ונוטה להיבלע במובן מאליו. בדבריי אבקש להראות ששדה המחקר הגופני-הביתי שלי זימן ואף תבע ממני להפנות התבוננות וקשב עמוקים גם אליי, החוקרת, אל גופי; אל תחושותיו, חוויותיו ורשמיו. תבע ממני להיות בגוף - בשדה ובכתיבה. אטען שמה שהיה מחויב בשדה גופני כריקוד רלוונטי גם בשדות אחרים; שהגוף הוא כלי מחקר משמעותי - בעיקר כשהשדה הוא הבית. בהיות הגוף (גם) ישות חברתית המשוקע ושמעורבים בו ערכים, אמונות ואבחנות (תרבותיות, מגדריות, מעמדיות, אתניות ועוד), הרי שהתחושות, החוויות והפעולות שהוא מייצר הן ידע תרבותי לכל דבר; ידע רב-ערך שכדאי להפנות אליו תשומת-לב. גישה כזו, כשהיא ממומשת, עשויה להשיב אל המחקר החברתי את "הממד הגופני של הקיום", בלשונו של וואקאן (Wacquant), ולהדק את הטיעונים המועלים בו אל אנשים בשר ודם, כולל החוקרת עצמה. בהרצאה אדגים טקטיקות של מעורבות גופנית כפי שעלו בעבודתי ("טקטיקות" במובן הדה-סרטוני, של יצירתיות מאלתרת שיש בה בכדי לחרוג או לפרוע סדר) ואקשור אותן לתהליכי ידיעה, המשגה ופרשנות של השדה.

מושב 221

**חקר קולם של אנשים עם צרכים מיוחדים בישראל באמצעות כלים של חקר
השיח: תיאוריה, מתודולוגיה ויישום**

יו"ר: פרופ' עירית קופפרברג
מכללת לוינסקי לחינוך

מתדיינת: פרופ' שונית רייטר
אוניברסיטת חיפה

המאפיינים המשמעויות וההשלכות של קשר זוגי, מנקודת מבטם של אנשים עם לקות

אינטלקטואלית (ל"א) החיים בזוגיות

ד"ר רן נוימן

מכללת תל חי ומכללת צפת

המחקר נולד כמענה לצורך העולה מהשדה, לבחון האם קיימים פערים בין המשמעויות, הרצונות והצרכים של אנשים עם ל"א בנושא זוגיות, לבין עולם הידע ומגוון האפשרויות שלהם ללמידה ולהתנסות בהתאם. המחקר מתבסס על הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית ובאמצעות מחקר איכותני, מתמקד בחוויותיהם ומחשבותיהם של אנשים עם ל"א החיים בזוגיות. אחד התחומים המרכזיים בחיינו הבוגרים הוא זוגיות. במובן זה אנשים עם ל"א אינם שונים ומביעים סקרנות, עניין וכמיהה לקשר זוגי (Drew & Hartman, 2004). מפתיע לגלות כמה מעטות ההזדמנויות של אוכלוסייה זו להתנסות בקשר זוגי וכמה נדירה ההתייחסויות לנושא זה בספרות ובמחקר. בהתבסס על ממצאי מחקר גישוש, בוצעו ונותחו ראיונות חצי מובנים עם 40 נחקרים. מתווה הריאיון נבנה תוך שימוש בהמשגות תיאורטיות קיימות לגבי מאפייניה של זוגיות באוכלוסייה הכללית, ממדים של איכות חיים ודימוי עצמי וממצאים קודמים ביחס למשמעויות שמייחסים אנשים עם ל"א לקשרים הקרובים בחייהם. ממצאי המחקר מעידים על ייחודיותו של קשר זוגי עבור אנשים עם ל"א ועל דמיון בין עולם מושגים בו משתמשים אנשים עם ל"א ואנשים מהאוכלוסייה הכללית. עוד נמצא כי הבחירה להיכנס לקשר זוגי קשורה למאפיינים של בן/בת הזוג ולעמדתה ותמיכתה של הסביבה. לבסוף נמצא כי לקשר הזוגי השפעה חיובית על איכות חיים ודימוי העצמי. על בסיס הממצאים מוצע אפיון מחדש של המושג זוגיות בקרב אנשים עם ל"א ומוצעות המלצות לגבי אופן בו יכולה וצריכה הסביבה לסייע, תוך שהיא זונחת את השאלה האם ומתמקדת מעתה בעיקר בשאלה כיצד.

"אני מקווה שאנשים רואים לעולם לא יחסמו שוב איי תנועה": בוגרים עם קשיי ראייה ועיוורון

בונים במשותף את החיים החברתיים שלהם בשיחות מקוונות

פרופ' עירית קופפרברג וד"ר איתי הס

מכללת לוינסקי לחינוך

המחקר בדק את מאפייני התקשורת החברתית של אנשים עם לקויות ראייה ועיוורון בפורום מקוון אסינכרוני שנעזר בטכנולוגיית ברייל שהותאמה לאינטרנט. מחקרים קודמים שהתבססו על ראיונות וקבוצות מיקוד עם בגירים אלה ונתחו באמצעות ניתוח תוכן הראו שנושא ההתמודדות הרגשית זכה להתייחסות מועטה וכי המשתתפים דיווחו שסטיגמה ורגשות שליליים מפריעים ליצירת תקשורת חברתית ולתהליכי ההתמודדות שלהם. המחקר הנוכחי הסתמך על שילוב מתודולוגי שכלל איסוף נתונים טבעיים (Speer, 2007) בפורום מקוון ושיטה לניתוח ניתוח רמות מיצוב (כלומר, זיהוי המיקום של הדובר בשיח ביחס לבני שיחו) בשיח מקוון אינטראקטיבי (Kupferberg, 2008). שתי שאלות הנחו את המחקר: מהם הנושאים שהמשתתפים התמקדו בהם? מהם מאפייני התקשורת החברתית שלהם שנבנתה בשיחות המקוונות? החוקרים, מומחה לחינוך מיוחד של אנשים עם לקויות ראייה (Hess, 2010) וחוקרת שיח, נתחו 248 הודעות ב-19 שרשורים לאחר שקבלו את הסכמת משתתפי הפורום והאחראי. **הניתוח כלל ניתוח תוכן וניתוח רמות מיצוב איכותניים וסטטיסטיקה תיאורית** שהבליטה תבניות חוזרות בשיח. ניתוח התוכן הראה מהן הבעיות הייחודיות שמשתתפי הפורום מתמודדים אתן, וניתוח המיצוב הראה איך המשתתפים מספרים על ההתמודדות שלהם עם הבעיות תוך יצירת קשר חברתי הדוק באמצעות הומור, אופטימיות והתייחסות לזולת. ניתוח המיצוב אפשר גם לזהות, לתאר ולפרש מחשבות ורגשות חיוביים ושליליים שבאו לידי ביטוי בעקבות ההתנסויות שהמשתתפים חוו. בנוסף, **ניתוח הממצאים אפשר בניה של זהות קבוצתית הממצבת את עצמה באופן לכיד ואסרטיבי בתוך החברה הישראלית** וביחס לרשויות השונות. בהרצאה נדגיש את ההיבטים התיאורטיים, המתודולוגיים והיישומיים של המחקר תוך המחשת הממצאים באמצעות דוגמאות מההודעות של המשתתפים.

"לחלום על האוורסט ולהגיע אליו":

חווית הלמידה באקדמיה של סטודנטים עם צרכים מיוחדים

ד"ר רבקה הלל-לביאן וענבל בכר-כץ

מכללת לוינסקי לחינוך

בשנים האחרונות, עלה מספר הסטודנטים עם לקויות למידה וקשיי קשב וריכוז במוסדות להשכלה גבוהה בעולם ובישראל. במקביל נוספו סטודנטים עם צרכים מיוחדים אחרים. קיימות מספר סיבות לעלייה זו. ראשית, חוק זכויות הסטודנטים בהשכלה הגבוהה קובע כי בכל מוסד אקדמי צריך להימצא מרכז תמיכה לסטודנטים עם צרכים מיוחדים. שנית, יותר סטודנטים מאובחנים מאשר בעבר, הודות למודעות הולכת וגוברת. סטודנטים אלו מתמודדים בין יתר הקשיים גם עם מתח וחרדות גדולים יותר בהשוואה לסטודנטים ללא צרכים מיוחדים (Barton & Fushrman, 1994). במחקר שערכנו נחשפו חוויותיהם של ארבעה אנשים עם צרכים מיוחדים שלמדו באקדמיה וסיימו בהצלחה במטרה להשמיע את קולם וללמוד על צרכיהם ודרכי התמודדותם. מחקר זה הינו מחקר איכותני נרטיבי העוסק בחשיפת המשמעויות המוענקות למציאות ופרשנותם הן על ידי המשתתפים והן על ידי החוקרים (קסן וקרומר-נבו, 2010). ארבעת משתתפי המחקר (משתתפת עם שיתוק מוחין, משתתפת עם לקויות ראייה, משתתף עם דיסלקציה, ומשתתפת עם הפרעת קשב) רואיינו ראיון נרטיבי, הראיונות נותחו ניתוח הוליסטי והועלו תמות משותפות מתוך הראיונות. ממצאי המחקר מצביעים על יחסי גומלין בין רצון האדם עם הצרכים המיוחדים להצליח ובין האמונה ביכולותיו העומדת בבסיס תפקודו של האדם למרות מגבלותיו הקשות. הממצאים יוצגו בארבעה קולות: קולה של המשתתפת, קולן של החוקרות המלמדות באקדמיה וקול התאוריה.

מעורבות הורים בתכנית הלימודים האישית (תל"א) של תלמידים עם לקויות מורכבות

ד"ר אורלי הבל

מכללת לוינסקי לחינוך

פתוח תכנית לימודים אישית(תל"א) המותאמת לצרכיו הייחודיים של תלמיד עם מוגבלויות היא אחת מאבני היסוד של חוק החינוך המיוחד במדינת ישראל. שיתופם של הורים בפתוח ובהטמעה של התל"א מהווה חלק בלתי נפרד מהמלצות האגף לחינוך מיוחד. יחד עם זאת ממחקרים עדכניים עולה כי קיימים מחסומים וקשיים במעורבותם של הורים ובשיתוף הפעולה של הורים וצוותים חינוכיים בתהליך. מטרת המחקר הנוכחי היתה להבין את נקודת מבטם הייחודית של הורים לתלמידים עם לקויות פיסיות ולקויות קוגניטיביות מורכבות על התופעה של **"המעורבות ההורית"** וללמוד על שתוף הפעולה שלהם עם צוותים חינוכיים בתל"א. המחקר התנהל **בפרדיגמה מחקרית איכותנית פנומנולוגית**, המכלילה התנסויות פרטניות של הורים לתיאור כוללני של התופעה בקבוצה. הנתונים נאספו במתכונת דו-שלבית, כאשר בשלב הראשון 20 הורים רואינו ראיונות עומק בהם תארו את החוויה ההורית שלהם בתהליך התל"א. התנסות ההורים הוותה מקור ידע ראשוני להבנת התופעה של מעורבות הורים ושיתוף הפעולה שלהם עם אנשי חינוך בבתי הספר לחינוך מיוחד. בשלב השני תשעה אנשי צוות של החינוך המיוחד המייצגים קשת מגוונת של אנשי מקצוע השתתפו בקבוצת מיקוד והגיבו על התמות שזוהו בשלב הראשון מתוך הראיונות עם ההורים. מניתוח תשובותיהם של ההורים זוהו חמש תמות עיקריות: הילד במוקד התכנית, תחושת המסוגלות ההורית, תקשורת הורים-צוות, שתוף פעולה של הורים – צוות ואמון הדדי (Hebel, 2012). קולות ההורים וקולותיהם של אנשי החינוך משקפים רצון לדיאלוג ושותפות. המסקנה העיקרית של המחקר היא כי **מעורבות הורית ושיתוף פעולה של הורים-צוות בתל"א של תלמידים עם לקויות מורכבות מושתתים על יחסי אמון ותקשורת דאלוגית**. זהו תהליך עקבי ומתמשך שיש להנחילו במסגרות החינוך המיוחד ובמסגרות המשלבות תלמידים עם צרכים מיוחדים.

מושב 222

נרטיב מתפתח בזמן

יו"ר : ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל
המכללה האקדמית ספיר ומכון מופ"ת

מחקר היסטוריוגרפי משולב- אתנוגרפי ונרטיבי- של זקנים מופלגים

ד"ר אילנה מזרחי

אוניברסיטת תל-אביב

המחקר הנוכחי מתמקד באחד הקיבוצים (case study) של הקיבוץ הארצי, קיבוץ שיתופי בתהליכי שינוי, וכולל את חברי הקיבוץ בדור הראשון, זקנים מופלגים (+80), השייכים לשתי יחידות דוריות שונות. האחת, חברי השומר הצעיר שעלו מפולין בשנות העשרים לחייהם בעלייה החמישית (1929-1939); השנייה, חברי "עליית הנוער" שעלו במבצע הצלה ערב מלחמת העולם השנייה, בעיקר מהבלקן וממדינות אירופה נוספות. התצפיות וסיפורי החיים של חברי הקיבוץ הוותיקים מלמדים על נקודת מבט שונה של החברים משתי היחידות הדוריות, למרות שאת מרבית חייהם הם חלקו באותו מרחב גיאוגרפי. הפרדיגמה הדורית (Mannheim, 1952) במחקר מתייחסת לבני היחידה הדורית, לא רק לפי מאפייניהם הסוציולוגיים, אלא בעיקר לשותפות לאותה סמנטיקה דורית שמובילה אותם לפעולה. יש להם הנחות משותפות בדבר הפרשנות של ניסיון חייהם, הבנת עולם במרחב, זמן וזיכרון קולקטיבי המשותף להם. במסע אנתרופולוגי ונרטיבי, שאינו ידוע מראש, בתהליך מעגלי חוזר ונשנה, לפי גישת התיאוריה המעוגנת בשדה, התגבשה תמונה שהובילה לצמיחת המתווה התיאורטי במחקר. להלן שלושה שלבים בנייתוח הנתונים:

א. **איתור נקודת התצפית של המרואיינים**, שהם משקיפים ממנה על המציאות ובוחנים את עברם.

ב. **ניתוח היסטוריוגרפי של האתוס החלוצי**: תהליך יצירה של נרטיב היסטורי, בדומה לנרטיב אישי, כרוך בבחירות שעושים ההיסטוריונים באירועים שהם מבקשים להתמקד בהם, באופן שהם מתאר את האירועים ומפרשים אותם. ניתוח היסטוריוגרפי של האתוס החלוצי חושף רבדים שנעלמו ממנו בהיותו נכתב "מלמעלה למטה" בהתאם למקורות המידע שעמדו לרשות ההיסטוריונים באותה עת ולהשקפת עולמם. במחקר זה, פענוח סיפורי החיים של החברים המונעים על-ידי הרצון להנכיח את עצמם לקראת סוף חייהם, מגלה כי רבים מהם מתמקדים בהיבטים של הסיפור שלא סופר, זאת נוסף על המרכיבים של הסיפור החלוצי המוכר.

מודל "האדם החדש" מפולין לעומת "מודל האדם החדש" מהבלקן: מודל "האדם החדש" שנוצר כנגטיב ליהודי הגלותי ממזרח אירופה של סוף המאה ה-19, הוצג בהיסטוריה המקובלת כמודל יחיד שיש לחנך לפיו את העולים לארץ לחלוציות. אמנם העולים מהבלקן עברו סוציאליזציה חלוצית בקיבוצים ושאפו להידמות לחלוצים ולצברים, אולם תנאי חייהם והחוויות המכוננות קודם לעלייתם שונים בתכלית מאלו של העולים מפולין. משום כך, נקודת המבט שלהם שונה משל החברים בעלייה החמישית. ההגדרה של מודל "האדם החדש" לנוכח תנאי חייהם בבלקן וכן התייחסות למיקומם החברתי השונה בקיבוץ, מסייעים בפענוח סיפוריהם של החברים מעליית הנוער המבקשים גם הם להטביע את חותמם על דפי ההיסטוריה, באופן שונה מה שהוצג בו עד כה.

”גיל הביניים”: שיא ללא שיח

ד”ר פנינה דולברג

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

”אני בגיל שאני זוכרת את סבתא שלי... ואני לא מרגישה מבוגרת בכלל” (א', בת 51).
”עכשיו אני יכולה לעשות לעצמי וי גדול ולהתקדם הלאה לדברים אחרים שאני רוצה לעשות
בחיים” (מ', בת 58).

בשנים האחרונות גבר העניין המחקרי בהתפתחות האדם הבוגר. מחקרים מצביעים על כך
שתקופת הבגרות האמצעית, או גיל הביניים, מהווה תקופת שיא בחיים המודרניים בהיבטים
השונים של הקריירה, ההון החברתי, ההון הכלכלי, המשפחה והתפקוד הפסיכולוגי. משימות
התפתחותיות מרכזיות כבר התבצעו, הבריאות עדיין תקינה והתפנה זמן עם התבגרות הילדים
ועזיבתם את הבית. תקופת ה”זיקנה” נדחתה, אך נורמות ההתנהגות והמטלות החברתיות של גיל
הביניים טרם התעצבו.

המחקר הנוכחי מבוסס על ראיונות-עומק עם 30 ישראלים בני 45-65, במטרה ללמוד על חוויית
”גיל הביניים”. הממצאים מראים כי הנרטיבים העולים מן הראיונות כוללים תחושת שחרור
ממחויבויות, ניסיון חיים, אפשרויות כלכליות רחבות מבעבר, נחת ותגמול מן המאמצים
שהושקעו במשפחה ובעבודה בעבר, והנאה מ”דברים קטנים” בחיי היומיום. לצד אלה עלו חששות
כבדים שתקופה זו הולכת להסתיים בקרוב, ותקופה קשה יותר תגיע. נרטיב בולט היה ההפתעה
מיתרונות גיל הביניים ותהייה כיצד יש לנהוג ומה ”צריך לעשות” בתקופה זו בחיים.

על אף התיאור הכללי הנעים והחיובי של חוויית גיל הביניים, המרואיינים לא דיברו על התקופה
כעל תקופת שיא בחייהם. גם כאשר סיפרו על יתרונות גילם, שלא התקיימו בגיל צעיר יותר –
הופיעה מיד ההשוואה לתקופת הבגרות הצעירה והגעגוע לגיל צעיר.
ההרצאה תעסוק בהתהוותה של תקופת גיל הביניים, בשיח הקיים אודות תקופה זו, ובהעדר שיח
חדש ועדכני על מהלך החיים הבוגרים.

הבניית ציר הזמן בקרב אימהות שכולות

מיכל מחט-שמיר

אוניברסיטת תל-אביב ואוניברסיטת אריאל

ההרצאה המוצעת תעסוק במושג הזמן והקשרו של מושג זה לתיאוריית הבניית משמעות. עפ"י תיאורית הבניית המשמעות האדם, כיצור פרשני, טווה את חוויות חייו השונות לתוך סיפור אחד המאפשר לקשר בין חוויות שונות ולהעניק להן פשר. אחד ממאפייניו של הנרטיב הוא היותו קוהרנטי. מבין התפיסות השונות המגדירות את מרכיביה הבסיסיים של קוהרנטיות נרטיבית בולטת התייחסות לסידור הליניארי של ציר הזמן כאחת מנקודות הייחוס החשובות. כך למשל, נטען כי הסידור של הנרטיב על ציר הזמן יוצר חיבור בסיסי ומשמעותי בין חוויות שאחרת היו נחות כהטרונגניות ואף ספראדיות וכי סדר זה מאפשר לפרט להגדיר את זהותו ואת עולמו. עוד נטען כי הסדר הטמפורלי מאפשר להטמיע בתוך הסיפור האישי יחסי סיבה תוצאה שכן אלו מסבירים כיצד התקיימו אירועים שונים בעבר אחד אחרי השני. הסידור הטמפורלי הוא בסיסי ויסודי, הנובע מכך שלחינו התחלה וסוף, וגם לפעולות שאנו מבצעים יש התחלה אמצע וסוף. בדומה לכך, מתואר הסדר הנרטיבי הבסיסי, לעיתים קרובות, כליניארי, בעל נקודת התחלה וסיום.

בהרצאה המוצעת תוצג ביקורת למול הגישה המדגישה את סידורו הטמפורלי-ליניארי של הנרטיב וינתן תוקף ומקום לסידורים אלטרנטיביים של זמן. ביקורת זו, הנשמעת גם מצידם של תיאורטיקנים שונים נשענת בהרצאה המוצעת על ראיונות שערכה המציגה עם אימהות שכולות כתוצאה מרצח פלילי של ילדיהן, אשר העלו כי נוכח האובדן הטראומטי של ילדיהן נפגע גם הנרטיב הליניארי טמפורלי בחייהן והוא כעת אינו בהכרח לינארי ומורכב מהתחלה אמצע וסוף. בהרצאה המוצעת יתוארו שני אזורי זמן בהן מתקיימות האימהות במקביל – איזור ההמשכיות בזמן ואזור ההווה המתמשך, הוא זמן האובדן.

תנועה בין זהויות: הצעה לתהליך מקביל בצמיחה פוסט טראומטית

אוהד גילבר, פרופ' רחל דקל

אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל

המכללה האקדמית ספיר

נתונים הכוללים ניגודים ופערים מציבים בפני החוקר האיכותני את אחד האתגרים המתודולוגיים והתאורטיים המורכבים ביותר. אף על פי כן, באופן מפתיע, סוגיה זו אינה נידונה די הצורך בספרות של מחקר איכותני. ההרצאה הנוכחית מבקשת להציע דרך להתמודד עם האתגר, באמצעות הדגמה ממחקר שבדק את תפיסת הגבריות של לוחמים לשעבר עם תסמונת פוסט טראומטית. בממצאי המחקר עלה כי מול סיפורי החיים בהם הציגו הלוחמים לשעבר גבריות שהתחזקה ולצדם תיאורים של צמיחה וחיזוק הדימוי העצמי הגברי לאחר האירוע הטראומטי, עמדו תיאורים של פגיעה בחוויה הסובייקטיבית של גבריות.

דרך אפשרית להבין ניגוד זה היא באמצעות המסגרת המושגית של "תעודת הזהות הנרטיבית". מושג זה מתייחס לזהות סיפורית ייצוגית, הנמסרת בהקשרים מסוימים, ומציגה דיוקן עצמי ציבורי (ספקטור-מרזל, 2010, 2012). לצד תעודת הזהות הנרטיבית מתקיימות זהויות ואיזורי חוויה שונים, ואף מנוגדים, הנתפסים על ידי המספר כמשתייכים לספרות פרטיות יותר. מסגרת מושגית נוספת להבנת הפער בין הדיווח של המרואיינים על העצמת הדימוי העצמי הגברי שלהם לבין דיווח על פגיעה בגבריותם בעקבות האירוע הטראומטי, מקורה בויכוח הניטש על המשמעות של "צמיחה פוסט טראומטית" (post traumatic growth). ההצעה להקבלה בין הגישות נעשת דרך מודל שתופס צמיחה פוסט טראומטית כאסטרטגיית התמודדות בעלת שתי פנים (Zoellner & Maercker, 2006). ההתבוננות דרך שתי מסגרות ההתייחסות מציעה הסבר כולל לניגוד האמפירי, המחבר בין התיאוריה של זהות נרטיבית למודל של התפתחות הנפש לאחר אירוע טראומטי.

המשמעות הכפולה של ההגנה בחייהן של שלושה דורות של נשים בדואיות

ד"ר נוזהה אלאסד-אלהוזייל

המכללה האקדמית ספיר

שינויים הפוקדים את המגזר הבדואי בנגב מאז קום המדינה, נושאים בחובם השלכות מרחיקות לכת על חייהן של הנשים הבדואיות. במחקר נרטיבי בקרב 30 נשים, משלושה דורות, שמטרתו לבדוק כיצד נשים בדואיות חוות את השינויים במהלך שלוש תקופות התיישבות, נמצא שבכל דור מקבלים השינויים הללו משמעות שונה: בסיפוריהן של הנשים המבוגרות בולטת זהות בטוחה, תפיסה עצמית חיובית ואמונה ב'ברכה' המכוונת את חייהן לטובה. לעומתן, בסיפורי הנשים של הדור השלישי – הצעירות, בולטת זהות מבולבלת, מעמד לא בטוח ומבולבל וצורך ב'הגנה'. בסיפורי דור הביניים הזהות חצויה בין זו של אמותיהן וזו של בנותיהן.

הבדלים אלה בין הדורות מוסברים בהלימה שבין מרחב המחיה של הנשים לבין אורח חייהן. בתקופה של הנשים המבוגרות הייתה הלימה בין המרחב לאורח חייהן. הלימה זו התפרשה כ'ברכה'. הברכה היא כוח אלוהי חיובי, בלתי מוחשי, שמספק מעין מטריה הגנה על האישה בכל מקום איליו הלכה. כיום יש פער גדול בין מרחב המחיה לאורח החיים. לנשים הצעירות יש, מצד אחד, הזדמנויות רבות להתפתחות אישית, לרכישת השכלה וליציאה לעבודה – אך בו בזמן הן כלואות בבית מודרני עם קירות אטומים ותנועתן נמצאת תחת פיקוח מתמיד של בן הזוג וחברי השבט. על מנת לממש את ההזדמנויות להתפתחות יש להן צורך ב'הגנה'. אותו כוח אלוהי, חיובי – הברכה – כבר לא קיים בחייהן.

בהרצאה אציג את משמעות הברכה וההגנה, בקרב נשים בדואיות מבוגרות והצעירות, הברכה שעלתה בחוזקה בסיפורי חייהן של הנשים המבוגרות נעלמה מסיפורי חייהן של הנשים הצעירות ואילו ההגנה שהופיעה בחוזקה בסיפורי חייהן של הנשים הצעירות ולא הופיעה כלל בסיפורי חייהן של הנשים המבוגרות.

מושב 223

מובלעות של שינוי: שדה, מרחב חברתי ומחקר פעולה

יו"ר: פרופ' ויקטור פרידמן
המכללה האקדמית עמק יזרעאל

לקידום הכלה חברתית (social inclusion) אצל אנשים עם מוגבלויות קשות

באמצעות מחקר פעולה ותיאורית השדה

ד"ר נועם לפידות-לפלר, ד"ר דניאלה אריאלי, נוהא חאג', נסרין קיס, ישראל סייקס
המכללה האקדמית עמק יזרעאל

בעשרים שנים האחרונות המושגים הדרה חברתית והכלה חברתית (social exclusion and inclusion) נכסנו באופן רחב לשיח ההחברתי כדרך חדשה לתאר מגוון רב של תופעות כגון עוני ואפליה. המאמר מציג מסגרת תיאורטית חדשה כבסיס לחקר תהליכים של הדרה והכלה חברתית המבוססת על מושגים "מרחב חברתי" ו"תיאורית השדה". מושגים אלה, הנמצאים בשולי השיח התיאורטי שנים רבות (בעיקר בעבודה של קורט לוין ופייר בורדייה), מקבלים היום תשומת לב מחודשת. בספרם "A Theory of Fields", שיצא ב-2012, הסוציולוגים ניל פליגשטיין ודוג מקאדם מציגים מסגרת תיאורטית חדשנית להסביר תהליכי שינוי ויציבות בתחומים חברתיים שונים. מאמר זה משתמש במסגרת תיאורטית זאת, וגם מוסיף לה, על מנת להציע ארבע מימדים לניתוח שינוי במרחב החברתי: שחקנים, יחסים, משמועיות, וכללי משחק. הטענה המרכזית במאמר היא שניתן להבין הדרה חברתית כתופעה מרחבית חברתית ולהשתמש בתיאוריית השדה ככלי שימושי לפיתוח מתודולוגיות היוצרות ידע מכוון פעולה. המאמר מבוסס על יישום מסגרת זאת בתכנית פיילוט המתבצעת בעיר ערבית-פלסטינית בישראל ומשתמש בשיטות איכותניות ועקרוניות של מחקר פעולה משתף. הממצא העיקרי של המחקר עד עתה הוא שניתן לקדם תהליכי הכלה באמצעות יצירת "מובלעת", סוג של מרחב/שדה שבו השחקנים, היחסים, המשמועיות וכללי המשחק הינם שונים באופן משמעותי מאלה השולטים במרחבים הקיימים. המובלעת מהווה "מרחב ביניים" המאפשר יציאה מבידודות בתוך הבית/המשפחה ויצירת תהליך שילוב מתמשך בקהילה בהתאם לרצונות ויכולות של כל אחד.

מרחב של נשימה ונשמה: יצירת "מובלעת" חברתית באמצעות מחקר פעולה לשם קידום שינוי

אישי ומקצועי של עמיתים באקדמיה

סאוסן תבארי עוואד

מכללת אורנים

נורית ברנר

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

גיניפר כהן

עמותת סיכוי

נועם לפידות-לפולר

המכללה האקדמית עמק יזרעאל

ההרצאה מתארת שינוי קצועי ואישי כאחד, אשר נוצרו בקרב משתתפים בקבוצה שמטרתה הייתה לחקור ולשנות את המרחב האקדמי באמצעות מחקר פעולה. השתתפו בקבוצה, שקראה לעצמה "קבוצת הפוסט-דוק", ארבע נשים אשר סיימו את הדוקטורט שלהן בשנים האחרונות, וכן איש אקדמיה ותיק, בדרגת פרופסור, אשר הכיר בין כל המשתתפות בקבוצה והיווה חלק בלתי היררכי ממנה. המפגשים נערכו במהלך שנתיים וחצי והתקיימו פעם בחודש-חודש וחצי, למשך כשלוש שעות. המפגשים, אשר התנהלו כדיאלוג, נערכו באופן קבוע, במבנה קבוצתי וסדר יום דומה בכל מפגש. כל מפגש התפתח בצורה בלתי צפויה מראש והביא את כל המשתתפות⁵ לגילויים משמעותיים ותובנות עמוקות. נמצא כי נוצר מרחב חברתי, מעין "מובלעת" של נשימה ונשמה, שבה התפתח הרכב ייחודי של אנשים, יחסי כוח, משמעויות, וכללי משחק. המובלעת אפשרה השמעת קול וביטוי עצמי מלא של השותפות והיווה מקום של צמיחה אישית ומקצועית. כמו-כן, מן המובלעת שנוצרה נראים תוצרים משמעותיים הבאים לידי ביטוי בעולם שמחוץ ממנה. כלומר, הנאמר והנעשה במרחב גפשר לכל אחת המשתתפות לבחון מחדש את מציאותה. המאמר ידון בשימוש במתודולוגיות של מחקר פעולה דיאלוגי ליצירת מולבעות בתוך אקדמיה והשלכותיו לשינוי מקצועי-אישי.

⁵ אמנם הקבוצה הייתה מעורבת מגדרית, אבל השימוש בנקבה מסמנת את העובדה שרוב המשתתפות היו נשים.

'קונפליקט הזהות' שלי כתוצאה של כניסה ל'מובלעת אלטרנטיבית' במהלך מחקר פעולה

אוריאנה עבוד

אוניברסיטת בר-אילן

הרצאה זאת באה להבין את "קונפליקט הזהות" שלי כחוקרת המשתתפת בצוות של מחקר פעולה המלווה תכנית לשינוי חברתי. המאמר מציג נסיון שלי לבצע "מחקר פעולה בגוף ראשון" (First person action research) המוגדר על ידי וויליאם טורברט כ"חקרנות במהלך חיי היומיום". מטרת התכנית לפתח תהליכי הכשרה לסוכני שינוי בכלל ובחברה הערבית-פלסטינית בפרט. התכנית מבוססת על שותפות בין ארבע עמותות: שתי עמותות פלסטינאיות בישראל (אחת עוסקת בחדשנות ושינוי חינוכי והשניה עוסקת בצמיחת מנהיגות ופיתוח חיי חברה), עמותה ברשות הפלסטינית (הפועלת נגד אלימות נגד נשים וילדים), ועמותה גרמנית (הפועלת נגד גזענות והדרה חברתית). כל אחת מהעמותות מגדירה את עצמה כ"מובלעת" – דהיינו מרחב אלטרנטיבי שמטרתה לשנות את השדה החברתי ו/או מקצועי שבו היא מובעה. מטרה נוספת של התכנית היא יצירת מובלעת עמידה ומשפיעה יותר באמצעות שותפות בין העמותות. כחוקרת שבאה מחוץ לעמותות אלה, נכנסתי אל תוך מובלעות האלטרנטיבית והושפעתי ממנה בדרך שיצרה – או לפחות העצימה – קונפליקט בזהות האישית שלי. קורט לוין ופייר בורדייה, שבססו את העובדה שלהם על תיאוריית השדה, התייחסו לשדה כ"מגדיר" את טווח האפשרויות לאדם או קבוצה בכל רגע נתון. שינוי השדה משמעותו הרחבת תחום האפשרי. תובנה זאת העניקה לי את רצון לעסוק במחקר פעולה בגוף ראשון על מנת ללמוד מקונפליקט הזהות שלי ולהעביר את הלמידה הזאת הלאה למשתתפי התכנית. במהלך ההרצאה אתאר את התכנית, תפקידי כחוקרת פעולה, הוצרות קונפליקט זהות, התמודדות יהרפלקטיבית אתה, והשלכותיה עבור התכנית שאתה אני חוקרת.

מושב 224

מבטים רפלקסיביים

יו"ר : פרופ' עדיטל בן-ארי

אוניברסיטת חיפה

לתת למרואיינת לכתוב את המחקר בך

ד"ר נחמה הכהן

אוניברסיטת חיפה

אני מבקשת להתבונן על הפער בין המפגש עם המרואיינן במהלך הריאיון, לבין המפגש עם הטקסט של הריאיון המשוקלט, כשתי הופעות שונות שמלמדות על רבדים שונים של הסיפור. במחקר ראייתי נשים בהריון שחוו במשך שנים קשיי פוריות, והתעניינתי בדרך בה הן חוות כיום את תקופת הקושי להרות. בחלק מהראיונות מצאתי את עצמי מתפעלת מסיפור גבורה בו הן תפקדו באופן מושלם ומעורר הערצה. נבוכתי לגלות שהתרשמותי היתה שונה כשקראתי את התמלולים של אותם ראיונות. אז התגלו לי גיבורות שנאבקות לאחוז בסיפור מושלם כשבעצם חוו שבר גדול תוך מאבק לא להתפרק, כשהן קורסות שוב ושוב, וממהרות להדביק את החלקים ולהעלים את הנפילה. שתי שאלות הטרידו אותי מול הפער הזה - בראשונה תהיתי מדוע כישורי האבחון לא עמדו לי בעת הריאיון (הרי אני מטפלת בביבליותרפיה ופסיכולוגית בהכשרה), איך בזמן הריאיון הצלחתי כל כך בקלות להשתכנע מהתמונה שהן ציירו לי, ולא עליתי על הכפילות עד כדי שפספסתי את הסיפור שבאתי לחפש כחוקרת. השאלה השנייה נגעה לחשש מפני העבודה עם סיפור שחשתי שלא ממש הופקד בידיי, כלומר, החוזה בראיון היה לגבי הסיפור הראשון, ואילו אני התעניינתי בסיפור השני, החבוי. במקום הזה תהיתי על גבולות וגמישות תפקיד החוקרת במחקר איכותני. דרך הפיצול למדתי על הפער בין מה שהן חוות למה שהן מציגות לסביבה, והאמנתי לשני הרבדים הללו, כך שהגבורה שלהן בעינה עומדת גם אם כעת היא יותר שברירית. במידה רבה, האמפתיה וההערצה הן הכלים שאפשרו את המפגש והריאיון, ואילו האינטימיות של הקריאה בטקסט הפגישה אותי עם העומק הטמון בו. המחויבות שלי כלפיהן היא לחבר בין הסיפורים ולהשיב להן תמונה מורכבת בליווי אותה אמפתיה והערצה עליה התחייבתי במפגש הראשון בינינו.

מקומו של החוקר במחקר פנומנולוגי אוטואתנוגרפי

אבישג אדרי

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

"בטקסט של מחקר כמותי פוזיטיביסטי המחבר אינו מופיע ואינו חלק מהסיפור, אך סמכותו קיימת: הוא אדון הממצאים, הסובייקט היודע. בטקסט של מחקר איכותני המחבר אינו נעדר, לנוכחותו יש תפקיד ביחס לטקסט שהוא מציג: הוא נדרש להסביר את זיקתו לכתוב ואת אחריותו לו" (שלסקי ואלפרט, 2007).

במחקר הנוכחי אני חוקרת את חווית החינוך הביתי של אמהות בחינוך ביתי ומשלבת שתי מסורות מחקר: פנומנולוגיה ואוטואתנוגרפיה.

לצורך המחקר אני אוספת נתונים ממקורות שונים: פורומים של אמהות בחינוך ביתי, יומנים אישיים שכתבתי וראיונות עם אמהות בחינוך ביתי. בתחילתה של הדרך לאיסוף נתונים המטרה הייתה לאסוף נתונים על אמהות בחינוך ביתי באמצעות הראיונות והפורומים ולאסוף נתונים על "העצמי" באמצעות יומן אישי, עם התקדמות המחקר ושיקלוט הראיונות הבנתי שבראיון טמון מידע לא רק על המרואיינת אלא גם עלי: מתוך הדיאלוגים בינינו, מתוך השאלות שהן שואלות אותי נוצרת תמונה של חווית החינוך הביתי גם של המרואיינות אך גם שלי.

במחקר אני מראיינת אמהות בחינוך ביתי על חווית החינוך הביתי אך לעתים קרובות הראיון החד צדדי הופך לדיון והשאלות מופנות חזרה אליי מצד המרואיינות. במחקר הנוכחי אני חוקרת תופעה שאני חלק ממנה והשאלות שאני שואלת הן הדדיות – גם המרואיינות סקרניות לדעת איך אני מתמודדת עם אותן דילמות, לפיכך הראיונות הפכו לעתים לדיונים או "מפגשים" (מוצפי האלר, 2012) בין שתי נשים החולקות חוויות דומות והתמודדויות דומות ורוצות לשמוע כמו גם לשתף. מחקר איכותני מאפשר לי להשמיע את קולי בסוגיה הנחקרת ולא להתעלם ממנו, כשברקע נשארת השאלה כיצד לשמור על איזון בין הקול שלי לקולן של אמהות בחינוך ביתי המשתתפות במחקר.

בהרצאה ארצה להתייחס להבניית מחקר המשלב את חקר העצמי עם חקר הסביבה באמצעות איסוף הנתונים וניתוחם ותוך התמקדות בראיון ככלי מחקר המאפשר העשרת הנתונים על ה"עצמי" כמו גם על האינפורמנטים.

'לאחר מעשה': מקורות ונתונים במחקר איכותני

אתי רפאלוביץ

מכללת שאנן

בעת הוראת קורס דידקטיקה, וכמדריכה פדגוגית במכללה להכשרת מורים, הייתה כתיבת "יומן מסע רפלקטיבי" אחת ממטלות הקורס. כל סטודנטית חלקה עמי מסמך משותף ב- google docs, ומדי שבוע כתבה פוסט שבו העלתה על הכתב תובנות, הרהורים ומחשבות בעקבות התנסות מעשית בבית הספר המאמן. על מנת לעודד את כתיבתן וכדי להרחיב את זוויות ההתבוננות, נהגתי לענות ולהגיב, כך שנוצרו דיאלוגים. בחופשת הסמסטר ובקריאה חוזרת, התחוור לי כי החומר שנאסף עד כה, ושימשך להיכתב בסמסטר הבא, יכול להוות בסיס מוצק לבחינה מחקרית בהקשר לגוף הידע הנרחב העוסק בהתפתחות זהות מקצועית בכלל, וזהות מקצועית של המתכשרים להוראה בפרט.

הסטודנטיות במכללה הדתית, רובן צעירות בתחילת שנות העשרים, היו בשלבים שונים של בניית חייהן האישיים: לקראת חתונה, זוגיות צעירה, לקראת לידה ראשונה, והורות טרייה, ושלבים אלו הזהדו בעוצמה רבה, ובאו לידי ביטוי בכתיבה שעסקה בשאלות בניית זהותן המקצועית. מאחר ותכננתי מערך מחקרי, שבבסיסו החומרים שנכתבו ושיכתבו בסמסטר הבא, טיפלתי כמובן בהיבטים האתיים: פניתי לסטודנטיות ובקשתי הסכמה מדעת, וכן התייחסתי להיבטים נוספים הקשורים לסוגיה האתית, היבטים שאינם מוקד ההיצג המוצע.

היצג זה רוצה להציף שאלות הקשורות באיסוף חומר הנתונים, ובדרך בה ראוי להתייחס לתהליך האיסוף בעת ניתוח הממצאים. במרכזו השאלה **כיצד והאם נדרשת במחקר האיכותני הבחנה בין שימוש בנתונים שנאספו במכוון לצורך מחקר מיועד, לבין אלו שהצטברו 'מעצמם'?** אנו מכירים את ההבחנה בין "מקורות ראשוניים" לבין איסוף נתונים מכוון; כמו כן נדונה, בהקשר של אתיקה מחקרית, סוגיית קבילותם של נתונים שנודע עליהם "מחוץ לפרוטוקול", אך היצג זה מבקש להרחיב ולשאול - האם כחוקרת היה עלי לערוך הבחנה בין קטעי היומנים שנכתבו בסמסטר הראשון לבין אלו שנכתבו בסמסטר השני? ומהי מהות הבחנה זו?

דיאלקטיקה של ההתבוננות: רפלקטיביות אישית ובין-אישית במחקר

ד"ר גיא אנוש, פרופ' עדיטל בן-ארי

אוניברסיטת חיפה

בהרצאה זו אנו רוצים לבחון ולהדגים את התהליך הרפלקטיבי כהליך אישי ובין-אישי בזמנית. רפלקציה מתבצעת על ידי חוקרים ומשתתפים במחקר, ומתרחשת פעמים רבות במפגש שביניהם. כלומר, רפלקציה יכולה, בין השאר, להיות תהליך התבוננות משותף של הבנית ידע. תהליכים רפלקטיביים מאופיינים בתנועה מתמדת שבין להיות "בתוך", לבין להיות "מחוץ". המתבונן בוחן את עצמו ואת חוויותיו מתוך חיפוש אחר ניגודים, הבדלים, סתירות לכאורה, ופועל מתוך "תחושת השוני" (sense of differentness). תחושת השוני מהווה מקור ליצירתו של ידע חדש על ידי טרנספורמציה של משמעות ופרספקטיבה ביחס לידוע. כל זאת, מתוך התכוונות למשתמע ולסאב-טקסט (implicit), ולא למה שנתון ומובן מאליו (explicit). זהו תהליך דיאלקטי, המשלב בין ניגודים ברמת הפשטה גבוהה יותר, זו שבה מתאפשר האיחוד. בעוד שעל פי רוב, ההתבוננות מוצגת כהליך אישי, הדגש בעבודתנו הוא על היות התהליך אישי ובין-אישי בו-זמנית. במפגש המחקרי, כל משתתף (חוקרים ומשתתפים) מגיע עם תפישות, מטרות, תוכניות, שאיפות, ואופני התבוננות. תהליך יחסי הגומלין בין המשתתפים יכול לנוע בין שיתוף פעולה לקונפליקט, תוך ניהול (גלוי או סמוי) של משאים ומתנים. אלה יכולים להתייחס להגדרות התופעה הנחקרת, טבע המציאות, טבע המשתתפים במפגש, וזהותם וטבעם של אחרים, בין השאר. כך, אנו רואים את תהליך הרפלקציה לא רק כהליך של גילוי, אלא כהליך חברתי של הבניית ידע.

**The Insider/Outsider Dilemmas of the Parent/Researcher: Before, During, and
After the Bounded Case Study**

עליזה בורשטיין
אוניברסיטת בר-אילן

In an ethnographic case study carried out during the 2011-12 and 2012-13 school years, the researcher set out to attempt to understand the phenomenon of parent volunteerism, from the viewpoint of the parent him or herself, and the influence of volunteerism on the school culture. She chose four schools, two Jewish Zionist American schools and two local religious Israeli schools. The Israeli schools were largely chosen because of ease and frequency of access (as Corbin and Strauss [2008, p. 145] write, "researchers have to be practical."): the researcher has children studying in these schools. As a result, many "insider/outsider," "observer/participant," and boundary issues arose throughout, among them, Can (from an ethical perspective) informal data collection begin before official approval since the researcher is on site anyway? Are all observations at the school, even those emanating from participation as a parent, considered observations for research purposes, or only designated observations—and can the researcher truly separate these? What does the researcher do with information gleaned that may harm the researcher's child—in other words, must confidentiality be maintained? What about information about questionable teachers, principals, and educational practices? When does the researcher's role end, e.g., once the researcher ceases to officially collect data, can the findings then be discussed with school administration in order to improve the school, or do the ethics of confidentiality still apply? The researcher grappled (and continues to grapple) with these challenges, which will be discussed from a first-hand perspective within the context of this doctoral research.

מושב 225

הריאיון ככלי מחקר

יו"ר : פרופ' חנה הרצוג

אוניברסיטת תל-אביב

ראיון סיפור חיים כארגומנטציה נרטיבית-הצעה למודל

נגה גלעד

אוניברסיטת חיפה

בהרצאה זו ברצוני להציע גישור לפערים בין ההנחה כי בשפה הדבורה מגולמים תהליכים שמעבר לנגלה בשפה התקנית והמתודולוגיות לניתוח ראיון סיפור חיים; אתגר שהציבה פנינו המתודולוגיה של חקר-מקרה-ביוגרפי (Rosenthal, 2004; Rosenthal & Fischer-Rosenthal, 2004). רוזנטל הציעה לנתח את ראיון-סיפור-החיים כדיאלקטיקה בין 'היסטוריית החיים' ו'סיפור החיים'. לדבריה אלו שתי רמות הבנייה פנומנולוגית שהמראיין מסייע למרואיין להבנות: האחת ברמת החוויה הגולמית והשניה באמצעות השפה. זאת מתוך הנחה פרגמטיסטית (Pierce, 1958) שהדוברים לא הגיעו לסיטואציה עם מערכת מושגית מגובשת מראש אודות משמעות החוויות וזו מתהווה במהלך הדיאלוג ביניהם. המפתח לקידום הניתוח הלשוני טמון לטענתי אם כן בשחזור הדיאלוג הפנימי של הביוגרף - בין המשגת הבעיות כפי שהוא תופס אותן לפתרונותי כפי שהציב לעצמו ולמראיין. רוזנטל ופישר-רוזנטל הציעו לנתח את סיפור החיים כשדה תמטי דרכו הביוגרף מתבונן בחוויותיו ממיצובו בהווה. לשיטתם את הטקסט, שיקוטלג עפ"י שלושה צירי עומק (תורי-דיבור, תמות וסוגי טקסט) ינתחו באמצעות העלאת השערות לגבי המשמעויות האפשריות המגולמות בכל יחידה שכזו. עם זאת לטענתי יש פער חריף בין התביעה המקדימה לתעתוק מילולי מדוייק של הראיון למהלך המתודולוגי עצמו, פער הפוגע במיצוי התהליך ובהגעה אפשרית לתובנות. מעבר לקריאה לניתוח מיקרו לשוני של יחידה ספציפית אחת איננו מונחים כיצד לתהלך תעתוק מדוקדק שכזה. ואכן איך אפשר להתמודד עם עושר המידע המגולם בתעתוק? בעזרת ניתוח של דוגמאות בכלים הלקוחים מחקר השיח אציע דרכי גישור לפערים אלו. לדברי רוזנטל, יותר מאשר ייצוג מדוייק וניטרלי של המציאות משמשת השפה לביוגרף לנירמול בעיות יסוד שחוויותיו מציבות בפניו במהלך חייו. בניגוד להנגדה המקובלת בחקר השיח בין 'ארגומנטציה' ו'נרטיב' (שראל, 1991) המושג 'נירמול' מרמז לטענתי למנגנוני הצדקה דבורים. ממצאי מציעים המשגת סיפור החיים המתהווה כ"ארגומנטציה נרטיבית".

סוגיות מתודולוגיות סביב חקר חוויות תודעתיות: חוויות למידה משמעותיות

ד"ר אורית פרנפס

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מטרת המחקר היא לפתח מודל שמאפיין את התופעה של חוויה למידה משמעותית ומתאר את התהליכים והמנגנונים שיוצרים ומניעים אותה. המונח חווית למידה משמעותית מתייחס לסוג של חוויות שמאופיינות במעורבות אינטנסיבית שבמהלכה האדם חווה הנעה חזקה לחשוב ולדעת יותר על התוכן בו הוא עוסק, יחד עם תחושת משמעות עמוקה, הרגשת גדילה והתפתחות, ותחושת הרחבת אופקים ללמידה חדשה. לתופעה תודעתית מסוג כזה יש השתמעויות חשובות ללמידה בסביבות פורמאליות, כמו בית-ספר, והיא המניעה את השאיפה להבין את התופעה הזו ולתאר כיצד היא מתרחשת וכיצד ניתן ליצור הזדמנויות שיביאו להתרחשותה.

חווית למידה משמעותית היא תופעה תודעתית, וככזו, רק לאדם החווה אותה יש גישה אליה. לכן, חקר התופעה מתבסס על דיווחים ותיאורים של אנשים החווים אותה. ראוי לציין, כי לחוקר עצמו יש גישה לחוויות הלמידה המשמעותיות האישיות שלו. המתודולוגיה המחקרית, אם כן, מבוססת על שיטות אדם-ראשון ואדם-שני (– first-person and second-person methods – Roth, 2012; Varela&Shear, 1999, Petitmengin, 2006). בשיטות אלה החוקר והנחקרים

חוקרים באופן רפלקטיבי את החוויות שלהם המקושרות לאירועים קוגניטיביים ותודעתיים. כדי להאיר את התפיסות האישיות של נבדקים לגבי חוויות הלמידה המשמעותיות שלהם. המחקר הוא בעיקרו פנומנולוגי, ומתבסס על המשמעויות שנותנים אנשים שונים לחוויות שלהם, ומפיק מהם את תיאור עשיר של התופעה הנחקרת – מהי החוויה וכיצד היא נחוית. בעיצוב המחקר יש התמודדות עם מספר שאלות מהותיות: א. מה היתרונות והמגבלות בשימוש בחוויות האישיות של החוקר? ב. כיצד להתמודד עם הקושי שתופעות תודעתיות דוהות עם הזמן? ג. שאלות של פתיחות והכוונה בריאיון כדי להגיע לתיאור מפורט ואמין של חווית למידה משמעותית.

בשאלות אלה אדון במהלך ההרצאה, ואציג את הדרכים בעזרתם המחקר מתמודד איתן.

סוגיות של מרחב בביצוע ראיונות עומק עם עיתונאים

יוסי דוד וד"ר קרן טננבוים-וינבלט

האוניברסיטה העברית

מאמר זה בוחן סוגיות אפיסטמולוגיות ואונטולוגיות בביצוע ראיונות עומק חצי מובנים עם עיתונאים, תוך התמקדות בהיבטים הנוגעים לסוגיית המרחב. פרספקטיבה זו נועדה לשפוך אור על שני היבטים משלימים: מחד, על משמעויותיו של היבט נוכח-נפקד בביצוע ראיונות – המרחב; ומאידך, על האופן שבו עיתונאים מבנים את זהותם ומתווים את גבולותיה לאור השינויים והאתגרים איתם הם מתמודדים. ביחס לשני ההיבטים ייבחן תפקיד הראיון האיכותני ככלי מחקרי בסביבה התקשורתית החדשה, סביבה שבה מקבלות סוגיות של מרחב משמעויות חדשות, הן בתהליך המחקרי והן בעבודתם של עיתונאים. המאמר מתבסס על מחקר שבמסגרתו בוצעו ראיונות עומק עם עיתונאים שהיו מעורבים בסיקור המחאה החברתית שפרצה בקיץ 2011. העיתונאים – כתבים ועורכים -- שייכים לקשת רחבה של כלי תקשורת ממוסדים ועצמאיים. הראיונות עמם התקיימו במגוון של מרחבים והעלו מגוון של ייצוגים ודילמות הנוגעות למרחב. במוקד המאמר עומדות המשמעויות הגלויות והסמויות של ביטויי המרחב השונים. במאמר שלושה פרקים מרכזיים: בפרק הראשון נבחן את עבודת העיתונאי כסמי-פרופסיה, תוך בחינת האלמנטים שהשתנו בה בעידן המדיה החדשים, המאפשרים לכל אדם להיות עיתונאי, עורך ואפילו מו"ל. בחלק זה ננסה לעמוד על השאלה 'מיהו עיתונאי?' דרך בחינת סוגיית המרחב. בפרק השני נבחן סוגיות של מרחב בביצוע ראיונות עם עיתונאים, תוך התייחסות להיבטים של נראות במרחב העיתונאי, וכן להיבטים של מרחב וכוח במפגש בין החוקרים לבין מי שרגילים להיות בתפקיד המראיינים. בנוסף, ננסה להאיר סוגיות חדשות העולות ביחס להבחנה בין ראיון לבין תצפית משתתפת בעידן המדיה החדשים. בפרק האחרון נדון בהשלכות הניתוח ביחס לביצוע ראיונות עומק ככלל ועם עיתונאים בפרט.

מושב 226 - רב שיח

מחקר איכותני של איכות חיים אצל אנשים עם מוגבלות שכלית

או

איך לשמוע ולהשמיע את קולם של אנשים ש"אין להם קול"

יו"ר: איקי בר חיים

מנכ"ל אלין בית נועם

מתדיינות:

ריבה מוסקל, מנכ"לית קרן שלם

ד"ר שירה ילון- חיימוביץ', הקריה האקדמית אונו

ד"ר שירלי וורנר, האוניברסיטה העברית

ד"ר פנינה שטינברג, אלין בית נועם

איכות חיים הינה נושא מרכזי בתחום הבריאות והרווחה כיום. ארגון הבריאות העולמי, האו"ם, האיחוד האירופי וממשלות רבות, ביניהן ממשלת ישראל, מקדישים משאבים רבים לניסוח ומדידה של המושג.

מורכבות הנושא נובעת מההבנה שכל הערכת איכות חיים חייבת לכלול את החוויה הסובייקטיבית של האדם עצמו. ההגדרה והמדידה של המושג הופכות מורכבות אף יותר כאשר מדובר באנשים עם מוגבלות שכלית. זאת, היות ובקרב האוכלוסיה הזו, היכולת השפתית משתנה ולא אחידה, הרצייה החברתית מוגברת, הבטחון העצמי נמוך, ונוצר בלבול בין מושגים של עצמאות, תלות ואפטרופסות. יתרה מכך, לרוב הם נעדרי מיומנויות של ייצוג עצמי.

סוגיות אלו מעוררות צורך במגוון של פתרונות מתודולוגיים מקוריים. משתתפות הפאנל ידגימו כמה מהסוגיות הללו באופן מפורט, וידונו בפתרונות מתודולוגיים איכותניים.

מושב 227

הטרוגניות מתודולוגית בבחינת מושג העבודה בחיי נשים

יו"ר: ד"ר סמדר נוי

חווית התעסוקה של נשים מזרחיות במשרות שירותים נמוכות סטטוס ללא ביטחון תעסוקתי

בעיר פיתוח בדרום

ד"ר סיגל נגר-רון

המכללה האקדמית ספיר

הכלכלה הגלובלית הניאו-ליברלית שנתה באופן דרמטי את דפוסי העסקת העובדים. בעולם הפרה-גלובלי רוב העובדים עבדו במשרות מלאות, תקניות, קבועות, קבלו שכר הוגן ישירות מהארגון בו עבדו, זכו לביטחון סוציאלי וכלכלי ולהגנה של ועד עובדים. היום חלק ניכר מהעובדים עובדי בעבודות לא סטנדרטיות ללא ביטחון, במה שמכנים Leah Vosko, Martha MacDonald and Ian Campbell (2009) "precarious employment". העסקה זו לובשת צורות שונות: משרות חלקיות, עבודה בחוזים מיוחדים, עבודה דרך קבלן וכדומה. מחקרים רבים חשפו את האלמנטים הנצלניים בצורות העסקה החדשות והראו שחלק ניכר של קורבנות העסקה הלא-סטנדרטית הן נשים. (Demian Grimshaw and Jill Runery (2007) שבחנו את עבודת הנשים בשוק עבודה מעורר טוענים כי מעסיקים רבים מפחיתים בערך עבודת נשים, נמנעים מלהכיר במיומנויות הנדרשות לביצוע המשרה ומחלצים עבודה מיומנת מנשים מבלי לשלם עליה. ההרצאה תתמקד בתגובות נשים מזרחיות החיות בעיר פיתוח דרומית המועסקות בצורות העסקה פוגעניות, במשרות שירותים נמוכות סטטוס (:סיעוד, ניקיון ופקידות), לצורת העסקתן ולמשמעות העבודה עבורן. ראיונות עומק חושפים כי עבור חלק מהנשים, שהינן בעלות השכלה פורמלית מועטה אולם בעלות יוזמה, מקום העבודה הוא אתר מרכזי המאפשר להן לחוות אוטונומיה, עצמאות ותרומה לקהילה, למרות מודעותן לתנאי הניצול בהן הן מועסקות.

“לא באנו לפה לנוח” – עבודה נשית מרובה ביישוב דתי-לאומי בישראל

ד"ר ענבל סיקורל

המכללה האקדמית אשקלון

ההרצאה תציג קבוצה של נשים דתיות לאומיות המקימות בשנים האחרונות יישוב דתי חדש. יטען כי הקמת יישוב הנה גורם המערער (לפחות זמנית) דפוסים חברתיים מסורתיים. אלו כוללים דפוסים מגדריים, מוסכמות לגבי עבודה וערעור ההבחנה בין עבודת קודש חול. ערעורים אלו מקשים על יצירת היררכיות, והנשים חשות מחויבות, בו זמנית, הן למטלותיהן המסורתיות והן לכאלו שבאופן מסורתי הן לא ביצעו.

ערעורים אלו בולטים במיוחד על רקע הדתיות הלאומית המבוססת על עירוב בין תחומים שונים, ובפרט לאור החינוך של ציבור זה לנערותיו. חינוך זה, אשר הנחקרות הן המוצלחות שבבוגרותיו, מדגיש צורך בשילוב בין דתיות ולאומיות ועושה זאת באמצעות חינוך לעבודה בלתי פוסקת לשם הצלחה במגוון תחומים: בתחום האמוני, בעולם הכלכלי חילוני תוך פיתוח של קריירות, ובפעילות התנדבותית ויישוב הארץ.

המחקר בחן קבוצה של נשים דתיות לאומיות המקימות (עם בני זוגן) יישוב דתי חדש. נשות היישוב יוצרות וכלואות בלחץ בלתי פוסק לעבוד ולהצטיין במסגרות שונות. אלו כוללות בו זמנית לימודים אקדמאים וקריירות הישגיות, פעילות אינטנסיבית בייסוד ועיצוב היישוב הן במישור המוניציפלי והן במישור הדתי, וכן השקעה מרובה במשקי הבית ובנייה של משפחות גדולות מהממוצע הישראלי.

כך, בעוד שעבודה ב'משמרת השנייה' מאפיינת נשים ישראליות רבות, נשות יישוב זה מהוות מקרה ייחודי של מחויבות דתית לעבודות דורשניות. עומס העבודה יוצג כנובע מערעור הגבולות בין עבודות קודש וחול, בגינו מוגדרת כל מטלה נשית כחיונית ורוחנית כאחד ומכאן כמחייבת את הנשים. האישה הדתית והפמיניסטית מוצגת כ'אשת חייל' – בעל יכולת לבצע את כלל המשימות בעצמה. מה שמותיר את הנשים במלכוד.

'עזרה פמיניסטית נוספת' – קידום וביסוס שאיפה תעסוקתית בקרב נערות מקהילות

מתויגות

ד"ר סיגל אופנהיים-שחר

אוניברסיטת בר-אילן

בשדה התכניות להכוונה תעסוקתית המיועדות לבני נוער קיים ריבוי של תכניות ותהליכי התערבות, המכוונים להשלים חסך במשאבים מגוונים. אולם, עיון מעמיק מגלה שחלקן מחמיצות את ההזדמנות, ומבלי דעת, דווקא מחזקות תהליכים מפחיתי ערך, בפרט עבור נערות החיות בקהילות מתויגות. ההחמצה נובעת בעיקר מהיעדר המשגה מדויקת של התהליך, שבו הופכים תכני ההתערבות לשימים בעולמן של הנערות.

מטרתו של המחקר הנוכחי הייתה להמשיג מהי 'עזרה פמיניסטית נוספת' הנדרשת עבור נערות מקהילות מתויגות. כזו אשר תדייק את ההבנה באשר לאופנים שבהם נערות יכולות לקדם את עצמן לקראת עצמאות כלכלית. מחקר הפעולה עוקב אחר הדיאלוג המגוון הנרקם בין נערות ובין תכני סדנת 'רשתות' המזמינה אותן לפתח מיומנויות של חוללות תעסוקתית.

במושג זה אציג שלוש תגובות של משא ומתן, שקיימו הנערות עם ההזמנה לפתח שאיפה תעסוקתית- אחת מן המיומנויות הדומיננטיות בתהליך הרחבת החוללות התעסוקתית. תגובות אלו של משא ומתן מגוון מתבססות על מחקר פעולה שליווה את תכנית 'רשתות', וכלל ראיונות עם 34 נערות שהשתתפו בסדנאות, ויומני שדה שכתבתי כמנחה של 3 סדנאות. הסדנאות שהונחו על ידי התקיימו ב-2008-2009, בשלושה מוקדים בארץ. כל הנערות שמרואיינות, היו בגילאי 16-18 בזמן קיום הסדנא, רובן דור שני למשפחות החיות, והן דור שני להגירה מאתיופיה, או דור שלישי להגירה מארצות המזרח.

הבחירה בשיטת מחקר עצמי של אנשי מעשה נבעה בעיקר מן הצורך להיצמד עד כמה שאפשר לחוויות הממשיות של הנערות שהשתתפו בסדנאות, בכדי להבין את התנאים הנחוצים להן כדי לחוות את הסדנה כמרחב המאפשר הצטיידות במשאבים.

"מדוע נשים עדיין אינן יכולות לעשות גם וגם?":
השיח התקשורתי הישראלי בנושא יחסי אימהות ועבודה
ד"ר עינת לחובר
המכללה האקדמית ספיר

המאמר עוסק בסיקור התקשורתי הישראלי של שתי פרשות אמריקאיות שזכו לתשומת לב רבה גם בתקשורת המקומית: פרישתה של אן-מארי סלוטר מתפקידה בבית-הלכן לטובת התמסרות לשני בניה המתבגרים והיותור על חופשת הלידה של מריסה מאייר מנכ"לית יאהו. הפרשות זימנו חקר מקרה לאופן שבו מבנה התקשורת את סוגיית היחסים בין אימהות ועבודה.

שאלות המחקר הן מהם דפוסי השיח התקשורתי הישראלי בנושא יחסי אימהות ועבודה ומהם המסרים המגדריים המובנים בשיח כפי שהשתקפו בשתי הפרשות?
הרקע תאורטי מתבסס על מחקר בנושא השיח במדיה על יחסי אימהות ועבודה ובאופן ספציפי השיח במדיה על פרישה של אימהות משוק-העבודה. כן, נידון ההקשר התרבותי הישראלי של יחסי אימהות ועבודה.

קורפוס המחקר כולל את כל האייטמים על אודות הפרשות שפורסמו בזירות חדשותיות במדיה המסורתיות והמקוונים במשך ארבעה חודשים.

שיטת המחקר: "מתודולוגיה הממוקדת בביקורת". ניתוח המסרים הסמויים של הטקסט (הנרטיבים, המיתוסים והשתיקות בטקסט) ברמה טקסטואלית וברמה בין-טקסטואלית.

ממצאים: השיח אופיין בשלושה דפוסי שיח, שמשקפים ומשעתקים את התפיסה הרווחת בעיתונות כי יחסי אימהות ועבודה הם בעיה אינדיבידואלית: *אוניברסאליות והומוגניות ללא התייחסות למאפיינים הפרטיקולאריים של שוק-העבודה הישראלי; *דגש על מרכזיות הניסיון והחוויה האישיים של הכותבות.
*העדר דיאלוג בין הכותבות.

השיח חשף מגמות שמרניות של הדרת גברים, מסגור הסוגיה כבעיה של נשים פרטיות ולא כבעיה פוליטית וחברתית. עם זאת, נמצא גם ייצוג מורכב של תפקיד האימהות, שכלל קולות מאתגרים שכפרו ברומנטיזציה של האימהות ובאידיאולוגיה של "האימהות האינטנסיבית" ושהציעו התמקדות בצורכי האם ולא בצורכי הילדים.

הדיון מתמקד בהקשר התרבותי הישראלי שמעודד אידיאל כפול: פרוץ בילודה ופריון בעבודה. כן, נידונה האפשרות שהשיח התקשורתי בפרשות הינו למעשה בא-כוח של השיח בשאלה: האם הפמיניזם הצליח?

**מפגש מסכם – רשמים מהכנס
המחקר האיכותני בישראל 2014**

יו"ר: ד"ר מיה לביא-אגיא
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בהשתתפות:

פרופ' לאה קסן, מכללת לוינסקי
ד"ר פאולה פדר-בוביס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
ד"ר גדי בן-עזר, המכללה למנהל
נור שמעי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

תצוגת פוסטרים

”זה הכל תלוי בו ובה”: מחקר איכותני אודות בני נוער אמריקאים שחוו אונס סטטוטורי

ד”ר דפנה טנר

האוניברסיטה העברית

יחסי אונס סטטוטורי מוגדרים כיחסי מין בין אנשים בוגרים לבין בני נוער המצויים מתחת לגיל ההסכמה. יחסים אלו, האסורים על פי חוק, מעלים דילמות רבות בקרב גורמי חוק ורווחה המתלבטים ביחס למהו טיבם ומהי דרך ההתערבות הרצויה. מחקר איכותני זה עסק בבני נוער שחוו יחסי אונס סטטוטורי ואת הפרספקטיבה שלהם לגבי היחסים ולגבי הטיפול בהם מצד אנשי מקצוע. המחקר כלל 22 ראיונות עומק מובנים למחצה עם בני נוער מארצות הברית שהגיעו למרכזי תמיכה בעקבות אירועי חשיפת קיום יחסי מין עם בגירים, אירועים שהובילו, במרבית המקרים, למעצרו של האדם הבוגר הראיונות תומללו, קודדו ונותחו באמצעות ניתוח תוכן איכותני. מתוך ניתוח הממצאים עלו שתי תמות מרכזיות: התמה הראשונה עסקה בפרספקטיבה של הקטין ביחס לטיב היחסים עם האדם הבוגר ונעה על סולם שבין יחסים שנחוו כפוגעניים ומנצלים ליחסים שנחוו כזוגיים, אינטימיים והדדיים. התמה השניה עסקה ביחסים עם אנשי המקצוע שהיו מעורבים בסיפורם בעקבות חשיפת היחסים עם הבוגר. גם כאן ניכר שוני מהותי בין בני נוער שחוו את המפגש עם אנשי המקצוע כמיטיב וכמעצים לאלו שראו אותו כפוגעני ומנוכר. משתתפי המחקר התחבטו בשאלת טיבו של החוק האוסר על קיום יחסי המין בין בוגרים לקטינים תחת גיל ההסכמה. בעוד שחלק מהנערים ראו את החוק כמדוייק, הולם ובעל ערך, אחרים ראו אותו כנובע מנקודת מוצא אתית. חוק כוללני ושרירותי שאינו משקף את אופי היחסים ואינו מותאם לחוויותיהם. ממצאי המחקר מעידים על הצורך בבנייה של דרכי התערבות גמישות ויצירתיות על מנת להתמודד עם הצרכים הייחודיים של בני נוער שחווים יחסי אונס סטטוטורי.

ראיון כדרך לניבוי הצלחתם האקדמית והתעסוקתית של סטודנטים יוצאי אתיופיה

ד"ר רינה ברנר

מכללת סמינר הקיבוצים

ד"ר אסתר קלניצקי

מכללת אחוה ומכון מופ"ת

אוכלוסיות פריפריאליות מתקשות לעמוד בתנאי הקבלה למוסדות להשכלה גבוהה, דבר המוביל לכך שייצוגן בהם הוא נמוך יחסית למספרן באוכלוסייה. שני גורמי הקושי העיקריים הם טיב תעודת הברות והמבחן הפסיכומטרי (וולנסקי, 2005; מרכז אדווה, 2007). מערכת החינוך הינה בלתי-שוויונית לגבי הסיכוי להשיג תעודת בגרות שתעמוד בתנאי הסף של המוסדות להשכלה גבוהה. המבחן הפסיכומטרי מהווה אבן נגף נוספת בהשגת ציון שיתאים לתנאי הכניסה לאותם מוסדות, ובנוסף, קיימות גם השגות באשר לתקפותם של המבחנים הפסיכומטריים כמבנאי הצלחה, מתוך שהם מפלים בין מועמדים מרקע שונה.

אחד הכלים המרכזיים למיון מועמדים בעלי "סיכויים פחותים להצלחה" אשר פותחו במכללות סמינר הקיבוצים ואחוה הוא ראיון כחלק מתהליך קבלת ללימודים של המועמדים יוצאי אתיופיה, בעיקר מתחום ההוראה. במסגרתו נבחנים רכיבים אישיים וחברתיים כגון מוטיבציה, מטרות אישיות, מידת הקוהרנטיות, תמיכה חברתית, תפיסה עצמית של מסוגלות וביקורתיות, ומכוונות אישית ומקצועית, בנוסף על הנתונים הקוגניטיביים. הראיון מציע דרך משלימה למיון מועמדים ולניבוי הצלחתם האקדמית והמקצועית (קלניצקי, 2007; Shulman, Kalnisky, & Shahar, 2009). המחקר הנוכחי הוא מחקר אורך המתמקד בתהליכי הקבלה של מועמדים יוצאי אתיופיה ללימודים גבוהים. המחקר משלב-מתודה איכותנית וכמותנית, כולל ניתוח סיפורי-חיים וחוויות משמעותיות, שימוש בשאלונים סטנדרטיים, ראיון אישי מובנה חלקית.

בכנס יוצג מערך מחקר-אורך, תוך שימת דגש מיוחד על הראיון – מבנה הראיון, שלביו והליך העברתו ככלי משלים למיון מועמדים. כמו כן יוצג הפרופיל של הפונים ללימודים מתוך הפיילוט, אשר לדעתנו עשויים לנבא הצלחה בלימודים של סטודנטים יוצאי אתיופיה.

קולן של אימהות עם מוגבלות – לקראת שינוי חברתי

ד"ר כרמית-נעה שפיגלמן

אוניברסיטת חיפה

רוב המחקרים אשר עסקו עד כה בתהליך האימהות של נשים עם מוגבלות אימצו את התפיסה של המודל הרפואי, קרי התמקדו בקשיים שחוות נשים אלה מתוך רצון לסייע להן בתהליך השיקומי, כך שהן תוכלנה לבצע את תפקידן האימהי כמצופה על-ידי החברה. אי לכך, נדרש גוף מחקרי אשר יציג את קולן של אימהות עם מוגבלות מתוך רצון להוביל לשינוי חברתי, שינוי שיכלול התאמת הסביבה לצרכיהן. כצעד ראשון לקראת פיתוח גוף מחקרי מעין זה היה מחקר איכותני אשר ערכתי בארה"ב. המחקר כלל ראיונות עומק עם 15 אימהות אמריקאיות (גילאי 61-29) עם מוגבלות פיזית או חושית-ויזואלית. מטרת המחקר הייתה לאפשר לנשים עם מוגבלות להשמיע את קולן אודות צרכיהן ורצונותיהן בתהליך האימהות. המחקר התבסס על המודל החברתי מתוך רצון לשים את הדגש על נקודות החוזק ואסטרטגיות ההתמודדות של אימהות עם מוגבלות. ניתוח תוכן איכותני של תמלילי הראיונות חשף הן את האתגרים הפיזיים והרגשיים איתם מתמודדות אימהות עם מוגבלות (כמו נשיאה או הרמה של התינוק, העדר נגישות של פעילויות בביה"ס, הטלת ספק ביכולתן לגדל ילדים) והן את אסטרטגיות ההתמודדות שאימהות אלה אימצו או פיתחו לאורך השנים (כמו התאמות פיזיות, שימוש בטכנולוגיה מסייעת, משאבים פסיכולוגיים, סגור עצמי). מחקר זה מעלה למודעות את הנושא של אימהות עם מוגבלות ומציע דרכים לשינוי חברתי באמצעות הנגשה של השירותים הרפואיים והקהילתיים עבור אוכלוסייה זאת.

מאפייני התנסות ארוכת-טווח בתהליכי למידה תוך וויסות-עצמי, בתחום המדעים, בחטיבת-

הביניים

ד"ר שושנה רייטר

אוניברסיטת חיפה

נגישות המידע השתנתה שוק העבודה והצורך בלמידה לאורך החיים מצביאים אתגרים רבים בפני מערכת החינוך הנדרשת להכשיר את תלמידיה להסתגלות מהירה לסביבה דינמית. הצורך בפיתוח בוגרים בעלי מיומנויות למידה לאורך החיים וסיוע לתלמידים בבניית ידע התוכן המדעי, מפנים תשומת לב מחודשת לטיפוח יכולת הלמידה בדרך של וויסות-עצמי וחקר תהליכים אלה. מטרתו של מחקר שדה ארוך-טווח זה, הייתה לבדוק את מאפייני תהליכי הלמידה תוך וויסות-עצמי (SRL) ותוצריה, בלימוד תכנים במדע וטכנולוגיה על פי תכנית הלימודים של מערכת החינוך בישראל. תהליכים אלה, שנוהלו ע"י התלמידים וגופי הידע במדעים שנבנו על ידם, נבחנו בקרב אוכלוסייה הטרוגנית של תלמידים בכתה ט' בחטיבת-הביניים עירונית ($n=25$), במרכז הארץ, במסגרת בית-ספרית רגילה במהלך שנת לימוד, בהשוואה לגופי הידע שנבנו על ידי תלמידים ($n=27$) בכתה מקבילה שלמדו בלמידה מסורתית. נתונים כמותיים ואיכותניים נאספו בנקודות זמן שונות באמצעות שאלונים לבחינת תהליכי הלמידה (LASSI) ומבחני ידע במדעים ובאמצעות דוחות הפעולה שמלאו התלמידים שלמדו בלמידה תוך וויסות עצמי. תלמידי קבוצת הניסוי היו אוטונומיים בבחירת פעולות הלמידה: תכננו, ביצעו והעריכו את התנהלותם ואת תוצרי הלמידה במהלך כל שבוע, באופן תקופתי (לאחר מבחני הידע במדעים) ולאורך הזמן ברצף שנתי. הממצאים הראו שחל שיפור אצל תלמידי קבוצת הניסוי בוויסות הלמידה המוצהר (בשאלונים) ובפועל (כפי שעולה מהדוחות). לעומת זאת לא נמצא שינוי בוויסות העצמי המוצהר אצל תלמידי קבוצת הביקורת. בניית הידע במדעים והישגיהם של תלמידי קבוצת הניסוי אף עלו על אלה של קבוצת הביקורת שלמדה בלמידה מסורתית. ממצאים אלה עולה שהתנסות ארוכת טווח בלמידה תוך וויסות מוליכה את הלומד לביצוע אדפטיבי של תהליכים, קידום למידה אפקטיבית ורכישת מיומנויות של למידה לאורך החיים.

"יש עשרה תלמידים יותר חכמים ממך" - חווית בית-הספר כפי שעולה מקולותיהם של בוגרים

שלמדו במסגרות שילוב

מיכל קויפמן, סמדר תובל

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

בהצגה נתאר סיפורי חווית בית ספר של ארבעה בוגרים בעלי לקויות למידה שלמדו במסגרות משלבות בחינוך הכללי. לתלמידים לקויי למידה יש מגוון קשיים לימודיים, רגשיים וחברתיים, הם לומדים במסגרות לימוד נבדלות מהתלמידים 'הרגילים' ואפשר לראותם כקבוצת מיעוט. בשנים האחרונות התפתחה מדיניות ההכלה בחינוך, בעולם ובישראל (Tuval & Orr, 2009). מדיניות זו שואפת להביא תלמידים בעלי צרכים מיוחדים, להשתלבות מלאה בבתי-הספר הרגילים. מדיניות ההכלה רואה את מסגרות הלימוד המסורתיות של החינוך המיוחד כיוצרות בידול והדרה, חוסר שוויון וצדק בין התלמידים ומבקשת לשנות את המצב הקיים (רונו, 2007). במחקר רואינו ארבעה בוגרים (מעל גיל 20) שלמדו במסגרת שילוב בביה"ס. המחקר מתעניין בעיקר בפרק ביה"ס של הבוגרים ולכן בחרנו באיסוף של "נרטיב עצמי תחום" (ספקטור-מרזל, 2010; Smith & Sparkes, 2009). מתוך הנחה שלכל אדם יש נרטיב והנרטיב מאפשר לאדם, להבנות את הזהות שלו (Atkinson, 2010), הם נתבקשו בראיון פתוח (Rosenthal, 1993; Chase, 2005) לענות לשאלה: "ספר לי על חווית בית-הספר שלך". הסיפורים של המשתתפים נותחו על פי גישת 'מנגנוני הברירה' של ספקטור-מרזל (2010).

ממצאי המחקר מראים שחווית בית הספר אצל הבוגרים היתה שלילית בעיקרה ויצרה הדרה. הבוגרים סיפרו על יחס של זלזול, חוסר אמון והעדר הקשבה מצד צוותי ביה"ס. העדר ההקשבה שהבוגרים תיארו יצר "תרבות של שתיקה" המאפיין קבוצות שוליים וקבוצות מיעוט שקולם לא נשמע בתהליכים חברתיים של קבלת החלטות וקביעת מדיניות. מתוך ממצאי המחקר נראה כי "תרבות השתיקה" בהקשר של תלמידים בעלי לקויות הלמידה חיזקה את הדרתם בבית הספר, בקהילה ובחברה ובנוסף, פגעה באפשרותם למצות את כישוריהם הנוספים, נחווה כחוסר אימון ביכולותיהם, הגבירה את תחושת הבדידות ופגעה בהערכה העצמית שלהם.

"את החוויה שלי הם לא מבינים" - המשמעות שנותנות נשים יוצאות אתיופיה לחווית הפגיעה

המינית שעברו

חני סידיס

מכון "קדם"

מטרת מחקר זה היתה ללמוד על חווית הפגיעה המינית בקרב נשים יוצאות אתיופיה בישראל. בקהילה זו

מתקיימים נורמות וערכים תרבותיים ייחודיים באשר לתופעה, שהיא בעיה מושתקת ואפופת טאבו. חסר ידע על אודות פגיעה מינית בקרב יוצאות אתיופיה, השלכותיה והתפיסה החברתית הרווחת על אודותיה. מחסור זה מעורר שאלות בקשר לאופי התופעה וממדיה. המחקר נערך בגישה האיכותנית-פנומנולוגית, ונועד לבחון את המשמעות שמעניקות נשים יוצאות אתיופיה לפגיעה המינית שחוו. לצורך המחקר רואיינו שמונה נשים יוצאות אתיופיה שנפגעו מינית ומתגוררות ברחבי הארץ. מגבלות אתיות, ומיעוט הנשים שהסכימו להתראיין הכתיבו את גודלו הצנוע של המדגם. הממצאים נאספו באמצעות ראיונות עומק חצי-מובנים, אשר הוקלטו, תומללו ונותחו באמצעות ניתוח תוכן.

מניתוח ממצאי המחקר עלו ארבע תמות מרכזיות: (1) תרבות – הבמה עליה מוצג סיפורן של הנשים; (2) הפגיעה המינית – סיפורן האישי של הנשים; (3) פגיעה מינית בראי התרבות, ו-(4) המפגש עם נותני שירות בישראל. חווית הפגיעה המינית מוצגת כחלק בלתי נפרד מהמרחב התרבותי-חברתי אליו משתייכות הנשים. כשהן חושפות את הפגיעה שעברו בפני האחרים המשמעותיים להן, נתקלות הנשים בתגובות ובמסרים המונעים מהן להעניק משמעות לפגיעה כמעשה של כפייה מינית שהתרחשה בניגוד לרצונן, והותירה אותן קורבנות המתמודדות עם השלכותיה בכל היבט אפשרי של חייהן. הן חוו משבר בזהותן כבנות העדה, ומשבר אמון במשפחתן ובקהילתן. הפנייה לקבלת טיפול ועזרה מנותני שירות בחברה הישראלית אפשרה להן להתגבר על מחסומים תרבותיים, להגדיר את חוויתן כפגיעה מינית, ולהתמודד עמה בגלוי כנפגעות הזכאיות לקבלת טיפול, תמיכה, והכרה במעשים שנעשו להן. מסקנות המחקר נותנות קול ובמה לקהילת מהגרות שקולן אינו נשמע בהקשר זה, ומדגישות את חשיבותו במתן טיפול רגיש תרבות לנשים אלו.

האם זו טעות? לבטים והטיות בתפיסת הטעות על ידי צוות הדרכה בסיעוד

ד"ר אלה קורן, ליז מינץ, מיכל יצחקי

אוניברסיטת תל-אביב

"טעות היא הזדמנות ללמידה ולשיפור אישי ומערכתי" – זו הגישה המקובלת בניהול סיכונים במוסדות של שירותי הבריאות. תפיסה זו תואמת את המדיניות של ארגון הבריאות העולמי, המכון לרפואה ומשרד הבריאות.

ניצול הזדמנות זו תלוי בהתנהלותם של אנשי מקצוע בתחום הבריאות – תפיסתם, הערכתם ותגובתם במקרי הטעות. קובעי המדיניות סיפקו הגדרות ברורות וחד משמעיות של אירועי טעות, כמו גם הכתיבו פרוטוקול ברור של התנהלות, הכולל דיווח מיידי על הטעויות. למרות זאת, המציאות מראה כי מקרים רבים של טעויות אינם מדווחים ולכן אינם מטופלים כראוי. מטרת המחקר:

לבחון באיזו מידה צוותי הדרכה של אחיות מממשים את המדיניות במקרי הטעות ומה משפיע על התנהלותם במקרים אלה.

שיטה ומהלך המחקר:

- מפגש עם 23 אחיות (העוסקות בהדרכת סטודנטים לסיעוד) שענו על שאלון מובנה בנוגע לתפיסה ולכוונות התנהגות במקרים של טעות.
- הצגת תרחיש, המתאר טעות, לשלוש קבוצות של משתתפים מתוך כלל הנחקרים. כל תרחיש מתאר מקרה טעות אחר.
- תצפית מעורבת ודיון מונחה בתרחישים במטרה להבין את תפיסת המקרה ואת כוונות התנהגות.
- ריאיון מאזכר על ידי החוקרות בתום הדיון בקבוצות מיקוד.
- ממצאים:
- האחיות מודעות למדיניות המוצהרת, אך מדווחות על אי-בהירות ואי-עקביות ביישום המדיניות.
- האחיות מדווחות כי כוונות ההתנהגות מושפעות מתפיסת האירוע, ובהמשך מדווחות כי תפיסת הטעות מושפעת ואף מוטה מגורמים רבים, כגון: דמות הטועה, רגשות המעורבים בסיטואציה ותחושת האחריות האישית.
- התימות המרכזיות שעלו במחקר: סיווג הטעות, שיוך האחריות, הטיות רגשיות, הטיות בשיפוט, דילמת ה"נאמנות הכפולה".
- מסקנות:
- הטיות ורגשות משפיעים על תפיסת הטעות ושיפוט.
- טעויות אינן מדווחות משום לבטים לגבי משמעות אירוע הטעות.

”הרובוט לא צריך לצאת, אתה יכול להיות בן-אדם” : חוויותיהם של פרמדיקים במפגש עם

אירועים קריטיים

אברהם נירה

האוניברסיטה העברית

ד”ר הדס גולדבלט

אוניברסיטת חיפה

ד”ר אלי יפה

מגן דוד אדום

עבודת הפרמדיק כרוכה לעתים תכופות בהתמודדות עם אירועים קריטיים המערבים כאב וסבל אנושי, אשר עלולים לפגוע בבריאותם הנפשית וברוחותם הרגשית. מפגש טיפולי זה יכול לעורר אצלם תגובות רגשיות, קוגניטיביות והתנהגותיות מגוונות ומורכבות. מטרת המחקר היתה ללמוד על חוויותיהם של פרמדיקים העובדים בארגון מגן דוד אדום (מד”א), במפגש עם אירועים קריטיים. שאלות המחקר היו: (1) מהי חוויתם של פרמדיקים במפגש עם אירועים קריטיים? (2) מה השלכות המפגש על עבודתם של הפרמדיקים ועל חייהם האישיים? (3) כיצד מתמודדים פרמדיקים עם השלכות מפגש זה? המחקר נערך בשיטה האיכותנית. השתתפו 15 פרמדיקים מתחנות מד”א באזורים שונים בארץ, שנדגמו בשיטת הדגימה המכוונת. הם רואיינו באמצעות ראיונות עומק חצי-מובנים, שהוקלטו, תומללו ונותחו באמצעות ניתוח תוכן. בניתוח הממצאים התגלו שתי תמות מרכזיות: (1) בין ניתוק לחיבור – חווית תנועה הלוך ושוב בין ניתוק רגשי ופיזי (מהמטופל או בני משפחתו), ומחשבת (מהסיטואציה), לבין חיבור אליהם; (2) בין שליטה במצב לחוסר שליטה - חווית רגשות חיוביים כשהפרמדיקים שולטים במצב, ורגשות שליליים כאשר אינם שולטים במצב. פרמדיקים שהתחברו לרגש כלפי המטופל ו/או בני משפחתו, כמו-גם מי שחוו חוסר שליטה באירוע, חוו חוויה רגשית קשה ומורכבת, שהתאפיינה ברגשות שליליים שאיימו על זהותם המקצועית והאישית. לפיכך, הם ניווטו וויסתו את רגשותיהם כלפי המטופל ובני-משפחתו באמצעות טכניקות אישיות ומקצועיות, על-מנת להמשיך ולתפקד בחייהם המקצועיים והאישיים. פרמדיקים שחוו שליטה קוגניטיבית ותפקודית באירוע ובתוצאותיו חוו חוויה חיובית ומעצימה והצליחו לשמר את זהותם המקצועית ולחזק את ביטחונם המקצועי. ממצאי המחקר עשויים לתרום לפיתוח תוכניות הכשרה והדרכה לפרמדיקים, כמו-גם לעיצוב אסטרטגיות התמודדות אישיות וארגוניות, שיסייעו להם בהתמודדותם עם אירועים אלה וישפרו את איכות הטיפול במטופלים.

השפעת התמודדות עם בעיות משמעת על חוויית ההוראה של המורים

החדשים והמורים הוותיקים

ד"ר מירב סלקובסקי

אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר עמי אלדר-אלפסי

האוניברסיטה הפתוחה

ענף המחקר הבוחן את תחום ההוראה מרבה להתייחס אל הקשיים הנחווים על ידי המורים. ממצאי מחקרים אלה משקפים את התמודדות המורים עם חוויות קשות בהוראה. חוויות אלה מעצבות את זהותם המקצועית ועלולות להוביל לתחושת כישלון, שחיקה ופרישה מהמקצוע. כך למשל, עינת (2006) מצאה כי הביטויים השכיחים ביותר בתיאורי מורים את עבודתם עם תלמידים עם לקויות למידה מתייחסים לתחושות קשות כמו אכזבה, עייפות, חוסר אונים, כישלון, כאב, סבל ואף שנאה ותוקפנות. ביטויים בודדים בלבד התייחסו לחוויות ורגשות חיוביים, כמו הצלחה, קשר ומשמעות או אהבה. לאחרונה התפתחה מגמת מחקר המתמקדת ברווחה נפשית (well-being) של המורים ובגורמים המשפיעים עליה. כיוון מחקרי זה מעיד על בחינה הוליסטית של חוויית ההוראה, הכוללת התייחסות גם לצדדי החיוביים והמעצימים את המורים.

בעיות משמעת בכיתה מהוות את אחד האתגרים המרכזיים בתהליך הוראה וניהול הכיתה. זהו אחד הגורמים המשמעותיים המובילים לקונפליקטים, לשחיקה ולפרישה מוקדמת. השאלה המרכזית של המחקר הנוכחי הייתה כיצד התמודדות עם בעיות משמעת משפיעה על חוויית ההוראה של מורים בעלי וותק שונה?

במחקר השתתפו 26 מורים חדשים (עד 5 שנות וותק, $N=12$) וותיקים (מעל 6 שנות וותק, $N=14$). במהלך ראיון עומק חצי-מובנה התבקשו המורים לתאר את חוויית ההוראה שלהם ולספר כיצד היא מושפעת מהתמודדות עם בעיות משמעת.

הנרטיבים שעלו מהראיונות משקפים את מרכזיות ההשפעה של התמודדות עם בעיות משמעת על חוויית ההוראה, כאשר פרשנות המורה את בעיות המשמעת כמכשולים או אתגרים משפיעה גם על תחושת כישלון או הצלחה. כך שלהתמודדות המורה עם בעיות משמעת שני פנים – הפן המעצים את המורה או הפוגע בהתפתחותו המקצועית. לוותק המורה הייתה השפעה רבה על תפיסת חוויית ההוראה כלימוד לקראת הישגים לעומת תהליך חינוכי.

How families make sense of biology at the zoo: the role of questions and questioning

Chagit tishler, Orit Ben-Zvi Assaraf, Michael N. Fried

Ben-Gurion University of the Negev

Zoos are well placed to develop public understanding about the biological, ecological and environmental science pertaining to animals and biodiversity conservation. Families comprise more than half of the visitors to designed informal environments including zoos .

Families adapt strategies for family learning that have been practiced for many years, as they are accustomed to learning together. Within this “learning system,” different discourse and speech acts serve as a mediational strategy for family members to facilitate understanding. This paper is part of a broader study that examines the interactions and learning processes that take place at exhibits on a zoo visit. The main object of the study is to characterize conversations that promote learning of parents and children at the zoo; motivation and goals for asking different discourse and speech acts; and the kinds of scaffolding that that is manifested .

The research site is the Tisch Family Zoological Gardens in Jerusalem (TFZ). 14 families were observed. Along with the qualitative approach, a mediated action approach was adopted in order to capture the complexity of the event taking place on the visit.

Findings suggest that Scaffolding is a strategy used frequently by parents at the zoo in order to teach a general principle and conceptual knowledge; however, the dependence on children’s questions shows how scaffolding questions require a cooperative atmosphere. In addition, the findings reveal that this strategy is assisted by a strategy of connecting new knowledge to prior knowledge and that the prior knowledge is unique to each family .

מנהלים מעל ומעבר : התנהגות אזרחית ארגונית של מנהלי בתי ספר תיכון

ליאורה נוטוב

מכללת גורדון

אנית סומך

אוניברסיטת חיפה

התנהגות אזרחית ארגונית (הא"א) מתייחסת לכל אותן התנהגויות שאינן חלק מהגדרת התפקיד הפורמאלית של העובד, אך יש להן תרומה לתפקוד ולבצוע הארגוני. נושא זה נחקר רבות בארגונים שונים כולל בארגון הבית ספרי. ממצאי מחקרים מצביעים על תרומתה של הא"א לתחומים רבים בארגון כולל אפקטיביות ארגונית, ועל כן אך טבעי הוא כי מנהלים יהיו מעוניינים במציאת דרכים להגביר את נכונות עובדיהם להפגין התנהגויות מסוג זה בכל ארגון כולל בארגון בית ספרי. עד היום התמקד המחקר בנושא בהתנהגותם של העובדים, תוך ניסיון לזהות את הגורמים וההשלכות של התנהגות זו על הפרט והארגון. שאלה שלא קיבלה עד היום מענה בספרות היא: האם גם מנהלים מבצעים התנהגות אזרחית ארגונית? על כן, מטרת המחקר המוצג היא לבחון את משמעות המושג הא"א בהקשר לתפקיד ניהול בתי ספר. מחקר זה הינו מחקר חלוץ בנושא על כן כשיטת המחקר נבחרה השיטה האיכותנית הבוחנת את הדעות של משתתפי המחקר עצמם. אוכלוסיית המחקר שנבחרה היא מנכ"לים של בתי ספר שש שנתיים או מנכ"לים של תיכונים המייצגים את מגוון הזרמים החינוכיים באזור הצפון. תוצאות המחקר: המנהלים תופסים את תפקיד ניהול בית הספר בצורה הוליסטית, ללא גבולות ברורים בין התנהגות תוך-תפקידית להתנהגות מסוג התנהגות אזרחית ארגונית. כמו כן נבנתה טיפולוגיה ל-הא"א של מנהלים הכוללת 4 ממדים: טיפול בקהילת בית הספר, יוזמה, קידום הקהילה החוץ בית ספרית והתנהגויות יוצאות דופן. בהיותו של המחקר חלוץ בחקר הא"א של מנהלים, למחקר תרומה תיאורטית ומעשית כאחד ותוצאותיו יכולים לשמש קשת רחבה של העוסקים בחינוך – ראשית, את מנהלי בתי ספר עצמם, את העוסקים בהכשרת מנהלים, את מפקחי בתי ספר ואת קובעי מדיניות חינוכית.

שילוב היבטים נרטיביים בפרקטיקת הייעוץ הארגוני –

המקרה של תכנית כבוד האדם בתי-ספר

גדי נסים

המרכז האקדמי רופין

אבי שחף

יועץ ארגוני, מייסד ובעלים של חברת "אפשר", יו"ר איפ"א לשעבר

הגישה הנרטיבית הופכת פופולרית גם במסגרות פרופסיונליות, כמו ייעוץ ארגוני. את שימושיותה של הגישה הנרטיבית נדגים באמצעות מקרה-בוחן - עבודתם של שני יועצים ארגוניים במסגרת תכנית לקידום כבוד האדם בשני בתי ספר יסודיים בעיר במרכז הארץ, בשנים 2007-2010. מטרת התכנית הייתה לעורר שינוי חברתי בהנחה שרבות מהבעיות בארגונים לא נובעות מהמבנה של הארגון או מהיבטיו הפורמאליים, אלא מהיחסים האישיים הלא-מכבדים הרווחים בו.

טענתנו היא שהגישה הנרטיבית מאפשרת לחדד את תהליך אבחון מצבו של הארגון, באמצעות היחשפות בלתי-מתווכת לאופן בו חברי הארגון תופסים ומתארים אותו. בנוסף, מאפשרת הפרקטיקה הנרטיבית ליועץ להנחות תהליכי שינוי ארגוני שמחוברים לשטח – על ידי הוספה של ממד חדש לנרטיב המקורי של חברי הארגון. הגישה הנרטיבית גם מוליכה את הייעוץ הארגוני להעדיף אוריינטציה רגישה וסובייקטיבית יותר על פני קידוש שאלונים ונתונים מספריים, שמזוהים עם אובייקטיביות ומהימנות. התוצאה היא שיועצים ארגוניים שונים, המיישמים את אותה התכנית בארגונים שונים, יכולים להבנות נרטיבים שונים במקום לאכוף על הארגונים הללו סדר יום מובנה ונוקשה, הר כגיגית.

במקרה אותו אנו מציגים איבחנו יועץ אחד כי בבית הספר עמו עבד רווח נרטיב של חידלון ושל כישלון ידוע מראש. לפיכך, בחר היועץ באסטרטגיית התערבות של שיח אישי שנועד להעצים את הנועצים ולטפח בהם רגש של דימוי והערכה עצמית גבוהים יותר. היועץ השני דווקא זיהה כי צוות המורות ניצמד יתר על המידה לנרטיב הקלאסי של המורה המתגבר תמיד על קשיים בדרך לגאולה שלו ושל תלמידיו. לפיכך, ניסה לחשוף את המורים לנרטיבים אחרים ורומנטיים פחות על יחסי מורים-תלמידים, על מנת לתת לגיטימציה לביטוי של תסכול, קושי וקונפליקטים.

ON THE LIVED-IMMERSED EXPERIENCE OF ARCHITECTURE

Aya Peri-Bader

Technion

There is a gap between the architect's professional approach towards the perception of architecture and the experience of architecture in everyday life. While architectural praxis focuses mainly on careful design for the perceptive and attentive eye, in fact most people do not notice their architectural surroundings that way. This study is based on the assumption that most of the impact architecture has on its users is not a result of concentration and focused attention, but rather happens within habitual indifference. Since in the everyday life most people are preoccupied with their daily errands and don't stop to observe the architectural object as a work of art, they consume the built environment inattentively, out of habit. This everyday habitual experience is of interest to this research.

Following Maurice Merleau-Ponty's notion of embodiment, this paper will raise the question: What contents of our perception of the everyday built surrounding are drawn from basic human experience, i.e., not derived from an analytic or educated perspective?

To understand the architectural experience in everyday life we set out to investigate the components and the structures of the 'inattentive experience', their meaning, mode of appearance and interrelation with physical built elements, through phenomenological research of the lived-immersed experience of architecture. The paper will describe a recent students' workshop, entitled: "Phenomenology of Architecture: a study of everyday experience". Following the analysis of the workshop's findings, we will introduce a set of terms: *schematic (pre-reflective) awareness*, *Atmosphere*, *architectural affordances* (following J.J. Gibson, 1979), and *Dynamic shifts into focused attention*. These notions, once properly clarified, can help to work out a conceptual framework and a suggested vocabulary to understand and describe the lived-immersed experience of architectural surrounding.

מאפייני הזהות המדעית של תלמידים והשפעתם על בחירת מסלול מדעי בתיכון

לימור דפנא

מכון וויצמן למדע

הזהות המדעית של התלמיד, כמו כל זהות מקצועית, עשויה להשפיע על קבלת ההחלטה איתה מתחבט כל תלמיד תיכון – מהו המסלול אותו הוא מעוניין להרחיב וללמוד בשנות הלימודים הבאות.

במחקר זה ליוויתי תלמידים בכיתה ט' בשלב שלפני קבלת ההחלטה לגבי בחירת מסלולי הלימודים ל 5 יח"ל. מטרתי הייתה לאפיין את התלמידים מבחינת זהותם המדעית, על מנת לבחון את הגורמים המשפיעים על הבחירה במסלול ביולוגיה תוך פיתוח מודל לאפיון המבוסס על ארבעת הזהויות על פי מרסייה. מחקר זה נוקט בגישת מחקר איכותני וניתוח הממצאים נעשה "top down" על פי מודל האפיון. נראה כי תלמידים עשויים לבחור במסלול ביולוגיה מסיבות רבות, התלויות בגורמים שונים כמו: השפעה משפחתית, עניין אישי, המורה, השקעה עתידית. תוצאות המחקר מצביעות על כך שחשיפת התלמיד לנושאים הקרובים ללבו עשויה להשפיע על החלטתו בהמשך. לפי הממצאים נראה כי בשלב זה של חייהם, ניתן לאפיין את התלמידים על פי זהותם המדעית.

מחקר זה יכול לתרום להבנה של תהליכי הבשלת הבחירה אצל התלמידים המתבגרים המונעים מתוך מקורות השפעה מגוונים ועל כן, ניתנים לעיצוב ושינוי כל העת. מתוך הבנת המודל יוכל המורה לעשות שימוש בו ככלי לקידום של יחס חיובי למקצוע והעלאת המוטיבציה של התלמיד עד אפילו בחירה במסלול זה.

מבוא: התלמידים נמצאים בשלב "גיל ההתבגרות" הטומן בחובו התלבטויות בכל תחומי החיים וכל בחירה עבורם היא "קריטית". בחירת מסלול לימודים בסיום כיתה ט' היא צומת דרכים חשובה עבור המתבגרים ועבור התיכון מבחינה תדמיתית.

במחקרים קודמים נמצא שהמוטיבציה ללמידת מדעים הולכת ופוחתת עם השנים מבית הספר היסודי ועד התיכון¹ וכן נמצא כי למורה יכולת השפעה על המוטיבציה של תלמידיו ללמוד מדעים¹.

על מנת ליצור נקודת מפגש בין המורה לתלמיד, יש לנקוט בגישה אישית התואמת את המקום בו נמצא התלמיד.

מרסייה² פיתח את ארבעת הזהויות לפי משנתו של אריקסון³ אשר כללו: פיזור זהות, קיבעון טרם זמן, מאבק והשגת זהות יחסית.

כבסיס למחקר זה, פיתחנו את ארבעת הזהויות על פי מרסייה לזהויות שיתאימו לתלמיד תיכון וימקמו את זהותו המדעית, מתוך שאיפה לבנות מודל שיסייע בהבנת תהליך הבחירה של התלמיד בבחירת מסלול לימודים מתוך מחשבה על יישום המודל ע"י מורים המעוניינים להיות משמעותיים יותר בתהליך הבחירה של התלמיד.

השאלות שנשאלו במהלך המחקר:

1. כיצד ניתן לאפיין את הזהות המדעית של תלמידים?
2. כיצד אפיון הזהות המדעית של התלמיד יכול להשפיע על:
 - a. הבנתנו את תהליך בחירת המסלול של התלמיד.
 - b. השפעת המורה על בחירת המסלול.

מתודולוגיה: המחקר נוקט בגישת מחקר איכותני המגובה בתוצאות של שאלונים (mixed method). זהו מחקר הכולל, מורה לביולוגיה ושלושת כיתות ט' אותן היא לימדה ביולוגיה. איסוף הנתונים כלל שאלון סגור בתחילת וסוף המחצית הראשונה, שאלון פתוח בתחילת השנה, תצפיות מסוגים שונים, ראיונות מובנים וחצי מובנים, איסוף תוצרים במהלך שנת לימודים שלמה בכל אחת מהכיתות ושיחות לא פורמאליות עם המורה והתלמידים, אנשי צוות אחרים בבית הספר שאוגדו ביומן חוקר.

תרומתו העתידית של המחקר: בשלב הבחירה ניתן להצביע על כמה צמתים בהן עובר (או לא) התלמיד, את הצמתים הללו ניתן לנתב כאשר ישנה הבנה של מקומו של התלמיד במודל הזהות ועשוי להוות כלי עזר למורה המעוניין לקרב את התלמיד אל עולם התוכן אותו הוא מלמד וכן להגביר את המוטיבציה של אותו תלמיד לבחירה במסלול ביולוגיה.

אסטרטגיות לאיזון בין עבודה לחיים פרטיים/ משפחה בקרב מנהלות ומנהלים בתעשיית ההיי-

טק בישראל – השוואה בין-מגדרית

הילה כהן-ניסן

האוניברסיטה העברית

בהרצאתי אציג ניתוח השוואתי בין-מגדרי של אסטרטגיות התמודדות עם איזון בין קריירה וחיים פרטיים ובכללם משפחה (work-life balance), בקרב מנהלות ומנהלים בתעשיית ההיי-טק בישראל. ניתוח האסטרטגיות בוצע תוך הידרשות לשני מודלים תרבותיים מגדריים סותרים בספרות המחקר הפמיניסטי - מודל "העובד האידיאלי", המתייחס לאופן בו מוגדר העובד (הגבר) הרצוי כמי שעובד במשרה מלאה ויותר, זמין תמיד לצרכי המעסיק ומקדיש זמן מועט, אם בכלל לטיפול בילדים, ומודל "האם המסורה" המתייחס לתפיסה הנורמטיבית באשר למשמעותה של מסירות (האישה) לגידול הילדים.

בעידן הנוכחי של שוק העבודה ב"כלכלה החדשה" (new economy), המאופיין בהשתנות מואצת ובהפיכתו לתובעני יותר ויותר כלפי עובדיו, הופכת הסוגיה של איזון בין עבודה בשכר לחיים פרטיים/ משפחה לאחת המאתגרות והמעסיקות ביותר בחברה המערבית וישראל בכללה. תעשיית ההיי-טק הינה תעשייה המהווה מקרה מבחן קיצוני לסוגיית השילוב בין עבודה וחיים פרטיים, ובמובנים רבים ניתן לראותה כמשקפת את עולם העבודה העתידי. זוהי תעשייה המהווה מרכיב מרכזי הן ב"כלכלה החדשה", והן כתופעה חברתית ותרבותית. תחום ההיי-טק מהווה סביבת עבודה טכנולוגית מתקדמת ותובענית במיוחד הדורשת שעות עבודה ארוכות ומאומצות, נחשבת כסביבה "גברית" במיוחד, המאופיינת בדפוסים גבריים. במילים אחרות, תעשיית ההיי-טק משמשת מודל לשוק בו ההיגיון השולט הוא "אתיקה גברית", לפיה אין לעובדים שום מחויבויות חיצוניות המתנגשות עם יכולתם להעמיד את העבודה במקום ראשון. לאור זאת, עולה השאלה כיצד השחקנים המשמשים בעמדות ניהוליות בענף זה מתמודדים עם דרישות סותרות אלו? באמצעות מתודולוגיה איכותנית של ניתוח תמטי ונרטיבי של ראיונות עומק, יוצגו ממצאים ראשוניים ממחקר, בו נמצא כי האסטרטגיות לאיזון עבודה-משפחה של נשים בהיי-טק ממוקמות ומוכוונות למרחבים המשויכים לספרה הפרטית, בעוד שהאסטרטגיות של גברים בהיי-טק ממוקמות בספרה הציבורית.

מציאות טראומתית משותפת

לירז כהן ביטון, ד"ר פאולה פדר-בוביס, ד"ר תמר פלג

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מחקר זה מבקש לבחון, את טווח התגובות והצרכים הרגשיים של עובדים בהקשר לעבודתם המקצועית במציאות של איום ביטחוני.

המושג "טראומה משותפת" (shared trauma) מתייחס לטראומה המשותפת אותה חווים מטפל-מטופל ביחד וכל אחד לחוד.

מסקירת הספרות בנושא זה עולה כי במרבית המקרים המחקרים בתחום מתמקדים בהשפעת החשיפה לאחר שהאירועים הסתיימו. ייחודו של המחקר הנוכחי בכך שהוא בודק את השפעתם של אירועים אלו, כאשר עדין מתרחשות פעולות טרור וקיים מתח רב באזור.

מטרת המחקר הנוכחי, הייתה לברר לעומקם את ההיבטים השונים בחוויית המציאות המשותפת של העובדים הסוציאליים, הפסיכולוגיים והמורים בישובי עוטף עזה.

במסגרת המחקר, ברוח הגישה הפנמנולוגית, רואיינו 15 אנשי מקצוע: עובדים סוציאליים, פסיכולוגיים ומורים, אשר עבדו במהלך עשר השנים האחרונות בשרות ועוטף עזה, וכן מתגוררים באזור זה.

ראיונות אלה הוקלטו ותומללו ומניתוח הממצאים עלו חמש תמות מרכזיות: מימד המרחב, "אין שלם מלב שבור", כוח הצוות, הכלה רגשית ומשמעות התפקיד.

בין מסקנות המחקר נראה כי אנשי המקצוע עצמם, שחלקם משתייכים לקבוצת הנפגעים, קרועים לעיתים בין הדאגה למשפחתם לבין האחריות למסגרת עבודתם. כך, במציאות משותפת מטפלים חשופים לרמות שונות ומורכבות של דחק. קיים צורך במסגרת מקצועית שתשמור על חוסנם של אנשי המקצוע השונים.

למחקר האיכותני תרומה משמעותית לא רק בחשיפת "מציאות משותפת" כמסכנת את אנשי המקצועות השונים, אלא גם כבעל תרומה משמעותית לקידום צעדים מעשיים לשמירה על אנשי המקצוע.

שלוש ידידות ביקורתיות במחקר פעולה ומחקר עצמי בכיתה משלבת

ד"ר ניצה שחר

מכללת אחווה

מדיניות שילוב תלמידים בעלי צרכים מיוחדים בכיתות רגילות, יצרה אתגרים חדשים למערכת החינוך, למורות ולתלמידים. נמצא, שהשילוב מטפח הרגלי סיוע וערכים חברתיים בקבוצת השווים, וכן נמצאה השפעה חיובית על המורות המשלבות. אולם, לצד תמיכתן במדיניות השילוב טוענות המורות למחסור בזמן, במומחיות ובהכשרה להצלחת השילוב, וכן חוששות משינויים בתכנית הלימודים, בדרכי ההערכה ובארגון הסביבה הלימודית. נראה, שלצד העבודה הנדרשת עם תלמידים המשלבים את חבריהם בעלי הצרכים המיוחדים בכיתתם, יש גם צורך לתמיכה במורות המשלבות. צורך זה היה טריגר לשיתוף במחקר פעולה בין מורה ותיקה ששילבה 5 תלמידים בעלי צרכים מיוחדים בכיתה, לבין שתי נשות חינוך חוקרות, שתרמו כל אחת להצלחת התהליך החינוכי. כל אחת מהן הייתה ידידה ביקורתית למורה המשלבת וקיימה עמה סוג אחר של אינטראקציה תומכת. במקביל חקרה כל אחת מהן בכלים איכותניים פן אחר של תהליך הלמידה-הוראה: המורה המשלבת חקרה את עצמה ואת האינטראקציות עם תלמידיה, המורה העמיתה חקרה את אופן הפעולה שלה ושל המורה המשלבת. אני, ששימשתי כראש תכנית משלבת במכללה למורים בה למדה המורה, חקרתי את האינטראקציות שלי ושלה. בבנייה משותפת עצבנו לכיתה תכנית לימודים התואמת את הגישה האינטרסטיאלית הסוציו-תרבותית של באחטין וקריסטייבה.

המחקר שבצעה המורה המשלבת מציג את קשיי התלמידים בתהליך ואת העזרה מצדה שסייעה להצלחתם, ו המחקר של הידידה הביקורתית העמיתה מציג את הפעולה המשותפת של המורה ותלמידיה בדרך אמפתית ואכפתית. מטרת המחקר שלי להציג את מעגלי הפעולה והאינטראקציות ביני לבין המורה, שסייעו לה לתכנן סביבת למידה עשירה, שכל משתתפיה חוו חוויה לימודית מעצימה. ממצאי המחקר מראים שיתוף פעולה שאפשר קיום תהליך שילוב חינוכי שכל משתתפיו, התלמידים, המורה והידידות, למדו לזהות ולהכיר בערכם העצמי.

מלווים את הכנס ב"עיתון חי"
ד"ר סמדר בר-טל
מכון מופ"ת, מכללת לוינסקי לחינוך

יורם אורעד
מכון מופ"ת

ד"ר מירי שיינפלד
מכללת סמינר הקיבוצים

איך גורמים לכנס, מעניין ככל שיהיה, להיות עדכני ואינטראקטיבי עוד יותר באמצעות הגדלת מעורבות המשתתפים בו? ואיך מאפשרים למשתתפיו לקבל מידע על הנעשה במושבים מקבילים גם כשהם אינם נוכחים בהם פיזית? איך אפשר לראות תמונה כוללת של הכנס מעבר לפריטי המידע עצמם? אלה היו חלק מן השאלות שהנחו את המארגנים בבואם לתכנן ולפתח את ה"עיתון החי", מיזם חדש, שאורגן בסביבת "שלובים", הרשת החברתית מקצועית של מכון מופ"ת. העיתון החי ליווה את הכנס הבין-לאומי השישי בתחום הכשרת מורים בנושא: "חינוך משנה מציאות" שהתקיים בתחילת חודש יולי 2013.

במהלך הכנס דיווחו המשתתפים על הרצאות ומיצגים מעניינים, דילמות שעלו, משפטי מפתח והעלו תמונות מזוויות שונות. למידת - העל נשענה על חקר סיפורי המשתתפים בכנס (narrative inquiry) ועל התרשמותם ותובנותיהם. בו נבחן המהלך (Reflection on Action), נבדקו ההודעות שנשלחו והועלו תובנות ומחשבות לעתיד. בנוסף, בסיום הכנס התקיים מושב מלא. במושב הציגו היוזמים את התייחסויות אל הטכנולוגיה והמתודולוגיה של התופעות המתרחשות בעידן הדיגיטלי.

המחקר נערך בפרדיגמת מחקר איכותנית (שקדי 2003, צבר בן יהושע, 2001) של חקר מקרה (Yin, 2008), במהלך הכנס דיווחו 31 משתתפים ב-316 הודעות ונרשמו 3405 צפיות, על המתרחש במושבים השונים. מאגר הנתונים הועבר לתוכנת "אטלס" (Atlas.ti 5.0) ונותחו באמצעות בדרך של ניתוח תוכן. ניתוח התוכן נעשה ע"י שלושת החוקרים. הקטגוריות הופקו ע"י שלושת עורכי המחקר, כל אחד בנפרד ולאחר התייעצות קובצו למערכת אחת של קטגוריות ותת קטגוריות. מניתוח הנתונים צמחה השאלה כיצד באה לידי ביטוי תרומתו של "עיתון חי" המלווה כנס אקדמי חינוכי מסורתי?

בפעילות התגלתה לכידות מאד גדולה, שיתוף ברגשות, פנייה לאחרים, תמיכה חברתית בין המשתתפים ותחושת השתייכות. בעקבות התנסות ראשונית זו יש להציע דרכים נוספות להתנסות המרצים והמשתתפים בכנס בצורה אקטיבית בהפצת מידע ובפיתוח ידע.

זמן, חופש (freedom), תרבות והעצמי:

מחקר איכותני אודות זמן חופשי

מישל שיר-וייס

אוניברסיטת בר-אילן

הנושא שימוש בזמן זכה לתשומת לב אצל חוקרים רבים כאשר הם מתמקדים בקשר בין פנאי ועבודה, מגדר וזמן, לחץ זמן או בילויים. אולם מעט נתנו את דעתם ליחס שבין שימוש בזמן, חופש (domfree) והעצמי. בניסיון למלא פער זה, המחקר הנוכחי מבקש לבחון, לא רק מה אנשים עושים בזמנם הפנוי, אלא גם כיצד הם תופסים, מפרשים וחווים את זמנם החופשי, תוך מתן תשומת לב לקשר בין שעות הפנאי ותפישות אושר, חופש והעצמי האידיאלי. סוגיות אלו ידונו בגישות הסוציולוגיה התרבותית והפסיכולוגיה החברתית כאשר אני מתמקדת בקשר בין משמעות ופעולה בכלל, ובמשמעויות הקשורות לזמן "חופשי" בפרט.

ייחודו של מחקר זה טמון בהתמקדותו האמפירית בפרספקטיבות סובייקטיביות של זמן פנוי, חופש והעצמי תוך כדי התייחסות לתרבות כגורם משמעותי בעיצובן. המחקר מעוגן בדיונים אודות היחס בין שיחים, רפרטוארים תרבותיים, agency, ומשמעות סובייקטיבית, בתקווה לתרום לחקר זמן חופשי כדרך לזרוק אור על סוגיות אלו. אני מציעה בחינה איכותנית של זמן חופשי בהקשר הישראלי אשר זכה, עד כה, ליחס מועט במחקרים איכותניים. המחקר משלב שאלון כמותני עם ראיונות עומק מובנים במחצה עם 43 מבוגרים מיישוב פרברי של המעמד הבינוני במרכז הארץ. ניתוח פרשני של הראיונות נשען על תיאוריה מעוגנת בשדה כאשר אני מתייחסת לשפה כרוויית משמעויות אודות חוויתו של היחיד את זמנו החופשי. ובכך אני מקווה להעמיק את התובנה על שאלות רחבות יותר אודות חופש, תרבות וניהול העצמי בחיי היומיום בני זמננו.

מחקר על מחקר פעולה של סטודנטיות לתואר שני בתכנית להערכה ותכנון לימודים במכללה

האקדמית בית ברל

אירית מירו-יפה

המכללה האקדמית בית ברל

הסטודנטיות לתואר שני בתכנית להערכה ותכנון לימודים במכללה האקדמית בית ברל עוסקות במסגרת סמינריון במחקר פעולה בזוגות. כל זוג בחר במושא מחקר העוסק בתחום אחר בתהליכי הערכה בית ספריים, תחום רב חשיבות בשנים האחרונות, המצוי על סדר יומם של משרד החינוך וראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה וכפועל יוצא מכך - גם של בתי הספר. כל אחת מבנות הזוג אוספת נתונים על מושא המחקר בבית ספרה. מעבר למטרה הלימודית, מחקר הפעולה נועד גם לשקף מצב לצוות בית הספר במטרה לשפר את תהליכי ההערכה המתקיימים בבית הספר.

במהלך ההנחיה, עלו בקרב הסטודנטיות סוגיות המתייחסות לשלושה מעגלים בביצוע מחקרי הפעולה: האישי, הצוותי והמערכתי (בית הספר הנחקר). נושאים אלה נראו חשובים בהיבטים שונים כמו תרומתו של מחקר הפעולה להתפתחותן המקצועית של הסטודנטיות בתחום המחקר וההערכה; אפשרות החשיפה של כל סטודנטית המבצעת מחקר פעולה גם לתהליכים המתרחשים במוסד אחר (זה של בת הזוג); התמודדות עם קשיים העולים בביצוע מחקר פעולה בבית ספרן; וחשיבה לטווח ארוך בנוגע לכינון תרבות בית ספרית של מחקר פעולה והערכה.

כדי לבחון את הסוגיות שעלו במסגרת הסמינריון פותח שאלון שהועבר לסטודנטיות בדוא"ל, ובו הן נתבקשו להשיב על שאלות העוסקות בשלושת המעגלים (האישי, הצוותי והמערכתי). בהיבט האישי עלו נושאים כמו ההזדמנות להכרות שיטתית עם המושא הנחקר והפתעה מממצאים שעלו, בהיבט הצוותי עלו נושאים כמו הכרות עם בית ספר אחר והבדלים בין בתי ספר הן בתפיסת מושא המחקר והן בהיענות להשתתף בו; ובהיבט המערכתי עלו נושאים כמו אתיקה, שיתוף פעולה וחרדה סגלי בתי ספר ממצאי המחקר.

ניתוח איכותני של תשובות הסטודנטיות מאפשר תכנון מחוון המגדיר את רמת המוכנות של בית ספר לביצוע מחקרי פעולה.

תפיסתן של נשים שאובחנו עם סרטן שד את מידת תרומתן של אחיות מתאמות בריאות השד

לאורך תהליך האבחנה, הטיפולים והמעקב:

מחקר רב מרכזי בישראל

דרי אילנה קדמון, R.N., PhD, המרכז הרפואי הדסה עין כרם

חנה זהר, R.N., M.A, בית חולים רמב"ם

האנה חלאגי, R.N. M.A., שרותי בריאות כללית

מירה דמארי, R.N., BSN, בית חולים קפלן

עירית דינור, R.N., BSN, בית חולים אסף הרופא

מלכה כהן, R.N., BSN, המרכז הרפואי שיבא, תל השומר

עליזה כץ, R.N., BSN, בית חולים מאיר כפר סבא

ליויה כסלו, R.N., M.A., האגודה למלחמה בסרטן

רקע: סיעוד סרטן השד הינו תחום ייחודי המתפתח באופן מהיר ואינטנסיבי בתוך התחום הכוללני של סיעוד אונקולוגי. בשנים האחרונות הוחל בארץ תפקיד של אחיות המתמחות בנושא סרטן השד, המיועדות ללוות נשים המאובחנות עם המחלה לאורך כל שלבי האבחון, הטיפול, השיקום והמעקב. אחיות אלה מיועדות לתת תמיכה, ייעוץ, הדרכה ומידע לנשים המאובחנות עם סרטן השד ובני משפחותיהן, כמו גם לקשר אותן עם גורמי טיפול אחרים. התפקיד החל בבריטניה ב-1980, ובהמשך התפתח במדינות מערביות אחרות. בארץ התפקיד הוחל בשנת 1996 בתמיכת האגודה למלחמה בסרטן.

בהיעדר כל מידע בארץ על תרומתן של אחיות השד להתמודדותן של נשים שחלו בסרטן שד, המחקר הנוכחי בחן סוגיה זו.

סוג המחקר: המחקר כלל Mix methods. הצגה זו מתמקדת בחלק האיכותני של המחקר, באמצעות ניתוח השאלה הפתוחה שהנשים נשאלו אודות ההתנסות האישית שלהן עם אחות מתאמת בריאות השד.

השיטה: המחקר כלל 344 נשים שאובחנו כחולות סרטן שד לא גרורתי, דוברות עברית או ערבית וסיימו טיפולים באחד משבעה מרכזים רפואיים.

ניתוח הנתונים בוצע באמצעות ניתוח תוכן של תשובות הנשים.

תוצאות: ניתוח תשובותיהן של הנשים אודות תפיסתן את אחיות מתאמות בריאות השד מצביע על מספר קטגוריות עקריות. קטגוריות אלה משקפות למעשה את צרכיהן של הנשים בתקופה משברית זו. כך לדוגמא, משתמע צרכים הנוגעים להיבטים קוגניטיביים (דוגמת סיוע בקבלת החלטות), רגשיים (דוגמת סיוע לבן הזוג) ואינסטרומנטליים (דוגמת תאום הטיפול).

לסיכום, המחקר מצביע על תרומה משמעותית של אחות מתאמת בריאות השד בסיפוק צרכי הנשים במהלך התמודדותן עם האבחנה, הטיפולים והתהליך השיקומי.

בין פוליטיקה קהילתית לפוליטיקה מקומית: מועמדות לעיריות ומועצות מקומיות

אורלי ראובני

המחקר מתמקד בנשים שהתמודדו בבחירות לעיריות ומועצות מקומיות בירושלים רבתי בחודש נובמבר 2008. משתתפות⁶ המחקר עברו מפעילות בפוליטיקה הקהילתית להתמודדות בבחירות לפוליטיקה המקומית. פוליטיקה מקומית, שבו מתקבלות החלטות ע"י נציגי הציבור, מוגדרת כפוליטיקה שעוסקת בעניינים מקומיים המונחים על סדר יומם של התושבים, ומאופיינת בקיום בחירות. לעומת זאת, פוליטיקה קהילתית כוללת שני היבטים: האחד מתייחס להשתתפות בארגונים שכונתיים המבוססים על ניהול עצמי של תושבים שנציגיהם נבחרים בבחירות וההיבט השני מתייחס לפעילות קהילתית, תנועות פוליטיות, פעילויות לעזרה עצמית ופעילויות שמתבצעות בקהילות שבהן מתגוררים תושבים ממעמד חברתי-כלכלי נמוך. פעילות זו מתבצעת לרוב במסגרת ארגונים לא ממשלתיים (NGOs) של החברה האזרחית וכן במסגרת תנועות חברתיות. שתי זירות אלה נתפסות לא אחת בספרות ובתודעה הציבורית כשונות במהותן, והמחקר הנוכחי מבקש לבחון אם הנשים אכן מאמצות תפיסה זו ומתארות קושי או סתירה במעבר בין שתי הזירות, או שהן מערערות על הבחנה זו ורואות בפעילות הקהילתית לא רק חלק מהעשייה לשינוי חברתי- פוליטי אלא עשייה שסייעה להן להתמודדותן בזירת הפוליטיקה המקומית.

מטרת המחקר היא לבחון את הרקע של המתמודדות, שהיו פעילות בארגוני החברה האזרחית, וכן לבדוק אם וכיצד הן תפסו ותרגמו פעילות זאת לטובת התמודדותן והיבחרותן במסגרת הפוליטיקה המקומית. אף על פי שמחקרים בארץ ובעולם מצאו שמסלול הכניסה העיקרי לפוליטיקה המקומית עובר דרך פעילות בארגוני החברה האזרחית, סוגיה זו לא נחקרה לעומק. בנוסף, במחקרים אחרים רואיינו המתמודדות בסיום מערכת הבחירות, ואילו במחקר הנוכחי רואיינו המתמודדות תוך כדי מערכת הבחירות ונבחנת השפעת הרקע הקהילתי על התהליך עצמו ולא רק על תוצאותיו הסופיות. במחקר הנוכחי יעשה שימוש בשיטת המחקר האיכותני, ושאלת המחקר תבחן תוך שימוש בעקרונות המחקר הפמיניסטי. לצורך המחקר רואיינו 34 נשים שהתמודדו בבחירות המקומיות בירושלים רבתי בשנת 2008. במקביל הוקלטו השיחות שהתקיימו במסגרת חוגי בית, כנסים, פנלים ומפגשי המפלגות/תנועות של ארבע מתמודדות. כמו כן יבחנו הכתבות שנכתבו במסגרת הבחירות על המתמודדות ועל מערכת הבחירות כחומר רקע למחקר. כלי המחקר הוא ריאיון מובנה פתוח. גישת "תיאוריה המעוגנת בשדה" (Grounded Theory) תשמש כמתודה מרכזית לניתוח נתוני המחקר ולבניית תיאוריה. סקירת הספרות על ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית כוללת הסברים חברתיים, תרבותיים ומוסדיים לייצוג הנמוך יחסית של נשים בזירה זו, וכן פרופיל הנשים הנבחרות בפוליטיקה המקומית ומניעיהן. הסקירה בוחנת את הדרך בה מגדירה הספרות את הזירה הפוליטית ובאיזו סוגי פעילות עוסקות נשים

⁶ הערה: בגלל אופי המחקר ומטעמי נוחות נשתמש בלשון נקבה לתיאור פעילות החוקרות ומשתתפות המחקר. כל

תפיסותיהן של עובדות סוציאליות ולקוחותיהן החיות בעוני, ביחס לבעיה החברתית של חוסר

ביטחון תזונתי

חלי בוזחיש-ששון

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מחקר זה בוחן כיצד תופסות עובדות סוציאליות במחלקות לשירותים חברתיים ולקוחותיהן- שהינן אמהות העומדות בראש משק בית החי בחוסר ביטחון תזונתי- את הבעיה החברתית של חוסר ביטחון תזונתי.

המחקר משתייך למודל הביקורתי, המושפע מתיאוריות פוסט מודרניות ופמיניסטיות, וככזה הוא רואה את המבנים החברתיים והכלכליים, כמו גם את יחסי הכוח החברתיים, כיוצרים מצבי עוני, דיכוי ובעיות חברתיות חדשות כדוגמת בעיית חוסר הביטחון התזונתי. המחקר, מביע עמדה במטרה להוביל לשינוי ולא מסתפק בעמדה רלטיביסטית כלפי המציאות, המשמרת- לעיתים באמצעות קשר של שתיקה- את הסדר החברתי המפלה, המדיר והפוגע באוכלוסיות המוחלשות.

המחקר בחן את הפערים וההלימות בתפיסותיהן של העובדות הסוציאליות והאמהות בשלושה מרחבים מרכזיים- הקשר החיים של האמהות העומדות בראש משק בית המתמודד עם חוסר ביטחון תזונתי, תפיסת הסיבות לחוסר ביטחון תזונתי ותפיסת דרכי ההתמודדות עם חוסר ביטחון תזונתי. בשלושת המרחבים נמצאו פערים משמעותיים בתפיסותיהן של שתי אוכלוסיות המחקר.

המחקר מציע שלושה הסברים עיקריים לפערים שהתגלעו בתפיסותיהן של שתי אוכלוסיות המחקר ביחס למגוון הסוגיות שנחקרו-

ההסבר הראשון מתייחס לעמדות האידיאולוגיות של משתתפות המחקר. נמצא כי העובדות הסוציאליות משמיעות עמדות ברוח האידיאולוגיה הניאו ליברלית בנוגע להתמודדות עם בעיות חברתיות, בעוד שאת טיעוני הנשים ניתן לקשור לגישות ביקורתיות בעבודה סוציאלית ובעיקר לאלו הרדיקליות והפמיניסטיות.

ההסבר השני מפנה את הזרקור למנגנון ולמבנה שירותי הרווחה המכוון את העובדות הסוציאליות לעבודה פרטנית, ואינו יוצר אפשרויות סיוע שהינן מעבר לרמת הפרט.

ההסבר השלישי מציע להתבונן על מנגנון האחרות כמכונן הגדרות זהות המבדילות בין העובדות הסוציאליות לנשים החיות בחוסר ביטחון תזונתי. בשונה מחוקרים/ות רבים/ות המצביעים/ות על שימוש במנגנון ה'אחרות' (othering) כנובע משונות רבה בין אוכלוסיות הנמנות על קבוצות חברתיות ותרבותיות שונות, מחקר זה מציע להתבונן על השימוש ב'אחרות' כנובע דווקא מנקודות דמיון רבות ומשמעותיות בין העובדות הסוציאליות לבין הנשים החיות בחוסר ביטחון תזונתי. המחקר מציע את ההנחה כי המרחק הסימבולי שהעובדות יוצרות בין מציאות חייהן ובין מציאות חייהן של הנשים החיות בחוסר ביטחון תזונתי, מאפשר להן להתמודד עם הקושי שיוצר המפגש ואף להגן על עצמן מתכניו.

אפיון הוראת המדעים בחינוך וולדורף (STIWE) בכיתות ו-ט

רחלה אלפסי
מכון ויצמן למדע

חינוך וולדורף הוא חינוך המבוסס על משנתו החינוכית של רודולף שטיינר (1861-1925) שייסד את התפישה החינוכית שלו על בסיס האנתרופוסופיה. ומשתייך לזרם החינוך ההומניסטי. שטיינר טען כי יש לבנות את הקוריקולום בחפיפה לתפיסה התפתחותית של הילד ורואה בו ישות בעלת צרכים רוחניים, נפשיים ופיזיים. רק בשביעון השלישי צריך הילד, לפי שטיינר, להתחיל למידה הדורשת את חשיבה מופשטת. הוראת המדעים בחינוך וולדורף (STIWE)⁷ מתאפיינת בפרקטיקות ייחודיות שנובעות מהאוטונומיה הרבה של המורים בקביעת התכנים, ממבנה הארגון והניהול, גישת ההערכה והשימוש בעזרי הלימוד. עבודה זו מבקשת לחקור ולאפיין בגישת מחקר איכותני את STIWE.

1. מטרה ושאלות המחקר

לפי התפיסה החינוכית שעומדת בבסיס חינוך וולדורף, יש ללמד מדעים באופן חווייתי ולא להציג את התיאוריות בטרם נבנתה הבנה עמוקה אצל התלמידים של התופעות (Steiner, 1946). מטרת המחקר היא לבחון את מאפייני הקוריקולום המדעי וכיצד הוא נבנה ע"י המורים ונתפס ע"י התלמידים ומה היא תרומתו לבוגרי חינוך זה. שאלות המחקר הם:

- מה הם מאפייני הקוריקולום המדעי והתהליך הקוריקולרי ב STIWE?
- מה הם מאפייני המורים וההוראה בחינוך וולדורף בישראל בהיבטים הבאים:
 - הפילוסופיה המנחה את חינוך וולדורף (אנתרופוסופיה).
 - משתני הרקע של המורים.
 - ההכשרה שקיבלו.
 - מטרות ההוראה שלהם.
 - יישומן של מטרות ההוראה והערכת הישגיהן.
- מה הם מאפייני התלמידים והבוגרים בחינוך וולדורף בישראל בהיבטים הבאים:
 - משתני הרקע.
 - עמדותיהם על החינוך המדעי בבית ספרם.
- כיצד מנוהל בית הספר וכיצד ניתן לאפיין את השפעת תרבות ואקלים בית הספר על STIWE?

2. מתודולוגיה

שאלות המחקר עוסקות במספר אספקטים בחינוך וולדורף הקשורים לקוריקולום, המורים, התלמידים ותרבות בית הספר. זהו מחקר גישוש הנוקט בגישת מחקר איכותני נטורליסטי אשר מחפש את ההבנה של התופעה בתוך המרחב בו הן מתקיימת (Patton, 2001), גישה זו מאפשרת את ההבנה ההוליסטית של התופעות ואת החשיבות של ההקשר בפרשנותן. המחקר פועל לפי הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית אשר מנסה להשיג הבנה של התופעות המתרחשות בשטח כפי שהן נחוות, מובנות ונתפשות ע"י אלו הנוטלים בהן חלק (האינפורמנטים) (Shkedi, 2005). במחקר זה נעשה שימוש במספר כלים; ראיונות חצי מובנים, תצפיות, התכתבויות עם המורה לביולוגיה, תוצאות מבחנים בביולוגיה ויומן חוקר.

3. ממצאים

במסגרת חינוך וולדורף נלמדים הרבה פחות שעות לימוד מדעים מאשר תלמידים שלומדים במסגרות ממלכתיות חילוניות אחרות וגם השעות שהם מקבלים מוקדשות בעיקר לפיתוח מיומנויות כהתבוננות ופחות ללימוד תכנים והגשת התכנים שונה מזו במסגרות ממלכתיות חילוניות אחרות. למורים ישנה תכנית כללית שאינה מובנית והם "נאלצים" להגדיר לעצמם את מטרות ההוראה שלהם לפני כל תקופת מדעים אותה הם מתכוונים להעביר. בוגרי חינוך וולדורף טוענים כי למדו פחות מדעים אך קיבלו מיומנויות שעזרו להם בהשלמת הפערים.

4. תרומת המחקר

מחקר זה הוא מחקר גישוש מאפיין שמטרתו לשפוך אור על המאפיינים העיקריים של STIWE. למחקר זה יכולות להיות שתי תרומות עיקריות:

1. לעתים קרובות הדרך הטובה ביותר ללמוד להכיר בדרך אחת של חינוך היא על ידי בחינה של דרכים אחרות. כל מי שמתעניין בהבנה או בשיפור של בתי ספר ציבוריים, מקום טוב להתחיל בכך הוא בחקירה של סוגי בית הספר אחרים. טיעון זה מתבסס על כך שהחלופות הקיימות נועדו למלא חוסר שביעות רצון מן הזרם המרכזי של החינוך. החינוך האלטרנטיבי יכול להציע רעיונות רעננים ולתמוך בפיתוח הזרמים המרכזיים בחינוך, המורים יכולים לקבל השראה לסגנונות הוראה נוספים או בחשיפה לתוכניות לימודים חלופיות וטיפול אחר בסוגיות חינוכיות שעומדות על הפרק של כל הזרמים החינוכיים.
2. סיבה נוספת לבחינת המאפיינים העיקריים של STIWE היא כדי ללמוד להכיר לעומק חינוך בין-לאומי שמתקיים כבר יותר מ-100 שנים במספר מדינות רב ובפריסה רחבה ומגוונת בכל העולם, מספר בתי הספר בעולם הולך וגדל באופן מרשים ובכל זאת יש מעט מאוד מחקרים אקדמיים שנעשו בתחום זה.
5. השלב במחקר בו אני נמצאת כעת: אני נמצאת חצי שנה לפני הגשת דוח מסכם, כרגע אני בשלבים מתקדמים של ניתוח וכתובה.
6. התלבטויות: אילו ממצאים מעניינים יותר ואילו מעניינים פחות בעבודתי (מכיוון שכרגע ברור שיהיה עליי לוותר על הצגה של חלק מהממצאים).

חינוך הורים בישראל ובארה"ב ותהליך הגלובליזציה

ד"ר שלומית אורין

המכללה האקדמית אורנים

כחלק מתהליך הגלובליזציה של הידע מאמצות ארצות ב'שוליים' תוכניות לימודים של 'ארצות גלעין'. תופעה זו גורמת להומוגניות בתיאוריות ובפרקטיקות של מערכות חינוך שונות ברחבי העולם.

חינוך הורים, הוא שדה חינוכי שבו מחנכי הורים מעבירים להורים באמצעות ספרים, הרצאות, חוגי הורים וכד', תיאוריות ופרקטיקות כדי ללמדם כיצד לקיים יחסים דמוקרטיים עם ילדיהם. שדה זה מושפע מתהליך הגלובליזציה, ובעוד שהמומחים בארצות השונות מעבירים להורים ידע ופרקטיקות דומות, אולם ההורים, מפרשים את מסרי המחנכים לאור ניסיונם החברתי ואמונותיהם התרבותיות.

המחקר הנוכחי מתמקד בפרשנות תרבותית זו. הוא משווה כיצד הורים שמתתפים בקבוצות הדרכה להורים בארה"ב ובישראל, מפרשים ומיישמים את סגנון המשמעת שמונחל להם על ידי מחנכי ההורים, לאור אמונותיהם התרבותיות.

המחקר בוצע בין השנים 2005-1995, 2013. הוא בחן באמצעות תצפיות משתתפות, ראיונות וניתוח חומרי הלמידה שחולקו להורים, שלוש קבוצות הדרכה להורים בארה"ב ושתיים בישראל. הקבוצות פעלו לפי שתי גישות רווחות בתחום הדרכת ההורים בישראל ובארה"ב - הגישה 'האדלריאנית' וגישת 'ההורות היעילה'.

הממצאים מראים כי בעוד שמחנכי ההורים הציעו להורים בשתי הארצות סגנון משמעת דומה של 'תקיפות אדיבה', ההורים בכל ארץ פירשו ויישמו במשפחותיהם את הידע באופן שונה בהתאם לאמונותיהם התרבותיות. בעוד שההורים האמריקאים העידו שהם מציבים גבולות לילדיהם ללא כל קושי, ואף מקצינים בתקיפותם, ההורים הישראלים הביעו אי רצון להשליט משמעת, והעדיפו לנהל משא ומתן עם ילדיהם.

ממצאים אלו מלמדים כי מחנכי ההורים צריכים להיות מודעים לכך שעצותיהם הן תלויות תרבות וצריכות להתחשב במרקם התרבותי של קהל ההורים. המנחים צריכים לזכור כי הערכים והפרקטיקות ההוריות הרווחים בתרבות הדומיננטית אינם נתפסים כמובנים מאליהם על ידי כל ההורים, וכי הורים מתרבויות שונות חושבים ומתנהלים בדרכים שונות.

תודעה הורית בהוראה: מורות שהן אמהות לילדים לקויי למידה ומדריכים פדגוגיים במכללות

לחינוך מספרים על הוראה אחרת

ד"ר חוה סימון, אורלי קריספל

מכללת שאנן

תודעה הורית בהוראה הנה היבט סמוי אך טבוע בתפיסותיהם ובתפקודם של מורים ומורי מורים. שני מחקרים (סימון 2005, קריספל, 2013), מחברים בין סוגיית ההורות לכינונו של סגנון הוראה המושפע ממנה: הראשון (קריספל 2013), מציג את הטלטלה שעוברות אמהות-מורות לאחר גילוייה של לקות למידה אצל ילדיהן, את הצורך בפיתוח ידע מקצועי העולה בעקבותיה ואת הגישה האימהית שלהן בהוראה, המושפעת לדבריהן מחוויית אימהותן המיוחדת. בשל היותן מורות במקצוען הייתה צפייה שהיכרותן מקרוב את המערכת תסייע בהתמודדותן עם קשיי ילדיהן. בניגוד לכך, הדבר העצים את תסכולן, זאת בשל חוסר הידע כיצד להתייחס לילדיהן, אשר מקורו בהעדר הכשרה מקצועית מתאימה. מאידך, הסטאטוס המקצועי סייע לזהות שמדובר בכשל של המערכת ולא להתמקד רק בקשייו של הילד, כפי שקורה להורים שאינם עוסקים בחינוך. סוגיה נוספת עוסקת בתובנה ש"האימהיות" משדרגת את עבודת ההוראה של המורות בניגוד לגישות חינוכיות שנוטות לתייג אותה כנחותה וכבלתי מקצועית. השימוש המושכל בדאגה ובאכפתיות נמצא כתורם רבות להתפתחותם הנפשית של תלמידים בכלל ולקויי למידה בפרט, משפר את התנהגותם ומעלה את הישגיהם הלימודיים.

המחקר השני (סימון 2005) מתמקד בחשיבותה של תודעה הורית בהכשרה להוראה, בתרומתה להצמחתם של הסטודנטים ברמה אישית ואינטלקטואלית ובפיתוח כישוריהם המקצועיים. תודעה הורית נחשפה כבעלת עומק אינטלקטואלי, הגותי ואתי, המאתגרת ומערערת על תפיסות מקובלות, כאלה שנוטות להתייחס להורות כמרכיב שולי ו/או לא רלוונטי בתהליך ההכשרה המקצועי. האדרת ההורות למבוגרים צעירים נשענת על תיאוריות פסיכולוגיות ופילוסופיות, המאירות איכויות ייחודיות וטעונות של האימהות והאבהות הבוגרת בהתאמה. מיצוב ההורות כעקרון מנחה וכחלק מתהליך ההכשרה מעשיר את תפיסת התפקיד, מרחיב ומעמיק את השיח החינוכי ומאיר היבטים שלא נוטים לדבר עליהם בהקשרים מקצועיים.

מעבר לזהות פרייה - משבר ושינוי בנרטיבים של נשים שחוו קשיי פוריות והרו

נחמה הכהן

אוניברסיטת חיפה

המחקר בוחן את האתגר הזהותי בהתמודדות עם תקופה משברית שחלפה, והכלת השינוי המיוחל, כפי שחוות נשים שסבלו מקשיי פוריות והרו. ההתבוננות בתהליך הבניית המשבר והשינוי לתוך סיפור החיים נחקר באמצעות ראיונות פתוחים עם שמונה נשים נשואות (בגילאי 25-40) שזהו הריון הראשון לאחר תקופה בת 2-6 שנים בה ניסו להרות ללא הצלחה. מתוך ניתוח עומק באמצעות המודל של ליבליך ועמיתותיה (Lieblich, Tuval-Mashiach, & Zilber, 1998) עלה כי בחמישה מהראיונות הופיע מוטיב בחירה ושינוי בסיפור, שהשיב לאישה את השליטה בניסיונותיה להרות. נקודה זו הקדימה את הטיפול בו הרתה, ובעקיפין או באופן ישיר, יוחס לה חלק בהצלחתו. המוטיב קושר עם הפיכתן של הנשים לגיבורות הסיפור והעיד על בעלות שהן חשות על סיפורן חייהן וגופן, ותחושתן כי הן מחוללות מרכזיות של המציאות. יתכן וחוללות זו אף קשורה לתפקיד האימהי המתקדם בתהליך שבו ההיריון והעובר התאפשרו רק באמצעות התערבות חיצונית. בשלב השני סווגו הראיונות לפי מיקומם על ציר הנפרס בין אינטגרציה של תקופת הקושי ותקופת ההיריון לבין הבחנה דיכוטומית ביניהן ובתוכן. מהניתוח עלו שלושה סוגי נרטיבים: (1) סיפור שבו המוקדם משכתב את המאוחר ומעיב על היכולת להכיל את ההיריון והאימהות המתקרבת, כלומר יוצר התקבעות של הזהות הלא פורייה (3 נשים); (2) סיפור שבו המאוחר משכתב את המוקדם ומעלים אותו, דבר הבא לידי ביטוי בהתנכרות לקשיי העבר ואחיזה בסיפור "מושלם" (2 נשים); (3) סיפור אינטגרטיבי המכיל בתוכו את שתי התקופות ברצף מתפתח (3 נשים). הדיון מתמקד בחשיבות ההכרה של המספרת בכוחותיה וביכולותיה, לצד חיבור נפשי רחב, אינטגרטיבי וכואב לחוויית המציאות ולעצמי. היכולת ליצור נרטיב אינטגרטיבי המחבר בין התקופות השונות נקשר להתמודדות אופטימאלית עם מצבי משבר.

יום ה', 6 בפברואר 2014

סדנאות אחרי הכנס

תוכנת אטלס

ד"ר אולזין גולדשטיין

מכללת קיי

תוכנת אטלס נועדה לניתוח תוכן של מסמכי טקסט ומולטימדיה. היא מאפשרת לארגן את המסמכים, לנהל את הניתוח תוך איתור משמעויות של קטעי הטקסט (קידוד), יצירת הקשרים בין מושגי המחקר, כתיבת הערות ופרשנויות, הצגה חזותית של מושגים במהלך דיאלוג מתמשך בין הנתונים המקוריים לבין התובנות המתפתחות של החוקר על הסוגיה הנחקרת. התוכנה מאפשרת ייצוג וניהול הניתוח באמצעים גרפיים. כמו כן היא תומכת בעבודה שיתופית של צוותי חוקרים ואף בביצוע פרויקטים שיתופיים מרחוק דרך רשת האינטרנט. מטרת הסדנה היא לחשוף את המשתתפים לאפשרויות התוכנה תוך התנסות בפעולות בסיסיות בניית ערכת חומרים מוכנה. הפעולות הבסיסיות הן:

- יצירת ציטוטים (קטעי טקסט) וקידודם
- הפקת פלטים לפי שאילתות
- יצירת מיפוי חזותי של הקודים וניתוח קשרי גומלין ביניהם
- ניתוח סרטונים ומולטימדיה
- שימוש באטלס לכתובת סקירת ספרות

חקר השיח המקוון (למתקדמים)

פרופ' עירית קופפרברג

מכללת לוינסקי

שדה המחקר המקוון מציע אתגרים רבים לחוקר האיכותני משום שהוא מאפשר להתמקד בתקשורת אינטראקטיבית חברתית ומוסדית טבעית, בתהליכי בניית זהות של הפרט והקבוצה, בתקשורת בעת מצוקה בין אנשי מקצוע ואנשים הפונים לעזרה, בתהליכי למידה, ובקונפליקטים על רקע פוליטי, תרבותי ומגדרי ועוד. הסדנה תאפשר למשתתפים להיכנס לשדה מחקר מקוון זה כדי להתנסות בתהליך ניתוח שיח מקוון, ניסוח ממצאים ופרשנותם.

הסדנה מיועדת לחוקרים איכותניים מתחומי דעת שונים (פסיכולוגיה, סוציולוגיה, עבודה סוציאלית, חינוך, רפואה, יעוץ וכו') שיש להם ידע בסיסי בניתוח תוכן. **מספר המשתתפים עד 20.**

מבנה הסדנה:

1. **הגדרת מושגי יסוד** בתחום השיח המקוון והמחשתם עם דוגמאות משיח מקוון סינכרוני (למשל, צ'אט) וא-סינכרוני (למשל, פורום) תוך השוואת מאפייני השיח המקוון עם שיח פנים-אל-פנים ושיח טלפוני (כ-30 דקות).
2. **התנסות בניתוח טקסטים מקוונים באמצעות שתי שיטות ניתוח** (שיטת ניתוח מיצוב בשיח מקוון שפותחה על ידי מנחת הסדנה וניתוח לפי חקר השיחה המוסדית) והשוואת השיטות עם ניתוח תוכן (כ-120 דקות).
3. **שיחה מסכמת עם המשתתפים**: המסע הפרשני של החוקר האיכותני בשדה המחקר המקוון (כ-30 דקות).
4. למשתתפים תנתן רשימת מקורות הקשורים לנושא הסדנה.

תבחיני איכות במחקר איכותני - Trustworthiness

ד"ר פאולה פדר בוביס
אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מהו מחקר איכותני "טוב"? איך עושים מחקר איכותני "טוב"? מטרתה של הסדנא היא לתת מענה לשאלות מורכבות אלו. בחלקה הראשון נלמד את משמעותו ומרכיביו של המונח trustworthiness, המתייחס לאיכות המחקרים האיכותניים. נדון בראציונאל מאחורי מונח זה, באסטרטגיות להשגת trustworthiness וביישומו לאורך שלבי ביצוע המחקר השונים ובחלקיו של הדיווח (דוקטוראט, תיזה, מאמר) האיכותני. בחלק השני של הסדנא ננתח דוגמאות מתוך מחקרים שפורסמו במטרה ללמוד כיצד ניתן לשפר את מערך המחקר האיכותני שלנו ולפתח קריאה ביקורתית של מחקרים איכותניים.

ממקרה מסקרן לפרסום מדעי:

כיצד מחברים בין נתונים, ניתוח ותיאוריה בניתוח אתנוגרפי-בלשני?

ד"ר אדם לפסטיין

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

לסדנא זו שני שלבים:

1. היכרות ראשונית עם תחום האתנוגרפיה הבלשנית (linguistic ethnography), קהילה מחקרית שמתפתחת בשנים האחרונות, בעיקר באנגליה, במגוון של תחומים במדעי החברה. האתנוגרפיה הבלשנית משלבת בין הכלים המדויקים שבאמצעותם הבלשנות חוקרת דפוסי תקשורת לבין מחויבות אתנוגרפית לראייה הוליסטית, להשתתפותו של החוקר בפרקטיקה החברתית הנחקרת ולפרטיקולריות. חוקרים אתנוגרפיים בלשניים שואבים את מושגיהם, שיטותיהם והשראתם מאוסף של גישות לחקר השיח והאינטראקציה, ביניהן חקר שיחה (Conversation Analysis), בלשנות חברתית (Interactional Sociolinguistics), האתנוגרפיה של התקשורת (Ethnography of Communication), לימודי האוריינות החדשים (New Literacy Studies) ואנתרופולוגיה בלשנית (Linguistic Anthropology). בסדנא נתנסה בכלים נבחרים לניתוח נתוני שיח ואינטראקציה, במיוחד ניתוח סוגות שיח וניתוח מיקרו-אנליטי, ונדון בהנחות היסוד של גישות אתנוגרפיות בלשניות ובסוגיות פרשניות נבחרות.

2. דיון בבעיה של הפיכתו של "אירוע מעניין" למאמר מדעי. זהו אחד האתגרים הגדולים בעבודה אתנוגרפית-בלשנית: נתקלנו באירוע מעניין, השקענו ימים ואף שבועות וחודשים בניתוחו. ואולם אף כתב עת לא מוכן לפרסם מאמר על אירוע מעניין, והפיכתו של האירוע למקרה בוחן של תיאוריה מסויימת מעלה דילמות ובעיות רבות. נדגים את הסוגיה הזאת על בסיס נתונים שמקורם בעבודת שדה בבית-ספר יסודי במזרח לונדון (ועליהם נתרגל את הניתוחים בחלקה הראשון של הסדנא).

הסדנא מתבססת על חומרים שפותחו באנגליה במסגרת היוזמה לפיתוח חוקרים של המועצה למחקר כלכלי וחברתי.

Publishing Qualitative Study

Mitch Allen, Publisher

Left Coast Press, Inc

הסדנה תתקיים בשפה האנגלית

This workshop is designed to give you, the qualitative researcher, guidance on how to publish your study. Taught by one of the leading publishers of qualitative books and journals, you will learn how to think about your book or article as a publisher or journal editor would, how to sell them on your idea, and how to get the writing finished. An emphasis will be placed on the importance of researching publication options and networking with gatekeepers. You will be given strategies for approaching and convincing a publisher to publish your book, ways to make your article attractive to editors, and concrete steps for finishing that half-done study on your computer. Bring your book or article idea to be discussed.

Writing for the Public

Akin Ajayi

Freelance Journalist

הסדנה תתקיים בשפה האנגלית

Research has a relevance that stretches far beyond the pages of peer reviewed journals; public understanding of complex concepts across disciplines is enriched by contributions from academia. At a time when academia is stymied by the twin challenges of fund-raising for research and cutbacks in teaching positions, it is crucial that researchers continue to remind the general public of the importance of their work. However, the communication of research concepts to mainstream audiences is often done by journalists, non-specialists at a remove from original research, and is typically characterised by the over-simplification or distortion of key concepts.

This workshop will concentrate on the key factors that researchers and academics must concentrate upon in order to communicate their ideas and research effectively with a non-academic audience. Emphasis will be placed on writing and speaking for a general audience; we will discuss structure, editing, jargon-free writing and gauging the needs of audiences.

Participants will also have the opportunity to discuss indirect forms of communication with the public, such as media interview management.

Participants are encouraged to bring abstracts or drafts of work in progress, to discuss how best these can be shaped to the needs of a general audience.

Akin Ajayi is a freelance writer and book critic. He writes features, profiles and criticism for The Jerusalem Post, Ha'aretz, The Forward, The Times Literary Supplement and other publications.

Grounded Theory

Prof. Juliet Corbin

הסדנה תתקיים בשפה האנגלית

This three hour workshop will present an introduction to grounded theory method as used by Anselm Strauss. It will discuss the foundation of the method and what researchers are trying to achieve through analysis. It will allow a short time for practice and questions. Participants will be given materials that they can take home and review.